

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN NORMATİF BİR GÜÇ OLARAK
AFRİKA'YA YÖNELİK POLİTİKALARI**

Senem NARİN

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Sühal ŞEMŞİT**

İZMİR - 2013

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2011800580

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : SENEM NARIN
Tez Başlığı : Avrupa Birliği'nin Normatif Bir Güç Olarak Afrika'ya Yönelik Politikaları

Savunma Tarihi : 02.08.2013

Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Sühal ŞEMŞİT

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

İmza

Yrd. Doç. Dr. Sühal ŞEMŞİT

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Yrd.Doç.Dr.Tijen DÜNDAR SEZER

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Yrd.Doç.Dr.Sedef EYLEMER

İZMİR KATİP ÇELEBİ
ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği

Oy Çokluğu ()

SENEM NARIN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Avrupa Birliği'nin Normatif Bir Güç Olarak Afrika'ya Yönelik Politikaları" başlıklı Tezi (X) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği’nin Normatif Bir Güç Olarak Afrika’ya Yönelik Politikaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/07/2013

Senem NARİN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Avrupa Birliği'nin Normatif Bir Güç Olarak Afrika'ya Yönelik Politikaları

Senem NARIN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Programı

Avrupa Birliği'nin küresel dünya düzenindeki yeri ve gücü açıklanırken sivil, askeri ve normatif güç unsurları karşılaştırılarak diğer aktörlerden farklı bir konuma oturtulmaya çalışılmaktadır. François Duchené AB'yi uluslararası ilişkilerde sivil güç unsurlarını taşıyan küresel bir aktör olarak değerlendirirken, Ian Manners AB'nin evrensel insan hakları ve demokrasi gibi değer unsurlarına dayanan normatif bir güç olduğunu ileri sürmüştür. AB, uluslararası sistemde önemli bir aktör olarak varlığını sürdürmek için kendi içindeki ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarla mücadele ettiği gibi, küreselleşmenin getirdiği fırsatlar ve sorunlar karşısında komşuları ile olan ilişkilerini de düzenleyerek dış politikasını da dinamik tutmaktadır.

AB, Afrika ile ilişkilerini özellikle Cotonou Anlaşması'nın gözden geçirildiği 2005 yılından itibaren siyasi diyalog ve stratejik ortaklık çerçevesinde yürütmektedir ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye verdiği önemi sürdürmektedir. Özellikle son yıllarda bazı küresel ve bölgesel ekonomik güçlerin Afrika'ya yönelik ilgisinin artması nedeniyle AB, kıtada varlığını daha çok hissettirme gereği duymuştur. Bununla birlikte Afrika kıtasından yönelebilecek terör, düzensiz göç, silah ve uyuşturucu ticareti gibi güvenlik sorunları, kıtanın AB dış politika gündeminin üst sıralarında yer almasına neden olmaktadır. Bu tezde, AB'nin küresel bir aktör olarak Afrika'ya yönelik stratejik ortaklığının özellikle hukuki ve kurumsal düzenlemelerinin etkileri ile kurumsal olmayan aktörlerin iki kıta arasındaki ilişkilerde üstlendiği roller üzerinde durulmuş ve AB'nin Afrika'da öne çıkan bir küresel aktör olarak varlığını sürdürmesi için

normatif gücünü aktif ve etkin olarak kullanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Normatif Güç, AB-Afrika İlişkileri, AB'nin Dış İlişkileri

ABSTRACT

Master's Thesis

European Union's Policies Towards Africa as a Normative Power

Senem NARIN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of European Union

European Union Program

While the European Union's position and power in the global world order is explained, the civilian, military and the normative power dimensions are compared and the European Union is defined and placed in a different position than other actors. While François Duchene considers the European Union as a global actor comprising civilian power components in international relations, Ian Manners asserted the European Union as a normative power based on values such as universal human rights and democracy. While the EU tackles with its own economic, social and political challenges in order to sustain as a significant actor in the international system, it maintains dynamism in its foreign policy by regulating its relations with the neighbours vis-à-vis the opportunities and challenges arising from globalisation.

Since the revision of the Cotonou Agreement in 2005, the EU particularly carries out its relations with Africa in the framework of political dialogue and strategic partnership and continues to attach significance to improving political relations with the Continent. Notably, the EU felt the need to increase its existence in Africa owing to the fact that some other global and regional economic forces became more interested in the Continent in the recent years. Furthermore, security matters such as terror, irregular migration, arms and drug trafficking emanating from Africa places the Continent in the upper parts of EU's foreign policy agenda. In this thesis, especially the impact of the legal and institutional arrangements of the strategic partnership of the EU with Africa; and the roles undertaken by the non institutional actors in the relations

between the two continents are considered. It is concluded that the European Union must draw upon its normative power actively and efficiently in order to perpetuate its role as an outstanding global actor in Africa.

Keywords: European Union, Normative Power, EU-Africa Relations, External Relations of the EU

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN NORMATİF BİR GÜÇ OLARAK AFRİKA'YA
YÖNELİK POLİTİKALARI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
NORMATİF GÜÇ KAVRAMI EKSENİNDE
AVRUPA BİRLİĞİ**

1.1. NORMATİF GÜÇ KAVRAMI VE DİĞER GÜÇ KAVRAMLARI ARASINDAKİ YERİ	4
1.1.1. Normatif Güç Kavramı	4
1.1.2. Normatif Güç-Sivil Güç	14
1.1.3. Normatif Güç-Askeri Güç	19
1.1.4. Normatif Gücün Unsurları	22
1.1.5. Normatif Güç Aracı Olarak Koşulluluk Politikası	27
1.2. NORMATİF GÜÇ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUCU UNSURLARI VE DÜŞÜNSEL TEMELLERİ	36
1.2.1. Avrupa Birliği Fikrinin Temelleri	36
1.2.1.1. Yirminci Yüzyıla Kadar Avrupa'da Birlik Oluşturmaya Yönelik Düşünceler ve Temelindeki Normatif Unsurlar	36
1.2.1.2. Yirminci Yüzyıl Sonrası Avrupa'da Birlik Oluşturmaya Yönelik Düşünceler	46

1.2.1.2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'nın Durumu	46
1.2.1.2.2. Jean Monnet'in Avrupa Birliği Fikri ve Schuman Bildirisi	46
1.2.1.2.3. Roma Antlaşması'ndan Lizbon Antlaşması'na Kadar AB'nin Normatif Değerlerinin Gelişimi	47

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA KITASI İLE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA'YA YÖNELİK DIŞ İLİŞKİLERİNİN HUKUKİ DAYANAKLARI	52
2.1.1. Roma Antlaşması'ndan Lizbon Antlaşması'na Kadar AB'nin Dış İlişkilerine İlişkin Hukuki Düzenlemeler	52
2.1.2. Lizbon Antlaşması'ndan Sonra AB'nin Dış İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm ve Öne Çıkan Normatif Unsurlar	58
2.2. AB-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	66
2.2.1. Roma Antlaşması'ndan Önce AB-Afrika İlişkileri: Emperyalizmden Normativizme Geçiş	66
2.2.2. Roma Antlaşması'ndan Sonra AB-Afrika İlişkilerinin Gelişimi ve Hukuki Dayanakları	69
2.2.2.1. Roma Antlaşması ve AB-Afrika İlişkileri	69
2.2.2.2. Yaoundé Sözleşmeleri	72
2.2.2.3. Lomé Sözleşmeleri	73
2.2.2.4. Cotonou Anlaşması: AB-Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem	84
2.2.3. Lizbon Antlaşması Sonrası AB-Afrika İlişkileri	94
2.2.3.1. Cotonou Anlaşması'nın Gözden Geçirilmesi	94
2.2.3.2. AB-Afrika Stratejik Ortaklık Belgesi ve 1. Eylem Planı	97
2.2.3.3. Trablus Zirvesi	104
2.2.4. Doğrudan Afrika'yı Hedef Almayan Fakat Afrika'yı İçeren AB Politikaları	106
2.2.4.1. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi	106

2.2.4.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı	108
2.2.4.3. Avrupa Komşuluk Politikası	109
2.2.4.4. Akdeniz İçin Birlik	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA KITASINA YÖNELİK STRATEJİK ORTAKLIK POLİTİKASININ NORMATİF UNSURLARI

3.1. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞININ KURUMSAL AKTÖRLERİ	114
3.1.1. AB'nin Ortaklığa İlişkin Aktörleri	114
3.1.1.1. AB Komisyonu	114
3.1.1.2. AB Konseyi	117
3.1.1.3. Afrika Birliği'ne İlişkin AB Delegasyonu	118
3.1.1.4. Avrupa Parlamentosu	118
3.1.1.5. AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi	119
3.1.2. Afrika'nın Ortaklığa İlişkin Aktörleri	119
3.1.2.1. Birlik Meclisi	120
3.1.2.2. Yürütme Konseyi	120
3.1.2.3. Pan-Afrika Parlamentosu	121
3.1.2.4. Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Mahkemesi	123
3.1.2.5. Afrika Birliği Komisyonu	124
3.1.2.6. Daimi Temsilciler Komitesi	127
3.1.2.7. Uzmanlaşmış Teknik Komiteler	127
3.1.2.8. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey (ECOSOCC)	128
3.1.2.9. Afrika Birliği'nin Finansal Kuruluşları	130
3.1.2.10. Afrikalı Üye Devletler	130
3.1.2.11. Afrika Birliği Brüksel Daimi Temsilciliği	130
3.1.2.12. Bölgesel Ekonomik Topluluklar (BET)	131
3.1.2.13. Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD)	131
3.2. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞINDA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ROLÜ	134

3.3. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞININ İŞBİRLİĞİ ALANLARI VE İŞLEYİŞİ	139
3.3.1. Barış ve Güvenlik	139
3.3.2. Demokrasi ve İnsan Hakları	146
3.3.2.1. İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	147
3.3.2.2. Demokratik Yönetim ve Hukukun Üstünlüğü	150
3.3.2.3. Şeffaf ve Hesap Verilebilir Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele	152
3.3.2.4. Kültürel Mallarda İşbirliği	153
3.3.2.5. Öngörülen Kurumsal Düzenlemeler	154
3.3.3. Ticaret, Bölgesel Bütünleşme ve Altyapı Çalışmaları	155
3.3.4. Milenyum Kalkınma Hedefleri	156
3.3.5. Enerji	159
3.3.6. İklim Değişikliği	160
3.3.7. Göç, Hareketlilik ve İstihdam	161
3.3.8. Bilim, Bilgi Toplumu ve Uzay	163
3.4. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞININ KURUMSAL VE KURUMSAL OLMAYAN TARAFLARININ AB'NİN NORMATİF GÜCÜNE ETKİSİ	165
3.4.1. Afrika Kurumlarının ve Afrikalı Sivil Toplum Örgütlerinin Etkisi	165
3.4.1.1. Afrikalıların İyi Yönetim Aracı: APRM Mekanizması	170
3.4.1.2. APRM Mekanizmasına Üye Ülke Örnekleri: Kenya ve Güney Afrika Karşılaştırması	172
3.4.2. AB Kurumlarının ve Avrupalı Sivil Toplum Örgütlerinin Etkisi	178
SONUÇ	189
KAYNAKÇA	193

KISALTMALAR

AACC	Afrika Kiliseler Konferansı
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABİİA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma
ACP	Afrika Karayip ve Pasifik
AEC	Afrika Ekonomik Topluluğu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AidCO	Avrupa Yardım ve İşbirliği Ofisi
AMESD	Afrika'da Sürdürülebilir Kalkınma için Çevrenin İzlenmesi Programı
AMIS	Sudan'da Afrika Birliği Gücü
ANC	Afrika Ulusal Partisi
APRM	Afrika Eş Gözlem Mekanizması
APSA	Afrika Barış ve Güvenlik Kurulu
APSA	Afrika Barış ve Güvenlik Kurumu
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
BET	Bölgesel Ekonomik Topluluklar
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CAN	AB İklim Eylem Ağı
CBM	Myanmar Merkez Bankası
CEN-SAD	Sahel-Sahara Devletler Topluluğu
CIDO	Sivil Toplum ve Diaspora Birimi
CLIMDEV	Afrika Kalkınma Programında İklim Bilgisi
COMESA	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
CONCORD	İnsani Yardım ve Kalkınma İçin Avrupa STÖ Konfederasyonu
CSF	Sivil Toplum Aracı
çev.	Çeviren
DAC	OECD Kalkınma Yardımları Komitesi
DG SANCO	Directorate-General for Health and Consumer Affair

DG-DEV	Kalkınma Genel Müdürlüğü
DG-EMPL	İstihdam ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü
DG-JLS	Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Genel Müdürlüğü
DG-RELEX	Dışişleri Genel Müdürlüğü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAC	Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu
ECCAS	Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
ECHO	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Dairesi
ECOSOC	Ekonomik ve Sosyal Konsey
ECOSOCC	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
Ed.	Editör
EEAS	Avrupa Dış Eylem Birimi
EFFIO	Avrupa Finans ve Yatırım Görevlileri Vakfı
ENP	Avrupa Komşuluk Politikası
EPA	Ekonomik Ortaklık Antlaşmaları
EPLO	Avrupa Barış İnşası İrtibat Bürosu
ETUC	Avrupa Sendika Konfederasyonu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMG	Gayri Safi Milli Gelir
GTS	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
HRDN	İnsan Hakları ve Demokrasi Ağı
IGAD	Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOL	Avukatlar İçin Uluslararası Gözlemci
ITUC	Uluslararası Sendika Konfederasyonu
M&S	İzleme ve Denetleme
MKH	Milenyum Kalkınma Hedefleri
NEPAD	Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık
NOSTAC	Devlet Dışı Aktör Projesi
NPCA	NEPAD Planlama ve Koordinasyon Birimi
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

RKY	Resmi Kalkınma Yardımları
RRF	Hızlı Harekât Birimleri
s.	Sayfa
SADC	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SAWL	Küçük ve Hafif Silahlar
ss.	Sayfa Aralığı
STABEX	İhracat Gelirlerinin Sabitleştirilmesi Sistemi
SYSMIN	Mineral Üretimi Destek Sistemi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
TAS	Tek Avrupa Senedi
UMA	Mağrip Arap Birliği
vd.	Ve Diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Lomé Sözleşmeleri Kapsamında ACP ülkelerine yapılan AT Mali Yardımları: Asıl Taahhütler (Milyon EUA/ECU)	s.84
Tablo 2: AB-Afrika Stratejik Ortaklığına İlişkin AB Komisyonu Koordinasyon Birimleri	s.116
Tablo 3: AB Resmi Kalkınma Yardımlarının Diğer Gelişmiş Ülkelerin Yaptığı Yardımlarla Karşılaştırılması	s.158

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada barış ve istikrar ortamının sağlanabilmesi idealiyle biraraya gelen Avrupa ülkeleri zamanla çeşitli aşamalardan geçerek dünyada benzeri görülmemiş bir devletler topluluğu haline gelmiştir. Her ne kadar başlangıçta sadece ekonomik bir topluluk olarak ortaya çıksa da aynı idealler çerçevesinde siyasal olarak bütünleşmiş bir Avrupa düşüncesinin temeli çok eskilere dayanmaktadır. Bugün Avrupa bütünleşmesi üye devletlerin ortak dış politika hedeflerinde birleşecek düzeyde derinleşmiştir. Genişleyen ve derinleşen Avrupa bütünleşmesi, Avrupa'nın tarihinden ve kültür birikiminden kaynaklanan ve çoğunlukla evrensel olarak kabul edilen demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normlara dayanmakta ve bu normlar çerçevesinde barış ve refah ortamının sürdürülmesini hedeflemektedir.

Avrupa Birliği kendi içinde bütünleşip derinleşirken komşularıyla olan ilişkilerini de zamanla küreselleşen dünya sistemine ve bu sistemin gereklerine göre aşamalı olarak düzenleme gereği duymuştur. Afrika ile Avrupa ülkelerinin sömürgecilik döneminde başlayan ilişkileri de zamanla Denizaşırı Ülke ve Topraklar, Afrika Karayip ve Pasifik Ülkelerini kapsayan hukuki düzenlemeler kapsamında ilerlemiş, bunun yanında kıtanın kuzeyi Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında da değerlendirilerek stratejik ortaklığa varan düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler AB'nin Afrika ile olan ilişkilerini hiçbir zaman arka plana atmadığını göstermektedir. Nitekim AB özellikle 2005 yılından sonra, ortaya çıkan yeni küresel tehditler karşısında Afrika'ya yönelik politikalarında siyasi koşulluluk uygulamaya başlamıştır.

Koşulluluk politikası, AB'nin komşularına veya aday ülkelere demokratik yönetim, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normlara uygun düzenlemeler yapması koşulu ile ekonomik ya da siyasi yönden çeşitli şekillerde destek olmasıdır. AB'nin koşulluluk politikasını uygulayarak uluslararası sistemdeki diğer aktörlerin hukuki, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda kendi normlarına uygun değişiklikler yapabilmesi, Birliğin normatif bir güç olarak değerlendirilmesine konu olmuştur. Bu bağlamda AB'nin Afrika'ya yönelik politikaları hem AB'nin normatif gücü hem de koşulluluk politikasının etkinliği bakımından önem taşımaktadır.

Günümüzde Çin, ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin de Afrika'ya olan ilgilerinin artması sonucu olarak AB'nin Afrika kıtasındaki rakipleri artmıştır. Özellikle Çin, Afrika'ya yönelik pek çok yatırım yapmakta ve yaptığı yatırımlarda AB'nin uyguladığı koşulluluk politikasını uygulamamaktadır. Yeni uluslararası küresel sistemde AB'nin koşulluluk politikasını etkileyen özellikle Çin gibi diğer güçlü aktörlerin ortaya çıkması ve ayrıca 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra güvenlik kaygılarının artması sonucu AB'nin Afrika'ya olan ilgisi daha çok artmış ve Afrika ile daha çok siyasal diyalog kurmasına neden olmuştur.

Çalışmamın başlıca amacı, 21. yüzyılda AB'nin normatif bir güç olarak Afrika kıtasına yönelik, özellikle kıtasal ölçekte, politikalarını inceleyerek bu politikaların etkinliğini irdelemektir. Bu kapsamda, AB'nin bilhassa komşuluk politikasında bir araç olarak kullandığı normatif gücünün unsurları değerlendirilerek uluslararası küresel sistemdeki yeri ve önemi incelenmiştir. Konu ile ilgili esas olarak kurucu antlaşmalardan, anlaşma metinlerinden, ortaklık belgeleri ve Avrupa Komisyonu belgeleri gibi resmi belgelerden yola çıkılmıştır. Bunun yanında AB'nin normatif gücünün unsurlarına yönelik güncel makalelerden, zirve toplantılarının sonuçlarından, üst düzey yetkili kişilerin konuşma ve beyanatlarından yararlanılarak araştırma konusundaki güncel gelişmeler aktarılmıştır. Ayrıca normların inşasında önemli bir yeri olan çeşitli sivil toplum örgütlerinin Afrika kıtasındaki önemli faaliyet ve projelerinden de yararlanılarak araştırma konusu somut temellere dayandırılmıştır.

Tezin ilk bölümünde normatif güç kavramı ve diğer güç kavramından farklı unsurları üzerinde durulmuş ve AB'nin normatif bir güç olarak değerlendirilmesinde önemli olan AB'nin kurucu unsurları ve düşünsel temelleri, tarihsel gelişim çerçevesinde ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise kendi içinde normlarını oluşturan AB'nin dış siyasette bu normları zamanla ne şekilde hukuki temellere dayandırdığı ve Afrika ile ilişkilerinde bu değişikliklere bağlı olarak ne gibi düzenlemeler yaptığı üzerinde durulmuş, bu konuda hukuki metinler, anlaşmalar ve bildirgeler irdelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise AB'nin Afrika kıtasına yönelik politikaları, AB-Afrika Stratejik Ortaklığı çerçevesinde ve özellikle sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri kapsamında incelenerek AB'nin koşulluluk

uyguladığı bu ortaklık örneğinde küresel ve normatif bir güç olarak etkinliği değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NORMATİF GÜÇ KAVRAMI EKSENİNDE

AVRUPA BİRLİĞİ

1.1. NORMATİF GÜÇ KAVRAMI VE DİĞER GÜÇ KAVRAMLARI ARASINDAKİ YERİ

1.1.1. Normatif Güç Kavramı

Uluslararası ilişkilerde normatif teoriler, “kural koyucu, yol gösterici ve öğretici” olup, dış politikada değerlerin önemini vurgulayarak uluslararası sistemde karar alıcı birimlerin sosyal sorunlar karşısında nasıl davranması gerektiğini incelemektedir. Bu nedenle normatif nitelikli teoriler “olanı değil; olması gerekeni” ortaya koymakta bu da normatif teorideki varsayımların sınanmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte normatif teorilerin en önemli varsayımlarından biri, evrenselliği zaman zaman tartışılan ahlaki temellere ve normlara dayalı olmasıdır¹.

Günümüzde devletler ya da uluslararası arenada etkili olan diğer aktörler, davranış ve eylemlerinin sebeplerini açıklarken, kullandıkları gücün meşruiyetini sağlamaya çalışırken, uluslararası siyasetin demokratik olarak biçimlendirilmesi ve ulusüstü kurumların yaratılması konusunda normatif unsurlara dayanabilmektedirler². Dünyadaki gelişmiş bazı ülkeler, gelişmekte olan diğer ülkeler üzerinde bazı ekonomik ya da siyasi yaptırımlar uygulamakta ve bu yaptırımların gerekçesini, demokratik düzenin ve insan haklarının korunması temeline dayandırabilmektedirler. Bu bağlamda normatif teorilerde gücün ya da güç kullanmanın meşrulaştırılması ve bu meşrulaştırmanın bazı değerler üzerinden gerçekleşmesi söz konusudur.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde, güç kavramına yüklenen anlamlar ve gücün etkinliği, ele alınan yaklaşımlara göre farklılık arz edebilmektedir. Üstelik güç kavramı pek çok yaklaşımda dinamik olarak kabul edilmiş, tarih boyunca gücün

¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010, s. 159.

² Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer ve İhlamur Öner, Küre Yayınları, İstanbul, Eylül 2012, s. 457.

anlamı ve niteliği değişik biçimlerde ele alınmıştır. Nitekim kimi zaman ilahi kaynaklara dayanan güç önem kazanırken, kimi zaman askeri güç, kimi zaman ekonomik güç, kimi zaman da enerji kaynaklarına sahip olmaya dayanan güç ön plana çıkabilmektedir³.

Nitekim 14. yüzyılda İngiltere, oldukça büyük bir deniz gücünden oluşan Kraliyet Donanması sayesinde uluslararası arenada güçlü bir aktör olarak ortaya çıkarak ekonomik gücün askeri güç sayesinde korunabildiğini göstermiştir. O dönemde özellikle kapsamı ve hacmi genişleyen kıtalararası ticarete ekonomik üstünlüğün sağlanabilmesi ve korunabilmesi için askeri anlamda kara gücünden ziyade deniz gücüne sahip olmak oldukça önem taşımaktaydı. Ancak 17. yüzyıl boyunca merkantilizm, yeni ve zengin toplumsal sınıfların oluşmasına neden olmuş ve dış siyasete zenginleşen toprak sahipleri yön vermeye başlamış, deniz gücünün önemi nispeten azalmıştır⁴.

Uluslararası ilişkilerde güç kavramı üzerinde en çok duran realist teori devletler gibi bireyleri de kötü, aç gözlü ve hırslı olarak değerlendirir ve kişiler arası ilişkilerde de güç ve çıkar unsurlarının önemli olduğunu vurgular. Çıkarıcı ve aç gözlü insanlar için nasıl ki çatışma doğal bir durum ise, çıkarıcı ve daha fazla menfaat sağlamak isteyen devletler için de savaş olağan bir durumdur⁵.

Realist teoride, uluslararası ilişkilerin açıklanmasında devletler temel aktörler olarak kabul edilmekteyken çok uluslu şirketler, uluslararası çevre veya insan hakları örgütleri gibi ulusüstü kurumlar, birer aktör olarak kabul edilmez. Realist teoriye göre bu kurumlar ya da örgütsel oluşumlar, otonom, egemen ve bağımsız olarak hareket edemezler. Bununla birlikte realistler, devletlerin ulusal çıkarlarını en üst düzeyde korumak için gücün askeri ve siyasi boyutuna yüksek derecede önem verirken, ticari, ekonomik ve sosyal boyutuna düşük düzeyde önem verirler. Buna göre realistler, devletlerin her alandaki ulusal çıkarlarına sadece güç kullanarak ulaşabileceklerini varsaymaktadırlar⁶.

³ Detaylı bilgi için bkz. Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri (Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi)**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, (Güç Mücadelesi) ss. 57-71.

⁴ Torbjon L. Knutsen, **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, çev. Mehmet Özey, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2006, s. 158.

⁵ Arı, s. 159.

⁶ Arı, ss. 162-163.

Realizmi uluslararası ilişkiler alanında ilk kez kullanan Morgenthau, uluslararası ilişkilerde devletlerin temel hedefinin güç elde etmek olduğunu ve tüm eylemlerini güç elde etmek için gerçekleştirdiğini öne sürmüştür⁷. Morgenthau'ya göre güç, insanların diğer insanların düşünceleri ve eylemleri üzerinde kontrol sağlamasıdır ve daha çok psikolojik bir nitelik taşımaktadır⁸. Nitekim, Morgenthau gücün uluslararası siyasetin de temel amacı olduğunu ve devletin sahip olduğu gücü uluslararası arenada bir ilişki kurmak veya ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek adına bir araç olarak kullandığını ileri sürmüştür⁹.

Morgenthau'ya göre, coğrafi özellikler, doğal kaynaklar, sanayileşme düzeyi, askeri kapasite ve nüfus gücün nicel unsurlarını oluştururken; ulusal moral, ulusal karakter, diplomasi ve hükümetin niteliği ise gücün nitel unsurlarını oluşturmaktadır. Buna göre devletin fiziksel ve fiziksel olmayan güç unsurları olduğu kabul edilmektedir¹⁰.

Morgenthau, sivil ve askeri gücü de birbirinden ayırarak askeri gücü şiddet uygulama yöntemi, sivil gücü ise diğer insanların eylemlerini ve düşüncelerini etkileyebilen psikolojik bir kontrol unsuru olarak tanımlamıştır¹¹. Diğer yandan birçok yazar, gücün fiziksel biçiminden daha çok bunun kullanılabilirliği üzerinde durarak gerçek gücün kullanılabilen ve diğer aktörler üzerinde etki oluşturabilen güç olduğunu ileri sürmektedir¹². Buna göre sivil ya da askeri gücün varlığı tek başına anlamlı değildir ve bu güç unsurlarının etkin olarak kullanılması gerekmektedir.

Güç kavramı yüzeysel olarak genellikle realist teori ile bağdaştırılsa da aslında idealist yaklaşımlarda da önemli bir yer tutmaktadır. Realist teoride güç kavramı, sert(kaba) kuvvet (askerî güç) olarak algılanmaktayken idealist teoride güç kavramı daha geniş anlamda değerlendirilmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada barış ve güvenliğin sağlanması ön plana çıkmış ve felsefi temelleri Platon'a kadar uzanan idealizm yaklaşımı yeniden yaygınlaşmıştır¹³. İdealistler, realist

⁷ Arıboğan, Güç Mücadelesi, ss. 31-32.

⁸ Knutsen, s. 321.

⁹ Aytekin Yılmaz, **Uluslararası İlişkiler, Teori, Temel Kavramlar, Yeni Gelişmeler**, Kadim Yayınları, Ankara, 1. Baskı, Eylül 2012, ss. 141-142.

¹⁰ Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika Cilt 1**, çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, ss. 94-130'dan aktaran Arı, s. 166.

¹¹ Yılmaz, s. 116.

¹² Arı, s. 167.

¹³ Yılmaz, s. 137.

yaklaşımında öne sürüldüğü gibi savaşın kaçınılmaz ve olağan olmadığını ve barışın tesis edildiği uluslararası bir sistem yaratılması gerektiğini öne sürmüşlerdir¹⁴. O dönemde uluslararası ilişkiler, daha çok uluslararası hukuk ve örgütler üzerine yoğunlaşmış ve ahlaki normlar ön plana çıkmıştır¹⁵. Zira I. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada hissedilen en genel ihtiyaç ve istek, savaştan kaçınmak olmuş ve bu genel istek ve eğilim de uluslararası ilişkilerde mevcut yaklaşımların değişmesine sebep olmuştur¹⁶. Dolayısıyla, idealist teoriye göre güç mücadelesi, sadece savaş yoluyla değil, ekonomik ve siyasi yöntemlerle de gerçekleştirilmektedir. Nitekim realist teori gücün kaba kuvvet tarafından oluşturulduğunu ileri süren materyalist bir yaklaşım, idealist teori ise gücün düşünceler ve kültürel içerikler tarafından oluşturulduğunu varsayan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir¹⁷.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra ön plana çıkan idealizm, aslında 1700'lü yılların sonlarında Kant'ın "Ebedi Barış" adlı eserindeki düşüncelere dayanmakta olup, eski liberal geleneğin uzantısı olan bir yaklaşımdır¹⁸. Kant, Ebedi Barış adlı eserinde, devletler arasında barışın sağlanabilmesi için bir takım koşullar öne sürmüştür¹⁹. Ayrıca eserinin ikinci bölümünde devletlerin daimi barış için cumhuriyetçi bir anayasa ile yönetiminin şart olduğunu, uluslararası arenada da bağımsız devletlerden oluşan bir federasyon kurulması gerektiğini ve ayrıca tüm devletlerin bu federasyonun oluşturacağı kamusal ve yaptırımını olan kurallara uyması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda idealist teori, uluslararası siyasette ahlaki normlara ve hukuk kurallarına uyulması gerektiğini ileri sürerken; realist teoride, siyasal davranışlarda soyut ve ahlaki normlar ele alınmaz²⁰. İdealist teori realist teorinin aksine, uluslararası ilişkilerde savaşın önlenmesi ve barışın kurumsallaşması ile uluslararası örgütlere önem vermiş ve böylece realist yaklaşımda olmayan normatif unsurların ve devlet dışı diğer aktörlerin de değerlendirilmesine neden olmuştur²¹.

¹⁴ Arı, s. 98.

¹⁵ Yılmaz, s. 137.

¹⁶ Knutsen, s. 283.

¹⁷ Wendt, s. 129.

¹⁸ Deniz Ülke Arıboğan; **Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998, (Kabileden Küreselleşmeye), ss. 149-150

¹⁹ Immanuel Kant, "Perpetual Peace (Ebedi Barış)", çev. Maria Zeens, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (Ed. Howard Williams, Moorhead Wright ve Tony Evans), Siyasal Yayınevi, 2007, Ankara, ss. 165-178.

²⁰ Arı, s. 161.

²¹ Arı, s. 98.

İdealistler, uluslararası ilişkilerin temelinde güç değil, işbirliği ve etik standartların olduğunu ileri sürmüşlerdir²². İdealizm, realizmin aksine insanın doğası gereği iyi ve fedakâr olduğunu ve çatışmaya değil işbirliği yapmaya eğilimli olduğunu varsaymaktadır. Çatışma yerine işbirliği unsurlarına dayanan idealizm, insanın diğer insanların refahını düşünmesi sonucu, toplumsal refahın gerçekleşeceğini de ileri sürmektedir. İdealist teori bazı kurumların, kuruluşların ve savaşların insanı kötü davranmaya ve kötü olmaya yönlendirdiğini, insanın şeytan olmadığını ve savaşların da kurumsal düzenlemeler yoluyla ulusların işbirliği yapmasının sağlanması sonucu engellenebileceğini belirtmiştir. Kısacası idealist teoride, dayanışma ve işbirliği sonucunda ortaya çıkacak barışçıl kurumlar sayesinde hem savaşların önleneyeceği hem de kalkınmanın gerçekleşeceği varsayılmıştır.²³.

İdealist düşüncelerin hayata geçirilmesi sonucu barışı tesis etmek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin barışı sağlayamaması ve sonrasında II. Dünya Savaşı'nın gerçekleşmesi, idealizmin yerini yeniden realist teorinin almasına yol açmıştır. Çünkü barışın sağlanmasında Milletler Cemiyeti etkili olamamış, savaşın sonucunun belirlenmesinde uluslararası örgütler ve hukuk değil, güç ve çatışma unsurları etkili olmuştur²⁴.

Bununla birlikte kısa süreli barış ortamının sağlanmasında ve idealist kuramın ortaya çıkışında esas etkenin savaştan yenik çıkan Almanya'nın Versay Antlaşması ile kurduğu düzeni korumak istemesi ve savaşın galibi olan diğer ulusların revizyonist eğilimlerinin önlenmesi olduğu da ileri sürülmektedir²⁵. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrasında realizm yeniden uluslararası ilişkilerin açıklanmasında egemen yaklaşım olarak ortaya çıkmış ve realistler, uluslararası sistemin barış ve istikrara dayalı bir düzen içinde işlemediğini, güç için devletlerin işbirliği yapmasının değil, çatışmasının doğal olduğunu, düzeni sağlayacak merkezi bir otoritenin var olmadığını ileri sürmüşlerdir²⁶.

Diğer yandan klasik realizm, uluslararası ilişkilerin açıklanmasında güç ve güç dengesi unsuru üzerinde fazlasıyla dururken sistemde meydana gelen yeni gelişmeleri açıklamada yetersiz kalmıştır ve teorinin yeniden düzenlenmesi gereği

²² Yılmaz, s. 139.

²³ Arıboğan, Kableden Küreselleşmeye, s. 150.

²⁴ Yılmaz, s. 137.

²⁵ Arıboğan, Kableden Küreselleşmeye, s. 151.

²⁶ Yılmaz, s. 139.

ortaya çıkmıştır. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra özellikle 1962 Küba füze krizinde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği'nin sorunları silah dışında müzakere ve değiş-tokuş gibi yöntemlerle çözmeye çalışması ve ABD'nin Vietnam'da güç bakımından avantajlı konumda iken kayba uğraması, realist yaklaşımın da eleştirilmesinde etkili olan gelişmelerdir²⁷.

Neorealistlerden K.Walts, gücün "sürekli değişen ve dinamik" bir anlam ifade ettiğini öne sürerek²⁸ geleneksel realist bakış açısını geliştirmiştir. Walts, gücün uluslararası sistemin yapısına bağlı olarak dinamik nitelikte olduğunu ve bu sistemde hareket kabiliyeti kazanabilmek için bir araç olduğunu ifade etmiştir²⁹. Neorealist yaklaşımın kurucusu olan Walts'a göre devletlerin amacı güç elde etmek değil, güvenliği sağlamaktır ama bu güvenlik yine güç sayesinde sağlanacaktır³⁰. Bununla birlikte, devletlerarası sistemin en iyi şekilde uluslararası sistemin yapısal bağlamıyla açıklanabileceğini ileri sürerek devletlerin davranışlarının uluslararası sistemin durumu ile açıklanabileceğini belirtmiştir³¹.

Walts'a göre, uluslararası ilişkilerde uluslararası sistemin durumuna göre farklı siyaset ve görüşler ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda güç, konudan konuya ve uluslararası sistemin durumuna göre değişen bir kavram olarak değerlendirilmekte ve süper gücün de sistemde en çok hareket yeteneğine sahip olan güç olduğu ileri sürülmektedir³². Bu durumda, klasik realistler gücü, uluslararası ilişkilerde ulaşılması gereken bir amaç olarak değerlendirmekteyken, neorealistler devletlerin uluslararası sistemde ayakta kalabilmesi için bir araç olarak değerlendirmektedirler³³. Neorealistlere göre devletin amacı, gücünü arttırmak değil, güvenliğini sağlamaktır³⁴.

Kısacası, realist ve neorealist teorinin varsayımlarına dayanan uluslararası sistem, otoriteden yoksun, anarşik bir yapı arz etmektedir ve bu sistemde devletler temel aktörler olup en yüksek çıkarları elde etmek için rasyonel davranırlar ve güçlü durumlarını sürdürmek için eylemde bulunurlar. İdeolojiler, inanç sistemleri ve ulusal siyasetler ülkelerin uluslararası sistemde daha aktif veya pasif olması durumlarında

²⁷ Yılmaz, ss. 144-145.

²⁸ Arı, s. 166.

²⁹ Yılmaz, ss. 116-117.

³⁰ Yılmaz, ss. 116-117.

³¹ Knutsen, s. 358.

³² Yılmaz, s. 167.

³³ Arı, s. 166.

³⁴ Yılmaz, s. 168.

dikkate alınmaktadır, bunun dışında uluslararası sistemde ideolojik ve inanca dayalı hedefler yoktur³⁵.

Klasik realizmde yegâne amaç, neorealizmde ise nihai hedefe ulaşmayı sağlayacak bir araç olarak görülen güç kavramı; uluslararası arenada bir aktörün; diğer aktör üzerinde bir etki oluşturması şeklinde değerlendirilmekte ve bunun için de aktörlerin birbiri ile ilişki içinde olması gerekmektedir. Aktörler birbiri ile ilişki kurarak sahip oldukları fiziki ve fiziki olmayan güç unsurlarını diğer aktörler üzerinde etkin kullanabileceklerdir. Nitekim pek çok bilim adamı, güçlü devletlerin sahip oldukları güç unsurlarını diğer devletler üzerinde etkin bir biçimde kullanabildikleri için güçlü devletler olduğunu ileri sürmektedir³⁶.

II. Dünya Savaşından sonra, uluslararası ilişkilerde yaşanan değişim, artan karşılıklı bağımlılık ve küreselleşen ticaret, ilişkilerin açıklanmasında kullanılan yaklaşımların ve argümanların değişmesine sebep olmuştur. Özellikle ekonomilerin karşılıklı bağımlı hale gelmesi, sanayi, teknoloji ve hatta bilginin de önemli birer güç unsuru olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni yaklaşımlarda uluslararası ilişkilerde etkin olan aktörler de değişime uğramıştır ve devleti uluslararası ilişkilerin en önemli unsuru olarak kabul eden yaklaşımlar yerine aktörler arası ilişkiler ve sisteme dikkat çeken yaklaşımlar ön plana çıkmıştır³⁷. Nitekim NOSTAC (Non State Actor Project) tarafından yapılan bir araştırmada 1948 ile 1972 yılları arasında Latin Amerika'da gerçekleşen olaylarda işçilerin, bireylerin ve kültürel grupların öncü oldukları, Ortadoğu'da meydana gelen olaylarda Birleşmiş Milletlerin etkin bir rol oynadığı³⁸, hükümet dışı aktörlerin 1855'te 10 tane iken 1950'de 300'den fazla olduğu tespit edilmiştir³⁹.

Bu dönemde devletlerin ve devlet dışı diğer aktörlerin ekonomik olduğu kadar siyasi yönden de birbirine bağımlı hale gelmesi uluslararası sistemin değişmesine neden olmuştur. Bu değişimin uluslararası ilişkiler açısından en önemli sonucu, önceden yüksek politika (*high politics*) alanı içinde değerlendirilen askeri ve

³⁵ Arıboğan, Güç Mücadelesi, s. 35.

³⁶ Arı, s. 167.

³⁷ Yılmaz, s. 170.

³⁸ Arıboğan, Güç Mücadelesi, s. 76.

³⁹ Arı, s. 395.

güvenlik konularının yerini düşük politika (*low politics*) alanı içinde değerlendirilen ekonomi ve kültür gibi konulara bırakması olmuştur⁴⁰.

Uluslararası ilişkilerde devletlerin temel aktörler olduğu tezine karşı olan plüralist(çoğulcu) yaklaşım, devlet dışı aktörlerin⁴¹ önemine değinen bir yaklaşım olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır. Çoğulculara göre, devlet dışı aktörler, uluslararası ilişkilerde karar alma mekanizmalarını etkileyen önemli aktörlerdir. Devletlerin dış siyasetine yönelik ulus içinde de farklı görüşler vardır ve ulusların dış siyaseti tek sesli değildir. Devlet her zaman rasyonel davranmaz, pazarlık ve uzlaşma yoluyla kazanımlar elde etmeye çalışır. Ayrıca uluslararası siyasetin gündeminde sadece askeri ve güvenlikle ilgili konular olamamakta, sosyal ve ekonomik konular da uluslararası siyasetin gündemini oluşturabilmektedir. Uluslararası sistemde konuların ve aktörlerin çoğalıp karmaşıklaşması sonucu, uluslararası sistemde aktörlerin karşılıklı bağımlılığı yeni bir analiz olarak ortaya çıkmıştır⁴².

Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlılık teorisine dayanarak gücü kullanma kapasitesinin olmasının da onu etkin kullanmak için yeterli olmayabileceğini ileri sürmüşlerdir⁴³. Onlara göre, uluslararası sistemde asimetrik karşılıklı bağımlılık başlı başına bir güçtür ve daha çok bağımlı olan, daha az güçlüdür veya sahip olduğu fiziksel gücü kullanma kapasitesi daha düşüktür. Nitekim günümüzde uluslararası ilişkileri açıklayan yeni yaklaşımlarda karşılıklı bağımlılığa neden olan sistem üzerinde daha fazla durulmaktadır⁴⁴.

Nye, modern dünyada uluslararası ilişkileri biçimlendiren yeni eğilimlerini dört ana başlıkta toparlamıştır⁴⁵. Buna göre, toplumda ekonomik etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın artması sonucunda ekonomi ön plana çıkarken, güç hükümetlerden özel aktörlere doğru kaymış, uluslararası arenada küresel konuların yanında gündem belirlemenin de önemi artmış ve zayıf devletler güçlenmişlerdir. Keohane ve Nye, 1977'de ilk kez toplumda çoklu kanallara dikkat çekmiş, devlet dışı aktörlerin önemine değinerek, uluslararası konu ve gündem hiyerarşisinin

⁴⁰ Yılmaz, s. 171.

⁴¹ Devlet dışı aktörler, çok uluslu şirketler, terörist gruplar, uluslararası finans kuruluşları ve örgütler olabilmektedir.

⁴² Arıboğan, Güç Mücadelesi, ss. 45-47.

⁴³ Arı, s. 170.

⁴⁴ Arı, ss. 422-426.

⁴⁵ Yılmaz, s. 175.

dinamik olup zamana göre değiştiğini ileri sürmüřlerdir⁴⁶. Ayrıca siyasi gerçelik ve karmaşık karşılıklı bağımlılığı birbirinden ayırarak her iki koşulda da siyasi süreçlerin oluşmasında etkili olan aktörlerin, siyaset araçlarının, gündem oluşumunun, konularının bağlantılarının ve uluslararası örgütlerin rollerini açıklamıřlardır⁴⁷.

Bununla birlikte uluslararası ilişkilerde yeni bir yaklaşım olan yapısalcı yaklaşıma göre, kişi ve kurumların fikir, algı ve yaklaşımları dış siyasette etkili olabilmektedir ve bu varsayımından hareketle, iç siyasetteki gelişmelere yüklenen anlamlar ve algılamaların dış siyasetteki gelişmeleri şekillendirebileceği ileri sürölmektedir⁴⁸. Yapısalcılar, uluslararası sistemin sosyal olarak inşa edilmesi varsayımıyla uluslararası ilişkilerin ve güvenliğin çekirdeğine kültür ve kimlik unsurlarını yerleřtirmektedirler⁴⁹. Bu bağlamda devlet, sadece hayatta kalma ya da güç elde etme çabası içinde olan bir aktör olarak değil, çıkarları, kültürü ve kimliği tarihsel süreç içerisinde oluşan ve davranışları bu tarihsel süreçte gelişen fikir ve kolektif normlarla şekillenen dinamik bir aktör olarak ele alınmaktadır⁵⁰.

Bu durumda günümüzde sivil toplum örgütlerinin ve devlet dış aktörlerin de dış siyasette etkili olması ve dış siyasette devletlerin ya da örgütlerin bazı davranışlarını etkileyebilmesi de yapısalcı yaklaşımla bağdaşmaktadır. Ayrıca, idealizm ve realizmde ele alınan askeri ya da ekonomik güç kavramı somut olarak değerlendirilirken, yapısalcı yaklaşımda fikirlerin, kimliğin ve kültürün öne çıkmasıyla güç kavramına soyut bir boyut eklenmiş olmaktadır.

Uluslararası sistemi açıklarken fikir, kimlik ve kültürü de ele alan bir diğer yaklaşım da normativizmdir. Fikirleri normatif teori ile bağdaştırılan Platon, Devlet adlı eserinde ideal devletin, iyi ve erdemli kişiler tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmuş ve ayrıca toplumda bireyin iyi ve ahlaklı bir şekilde eğitilmesi sonucu kendi içinde iyiliği/doğruluğu bularak mutlu olacağını ve fırsat eşitliği dâhilinde bu

⁴⁶ Yılmaz, s. 177.

⁴⁷ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye "Power and Interdependence: World Politics in Transition", Boston, Little Brown, 1977, ss. 23-37; Howard Williams ve diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, çev. Zana Çitak, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 367-368.

⁴⁸ Yılmaz, s. 203.

⁴⁹ Robert H. Jackson, **International Relations**, Oxford University Press, London, 2004, s. 175'den aktaran, Yılmaz, s. 163.

⁵⁰ Stephen M. Walt, "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram", çev. Başak Çalı, **Foreign Policy: Bilginin Ufukları**, Yıl:1, Sayı:1, 1998, s.24.

eğitimin herkese verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Platon'a göre önce devletin erdemli ve ahlaklı bir şekilde kurumsallaşması gerekmektedir⁵¹. Bununla birlikte Rousseau'nun 18.yüzyılda Avrupa'da savaşların son bulup sürekli barışın sağlanması için bir konfederasyon kurulması gerektiği yönündeki düşüncesi de felsefi ve etik değerlere dayandığından normatif teori ile açıklanabilir⁵². Ayrıca idealist olan Kant'ın ebedi barış projesinde dayandığı unsurların açıklanmasında da normatif bir yaklaşımın benimsendiği ileri sürülmektedir⁵³.

Rousseau, Kant ve Cicero gibi ünlü düşünür ve bilim adamları, devletlerarası ilişkileri veya dış siyaseti açıklarken, normativizme dayanmışlar ve ayrıca kozmopolit bir anlayışla evrensel ve herkesçe kabul edilebilir değer yargılarının varlığını kabul etmişlerdir. Kozmopolitan anlayışı benimseyen normativistlere göre, evrensel yasa, doğal hukuk, tek adalet, evrensel barış, evrensel ahlak, evrensel insan hakları gibi kavramlar göreceli değildir ve herkes için değişmeyen evrensel değerlerin var olduğu varsayımından yola çıkmaktadırlar⁵⁴. Uluslararası ilişkilerde herhangi bir durumun açıklanmasında değer yargılarına ve ahlaki unsurlara dayanan felsefi bir temel kullanılacaksa, bu değerlerin göreceli değil, herkesçe kabul edilen evrensel değerler olduğunu kabul etmek çalışmaları kolaylaştırıcaktır. Ancak kabul etmek gerekir ki, dış siyasette karar verici birimler ya da aktörler, bir eylemin, bir kuralın ya da bir hakkın hukuki, doğru veya haklı olarak kabul edilmesinde hemfikir olsalar bile bazen bu değerlerin, hakların ya da kuralların uygulanmasında ve tanımlanmasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu yorum ve uygulama farklılıkları da en çok insan hakları konusunda gündeme gelmektedir⁵⁵.

Uluslararası ilişkilerde normatif teoriler, genel olarak “felsefe ve etik dünyası ile ilgilidir.”⁵⁶ 1960'lı yıllarda öne çıkan ampirik/analitik teoriler, normatif teorileri geri plana atmış olsa da 1980'lerde normatif teoriler yeniden önem kazanmış ve istikrarlı bir dünya düzeni için, moral değerlerin de dikkate alındığı idealist bir dünya siyasetine ihtiyaç duyulmuştur⁵⁷. Yılmaz, günümüzde önemli ve etkili güç

⁵¹ Arıboğan, Kableden Küreselleşmeye, ss. 41-43.

⁵² Faruk Yalvaç, **Jean Jacques Rousseau ve Uluslararası İlişkiler**, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Dizisi-2, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008, s. 54.

⁵³ Arı, s. 113.

⁵⁴ Arı, s. 112.

⁵⁵ Arı, s. 116.

⁵⁶ Arı, s. 118.

⁵⁷ Arı, s. 110.

faktörlerini, askeri güç, ekonomik güç, teknolojik güç, doğal kaynaklar (coğrafya, nüfus), kültür-çekicilik (ideoloji/demokrasi vb.), yaratıcılık gücü ve dinamizm olarak altı kategoride değerlendirmiştir ve güç kaynaklarının da sıralamasını yapmıştır. Buna göre en başta ekonomik güç, sonra askeri güç, psikolojik güç ve yumuşak güç (meşruiyet, cazibe, dış yardım vb.) ile son olarak da enerji kaynaklarının denetimini gücün kaynakları olarak göstermiştir⁵⁸. Normatif güç, adı geçen çeşitli güç unsurlarını içinde bulundurmakta ve normatif gücü oluşturan farklı normatif kaynaklar da bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin dış eylemlerini değerlendirirken, ne tam anlamıyla realist teorideki gibi sadece iktidar sahibi olmak için güç mücadelesi verdiği ne de tam anlamıyla idealist teoride sözü edildiği gibi ahlaki normlara dayalı, uluslararası sistemden ayrı bir düzen yaratmaya çalıştığı söylenebilir. Bu nedenle Birliğin dış eylemlerini, realist ve idealist teorilerden ziyade normatif teorilerle açıklamak, eylemlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve ahlaki boyutunu değerlendirmede daha faydalı olacaktır.

Geçmişten günümüze devletler arasındaki ilişkiler ve dış siyasette devletlerin davranışları, eylemleri ve birbirleri ile olan ilişkileri sürekli değişime uğramış, akademik yaklaşımlar da çağın gereklerine göre yeniden düzenlenmiştir. Kimi zaman çatışmacı, kimi zaman işbirlikçi ve kimi zaman da çatışma ve işbirliği ayrımı yapmayan yaklaşımlar egemen olmuş, güç kavramı ve algısı da çağın ve uluslararası sistemin durumuna göre değişmiştir.

AB ekseninde güç kavramı genel olarak askeri, sivil ve normatif güç unsurları ile birlikte değerlendirilip tartışılmaktadır. Bu bağlamda genel olarak literatürde güç kavramına yüklenen anlamlar incelendikten sonra AB'nin normatif güç unsurları aşağıda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

1.1.2. Normatif Güç-Sivil Güç

1972'de Duchené, ilk kez AB'yi "sivil" bir güç olarak tanımlamış ve bunu da AB'nin askeri zayıflığına, dış siyasette istikrarı ekonomik ve siyasi araçlarla sağlamasına bağlamıştır. Nitekim 1973'te Topluluğun Avrupa Kimliği hakkında Kopenhag Bildirgesi'ni kabul ederek uluslararası ilişkilerde sivilleştirme hedefini

⁵⁸ Yılmaz, s. 303.

ortaya koyması ile çoktarafllılığı ve sorunların çözümünde ilk olarak diplomasi aracını kullanması da AB'nin sivil gücünü pekiştirmiştir⁵⁹. Hans Maull da Duchené'in söylemini geliştirerek, AB'nin sivil gücünün, uluslararası ilişkilerde kanunların yürürlüğe girmesi ve şiddetin sınırlandırılmasını sağlayacak "sivil ve medeni" bir güce ulaşarak uluslararası hukuka saygıyı ön plana çıkarmak istediğini belirtmiştir⁶⁰.

AB'nin sivil güç olduğunu öne süren Duchené'e göre, sivil gücün temel özelliği, askeri kapasiteden ziyade ekonomik ve finansal araçların etkisinin daha fazla olmasıdır. Duchené'in bakış açısına göre AB'nin sivil güç olarak tanımlanması esas itibariyle AB'nin uluslararası bir aktör olarak güçlü ve kendine özgü inşasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan Duchené'in gözlemlerine göre AB'nin diğer özelliği, sivil ve demokratik standartların uluslararası arenada yayılmasını sağlayan bir aktör olmasıdır. Ona göre AB, uluslararası sorunları ve sözleşmelerin yapısını ortak bir sorumluluk düzeyine getirmektedir⁶¹.

Duchené'e göre; sivil güç kavramı, iki temel bileşene dayanmaktadır: Buna göre, tanımlayıcı olan ilk bileşen, üye ülkelerin toplu eylem anlayışı ile dış siyasette diğer aktörleri etkileme biçimi ve AB'nin kısmen normatif bileşeni olarak vurgulanabilecek olan ikinci bileşen ise, uluslararası ilişkilerde sivilleştirme ya da ehlileştirme misyonudur⁶². Duchené'in tanımladığı sivil gücün bileşenleri bakımından değerlendirilecek olursa AB, uluslararası ilişkilerde üye ülkeler dışı karşı kolektif siyaset anlayışını Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile gerçekleştirmekte ve ODGP prensipleri ile üçüncü ülkelere karşı ekonomik, siyasi, sosyal ve demokratik normlar da geliştirmektedir.

Twitchett ve Maull'a göre ise sivil gücün olmanın üç temel özelliği bulunmaktadır. Buna göre sivil gücün ulusal hedeflerinin merkezinde ekonomik güç elde etmek vardır; uluslararası sorunların çözümünde diplomatik işbirliği öncelikli bir araçtır ve uluslararası arenada sivil güç sahibi olan gelişmiş bir aktör olabilmek

⁵⁹ Jennifer Mitzen, "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security", **Journal of European Public Policy**, Cilt:13, Sayı:2, 2006, s. 271.

⁶⁰ Hanss Maull, "Europe and The New Balance", **International Affairs**, Cilt 81, Sayı:4, 2005, ss. 775-799.

⁶¹ Yavuz Selim Alkan, **The Effectiveness of The European Union As A Normative Power: Human Rights Conditionality in The Case of Turkey** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 13.

⁶² Alkan, s. 13.

için yasal açıdan bağlayıcı ulusüstü kurumların kullanılmasında istekli olmak gerekmektedir⁶³.

AB'nin sivil güç olduğunu en hararetle savunanlardan biri olan Karen Smith'e göre ise AB, üyelerini ulusal egemenliklerinden feragat etmeye zorlayıcı bir güce sahip olan farklı bir uluslararası ilişkiler aktörüdür. Smith, AB'nin NATO'nun çatışma çözümünde sert güç kullanma stratejisine karşılık AB'nin çatışmaların önlenmesine ve çatışma sonrası yönetimde sivil araçları kullanmayı tercih ettiğine dikkat çekmektedir⁶⁴.

Duchené'in 1970'lerde AB'nin sivil güç olduğu konusundaki fikirleri günümüzde de hala tartışmalıdır. Bu tartışmaların güncelliğini koruması da AB'nin dünyadaki rolünün ne olduğu sorusuna mantıklı bir açıklama getirilmek istenmesi ve ABD'nin gücünün meşruluğunun azalmasının yanında, AB'nin giderek gelişen ve uluslararası düzeyde artan ticari, çevresel ve güvenliğe ilişkin konulardaki taleplerine bağlanmaktadır⁶⁵. 15 Şubat 2000'de Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi, Avrupa Parlamentosu'nda yapmış olduğu konuşmasında, sürdürülebilir küresel kalkınmanın gerçekleşmesinde AB'nin "*küresel bir sivil güç*" olması gerektiğini ve böylelikle, sadece küresel sürdürülebilir kalkınmayı sağlayarak, kendi stratejik güvenliğini de garanti altına alacağını ifade etmiştir⁶⁶. Özellikle güvenlik unsuru ön plana çıkartılarak, AB'nin gücünü ekonomik kalkınmaya programladığı öne sürülmektedir. Ancak AB'nin küresel sivil güç olma iddiasına karşın, bu gücün Duchené'in tanımında belirttiği gibi sadece ideal bir dünya düzeni yaratmak amacıyla değil, uluslararası arenada, çeşitli devletler ve topluluklarla girdiği pazarlıklarda kazanım elde etmek için kullandığı ikna kabiliyeti olduğu da öne sürülmektedir⁶⁷.

⁶³ Kenneth J. Twitchett (Ed.), **Europe and The World: The External Relations of the Common Market**, St.Martin's Press, New York, 1976, ss. 1-2; H. Maull, "Germany and Japan: The New Civilian Powers", **Foreign Affairs**, Cilt.69, Sayı.5, 1990, ss. 91-106'dan aktaran Manners, **Normative Power Europe**, s. 237.

⁶⁴ Helene Sjursen, "The EU As A Normative Power: How Can This Be?", **Journal of European Public Policy**, Cilt:13, Sayı:2, 2006, (How Can?), s. 237.

⁶⁵ Jan Orbie, "Civil Power Europe: Review of the Original and Current Debates", **Cooperation and Conflict**, Cilt:41, Sayı:123, 2006, ss. 123-128.

⁶⁶ Romano Prodi, **2000-2005: Shaping The New Europe**, European Parliament, Strasbourg, 15 February 2000, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-00-41_en.htm, (11.02.2013).

⁶⁷ Ian Manners ve Thomas Diez, "Reflecting on Normative Power Europe", **Power in World Politics**, (Ed. Felix Berenskoetter ve Michael J. Williams), Routledge, New York, 2007, (Manners ve Diez), s. 179.

Öte yandan, uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılığı savunan Nye, ABD'nin Küba füze krizinde ve El-Kaide terör örgütünün 11 Eylül terör saldırısını önleme konusunda başarısız olması nedeniyle yeni küresel sistemde askeri güç unsurlarının tek başına yetersiz olduğunu ileri sürerek küresel sistemde aktörlerin sahip olması gereken yumuşak gücün de unsurlarını tanımlamıştır. Nye, ABD'nin zorlama ve baskıya dayanan askeri güç unsurlarını kullanarak özellikle terör örgütlerinin nefretini çektiğini ve güvenliğin zayıflamasına yol açan düşmanlığa neden olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda uluslararası sistemde özellikle güvenliğin sağlanması için diğer ulusların düşmanlığını sempatiye çevirebilecek nitelikteki gücün askeri güç değil, aynı zamanda ulusların davranışlarına nüfuz edebilen yumuşak güç olması gerektiğini ve bunu AB'nin başarılı olarak gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. Nye, AB'nin Soğuk Savaş sonrası, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşmesinde yumuşak gücünü etkin olarak kullanmasının işe yaramasını da örnek olarak göstermiştir⁶⁸.

Nye, yumuşak gücün öneminin artmasını, uluslararası sistemde devlet dışı diğer aktörlerin artmasına ve etkinliğine, savaşların sona ermesine ve askeri gücün, güvenliğin ekonomik konular karşısında ikinci plana atılmasına bağlamaktadır⁶⁹. Nye'e göre yumuşak gücün araçları, hükümet dışı örgütler, sivil toplum örgütleri ve medyadır. Küresel sistemde, bilgi çağının da gelişmesi ile gücün diğer uluslararası aktörler üzerinde etkin olarak kullanılması bakımından daha az maliyetli ve esnek olan hükümet dışı aktörler (düşünce kuruluşları, vakıflar, sendikalar, iş dünyası vd.) ön plana çıkmıştır. İkincisi, teknolojiyi ve iletişim ağlarını etkin bir şekilde kullanarak kamu diplomasisinin inandırıcı olmasına destek olan ve kamuoyunu yönlendiren sivil toplum örgütleri, yumuşak gücün önemli bir unsurudur. Son olarak medya önceki iki unsurun etkinliğini arttıran ve her alanda kamu diplomasisinin varlığını hissettiren, toplumların ve baskı gruplarının davranışlarını yönlendiren ve hem bilgi kaynağı olan hem de bilgiyi hızlı bir şekilde yayan önemli bir araçtır⁷⁰.

⁶⁸ Osman Cenk Güzer, "Uluslararası Siyasette Başarının Sırrı: "Yumuşak Güç"", <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=940&pid=38>, (11.05.2013).

⁶⁹ Robert O. Keohane ve Joseph Nye, "Power and Independence: World Politics in Transition", çev. Zana Çitak, Boston Little Brown, 1977, ss. 23-37; Williams ve diğerleri (Ed.), ss. 354-357.

⁷⁰ Vedat Demir, **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2012, ss. 64-71.

Manners ve Diez, AB'nin normatif güç olmadan önce Duchené tarafından sivil güç olarak değerlendirildiğini ve özellikle iki kutuplu sistemde AB'nin öncelikli hedefinin ekonomik bütünleşme olması ve tam bütünleşme sağlayamamasından dolayı kendi askeri gücünü oluşturmaktan çok uzak olduğunu belirtmişlerdir. Sivil gücün tarihsel olarak ilk aşaması olarak kabul edilen bu dönemde petrol krizi gibi ekonomik sıkıntıların üstesinden gelmeye çalışan AB, tek pazarını kurmaya odaklanan bir sivil güç olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası tek pazarını tamamlayan AB, yeniden sivil güç olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte Manners ve Diez, sivil güç ile normatif güç arasındaki farkın, AB'nin sivil, askeri ve normatif unsurlarının üzerinde durulduğu uluslararası kimlik tartışmalarında bulunabileceğini de ileri sürmüşlerdir⁷¹.

Manners, Duchene, Twitchett ve Maull'un analizlerine dayanarak sivil gücün kaynaklarını, hedeflerini ve stratejilerini oluşturan üç temel özelliği; uluslararası sorunların çözümünde diplomatik işbirliği (çoktarafılık), ekonomik gücün üstünlüğü (askeri güç olmama) ve hukuksal temellere dayalı ulusüstü kurumlar (uluslararası hukuk) olarak açıklamıştır⁷².

Sivil gücü açıklayan yazarların çoğu askeri olmayan güce, yani ekonomik kaynaklara, hedeflere ve stratejilere daha çok önem vermeye eğilimlidirler ve bu nedenle sivil gücün etkinliğine en çok karşı çıkanlar özellikle 1970'lerde Batı Avrupa ve 1990'larda Japonya ve Almanya gibi refah seviyesi yüksek ülkeler olmuştur. Bununla birlikte sivil güç yaklaşımlarının maddi varlıklara ve fiziksel güce vurgu yapmasının aksine normatif güç, normların taklit ya da çekicilik yolu ile aktarılmasında görüldüğü gibi maddi olmayan varlıklara vurgu yapmaktadır⁷³.

Bununla birlikte Manners ve Diez, sivil kaynakların, hedeflerin ve stratejilerin özellikle bu güce sahip olanların çıkarları için ve özellikle "ulusal çıkar", "ulusal hedef" ve "ulusal değerler" uğruna kullanıldığını, aksine normatif gücün AB'nin kozmopolitan yapısına vurgu yapılarak daha evrensel norm ve prensipler adına kullanıldığını ileri sürmüşlerdir. Bu noktada, Nye tarafından ifade edilen yumuşak güç ile normatif güç arasındaki farklılık da benzer şekilde yumuşak gücün

⁷¹ Manners ve Diez, s. 177.

⁷² Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **Journal of Common Market Studies**, Cilt:40, Sayı:2, 2002, (Normative Power Europe), ss. 236-237.

⁷³ Manners ve Diez, s. 178.

özellikle ABD'nin ulusal siyasetinin alternatif bir aracı olarak tanımlanması ve normatif gücün aksine tek bir ulusun çıkarlarını yaymaya yönelik bir güç olması şeklinde ifade edilmiştir⁷⁴.

Tek bir ulusun çıkarları ile bağdaştırılan sivil güç, herhangi bir ulusun dış politika araçlarından biri olarak nitelendirilirken, normatif güç BM gibi tarafsız bir kuruluş tarafından da benimsenen evrensel değerlerin uluslararası sistemde herhangi bir "ulusal" çıkara bağlı olmaksızın diğer uluslara aktarılması anlamına gelen teorik bir yaklaşım olarak tanımlanmıştır⁷⁵.

1.1.3. Normatif Güç-Askeri Güç

AB'nin etkin bir sivil güç olarak değerlendirilmesi, 1982'de Bull tarafından Birliğin askeri güç olarak kendi kendine yetmekten yoksun ve etkisiz olması bakımından eleştirilmiştir. Bull'a göre Avrupa Topluluğu, savunma ve güvenlik konusunda daha çok kendine yetmeli ve bir savunma ve güvenlik politikası da geliştirmeliydi. Nitekim 1990'lı yıllara gelindiğinde Birlik, Avrupa Birliği Antlaşması ile üç sütunlu bir yapıya sahip olmuş ve kendine özgü bir ortak dış ve güvenlik politikası geliştirmeye çalışmıştır⁷⁶.

Maastricht Antlaşması ya da resmi adıyla Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) ile Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı, birinci sütunda Avrupa Topluluğu, ikinci sütunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve üçüncü sütunda ise Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği olarak düzenlenmiştir⁷⁷. Maastricht Antlaşması'na göre, ODGP'nin genel esasları ve ilkeleri AB Konseyi tarafından belirlenecektir ve Avrupa Komisyonu, ODGP alanında AB'yi uluslararası arenada temsil etmekle görevlidir. Komisyon içinde dış işleri sorumluluğu, Genel Müdürlükler bazında ve coğrafi bölge esasına göre paylaştırılmıştır⁷⁸. Örneğin Genel Müdürlük I, Kuzey Amerika, Uzak Doğu, Çin, Avustralya ve Yeni Zelanda ile ilişkilerden, Genel Müdürlük VIII. Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinden sorumlu olup, Avrupa

⁷⁴ Manners ve Diez, s. 179.

⁷⁵ Manners ve Diez, s. 179.

⁷⁶ Manners, Normative Power Europe, s. 237.

⁷⁷ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği Kuruluşu, Genişlemesi, Kurumları**, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2011, ss. 167-172.

⁷⁸ Karluk, s. 174.

Topluluğu İnsani Yardım Dairesi (ECHO) insani yardım konularına bakmakla yükümlüdür⁷⁹.

Daha çok realistler tarafından savunulan, AB'nin askeri gücünü arttırarak küresel bir aktör olabileceği yönündeki görüşlere göre, uluslararası sistemin realist düzen hakimiyeti karşısında AB'nin normatif gücünü koruyabilmesi ve yumuşak gücünün dikkate alınması için bile askeri gücünü arttırması gerektiği ileri sürülmektedir⁸⁰.

Nitekim 1999 Köln Zirvesi'nde NATO'nun tamamen tarafı olmadığı durumlarda AB'yi temsil etmek üzere, kriz bölgelerine müdahale edebilecek bir güvenlik biriminin oluşturulmasına karar verilmiştir⁸¹. Hızlı harekât birimleri (Rapid Reaction Force, RRF) olarak Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin güçlendirilmesi amacıyla ve sivil kriz yönetimine yardımcı olması bakımından AB üyelerinin güvenlik konusunda NATO'ya alternatif olarak sorumluluk üstlenmesi sonucu ortaya konmuştur. RRF'nin 2003 yılı sonuna kadar 50-60.000 askere sahip olarak, gereken kriz bölgesine 60 gün içinde ulaşabilecek kapasiteye gelmesi hedeflenmiştir⁸².

2003 yılında AB, ilk güvenlik stratejisi olan Avrupa Güvenlik Stratejisini kabul etmiş ve stratejinin temel hedeflerini, terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının azaltılması ve organize suçlarla mücadele eden devletlere yardım edilmesi olarak belirlemiştir. Özellikle terörizmin hızla yayılarak kontrol edilmesinin güçleştiği ve bu nedenle güvenlik konusunda hızlı hareket edilmesi gerektiği stratejik olarak kabul edilmiştir⁸³.

Mayıs 2004'te AB, özellikle RRF'nin etkinliğinin arttırılması için, Temel Hedef 2010 (Head Line Goal 2010) adlı yeni bir plan kabul etmiştir. Bu plana göre RRF'ye ek olarak 1500 askerden oluşan Avrupa Muhabere Grupları (European Battle Groups) oluşturulması öngörülmüş ve kriz bölgelerine çok daha kısa sürede müdahale edilebilmesi hedeflenmiştir. 2010 yılına kadar da bu grupların sayısının 13

⁷⁹ Karluk, s. 174.

⁸⁰ Cengiz Dinç, "Sivil Güç-Realist Oyuncu İkileminde Avrupa Birliği'nin Küresel Konumu Üzerine Tartışmalar", **Uluslararası Hukuk ve Siyaset**, Cilt:7, Sayı:28, 2011, s. 111.

⁸¹ Manners, Normative Power Europe, s. 237.

⁸² European Parliament, "Strengthening the European Security and Defence Identity", Brussels, 16 June 2000.

⁸³ Council of the European Union, "A Secure Europe For A Better World, European Security Strategy", Brussels, 12 December 2003, s. 5.

olması planlanmıştır. Ancak sözü edilen plan 2010 yılında gerçekleşmemiş ve hedef için yeni bir tarih de belirlenmemiştir⁸⁴.

Üstelik son yıllarda AB'nin askeri harcamaları oldukça azalmış hatta İngiltere, Fransa ve Almanya dışındaki diğer AB ülkelerinin askeri harcamaları ABD tarafından hedeflenen %2 oranının da altında kalmıştır. Bu bağlamda AB, siyasi ve ekonomik olarak derinleşirken askeri olarak küçülme ve NATO kanadıyla ABD'nin askeri gücünden yararlanmaktadır. Bu durum realist çevreler tarafından eleştirilirken, normatif düşünen kesim tarafından doğru bulunmaktadır. Özellikle ABD ve realist çevreler, AB'yi askeri harcamalarını azaltması konusunda eleştirmekte ve askeri harcamalarını kısarak hata yaptığını ileri sürmektedirler. Bu eleştirilerini de AB'nin muhtemel Rusya tehdidi karşısında daha güçlü ve güvenli olabilmesi için askeri gücün mutlak surette gerekli olduğu savına dayandırmaktadırlar. Realist çevrelere göre normlara dayalı etkinlik gerçekçi değildir, AB'nin küresel bir güç olması için askeri olarak da bütünleşmesi gerekmektedir⁸⁵.

Ancak, çok uluslu bir yapıya sahip olan ve kararlarını özellikle güvenlik konusunda oybirliği ile alan AB için ortak bir ordu oluşturmak ve ortak askeri eylemlerde bulunmak liberal hükümetlerarası yaklaşıma göre oldukça zordur. Nitekim her ulus öncelikle kendi güvenliğini ön planda tutacak ve ortak çıkarlar etrafında birleşmek imkânsız hale gelebilecektir. Bu bağlamda AB'nin mevcut yapısı ile askeri gücü üstün bir küresel aktör olması inandırıcı değildir ve aksine kurucu değerleri ile çelişen bir durum yaratacaktır. Liberal hükümetlerarası yaklaşımın önemli savunucusu olan Moravcsik, Avrupa Topluluğu'nun başından beri tüm eylemlerinin öncü üye devletler arasındaki pazarlıklara dayandığını belirtmiştir. Küçük bir grup bakan ya da danışman tarafından desteklenen hükümet liderleri, Avrupa Birliği Konseyi'nde pazarlıklara başlarlar ve her hükümet tercihlerini kendi ulusal çıkarlarına göre yansıtır. Sosyal çıkarlar ulusüstü olduğunda bile, bunların siyasi ifadelerinin temel biçimi ulusal olarak kalmaktadır. Hükümetler pazarlıklarını

⁸⁴ Barış Özdal, **Avrupa Birliği Ortak Dış Siyaset ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?**, Dora Yayınları, Bursa, 2013, s. 177.

⁸⁵ Dinç, ss. 111-117.

yaparlarken en düşük ortak paydada buluşurlar ve egemenliklerini devretme konusunda da istekli değildirler, ulusal egemenliklerini korumak isterler⁸⁶.

1.1.4. Normatif Gücün Unsurları

AB'nin normatif değer unsurlarına dayalı bir güç olması, çeşitli yaklaşımlarla eleştirilmiştir ve üstelik Birliğin dayandığı değerlerin evrenselliği konusunda literatürde farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Burada esas olan, uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak kabul edilen Avrupa Birliği'nin dış siyasetinde üçüncü ülkelerle ve özellikle Afrika ile kurduğu ilişkilerin, Birliğin sahip olduğu değerlerle birlikte nasıl başlayıp zamanla nasıl geliştiğidir. Bu nedenle literatürde normatif teoriye getirilen eleştirilerin büyük bir kısmı kapsam dışı bırakılmıştır⁸⁷.

Avrupa Birliği'nin dış siyasette normatif bir güç olduğunu ilk kez Ian Manners, 2002 yılında yayınladığı "*Normative Power Europe: Contradiction in Terms?*" başlıklı makalesinde dile getirmiştir. Sözü edilen makalede Manners, AB'nin sivil ve askeri gücünü değerlendirmiş ve daha sonra AB'nin normatif gücünün unsurlarını ortaya koymuştur⁸⁸.

Manners'a göre AB'nin gücü, daha önceden Duchené ve Bull'un tanımladığı gibi sivil güç değildir. Her ikisi de fiziksel unsurları ön plana çıkartan ve ulusal çıkarlara ve ulus devletlere önem veren Soğuk Savaş dönemi uluslararası ilişkileri açıklayan yaklaşımlardır. Her ikisi de uluslararası siyasetin ortak sorumluluk ve sözleşmeden doğan ilişkilere ve yapılara dönüştürülmesinde, "sivil toplum"un değil, "uluslararası toplum"un güçlendirilmesine odaklanmışlardır. Bununla birlikte Duchené ve Bull, sistemde ulus devletlerin tek başlarına etkin ve egemen olduğu varsayımı ile hareket etmişlerdir. Ancak Soğuk Savaşın bitmesiyle bu varsayımlar

⁸⁶ Andrew Moravcsik, "Negotiating The Single European Act: National Interest and Conventional Statecraft in The European Community", **International Organization**, Cilt: 45, Sayı:1, 1991, s. 25.

⁸⁷ AB'nin normatif gücüne yönelik eleştirel bir sunumda Christoph Vogel, AB'nin Afrika ile ilişkilerinde koşulluluk politikasını öne sürerek idealist değil realist davrandığını, AB'nin bu açıdan Manners'ın ifade ettiği gibi normatif güçten ziyade sahip olduğu değer, etik ve standartları ile bir rol model olduğunu ileri sürmüştür. Söz konusu sunumunda bu savını AB'nin Afrika ile kurduğu bölgesel ekonomik ortaklıklara dayandırarak Birliğin normatif unsurlarını yüksek politika alanlarındaki hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullandığını ifade etmiştir. Detaylı açıklama için bkz. Christoph Vogel, The Africa Policy of, Normative Power EU Considering Cotonou Agreement and Promotion of EPAs, **Beiträge zur Kölner Afrikawissenschaftlichen Nachwuchstagung KANT II Seminar Kitabı**, Köln Üniversitesi, Afrika Çalışmaları Enstitüsü, 2009.

⁸⁸ Manners, Normative Power Europe, ss. 236-258.

geçerliliğini yitirmiştir ve AB, uluslararası sistemde ekonomik ve siyasi bir aktör olarak ulus devletlerden bağımsız bir aktör olarak genişleyip derinleşmiştir⁸⁹.

Manners, AB'nin dünya siyasetindeki yerini daha iyi algılayabilmek için, Birliğin ampirik gücünde değil fikir ve değerlerine ilişkin gücünde meydana gelen değişikliklerine bakmanın daha doğru olduğunu ileri sürmüştür⁹⁰. Manners, AB'nin sivil ya da askeri bir güç olup olmadığı tartışmalarından ziyade normatif bir güç olarak uluslararası düşünsel etkisi üzerinde durmuştur ve bu yolla Birliğin uluslararası ilişkilerdeki rolünün daha iyi algılanabileceğini vurgulamıştır. Manners, normatif bir güç olarak AB'nin, ulus-devlet benzeri uluslararası bir Avrupa kimliği yaratılması tartışmalarının ötesine geçme isteği ile “düşünce üzerinde güç” (power over opinion) veya ideolojik güç irdelemesinin içinde yer aldığını ifade etmiştir⁹¹. Bu durumda normatif güç, sivil ve askeri güçten farklı olarak değerlendirilmiş ve Manners tarafından olağan algılama biçimini şekillendirebilme yeteneği olarak tanımlanmıştır⁹².

Bununla birlikte Thomas Diez, sivil gücün, normatif gücün özel bir türü olduğunu, AB'nin normatif gücünün Avrupa kimliğinin inşasında önemli olduğunu ve ilk normatif gücün AB olmadığını hatta ABD'nin de tarihsel olarak incelendiğinde normatif güç olabileceğini ileri sürmüştür⁹³. Diez'e göre siyasette normatifik savı, “normların etkisinin diğer faktörlerden bağımsız bir şekilde ampirik olarak ölçülme olasılığı” ile ilişkilidir⁹⁴. Manners ise normatifliğin sürdürülebilirliğinin normatifliğe “muhatap olan aktörlerin” algılamalarına bağlı olduğunu vurgular⁹⁵. Bu bağlamda Manners'ın görüşüne katkıda bulunan Diez'in makalesi birlikte değerlendirildiğinde, normların ölçülemediği durumlarda diğer aktörlerin normatif değerleri algılama düzeyi önem kazanmaktadır. Herhangi bir değeri normatifliğe maruz kalan tüm aktörler aynı şekilde algılıyorsa o zaman normatif güçten söz edilebilir. Öyleyse normatif güç olmanın en önemli unsuru,

⁸⁹ Manners, Normative Power Europe, s. 238.

⁹⁰ Manners, Normative Power Europe, s. 238.

⁹¹ Manners, Normatif Power Europe, s. 239.

⁹² Manners, Normative Power Europe, s. 240.

⁹³ Thomas Diez, “Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering ‘Normative Power’”, **Millennium-Journal of International Studies**, Cilt:33, Sayı:3, 2005, s. 635.

⁹⁴ Diez, s. 616.

⁹⁵ Ian Manners, “Normative Ethics of the European Union”, **International Affairs**, Cilt 84, Sayı:1, Ocak 2008, (Normative Ethics), s. 46.

herhangi bir aktörün bir değer yargısını diğer aktörlere kabul ettirebilmesi ya da diğer aktörlerde var olan değer yargılarını değiştirebilmesidir.

Nitekim günümüzde başta ülkemiz olmak üzere, dünyada pek çok ülkenin hukuki, ticari, sosyal, çevresel, idari pek çok alanda yaptıkları düzenlemelerin, Avrupa standartlarına/normlarına uygun olarak yapıldığı ve yapılmakta olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa Birliği, eşitlik, sosyal dayanışma, sürdürülebilir kalkınma, iyi yönetim, insan hakları, hukukun üstünlüğü, özgürlük, demokrasi ve barış gibi normatif değerler üzerine inşa edilmiştir⁹⁶.

Birliğin uluslararası eylemlerine ve davranışlarına bu açıdan bakıldığında sadece ekonomik düzende var olan küresel aktörlerden biri olmadığı her ne kadar tartışmalı da olsa aynı zamanda bir normlar ve değerler birliği olarak diğer ulusların eylem ve davranışlarını etkileyip şekillendirdiği ifade edilebilir. Bu noktada ekonomik ve siyasi eylemlerin, her alanda hem birbirine bağımlı olarak hem de birbiriyle etkileşim kurarak gerçekleşmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Zira kimi zaman ekonomik bir eylem, siyasi gerekçelerle askıya alınabilmekte ve kimi zaman da siyasi duruş gereği bazı ekonomik girişim veya eylemler son bulabilmektedir.

Manners, 2006 yılında normatif gücü, değer kavramlarını biçimlendirebilen bir güç olarak tanımlayan Thomas Diez'e yanıt olarak yayınladığı makalesinde, Diez'in tanımına atıfta bulunarak normatif gücü, diğer aktörler tarafından saygın ve kabul edilebilir bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Buna göre normatif güç uluslararası ilişkilerde tipik olarak "sivil" veya "askeri" olarak değerlendirilen diğer güç kavramlarından farklıdır ve Avrupa Birliği'nin de bu bağlamda kendine özgü bir aktör olarak değerlendirilmesi gerekir⁹⁷.

Diez, normatif gücü Avrupa Birliği'ne özgü eşsiz ve neredeyse gücünü açıklayabilecek tek kavram olarak değerlendirerek Avrupa Birliği'ni özellikle ABD ile karşılaştırmaktadır. Diez, makalesinde uluslararası arenada ABD'nin gücünü silahlarından, Avrupa'nın gücünü ise kendine özgü değerlerinden aldığını savunmakta ve normatif güç olmanın unsurlarını irdelemektedir⁹⁸.

⁹⁶ Ian Manners, "The symbolic manifestation of the EU's normative role in world politics", O Elgström ve M Smith (Ed.), in : **The European Union's Roles in International Politics : Concepts and Analysis**, Routledge, London, 2006, (Manners, Symbolic), ss. 70-73.

⁹⁷ Ian Manners, "The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez", **Millennium-Journal of International Studies**, Cilt:35, Sayı:1, 2006, s. 168.

⁹⁸ Diez, s. 615.

Daniela Sicurelli ve Sibylle Scheipers, 2007 yılında yazdıkları ve AB'nin normatif gücünü tartıştıkları makalede Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurumsallaşmasında ABD'nin önce düzenlemeyi imzalamayıp daha sonra Amerikan askerlerini örgüt kapsamı dışında tutmaya yönelik tek taraflı tavrına karşılık, AB'nin çok taraflılık ve diplomasiye yana olan yaklaşımını, Birliğin normatif davranışına örnek olarak göstermektedirler⁹⁹.

Sicurelli ve Scheipers, ABD'nin tek taraflı davranarak kendini uluslararası hukuktan üstün görmesine karşılık, AB'nin uluslararası hukukun üstünlüğünü kabul ederek normatif gücünü küresel sahnede ortaya koymasının Mahkemenin kuruluşunda etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Üstelik AB'ye üye devletlerin Mahkemenin kurulmasına ve bağlayıcılığına ilişkin Roma statüsünü imzalayan ilk devletler olmasının, AB'nin güvenilirliğini korumayı başardığını da ifade etmişlerdir¹⁰⁰. Aynı şekilde Kyoto Protokolü'nün görüşmeleri sırasında ABD uluslararası arenada sadece ekonomik dürtülerle hareket ederken, AB'nin çevrenin korunmasını da dikkate alan sürdürülebilir kalkınmayı desteklediğini ifade etmesinin AB'nin normatif kimliğini güçlendirdiğini belirtmektedirler¹⁰¹. Bu noktada, normatif gücün, daha önce sözü edildiği gibi saygın ve kabul edilebilir güç olması gerektiği unsuru, Diez'in ABD'nin de normatif güç olabileceği savına aykırı bir durum oluşturmuştur. AB'nin evrensel değerleri savunduğuna dair güven duyulması, Birliği normatif güce daha yakın bir aktör haline getirmektedir.

Federica Bicci, AB'nin kurumsal eşbiçimlilik olgusunu vurgulayarak AB'nin eylemlerinde kendi modelini teşvik etmek için girişimlerde bulunduğunu ve bu nedenle özellikle Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerinde normatif bir güç olarak ele alınabileceğini ifade etmiştir. AB'nin normatif gücünü Manners'dan farklı olarak değerlendiren Bicci, AB'nin dış politikasında hangi normları ihraç ettiği ve desteklediği üzerinde daha çok durmuş ve AB tarafından desteklenen bu normların evrensel olarak kabul edilmesinin gerekli olmadığını da ileri sürmüştür¹⁰². Helen Sjursen ise AB'nin gücünü sivil, normatif ya da etik argümanlara dayandırmanın

⁹⁹ Sibylle Schippers ve Daniella Sicurelli, "Normative Power Europe: A Credible Utopia?" **Journal of Common Market Studies**, Cilt: 45, Sayı:2, 2007, ss. 435-457.

¹⁰⁰ Schippers/Sicurelli, s. 444.

¹⁰¹ Schippers/Sicurelli, s. 451.

¹⁰² Helene Sjursen, "What Kind of Power?", **Journal of European Public Policy**, Cilt:13, Sayı:2, 2006, (What kind?) s. 178.

AB'nin normatif bir güç olup olmadığı tartışmalarından ziyade Avrupa odaklı kültürel emperyalizm tartışmalarının ortaya çıkması hususunda risk taşıdığını ileri sürmüştür¹⁰³.

Manners, AB'nin dünya siyasetinde normatif bir aktör olduğunu ve olmaya da devam edeceğini ileri sürmüştür. Buna göre AB, hem BM tarafından desteklenen evrensel değerleri savunan ve uygulayan, hem de Birlikçe desteklenen önemli normatif prensipleri olan bir aktördür¹⁰⁴. Manners, AB'nin önemli normatif prensiplerini, barış, özgürlük, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, eşitlik, sosyal dayanışma, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim olarak belirtmiştir. Özetle Manners, bu önemli normatif prensiplerin hem Birliğin kuruluş amacında hem de ortak dış ve güvenlik alanında üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde hukuki metinlerle düzenlendiğini ve AB'nin tüm faaliyetlerinde gücünü bu normatif prensiplere dayandığını ileri sürerek normatif gücün uygulayıcısı olan benzersiz bir aktör olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁵.

Bununla birlikte AB, bazı rasyonalistlere göre normların ihraç edilmesinde üçüncü ülkelere uyguladığı normatif gücü, istem dışı ve çıkarları öyle gerektirdiği için kullanmaktadır ve güvenliğin sağlandığı, istikrarlı bir ortamda Birliğin ekonomik kazanımları da artacaktır. Ayrıca Birliğin normatif gücünün bir unsuru olan demokratik düzeni, anarşik yapıda olan uluslararası sistemde nasıl sağlayacağı da çelişkili bir durum olarak eleştirilmiş, buna karşılık AB'nin siyasi diyalog ve iletişime, sivil toplumlara verdiği önem vurgulanarak normların bu yolla aktarılacağı öne sürülmüştür. Bu bağlamda normların aktarılmasında kurumsal düzenlemeler ve kurumların ortaya koyduğu yasal unsurlar, sistemdeki diğer aktörleri etkileyebilecektir¹⁰⁶.

Nitekim AB, uluslararası sistemde çok taraflılığa ve uluslararası hukukun üstünlüğüne büyük önem vermekte ve bu nedenle, daha güçlü bir uluslararası toplum, iyi işleyen uluslararası kurumlar ve hukuka dayalı bir uluslararası sistem geliştirmeyi hedeflemekte ve BM Şartını savunmaktadır. Ancak, AB'nin özellikle insan hakları konusunda attığı adımların ikna edici olması ve bu değerleri kendi

¹⁰³ Sjursen, What kind?, s. 175.

¹⁰⁴ Manners, Normative Ethics, s. 46.

¹⁰⁵ Manners, Symbolic, s. 70.

¹⁰⁶ Federica Bicchieri, "Our Size Fits All": Normative Power Europe and The Mediterranean", **Journal of European Public Policy**, Cilt:12, Sayı:2, 2006, ss. 291-292.

çıkarları için savunmadığını ortaya koyması, Birliğin dış siyasette daha tutarlı olması gerektiği ileri sürülmektedir. AB'nin çok taraflılığı ile sistemin kozmopolitliği arasında uyum sağlanıp sağlanamamasına göre normatif gücün etkinliği değişmektedir¹⁰⁷.

Özetle, AB'nin kurucu değerleri, dış siyaset hedefleri, üçüncü ülkelerle girdiği ilişkilerde ön plana çıkardığı prensipleri ile bir bütün olarak değerlendirildiğinde normatif pek çok unsuru bünyesinde barındırdığı ve küresel sistemde önemli bir normatif aktör olduğu görülmektedir.

1.1.5. Normatif Güç Aracı Olarak Koşulluluk Politikası

Koşulluluk politikası, AB'nin komşularına, az gelişmiş ülkelere ve aday ülkelere uyguladığı bir mekanizmadır ve bu mekanizma aracılığı ile Birlik, ilişkide bulunduğu aktörlerin davranışlarını gerek üyelik gerekse mali yardım gibi vaatler öne sürerek etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bu etki ve yönlendirme, herhangi bir ülkenin bir davranışı yapmasını ya da yapmamasını sağlamak şeklinde olabileceği gibi mevcut durumunu muhafaza etmesi (barış ve güvenliğin sağlanması gibi) biçiminde de gerçekleşebilmektedir¹⁰⁸.

Bununla birlikte AB, koşulluluk politikasını uygulayan ilk aktör değildir ancak; bu politikayı uygulayan en başarılı aktörlerden biridir. Nitekim koşulluluk, 1980'lerde ilk kez daha çok ekonomik reformlara odaklanan uluslararası finansal kuruluşlar tarafından uygulanmıştır. 1990'larda ise az gelişmiş ülkelere yardım sağlayan donörler sadece yardım miktarlarına değil, yapılan yardımların etkin kullanımına da odaklanmışlar ve yardımların etkin kullanılabilmesi için gerekli ekonomik ve mali kurumsallaşmayı sağlayacak siyasi koşulluluk üzerinde durmuşlardır. 1990-2000 yılları arasında ise koşulluluk yeni bir görünüm kazanmış ve özellikle AB, doğuya doğru genişlerken Kopenhag Kriterleri olarak bilinen kriterleri öne sürmüş ve siyasi koşulluluğun başarılı uygulayıcılarından biri olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda özellikle Slovakya'nın otoriter eğilimlerinin durdurulması örnek gösterilmektedir¹⁰⁹. 2004 yılında "ortak sahiplenme" anlayışı ile

¹⁰⁷ Sjursen, How Can?, s. 245.

¹⁰⁸ Elena Fierro, **The EU's Approach to Human Rights Conditionality in Practice**, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2003, s. 96.

¹⁰⁹ Rosa Balfour, **EU Conditionality After the Arab Spring**, European Institute of Mediterranean, Barcelona, 2012, ss. 15-16.

AB tarafından üçüncü ülkelere yapılacak yardımlar, eylem planlarında belirtilen hedeflere ulaşılması koşuluna bağlanmıştır; ancak AB, kendi öncelik ve koşullarını dayatmaya çalışmamış, reformların hedefleri ve öncelikleri ile bu önceliklerin yerine getirilmesi gereken zaman, üçüncü ülkelerle birlikte kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte koşulluluk politikasının uygulanmasında ve etkinliğinde AB'ye katılım ödülünün bulunduğu ülkeler ve katılım ödülünün bulunmadığı ülkeler arasında farklılıklar elbette olacaktır¹¹⁰.

Koşulluluk, hangi şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin bir aktörün, diğer bir aktörün ileri sürdüğü koşullara uygun davranması sonucunda ortaya çıkmaktadır¹¹¹. Bu bağlamda siyasi koşulluluk, “bir devlet ya da uluslararası kuruluş tarafından bir başka devlete sunulan bir takım çıkar ve faydaların insan hakların korunması ve demokratik ilkelerin geliştirilmesi ile ilgili koşullara bağlanması”¹¹² anlamına gelmektedir.

AB'nin koşulluluk politikası, rasyonel seçim temelinde değerlendirildiğinde ekonomik güçle, yapısalcı yaklaşımla değerlendirildiğinde ise normatif güçle bağdaştırılmaktadır. Rasyonel bakış açısı ile AB ile üyelik ya da ortaklık temelinde ilişki kuran aktörler, AB pazarına katılarak somut ayrıcalık ve çıkarlar (AB bütçesinden transfer, yabancı yatırımların artması gibi) elde etmektedirler ve böylece AB'nin ekonomik gücü ön plana çıkmaktadır. Yapısalcı yaklaşımda ise, AB'ye üye olmak ya da ortaklık antlaşmasına dayanarak kazanımlar elde etmek isteyen aktörlerin AB'nin belirlediği normlara uyması gerekliliği nedeniyle AB'nin normatif gücünün ön plana çıktığı ifade edilmektedir¹¹³.

Koşulluluğun, öncül ve ardıl koşulluk olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Öncül koşulluluk, hukuki bir ilişkiye girmeden önce yerine getirilmesi gereken şartlar olması durumunda; ardıl koşulluluk ise, hukuki bir ilişki gerçekleştikten sonra bir takım şartlara (demokratik yönetim ve insan hakları gibi) uyulması gerektiği durumunda ortaya çıkmaktadır. AB'nin aday ülkelere yönelik uyguladığı koşullar

¹¹⁰ Balfour, s. 16.

¹¹¹ Detaylı bilgi için bkz. Jeffrey T. Checkel, “Compliance and Conditionality”, **Arena Working Papers**, WP/0018, 2000, http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2000/wp00_18.htm, (18.06.2013.)

¹¹² Sedef Eylemer, **Avrupa Hılaşma Sürecinde Siyasi Koşulluluk ve Elitler: Türkiye Örneği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrupa Çalışmaları Programı, İzmir, 2010, s. 23.

¹¹³ Eylemer, ss. 81-82.

(Kopenhag kriterleri gibi) öncül koşulluluk, üçüncü ülkelere uyguladığı koşullar (AB-Afrika Stratejik Ortaklığı Belgesi gibi) ise ardıl koşulluluk olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte öncül koşulluluk, koşullara uyulması sonucu aktörlere bir takım ekonomik, siyasi, hukuki çıkarlar elde etmesini sağladığı için pozitif koşulluluk, ardıl koşulluluk ise koşullara uyulmaması sonucu mali yardımların ve ticaret anlaşmalarının askıya alınması, kültürel işbirliği programlarının durdurulması gibi yaptırımlar uygulandığı için negatif koşullulukla ilişkilendirilmektedir¹¹⁴. AB, 1995 yılından itibaren komşuları ile geliştirdiği ortaklık çerçevesinde oluşturulan temel prensiplerin ihlal edilmesi durumunda, yardımların askıya alınması, ilişkilerin kesilmesi gibi negatif koşulluluk araçlarını uygulamıştır. Bununla birlikte 1990’larda AB, Akdeniz’in güneyindeki ülkelerin hiç birine negatif koşulluluk uygulamazken Libya’ya uygulanan uluslararası yaptırımlar, tutarsızlığa neden olmuştur¹¹⁵.

1990’lı yıllarla birlikte Sovyet tehdidinin de ortadan kalkması sonucu AB, Doğu Avrupa ülkelerine, Akdeniz’deki komşularına ve diğer az gelişmiş ülkelere yaptığı mali yardımları demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim gibi siyasi unsurların denetlendiği bir siyasi koşulluluk mekanizmasına bağlamıştır¹¹⁶. Günümüzde AB, Afrika gibi üyelik bağlantısı olmayan üçüncü ülkelerle ilişkilerinde daha çok bu mekanizmayı kullanmaktadır. AB’nin Afrika’ya yönelik politikaları siyasi koşulluluğun, negatif koşulluluğu ile daha çok bağlantılıdır ve AB’nin siyasi koşulluluk politikasını etkin kullanabilmesi, uluslararası küresel sistemdeki diğer aktörlerden farklı olarak normatif gücünün varlığının en önemli göstergesi olduğundan büyük önem taşımaktadır.

Koşulluluk politikasının “havuç” olarak değerlendirilen teşvikleri işbirliği ve güven unsurlarını içinde barındırırken, “sopa” olarak değerlendirilen yaptırımları ise tehdit unsuruna dayandırılmaktadır. Bu nedenle negatif koşulluluğun olumsuz etkileri olabileceği üzerinde durularak çifte standarda giden uygulamalara sebep

¹¹⁴ Eylemer, ss. 27-28.

¹¹⁵ Balfour, ss. 11-12.

¹¹⁶ Simay Güven, **Kalkınmada İşbirliğinde Siyasi Koşulluluk:Lomé/Cotonou Ortaklığı- Eleştirel Bakış**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 112.

olabileceği ileri sürülmektedir¹¹⁷. AB'nin Afrika ile geliştirdiği siyasi koşulluluk politikasının hukuki araçlarında, siyasi diyalogun geliştirilmesi ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile iki kıtanın ekonomi, politika ve hukuk anlayışları birbirine yaklaştırılmaya ve koşulların yerine getirilmemesi durumunda gösterilen sopa algısını Afrika toplumunun kabul etmesine çalışılmaktadır.

Manners, AB'nin normlarını yayma etkisiyle (*contagion*) ve aktarım (*transference*) yoluyla olmak üzere iki farklı şekilde yaydığını ileri sürmüştür. Buna göre, yayma etkisi çerçevesinde normlar, enformasyon yoluyla ya da biçimsel olarak taklit edilmektedir. Güney Amerika Ortak Pazarı'nda olduğu gibi Komisyon'un ya da AB Konseyi Başkanı'nın başlattığı bir girişimin ya da yeni bir politikanın sonucunda başka bölgesel kuruluşlar tarafından bu politikaların uygulanması enformal yayılma olarak ifade edilmektedir¹¹⁸.

AB'nin üçüncü bir tarafla ilişkilerini kurumsallaştırması sonucu, ilişkide bulunduğu diğer aktörler ya da kurumlar AB normlarını biçimsel olarak kabul etmektedirler. AB'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması sonucu Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)'ın da örgüte üye olarak bu örgütün ticaret kurallarını kabul etmesi, AB normlarının biçimsel olarak yayılmasına örnek teşkil etmektedir. Normların aktarım yoluyla yayılması ise AB'nin üçüncü ülkelerle mali, teknik, ticari yardım ve destek sağlama konusunda kurduğu ortaklıklarda Birliğin ileri sürdüğü norm ya da standartları uygulamadığı zaman ekonomik yaptırım uygulaması sonucu gerçekleşmektedir¹¹⁹. AB, normlarını aktarım biçiminde olduğu gibi kimi zaman kasıtlı olarak yaymaktayken, yayma biçiminde olduğu gibi diğer aktörleri etkilemek suretiyle kasıtlı olmayan bir şekilde de aktarabilmektedir. Bu durumda AB'nin koşulluluk politikasının etkinliği, AB'nin normatif gücünün diğer aktörleri etkileyebilme potansiyeline bağlıdır.

AB'nin koşulluluk politikasını etkileyen pek çok faktör de bulunmaktadır. Özellikle siyasi konularda "koşulların belirsizliği ya da belirliliği, ödülün büyüklüğü ve inandırıcılığı, iç uyum maliyetleri ve veto oyuncuları, normların meşruiyetine duyulan inanç, zamansallık, AB ile özdeşleşme ve ulusal rezonans bağlamında

¹¹⁷ Eylemer, ss. 28-29.

¹¹⁸ Manners, Normative Power Europe, ss. 244-245.

¹¹⁹ Manners, Normative Power Europe, ss. 244-245.

koşulluluk politikasının etkinliği” farklılaşabilmektedir¹²⁰. AB’nin üçüncü ülkelerde özellikle üyelik vaad etmeyen ortaklık kapsamında değerlendirilen komşuları ile olan ilişkilerinde izlediği komşuluk politikasında yer alan siyasi koşulluğun etkinliğinde de söz konusu faktörler değerlendirilebilir. Bu noktada AB’nin Afrika kıtasına yönelik politikalarında koşulluluğun etkin olmasına yönelik değişkenleri; ortaklık belgesi ile çerçevesi çizilen koşulların belirli olması, vaad edilen ödüllerin yeterince tatmin edici ve inandırıcı olması, kıta içinde normların yayılmasında etkisi bulunan baş aktörlerin AB normlarına uymaya yönelik algılarının olumlu olması ve Afrikalı ülkelerinin AB normlarına uyma isteğinin bulunmasıdır.

AB’nin koşulluluk politikasının etkinliğini etkileyen bir diğer faktör de “tutarlılık” tır. Nitekim William Easterly, 2002 yılında AB tarafından desteklenen en anti-demokrat 25 ACP ülkesine 9 milyon Dolar mali destekte bulunduğunu ileri sürmüştü, Christoph Vogel ise bu durumu, AB’nin normatif gücü ile çelişkili bir durum olarak ifade etmiştir. Bununla birlikte Vogel AB’nin, eğer çıkarlarını tehlikeye sokmayacaksa, normlar ve değerleri destekleyen normatif bir aktör olarak davrandığını; ancak gerçekte gücünü arttırmanın yollarını arayan realist bir aktör olduğunu ileri sürmüştür¹²¹.

Son yıllarda AB, Arap Baharı’nın da etkisiyle özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu gibi iki önemli komşu bölgesi ile olan ilişkilerini yeniden biçimlendirmek istemektedir. Nitekim AB Komisyonu, 2012 yılına ilişkin Avrupa Komşuluk Politikası paketini açıklamış ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika’da meydana gelen yeni gelişmeler sonucunda komşuluk politikasında düzenlemeler yapmıştır. AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton ve Avrupa Komisyonu’nun Genişlemeden ve Komşuluk Politikasından sorumlu üyesi Stefan Füle tarafından açıklanan yeni politikaya (more for more) göre AB, daha çok reform yapan ülkelere daha çok yardım sağlayacaktır. Yeni strateji çerçevesinde özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde siyasi istikrarın sağlanması koşulu ile ekonomik ortaklık anlaşmalarının imzalanıp yürürlüğe girme sürecinin kısıllanacağını ifade etmişlerdir. Özellikle Cezayir ve Tunus gibi Kuzey Afrika ülkeleri ile hareket

¹²⁰ Detaylı bilgi için bkz. Eylemer, ss. 80-105.

¹²¹ Christoph Vogel, “The Africa Policy of, Normative Power EU Considering Cotonou Agreement and Promotion of EPAs”, **Beiträge zur Kölner Afrikawissenschaftlichen Nachwuchstagung KANT II Seminar Kitabı**, Köln Üniversitesi, Afrika Çalışmaları Enstitüsü, 2009, ss.4-5.

ortaklığını hedefleyen göç, hareketlilik ve güvenlik konusunda diyalog başlatıldığı ifade edilmiştir¹²². 20 Mart 2013'te AB Komisyonu tarafından açıklanan yeni komşuluk paketinde güney ve doğu komşularından 12 ülke ile yeni komşuluk politikasının sonuçları değerlendirilmiş ve ülke bazında karmaşık bir tablo ortaya çıktığı belirtilmiştir. Sözü edilen yeni pakette Fas'ın insan hakları ve demokrasi konusunda attığı adımlar memnuniyetle karşılanırken Mısır'ın bazı eksiklikleri üzerinde durulmuştur¹²³. Kısacası AB, yeni komşuluk politikasında demokrasi, istikrar ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınma üzerinde durarak koşulluluk uygulamasını devam ettirmektedir.

Avrupa Demokrasi Vakfı (European Endowment for Democracy) tarafından desteklenen Sivil Toplum Aracı (Civil Society Facility, CSF), siyasi aktörlerin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için yeni ve etkin bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim 2011-2013 yılları arasında CSF'nin komşuluk politikasına dahil tüm bölgeler için 22 milyon Avro bütçesi bulunmakta olup bunun 11 milyon Avrosu Güney komşularına ayrılmıştır. CSF, komşuluk politikası kapsamındaki tüm bölgelerde önceki diktatör rejimlerin yaptığı baskıların ve totaliter uygulamaların meşruiyetine inanır gibi yapan unutulmuş, marjinal ya da yeni siyasi aktörleri anlamak üzere geliştirilmiştir. CSF, iyi uygulamalar ve eğitim alışverişi ile sivil toplum kapasitesini güçlendirmek, komşuluk politikasının uygulanmasında daha güçlü ortaklar ve ulusal seviyede reformları yürütecek daha güçlü aktörler yaratmak ve devlet dışı aktörlerin, çeşitli program ve projeler yolu ile siyasi diyalog kurmaya olan ilgisinin artırılması ve böylece reformların kapsayıcı bir yaklaşımla desteklenmesi, sivil toplum örgütlerinin rollerinin artırılması gibi üç bileşenden oluşmaktadır¹²⁴. 2011 yılında CSF'nin sivil toplum ağlarını geliştirmesi, ulusal reformların yapılmasını desteklemesi ve kamu hesapverilebilirliğini artırması için AB bütçesinden 26,4 milyon Avro ayrılmış, 2012 Aralık ayında ise 2012-2013 için siyasi diyalog ve yine ulusal reformların artırılmasına katkı sağlaması amacıyla 45,3

¹²² European Commission, "Delivering on a new European Neighbourhood Policy", JOIN (2012), 14 final, Brussels, 15.5.2012.

¹²³ European Commission ve High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, "European Neighbourhood Policy: Working towards a Stronger Partnership", JOIN (2013), 4 final, Brussels, 20.3.2013. (E.C., Stronger Partnership)

¹²⁴ Balfour, ss. 11-12.

milyon Avro tahsis edilmiştir¹²⁵. AB bütçesinden sivil toplum örgütlerine ayrılan pay, bir yıl içinde neredeyse iki kat artmıştır ve bu pay artışı da komşuluk politikasında AB'nin insan hakları ve demokrasi koşulunun yerine getirilmesinde sivil toplum örgütlerine verdiği önemi göstermektedir.

Bununla birlikte Arap Baharı, AB üye ülkelerinin dış siyasette örneğin Libya'ya müdahale edilmesi ya da Filistin'in UNESCO'ya üye olarak kabul edilmesi gibi konularda ortak bir tutum göstermekte hala zorlandıklarını göstermiştir. Siyasi koşulluluk uygulamadaki problemleri nedeniyle dönüşümü sağlamak konusunda çok az ve sınırlı bir şansa sahip olması nedeniyle eleştirilmektedir. Balfour'a göre koşulluluk, AB'nin lehine baskı ve etki arasında bir asimetri gerektirmektedir. Bununla birlikte AB etkisi, koşulluluğun uygulandığı komşu bölgelerde geleneksel donör-alıcı ilişkisi ile AB'ye katılım sürecindeki aday ülkeyle olan ilişkiler kesinlikle birbirinden farklıdır. Dahası, AB'nin etkisi aynı bölge içinde yer alan ülkeler arasında bile farklılıklar gösterecektir. Komşu bölgelerde ortaya çıkan ve ekonomik kazanım elde etmeye çalışan diğer etkin aktörler (Çin, Japonya vs.) de göz önünde bulundurulduğunda AB'nin ilerleyen yıllarda aynı politikalarla başarılı olması giderek güçleşecektir. Balfour, AB'nin mevcut ve çelişkili koşulluluk politikasındaki sorunları aşabilmesi için, Batı sempatzanı ve demokratik olma ihtimali yüksek bölgelere daha çok ağırlık vermesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca, AB'nin diktatör yönetimlerle olan ilişkilerinde ekonomik çıkarlar nedeniyle savunduğu normlar bağlamında çelişkilere düşmemesi için etik standartlarını iç talep unsurlarına göre yeniden tanımlaması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için kolonyal dönemin kalıntılarının silinmesini, yıllarca iktidarda kalan diktatör liderleri bertaraf ederken ulusal onura saygı duyulmasını ve demokratik standartlardan ziyade evrensel değerlerin referans gösterilmesini çözüm olarak göstermiştir. Balfour'a göre demokratik standartlar yerine evrensel değerlerin referans olarak gösterilmesi, dış desteğin daha meşru olmasına neden olmakta ve böylece koşulluluk politikasının meşruiyet sorunu da ortadan kalkmaktadır. Tüm bu nedenlerle AB'nin değişen Arap dünyası ve Akdeniz ülkeleri ile ve bu ülkelerin insanların beklentilerine uygun olarak ortak çıkarlara dayalı yeni bir diyalog kurması, koşullarını da bu ortak

¹²⁵ E.C., Stronger Partnership.

değerlerle ilişkilendirmesi, koşulluluk politikasının daha etkin olarak işlemesine neden olacaktır¹²⁶.

AB'nin yeni küresel ekonomik düzende giderek gelişen ticaret ortakları, AB'nin ticaret ve ortaklık antlaşmalarına koymuş olduğu insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi hüküm ve koşulların ulusal egemenliklerine zarar verdiğini sık sık dile getirmeye başlamıştır. Nitekim AB'nin koşullarından rahatsız olan bu ülkeler, alternatif olarak koşul öne sürmeyen başka ülkelerle anlaşma yoluna gidebilmektedirler. AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne dahil olan Sri Lanka ile yaptığı ekonomik ortaklık antlaşmasını, siyasi nedenlerle askıya alması sonucunda Sri Lanka'nın Güney Asya'da AB ile rekabet eden Çin ile bir ekonomik ortaklığa girmesi, AB'nin koşulluluk politikasının etkin olamadığını örnekleyen bir durum olarak ele alınmaktadır¹²⁷.

İnsan haklarının korunması, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantı geniş çapta kabul edilse de AB'nin ticaret anlaşmalarında üçüncü ülkelere insan hakları hükümlerine uyulması koşulunu koyması kimi zaman ticaret anlaşmalarının ekonomik hedeflerini baltalamaktadır. Koşulluluk politikasının başarılı olarak uygulanabilmesi için ekonomik büyüme, demokrasi ve insan haklarına saygı arasındaki bağlantının kurularak eğitim, sivil toplum, iş dünyası ve siyasi partilerin normların desteklenmesi konusunda önemli roller üstlenmesi gerekmektedir. Bu faktörlerin, ülke içinde hükümetlerin insan hakları hükümlerine uyması konusunda baskı yapan itici güç oluşturması beklenmektedir. Bir diğer önemli nokta ise AB'nin sık sık uluslararası arenada insan hakları ve demokrasiyi yaymak için uygun olmayan bir aktör olarak ifade edilmesi ya da eleştirilmesidir. Bu noktada AB'nin koşulluluk politikasında eksikliklerini gidermek için üçüncü ülkelerde uzun vadede demokratik devlet sistemini kurması gerektiği ve demokratik sisteminin insan hakları hükümlerinin uygulanması olasılığını daha çok arttıracığı ileri sürülmektedir¹²⁸.

¹²⁶ Balfour, ss. 29-30.

¹²⁷ Fabianne Zwagemakers, "The EU's Conditionality Policy: A New Strategy to Achieve Compliance", *Istituto Affari Internazionali*, Working Papers 12-03, Roma, Haziran 2012, ss. 7-8.

¹²⁸ Zwagemakers, s. 15.

AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılımı sürecinde uyguladığı koşulluluk politikasında aday ülkelerin istikrarlı ve demokratik bir devlet sistemine sahip olmasını şart koşmuş ve böylece Birlik içinde birbiri ile uyumlu ve istikrarlı üyelerin var olmasını başarmıştır. Afrika söz konusu olduğunda ise AB'nin koşulluluk politikası genellikle yardımların kullanılması konusunda gündeme gelmektedir. Nitekim Crawford, koşulluluk politikasının araçlarının çift yönlü olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre koşulluluk politikasının işleyişinde, bir yanda uygulamada insan haklarına saygı ve demokrasinin güçlendirilmesi için spesifik proje ve programlara yardım gibi pozitif destek araçları; diğer yanda ise insan haklarının ihlal edildiği ya da demokratik sürecin sekteye uğradığı durumlarda yardımların askıya alınması gibi negatif araçlar kullanılmaktadır¹²⁹.

AB, küresel kalkınma yardımının yüzde ellisini sağlayan önemli bir donördür. Özellikle son yıllarda yardım konusu, siyasi koşulluluğun da ötesinde siyasi ve güvenlikle ilgili hedeflerle bağlantılı olarak daha çok ön plana çıkmıştır ve beklentilere karşılık veremediği konusunda da sık sık eleştirilmektedir. Bununla birlikte AB, kendisini dünya siyasetinde demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü hedeflerini destekleyen normatif bir güç olarak görmektedir ve yardım politikası, AB'nin gelişmekte olan dünyada bu normları yayabilmek için elverişli bir araç olarak kullanılmaktadır. Günümüzde güvenlik ve istikrarın sağlanması gibi daha geleneksel dış politika hedefleri bağlamında yapılan AB yardımları giderek daha çok önem kazanmaktadır. Böylece AB, üçüncü ülkelerde istikrarı destekleyerek kendi güvenliğini sağlamaktadır. Bu kapsamda AB, özellikle Afrika'ya yönelik dış politikasında önemli ekonomik ya da güvenlik çıkarları söz konusu olduğunda büyük bir çabayla demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesini teşvik etmekte ve kimi zaman çifte standarda yol açan uygulamaları nedeniyle eleştiri konusu olabilmektedir. Elbette AB'nin Afrika'da Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi koşulluluk politikası aracılığı ile demokratik ve istikrarlı bir düzen sağlamada başarılı olması oldukça zordur ve Afrika'nın yıllardır süren yardımlara rağmen sürdürülebilir kalkınması sağlanamamakta, kıta genelinde iç çatışmalar halen devam etmektedir. Üstelik yardımlar konusunda AB Konseyi ve Komisyonu arasında karar

¹²⁹ Gordon Crawford, "Foreign Aid and Political Conditionality: Issues of Effectiveness and Consistency", **Democratization**, Cilt:4, Sayı:3, 1997, ss. 69-70.

alma konusunda sağlam ve tutarlı bir mekanizma uzun yıllar kurulamamıştır. Bu durum Lizbon Antlaşması ile Dış Eylem Birimi kurularak çözülmeye çalışılmış ama yine de kalkınma ile ilgili birçok sorumluluk, Komisyona yüklenmiştir¹³⁰.

Sonuç olarak AB'nin koşulluluk politikası uygulamasında etkin olabilmesi için insan haklarına saygı ve demokratik yönetim ile sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınma arasındaki bağlantıya dikkat çekmesi ve insan hakları ve demokrasiye yönelik AB önceliği algısı yerine, bu koşulları küresel öncelik algısına dönüştürmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun için AB'nin sadece komşuları ile değil, BRICS ülkeleri¹³¹ ve MERCOSUR gibi bölgesel ekonomik topluluklarla da siyasi diyalogunu güçlendirmesi gerektiği öne sürülmektedir¹³². Bu bağlamda AB'nin dış politikada üçüncü ülkelere sağladığı yardımları stratejik ve normatif hedefleri gerçekleştirmek için kullandığı ve daha istikrarlı bir dünya düzeninde daha güvenli olacağı hususu da göz önünde bulundurulmalıdır¹³³.

1.2. NORMATİF GÜÇ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUCU UNSURLARI VE DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

1.2.1. Avrupa Birliği Fikrinin Temelleri

1.2.1.1 Yirminci Yüzyıla Kadar Avrupa'da Birlik Oluşturmaya Yönelik Düşünceler ve Temelindeki Normatif Unsurlar

Avrupa sadece coğrafi anlamda bir kıta olmaktan çok daha fazlası hatta birçok düşünürü göre bir kimliktir ve bu kimliğin tarihi, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik açıdan ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Bu kimliği anlamak için öncelikle bu kimliğin tarih içinde nasıl ortaya çıkıp diğerlerinden farklılaştığını bilmek, ilerleyen bölümlerde önümüzü aydınlatacaktır.

Avrupa, eski çağlarda ne olduğundan daha çok ne olmadığına göre ayırt edilen belirsiz bir coğrafi bölge anlamına gelmiş; ancak zamanla Avrupa'nın

¹³⁰ Luke Devoy, "Is Aid an Effective Foreign Policy Instrument for the European Union?", **e-International Relations**, <http://www.e-ir.info/2013/04/15/is-aid-an-effective-foreign-policy-instrument-for-the-european-union/>, (02.07.2013), (Is Aid an Effective Foreign Instrument?).

¹³¹ Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika.

¹³² Zwagemakers, s. 16.

¹³³ Devoy, Is Aid an Effective Foreign Instrument?.

dünyanın diğer coğrafyalarından farklı olduğu düşüncesi gelişip yaygınlaşmıştır¹³⁴. Avrupa sözcüğü ilk kez M.Ö. yedinci yüzyılda Yunanlılar tarafından bölgenin kuzeyinde bilinmeyen bir bölge için kullanılmıştır ve etimolojik köken olarak da Yunan mitolojisinde bir Prenses ismi olarak karşılık bulmaktadır. Prenses Europa, Girit Kralı Asterion ile evlenerek Girit'e yerleşmiştir ve zamanla Prenses Europa kavramı "Batı ülkesi" olarak coğrafi bir kavrama dönüşmüştür¹³⁵. Prof.Dr. Karluk da Avrupa isminin Fenikelilerden Yunanlılara geçtiğini ve Yunanca'da Europa kelimesinin Ege Denizi'ne göre batıda yer alan ülkeler için kullanıldığını belirtmiştir¹³⁶.

Avrupa kıtası üzerinde farklı halklar, farklı yönetim biçimlerini benimsemiş olsa da, tüm yönetim biçimlerinde ortak olan fikir; bireysel tercih özgürlüğünün var olması ve bu bireysel tercih özgürlüğünün evrensel hukuk sistemi ile korunmasıdır¹³⁷. Erken Avrupa siyasetinde bile, özellikle 16. ve 17. yüzyıllardaki büyük dinsel ve sivil karışıklıklardan sonra, sözleşmeye dayanan bir siyasi birlik oluşturulmasıyla ilgili ideolojiler, Avrupa'da var olan monarşiler üzerinde bir baskı unsuru olmuştur ve bu nedenle Avrupa'nın her döneminde bir tür cumhuriyetçilik var olmuştur¹³⁸.

Günümüzde de devletleri uluslararası ilişkilerde birer aktör olarak kabul edersek, tek pazarın kabul edilmesi ve bu pazarın işleyebilmesi için bir takım kurallar konulması bu ortak fikir bağlamında değerlendirilebilir. Avrupa bütünleşmesinde serbest pazarın işleyebilmesi ve tam rekabetin sağlanabilmesi amacı ile de olsa temel hak ve özgürlüklerin korunması için Adalet Divanı ve Komisyon gibi kurumsal mekanizmalar geliştirilmesi ve bir temel haklar şartının kabul edilmesi bu ortak yönetim fikrinin bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu nedenle nihai hedefi barış ve refahın sağlanması olan Avrupa bütünleşmesi, kuramsal olarak sadece realist değil, normatif yaklaşımları da içinde bulunmaktadır ve uluslararası ilişkiler teorisinde

¹³⁴ Anthony Pagden, **Avrupa Fikri**, çev. Rahmi Ögdül ve Mesut Varlık, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 16.

¹³⁵ Jan van der Dussen ve Kevin Wilson, **What is Europe?: The History of the Idea of Europe**, Routledge, Londra, 1995, ss. 13-82'den aktaran Erhan Akdemir, "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, (Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen), Seçkin Yayınları, Ankara, 1. Baskı, Temmuz 2012, s. 37.

¹³⁶ Karluk, s. 76.

¹³⁷ Pagden, s. 16.

¹³⁸ Pagden, s. 17.

daha önce sözü edildiği gibi realist yaklaşımlar devletin rasyonel davrandığını savunurken normatif yaklaşımlara göre dış siyaset, değerden ayrı tutulamaz¹³⁹.

Düşünsel anlamda Avrupa fikrinin temelleri Eski Yunan'a kadar dayandırılrsa da birleşik bir Avrupa yaratılması kavramının genel olarak Ortaçağ'da ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Şair Dante'nin 310 yılında yazdığı "Monarchia" adlı eserinde Avrupa'da barışın sağlanması ve Roma'nın çöküşünün engellenmesi için Avrupa kıtasında tek bir yönetimin kurulması gerektiğinin belirtmesi, o dönemde bile Avrupa bütünleşmesini savunan düşünürler olduğunu göstermektedir¹⁴⁰. Ancak Ortaçağın sonlarına doğru Rönesans ve Reform Hareketleri olarak bilinen aydınlanma girişimleri, felsefi olarak skolâstik düşüncenin yerini bir takım evrensel ve bilimsel değerlerin almasına ön ayak olmuştur. Bu dönemde Batı dünyası, ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda yükselişe geçmiş ve kendine özgü değerlerinin temelleri atılmıştır. Ortaçağ'da ağır saban bulunmuş, feodal sistem gelişip yerleşmiş, ticaret ve kentsel yaşam gelişmiş, siyasal çeşitlilik ve siyasal yetki çatışması yaşanmış ve tüm bunların sonucu olarak da Rönesans ve Reform Hareketleri gerçekleşmiştir¹⁴¹. Ağır sabanın bulunmasıyla üretim için insan gücü dışında başka enerji kaynaklarının da kullanılabileceği düşüncesi ortaya çıkmış, ihtiyaç fazlası üretim gerçekleşmiş ve feodal sistemin getirdiği düzenlemeler sonucu Avrupa'da insanlar korsan ve haydutlardan kurtulmuş, güvenlik sağlanmış, kentsel yaşamın gelişmesiyle de ürünlerini pazarda satan selfer para kazanarak özgürlüklerini elde edebilmişlerdir¹⁴².

19. yüzyıla kadar, gücü giderek azalan kutsal Roma imparatorluğu (Kilise/Hıristiyanlık), ulusal monarşiler, feodal prenslikler ve ticaretin yükseldiği kent devletler arasındaki mücadele devam etmiştir¹⁴³. Nitekim bu mücadele, Avrupa'nın temel kurumlarının da doğmasına yol açmış ve Rönesans ile bu kurumlar uzun süreli bir dönüşüm sürecine girmiştir¹⁴⁴. Bununla birlikte, Rönesans döneminin yaratıcılığının, yenilikçiliğinin ve canlılığının gerçek yürütücüleri, kentlerde ticaret

¹³⁹ Arı, s. 116.

¹⁴⁰ Erhan Akdemir, "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, (Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen), Seçkin Yayınları, Ankara, 1.Baskı, Temmuz 2012, s. 38.

¹⁴¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e-** İmge Kitabevi, 17. Baskı, Ankara, Eylül 2008, ss. 70-88.

¹⁴² Sander, ss. 70-88.

¹⁴³ Sander, ss. 70-88.

¹⁴⁴ Sander, ss. 70-88.

yapan tüccarlar olmuştur¹⁴⁵. Burada esas önemli olan nokta, bu tüccarların kazandıkları paraları, daha çok kâr getirecek işlere, sanata ve sanayiye yatırmaları ve siyasi iktidar mücadelesi vermemeleridir. Nitekim Sander, Rönesans'la birlikte, kazanılan zenginliğin olanaklarından, doğrulukla yararlanmanın erdem olduğuna inanılmaya başlandığını ve geçmişte bu dünyadan uzak, yalnız ve edilgin bir yaşantıya saygı duyulurken artık, insanın faal olmasına saygı duyulduğunu belirtmiştir. Rönesans'la birlikte, Batı dünyasında insanların dünyayı algılama biçimi değişmiş, akıl, bilim, mükemmeliyet ve gerçekçilik ön plana çıkmıştır. Reform hareketlerinin sonucunda Papalık, devlet yönetiminden ayrı bir bilim olarak faaliyet göstermeye başlamış ve Hıristiyan dünyasının mezhepler arasında görüş farklılıkları yaşaması sonucu laik ve modern bilimin kapıları açılmıştır. Yine Sander, Rönesans ile Reform arasındaki karşılıklı etkileşimin, Avrupa insanının düşünsel yaratıcılığını arttırdığını, entelektüel ve manevi enerjisini olumlu yönde etkilediğini ileri sürmektedir¹⁴⁶. Bu bağlamda Ortaçağ sonrasında yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler, günümüzde var olan Avrupa normlarının temellerini oluşturmuştur.

Ortaçağ'ın sonundan Aydınlanma dönemine kadar Avrupa'da kalıcı barışın sağlanmasına yönelik girişimler devam etmiştir. William Penn'in 1693'te kaleme aldığı "Avrupa'nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı üzerine Deneme" eseri ile 1713'te Fransız Katolik Abba de Saint Pierre tarafından yazılan "Avrupa'da Kalıcı Barışın Sağlanması İçin Bir Proje" adlı eseri, Avrupa'da o dönemde var olan örgütlenme planlarına örnek olarak gösterilmektedir¹⁴⁷.

Özellikle Saint Pierre'in Avrupa'da sürekli barışın sağlanması için bir konfederasyon kurulması gerektiği yönündeki projesi dönemin önemli düşünürlerinden Rousseau'yu oldukça etkilemiştir. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi modelinde öngördüğü karşılıklılık ve kişilerin özgür ve eşit olmasına dayanan siyasal düzeni, Saint Pierre'in devletler arasında barışı sağlamak için öngördüğü konfederasyon düzenine benzetilmektedir¹⁴⁸.

Ancak Rousseau, Saint Pierre'in projesini Avrupa'da savaşların son bulup barışın sağlanması için bir çözüm olarak görse de böyle bir konfederasyon

¹⁴⁵ Sander, s. 81.

¹⁴⁶ Sander, s. 88.

¹⁴⁷ Akdemir, s. 38.

¹⁴⁸ Yalvaç, s. 45.

yaratılmasının çok zor hatta ütopya olacağını ileri sürmüştür. Rousseau'ya göre Pierre'in göremediği şey, iç toplumda kişilerin karşılıklı olarak işbirliği, adalet ve güven içerisinde yaşamalarını sağlayacak adil bir anayasa olmadan devletler arasında da sonsuz bir barışın gerçekleşemeyeceğiydi¹⁴⁹. Rousseau, devletlerin kendi çıkarlarından da vazgeçmeden genel iradeye boyun eğecekleri bir çözüm aradığı için Pierre'den farklı ve daha rasyonel bir değerlendirme yapmıştır. Rousseau, devletlerin çıkarlarının gerçekten somut olarak bir araya gelmesi şartıyla egemenliklerini bir üst kuruma yani konfederasyona devredebileceklerini öne sürerek Avrupa fikrini gerçekçi temellere dayandırmış ve içinde bulunduğu çağın ekonomik ve sosyal boyutunu Pierre'den daha akılcı bir şekilde değerlendirebilmiştir¹⁵⁰.

Gerçekten günümüz Avrupa'sına baktığımız zaman, işleyen bir pazar ve tam rekabetin sağlanabilmesi için liberal, özgür ve demokratik bir siyasi düzenin var olması gerektiği ortadadır. Üstelik sadece serbest piyasa ekonomisine dayalı bir düzen yeterli olmamakta, ekonomi dışında pek çok alanda ortak politikalar geliştirilmekte ve uyumlulaştırılmaktadır. Ayrıca Rousseau'ya göre, vatandaşlık, tek bir millete bağlı olmak değil, Avrupalı olmak demektir. Ona göre Avrupalılar, aynı zevke, aynı duyguya, aynı davranışlara sahiptir ve bunların hiçbiri ulusal özelliklerle şekillenmemiştir fakat aynı koşullarda aynı şeyi yaparlar¹⁵¹. Bu bağlamda Rousseau, vatandaşlık tanımını yaparak bir anlamda Avrupa vatandaşlığı kimliğini açıklamış ve Avrupalıların ortak davranış ve değerleri olabileceğini de düşünsel olarak ortaya koymuştur.

Kant da 17. yüzyılda Avrupa Birleşik Devletleri fikrini savunan düşünürler arasındadır¹⁵². Kant, Rousseau ile benzer şekilde devletlerin birbiri ile savaşmasının insanın ahlaki gelişimini engellediğini düşünerek uluslararası ilişkilerde barışı savunmuştur ve Kant'ın barış kuramının üç temel unsuru bulunmaktadır. Buna göre Kant, insanların sosyal ve siyasi yaşantılarını evrensel adalet ve sonsuz bir barışı sağlayacak şekilde düzenlemekle sorumlu olduklarını, devletlerin uluslararası serbest ticaret yoluyla sadece kendi çıkarlarını düşünerek farkında olmadan uluslararası barış

¹⁴⁹ Yalvaç, s. 45.

¹⁵⁰ Yalvaç, s. 49.

¹⁵¹ Yalvaç, s. 60.

¹⁵² Karluk, s. 3.

ve refahın sağlanmasına katkıda bulunacaklarını ve demokratik rejimle yönetilen devletlerin savaşmayacağını ileri sürmüştür¹⁵³.

Uluslararası barış ve refahın sağlanması nihai hedefi bağlamında Kant'ın barış kuramı Avrupa Birliği'nin günümüzde de hala geçerli ve güncel olan nihai hedefi ile uyumludur. Kant'ın düşünce sistemine göre uluslararası barışın sağlanması ahlaki bir yükümlülüktür ve sonsuz barışın güvencesi, doğanın kendisidir. Yine Kant'a göre, uluslararası barışın sağlanabilmesi için yasal ilişkiler ve cumhuriyetçi anayasaların da var olması gerekir ama bu da tek başına yeterli değildir. Kant, Rousseau'nun devletlerin birbirlerine bağımlı olduğu tezinden hareketle ve onun vardığından farklı bir noktaya vararak uzun vadede ticaretin, devletlerin çıkarlarının uzlaşmasını sağlayacağını ileri sürmüştür¹⁵⁴. İşte bu noktada Rousseau'nun Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması için bir konfederasyonun kurulması gerektiği ancak bunun uluslararası sistemde devletlerin çıkar çatışmalarından doğan dinamikler nedeniyle sürdürülebilir olmayacağı realitesi, Kant'ın uluslararası ticaretin kendiliğinden barış ve refahı sağlayacağı düşüncesi ile tamamlanarak Avrupa bütünleşmesinin siyasi ve düşünsel temelleri atılmıştır.

Özetle Sanayi Devrimi ve eş zamanlı olarak Fransız İhtilali'nin etkisi ile ortaçağ sonrası dönemde Avrupa, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanda köklü değişimler geçirmiş ve bu değişiklikler Avrupalı düşünürlerin eserlerine ve Avrupa kimliğinin oluşmasına da yansımıştır.

Yeniçağ'da Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri, ortak bir kimlik bilincinin oluşturulmasında dinin önceliğini yıkmıştır¹⁵⁵. Bu dönemde ortak kimlik bilincinin etkisi ile tarih sahnesinden imparatorluklar çekilmiş ve yerlerini ulus-devletlere bırakmışlardır. Ulus devlet, sınırları belirlenmiş ve bölünmez sayılan bir ülke üzerinde, tek bir otoritenin egemen olmasını, bütün ülkede tek bir yönetimin ve hukuk sisteminin yürütülmesini ifade eder ve ulus-devlette egemenliğin kaynağı Tanrı değil, o ülkede yaşayan insanlar yani halktır. Fransız İhtilali hem Fransa'da ulus devletlerin kurulmasını hem de bu modelin tüm Kıta Avrupa'sında yayılmasını sağlamıştır. Siyasal iktidarda egemen olan dinin etkisi ortadan kalkıp da egemenlik,

¹⁵³ Yalvaç, ss. 58-64.

¹⁵⁴ Yalvaç, s. 63.

¹⁵⁵ A. Nuri Yurdusev, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", **Türkiye ve Avrupa**, (Ed. Atilla Eralp) İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s. 38.

halkın iradesine dayandırılınca halkların bir arada yönetilmesini sağlayacak ulusçuluk gibi bir ideolojiye ihtiyaç duyulmuştur. Böylece farklı kültür ve inançlara sahip insanlar, belli bir toprak parçası üzerinde bir arada tutulup yönetilebilecekti¹⁵⁶.

Yukarıda sözü edildiği gibi, Eski Yunan'dan başlayıp Ortaçağ, Aydınlanma Çağı ve Yeniçağ'a kadar uzanan süreçte, yani 19. yüzyıla kadar, siyasi anlamda Avrupa bütünleşmesi sadece düşüncede kalmış, somut bir adım atılmamıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da büyüyen üretim gümrük tarifelerinin indirilmesini gerekli kılmış ve İngiltere ile Fransa'nın imzaladığı ticaret anlaşması bu konuda atılan ilk adım olmuştur¹⁵⁷. 18. yüzyılda, Napolyon'un Avrupalıların desteğini kaybetmesi ve İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünü kullanarak sömürgeleri sayesinde Fransa'ya karşı bir ittifak oluşturması, Avrupa Uyumunu denilen yeni bir düzenin kurulmasına neden olmuştur¹⁵⁸.

Avrupa Uyumunu, "İngiltere'nin savaşa değil, serbest ticarete dayanan politikası ile Avusturya'nın mevcut devlet sınırlarının dokunulmazlığı politikasının uzlaşması" olarak ifade edilmiştir¹⁵⁹. Daha açıkçası Avrupa Uyumunu, herhangi bir uluslararası örgüt ve bu örgütün yönlendirici kuralları olmaksızın Avrupa'daki devletler arasında siyasi ve ekonomik ilişkileri düzenlemiş ve bir barış döneminin yaşanmasını sağlamıştır¹⁶⁰.

Bu süreçte özellikle 1815'te düzenlenen Viyana Kongresi, Avrupa bütünleşmesinde önemli adımların atılmasında etkili olmuştur. Ekonomik anlamda, Prusya'da Maasen Tarifesi'nin kabulü ve Alman devletleri arasında Gümrük Birliği'nin (Zollverein) kurulması, Avrupa bütünleşmesinin geleceğine örnek olmuş, ayrıca Sanayi Devrimi ile ulus devletlerin üretimlerini arttırarak Pazar arayışı içersine girmeleri de Avrupa devletlerinin kendi aralarında serbestçe ticaret yapabilmeleri için ekonomik bir birlik oluşturma düşüncesini somutlaştırmıştır¹⁶¹. Üstelik Alman besteci Beethoven, Avrupa'da barış için birlik konusunun işlendiği 9. Senfonisini de bu dönemde bestelemiştir¹⁶².

¹⁵⁶ Gökçen Alpkaya ve Faruk Alpkaya, **20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005, s. 5.

¹⁵⁷ Karluk, s. 3.

¹⁵⁸ Alpkaya/Alpkaya, s. 5.

¹⁵⁹ Alpkaya/Alpkaya, s. 5.

¹⁶⁰ Sander, s. 243.

¹⁶¹ Akdemir, s. 38.

¹⁶² Karluk, s. 2.

19. yüzyılda, makinelerin üretimde kullanımının yaygınlaşması ile Avrupa'nın ekonomik yapısı büyük ölçüde değişmiş ve bu dönüşümle başlayan ekonomik sistem, küreselleşme hatta küreselleşmeyi de aşan bölgeselleşme hareketlerinin temelini oluşturmuştur. Üretim 19. yüzyılda sanayi devriminin gerçekleşmesine kadar tarıma ve küçük el sanatlarına dayanıyordu ve ayrıca toprağın büyük çoğunluğunun mülkiyeti de soyluların ve Kilisenin elindeydi¹⁶³. Buhar gücü ile çalışan makinelerin üretimde kullanılması sonucu üretim artmış, sermayenin birikimi gerçekleşmiş ve Fransız Devrimi ile ortaya çıkan liberalizm ve milliyetçilik akımlarının da etkisiyle, Orta Avrupa'da girişimci bir burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır¹⁶⁴.

Ortaya çıkan bu yeni üretici ve girişimci sınıf, ticaret ve sanayinin gelişmesi için kâr elde etmeyi sağlayan ve sermayeyi koruyan hukuki ve siyasi bir sistemi desteklemiş, daha liberal ve demokratik olan böyle bir yönetim sistemi aracılığı ile de iktidara ortak olmak istemiştir. Bu yeni sınıfın Ortaçağdaki tüccarlardan farkı da bu noktada ortaya çıkmaktadır; çünkü ortaçağdaki kent devletlerde tüccarlar, siyasi iktidara ortak olma amacı gütmemişler sadece ticaretle uğraşmışlardır¹⁶⁵.

19. yüzyılın ortalarında Almanya ve İtalya'da yaşanan bütünleşme çabaları Paris Barış Konferansı'nda Victor Hugo'nun Avrupa'da tüm ulusların parlak bireyseliğini kaybetmeden tek bir çatı altında birleşmesini temenni etmesinde yankı bulmuştur¹⁶⁶. Böylece tarihsel olarak evrimini bir adım daha öteye taşıyan Avrupa, birleşme fikrini daha somut olarak ortaya koymuştur ancak bu çabalar gerçek anlamda sonuç vermemiş ve I. Dünya Savaşı'na giden süreç engellenememiştir. Avrupa Uyumunun dayandığı temellerin yıkılması, Avrupa'da barış ortamının bozulmasına neden olmuştur¹⁶⁷. İlk olarak ekonomik koruyuculuk ve milliyetçilik fikirleri, barış ortamında sürdürülen uluslararası ticareti sekteye uğratmış, ikinci olarak Avrupa'da isyanlara karşı daha önce ortak tutum sergileyen güçlerin kendi çıkarları için diğer ülkelerdeki isyanları desteklemeye başlamış ve son

¹⁶³ Sander, ss. 208-209.

¹⁶⁴ Sander, s. 218.

¹⁶⁵ Sander, s. 219.

¹⁶⁶ Ariane Chebel D'Appollonia, "European Nationalism and European Union", **The Idea of The Europe: From Antiquity to the European Union**, (Ed. Antony Pagden) Cambridge University Press, Cambridge, 2002, ss. 171-190'dan aktaran Akdemir, s. 39.

¹⁶⁷ Sander, ss. 242-245.

olarak da tek dine dayanan dayanışmanın çökmesi Avrupa Uyumunun bozulmasına neden olmuştur¹⁶⁸. Özetle, sanayi devrimi kısa sürede barış ve dayanışmayı sağlamış, uzun dönemde ise güç dengelerini değiştirerek I. Dünya Savaşı'nın yaşanmasına sebep olmuştur.

Savaş sonrası yıkıma uğrayan Avrupa'da bütünleşme fikirleri devam etmiştir. Bu dönemde Milletler Cemiyeti ve Pan-Avrupa Hareketi'nin kurulması ve özellikle Avusturyalı Kont Richard Coudenhove-Kalergi tarafından başlatılan federal bir Avrupa'yı öngören Pan-Avrupa hareketi, Avrupa'daki bütünleşme çabalarına örnek olarak gösterilmektedir¹⁶⁹. Buna göre Kalergi, önce Pan-Avrupa Cemiyeti kurmuş, daha sonra bir Pan-Avrupa Programı hazırlamıştır. Federalist Pan-Avrupa Hareketi, üye devletlerin katılımıyla bir Temsilciler Konfederasyonu oluşturulmasını, üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların ihtilaflarla giderilmesini, İngilizcenin kurulacak birliğin anadili olmasını, gümrük birliğinin kurulmasını ve bir anayasanın hazırlanmasını öngörmüştür¹⁷⁰.

Pan-Avrupa Birliği şeref başkanlığı payesine sahip olan Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, 1925 yılında tüm anlaşmazlıkların barış yoluyla çözülmesini öngören ve I. Dünya Savaşı sonrasında geçici de olsa Avrupa'da barışçı bir düzen sağlayan Locarno Antlaşması'nın benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır¹⁷¹. Briande, 1920'de Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmayı bir muhtıradan toplayarak 1930 yılında, Avrupalı devletlerin temsilcilerine iletmış ve sözü edilen bildiride Briande, Milletler Cemiyeti'ne üye olan bütün Avrupalı devletlerin konfederal bir örgüt yapısı altında ve Avrupa Konferansı, Sekretarya ve Daimi Siyasi Komite'den oluşan kurumsal bir oluşumda temsil edilmesini ve bu yapıya dâhil olan devletlerin ulusal egemenliklerine hanel gelmeyeceğini bildirmiştir. Federal bir Avrupa'yı savunan bir başka isim de Eduard Herriot olmuştur. Herriot, Briand'ın 1930 yılında yayınladığı muhtırasını destekleyerek aynı yılda "Avrupa

¹⁶⁸ Sander, s. 243.

¹⁶⁹ Peter Bugge, "The Nation Supreme: The Idea of Europe 1914-1945", **What is Europe?: The History of The Idea of Europe**, (Ed. Kevin Wilson ve Jan van der Dussen), Routledge, 1995, sf.83-149'dan aktaran Akdemir, s. 40.

¹⁷⁰ Akdemir, s. 40.

¹⁷¹ Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2010, s. 12.

Birleşik Devletleri” isimli bir kitap yayınlamış ve sözü edilen kitabında, federal bir Avrupa’yı savunmuştur¹⁷².

Öte yandan Kalergi’nin Avrupa’da birliğin sağlanabilmesi için Almanya’nın yeniden silahlanması gerektiği fikrini ileri sürmesi görüş ayrılıklarına neden olsa da, Pan-Avrupa Birliği’nin 1935 tarihli kongresinde Avrupalı devletler arasında egemenliğin ve eşitliğin korunması, ortak bir para biriminin çıkartılması, bir Avrupa Divanı’nın kurularak bir Avrupa hava gücünün oluşturulması önerilmiştir¹⁷³.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra fikrini değiştiren Kalergi, Avrupa dışındaki çıkarlarından dolayı Avrupa Federasyonu’na dâhil etmediği Büyük Britanya ile birlikte hareket edilmesi gerektiğini öne sürmüş ve Duff Cooper’in yönetiminde bir Parlamento Komitesi’nin kurulmasını savunmuştur. Bununla birlikte Kalergi, “Europe Must Unite” eserinde yeni programını açıklayarak, gerçek bir Avrupa ırkı bulunduğunu ve bu ırkın Rusya, Pan-Amerikan Birliği ve ileride Japonya yönetiminde Mongol ırkların yönetimi altına girmemesi için birleşmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Kalergi bu yeni programında Dominyonları ve Rusları dışarıda bırakacak bir Avrupa Birliği’ne aşamalı olarak varılması gerektiğini savunarak bu Birliğin ekonomik olarak kendi kendine yetecek düzeye ulaşacağını ve İsviçre Anayasasına benzer bir anayasasının olması gerektiğini ileri sürmüştür¹⁷⁴.

1940’lı yıllarda Hitler’in Avusturya’yı işgal etmesinden sonra Kalergi, Birliğin merkezini Bern’e taşıyarak ABD’de Hür ve Birleşik Avrupa İçin Komite kurmuş ve 1943’te de İsviçre modeline benzeyen bir federasyon tasarısı öne sürmüştür¹⁷⁵.

¹⁷² Reçber, ss. 12-13.

¹⁷³ Reçber, s. 13.

¹⁷⁴ Lüttem, İlhan. “Federal Bir Dünya Nizamı Tasarıları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:3-4, 1950, ss.119-166.

¹⁷⁵ Haluk Kabaalioğlu, **AB Kurumları ve Avrupa Hukukunun Uluslararası Özellikleri Işığında Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993, s. 41’den aktaran Reçber, s. 13.

1.2.1.2. Yirminci Yüzyıl Sonrası Avrupa’da Birlik Oluşturmaya Yönelik Düşünceler

1.2.1.2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa’nın Durumu

Tarih boyunca iki büyük dünya savaşı yaşayan Avrupa, savaşların son bulması ve sürdürülebilir barışın sağlanması için tek yolun ekonomik ve siyasi yönden bütünleşme olduğu ülküsü ile zamanla genişleyip derinleşen uluslararası bir bütünleşme haline gelmiştir. Nitekim Avrupa bütünleşmesi de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu gibi sadece kömür ve çelik üretiminde ekonomik amaçlı bir örgütlenme ile başlamış daha sonra örgütün kuruluşundaki ekonomik yapı genişleyip derinleşerek Birliğin işleyişine ilişkin anlaşmalarda ortak dış ve güvenlik politikasına varıncaya kadar siyasi, sosyal, hukuki, çevresel pek çok ortak değer düzenlenmiştir¹⁷⁶.

Birlik, başlangıçta biçimsel ve yapısal olarak sadece ekonomik bir bütünleşme gibi görünse de asıl hedef, Avrupa’da ekonomik refahın ve sürdürülebilir barışın sağlanmasına yönelik pek çok siyasi unsuru da içinde bulundurur.

1.2.1.2.2. Jean Monnet’in Avrupa Birliği Fikri ve Schuman Bildirisi

Avrupa bütünleşmesi fikrini ilk olarak ortaya atması nedeniyle Birliğin kurucu babası veya mimarı olarak kabul edilen ve federal bir Avrupa kurulmasını savunan Jean Monnet, Avrupa’da savaşın ortadan kalkması için devletler arasında fonksiyonel bağların kurulması gerektiğine inanmıştır¹⁷⁷. Nitekim 9 Mayıs 1950’de Robert Schuman tarafından ortaya konan ve bütünleşmiş bir Avrupa için ilk adım olarak kabul edilen Schuman Planı da aslında Monnet’in tasarısına dayanmaktadır¹⁷⁸.

Schuman Planı ile birbirine düşman iki ülkenin “silah yapımında” kullanmakta oldukları kömür ve çelik üretimleri konusunda yetkilerini diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık olacak bir üst kuruma devretmeleri öngörülmüş ve bu da Avrupa bütünleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Esasen böyle bir girişim, Avrupa’da kurumsal bir örgütlenmeye gidilmesinin temel amacının

¹⁷⁶ Avrupa Birliği Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>. (05.01.2013).

¹⁷⁷ Canan Balkır, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Kuram, Siyaset ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15.

¹⁷⁸ Desmond Dinan (Ed.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İkinci Cilt H-Z, çev. Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005. (AB Ansiklopedisi II), s. 180.

ekonomik bütünleşme aracılığı ile sürdürülebilir barışın sağlanması ve refahın artırılması gibi siyasi bir ülkeye ya da değerler birliğine yönelik olduğunu göstermektedir. Monnet'in fikir öncülüğüyle başlayıp Schuman Planı ile hayat bulan, Avrupa'da sürdürülebilir barışın sağlanması için bir Avrupa Federasyonu'nun kurulmasına yönelik somut hareketlerin bir ikincisi de 1944'de Altiero Spinelli'nin Cenevre'de federalist düşüncede olan kişileri bir araya getirdiği konferansla gerçekleşmiştir¹⁷⁹.

1.2.1.2.3. Roma Antlaşması'ndan Lizbon Antlaşması'na Kadar AB'nin Normatif Değerlerinin Gelişimi

1957 yılında imzalanan ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması ile sadece kömür ve çelik üretimindeki yetkilerini değil, Topluluğu kuran altı üye ülke arasında işgücünün, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusundaki yetkilerini de ulusüstü bir merci olarak Topluluk organlarına devretmişlerdir. 1968 yılına kadar da aşamalı olarak aralarında gümrük birliğini gerçekleştiren ülkeler, üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulamaya başlamışlardır. Böylece üye ülkelerin gümrük alanları tek bir gümrük alanı haline gelmiştir¹⁸⁰. 1985 yılında Jacques Delors'un başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanan Beyaz Kitap 1993 yılına kadar Tek Pazar'ın gerçekleşmesi hedefini ortaya koymuş ve bu hedefin gerçekleştirilmesi için gerekli ilkeler, üye ülkelerce kabul edilmiştir. Nitekim 17 Şubat 1986 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'da oldukça kapsamlı değişikliklere gidilmiştir¹⁸¹.

Üye ülkeler, özellikle temel hak ve özgürlüklere vurgu yapan Tek Avrupa Senedi ile demokrasinin gelişmesinin Topluluğun genel amacı olduğunu belirtmişlerdir. 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa bütünleşmesinde kurumsal bir dönüşüm sağlanmış ve uluslararası alanda ortak hedefler belirlenerek Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) ve AB vatandaşlığının oluşturulmasına karar verilmiştir¹⁸². 1997 Amsterdam Antlaşması ile

¹⁷⁹ Mehmet Özcan, **Avrupa Birliği'nde İnsan Hakları**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 18.

¹⁸⁰ Balkır, s. 66.

¹⁸¹ AB Bakanlığı, "Avrupa Birliği Kronolojisi", <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>, (17.06.2013). (AB Kronolojisi).

¹⁸² Balkır, s. 80.

Birliğin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ilkelerine dayanan ilkeleri korunmuş, ayrıca istihdam, sosyal siyaset, çalışanların sağlığı ve vatandaş hakları gibi konular Avrupa bütünleşmesine dâhil edilmiştir¹⁸³.

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin hukuki yapısı ve işleyişinin, 55 maddeden oluşan ABA ve 358 maddeden oluşan Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma (ABİİA) ile düzenlenmesi kabul edilmiştir. Bu antlaşmalarla, Birliğin demokratik yapısı güçlendirilmiş, kurumsal yapısı basitleştirilmiş özellikle katılımın artırılması için Avrupa Parlamentosu ile ulusal parlamentoların temsiline ve sivil topluma daha fazla önem verilmiştir¹⁸⁴. Lizbon Antlaşması sonrası ODGP, ABİİA'da Birliğin Dış Eylemleri başlığı altında düzenlenmiştir¹⁸⁵. Bununla birlikte, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile bağlayıcılık kazanan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı da Birliğin tanıdığı hak, özgürlük ve ilkeleri içermekte ve bu yönüyle özellikle insan hakları ve özgürlükleri konusunda Birliğin sahip olduğu normatif değerlerin en büyük göstergesi olmaktadır¹⁸⁶.

Lizbon Antlaşması'ndan sonra bağlayıcılık kazanan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, (Şart) Birliğin arkasında durduğu değerleri ortaya koymakta ve teşvik etmekte ve ayrıca Birliğin kurucu değerlerinin içinde bulunan özgürlük ve ilkeleri vurgulayarak bu ilkeleri daha çok güçlendirmektedir¹⁸⁷. Nitekim Birlik, bu Şart ile Birleşmiş Milletler tarafından tüm insanlar için ortak ve ideal hakların belirtildiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hakların tamamını tanımıştır. Temel Haklar Şartı'nın insan onuru, özgürlükler, eşitlik, dayanışma ve adalet başlıkları Birliğin desteklediği değerleri açıkça ortaya koymaktadır¹⁸⁸. Şartın ilk maddesinde, insan onurunun dokunulamaz olduğu, 2. maddesinde herkesin yaşama hakkı olduğu ve kimseye idam cezası verilemeyeceği ifade edilmiştir. Kişinin bütünlük hakkını

¹⁸³ Akdemir, s. 50.

¹⁸⁴ Can, ss. 48-50.

¹⁸⁵ AB Bakanlığı, "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_antlasmasi_ve_abnin_isleyisi_hakkinda_antlasma.pdf, (13.05.2013), (ABİİA) s. 85.

¹⁸⁶ Beken Saatçioğlu, "Avrupa Birliği ve Demokratikleşme", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, (Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen), Seçkin Yayınları, Ankara, Temmuz 2012, s. 690.

¹⁸⁷ Can, s. 51.

¹⁸⁸ European Parliament, "Charter of Fundamental Rights of European Union", (2000/C 364/01), 18.12.2000, 1., 2., 3., 4. ve 6. Başlıkları, ss. 9-10, (Charter of EU).

düzenleyen 3. maddede herkesin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne saygı hakkı tıptaki güncel gelişmelere uygun olarak detaylandırılmıştır. Örneğin özellikle seçilmiş insanlar yaratmaya yönelik öjenik¹⁸⁹ çalışmaların ve insan kopyalamanın yasak olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte işkence ve insanlık dışı küçültücü muamelenin veya cezalandırma ile köleliliğin ve zorla çalıştırmanın yasaklanması Şartın 4 ve 5. maddelerinde belirtilmiştir¹⁹⁰. Nitekim Birliğin tanıdığı bu haklar, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan temel hak ve özgürlüklerle de bağdaşmaktadır¹⁹¹.

Şart'ın 6 ile 19. maddelerinde Birliğin tanıdığı özgürlükler belirtilmiştir. Buna göre, güvenlik hakkı, özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı, kişisel bilgilerin korunması hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve haber alma özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, sanat ve bilim özgürlüğü, eğitim hakkı, meslek özgürlüğü ve çalışma hakkı, iş kurma hakkı, mülk edinme hakkı, sığınma hakkı, ihraç, sınır dışı ve suçluların iadesi halinde koruma hakkı AB vatandaşlarına tanınan özgürlüklerdir¹⁹².

Şart'ta yer alan özgürlükler, BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesindeki özgürlüklerle karşılaştırıldığında çok daha fazla alanda düzenlendiği görülmektedir. Örneğin AB Temel Haklar Şartı'nda var olan kişisel bilgilerin korunması özgürlüğü BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde bulunmamaktadır. Bu bakımdan Şart, evrensel haklar yanında güncel ve çağın niteliklerine uygun hakları da içermektedir¹⁹³.

Şart'ın eşitlik ilkesine dair düzenlemeleri, 20 ile 26. maddeler arasında belirtilmiştir. Buna göre, yasa önünde eşitlik, ayırım yapmama, kültür, dil ve din çeşitliliğine saygı, kadın-erkek eşitliği, çocuk hakları, yaşlı hakları ve engelli kişilerin topluma kazandırılması hakları Birlikçe tanınmış olup¹⁹⁴, bu haklar da BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin özellikle ilk iki maddesi ile uyumludur¹⁹⁵.

¹⁸⁹ Öjenik çalışmalar, iyi ve seçilmiş bir insan ırkı yaratmaya yönelik çalışmalardır.

¹⁹⁰ Charter of EU, s. 9.

¹⁹¹ Kamu Denetçiliği İnternet Sitesi, "BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", 1, 3, 4, 5. maddeleri, <http://www.kamudenetciligi.gov.tr/contents/files/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf>, (21.05.2013), (BMİHEB), ss.203-204.

¹⁹² Charter of EU, ss. 668-671.

¹⁹³ Charter of EU, 8. madde, s. 10.

¹⁹⁴ Charter of EU, ss. 13-14.

¹⁹⁵ BMİHEB, s. 9.

Şart'ın, Birliğe üye devletlerce bağlayıcı olarak kabul edilmesi ile üye devletlerin ve bir tüzel kişi olarak AB ve Birlik organlarının bu temel değerlere bağlılığı da kabul edilmiştir. Nitekim ABA ve ABİİA, Şart'a gönderme yapmakta ve bu antlaşmaların bağlayıcılığını kabul eden üye devletler için Şart'ın bağlayıcılığı da hukuken geçerli olmaktadır¹⁹⁶.

Avrupa Birliği'nin gelişim sürecine bakıldığında bile, Birliğin kuruluş aşamasından itibaren ekonomik bütünleşmeyle birlikte siyasi, sosyal ve hukuki bir yapılanma içinde olduğu anlaşılmaktadır. Birlik, çeşitli antlaşmalar ve belgelerle değerlerini ve kurallarını ortaya koymakta, bu değer ve kurallara göre ticaret yapmakta, kurumsallaşmayı sürdürmekte ve zaman zaman içine düştüğü krizleri aşmaya çalışmaktadır. Birlik, uluslararası ilişkilerde nihai olarak barış ve refahın artırılmasını hedeflerken bünyesinde barındırdığı değerleri de korumak istemekte ve aynı zamanda gücünü de bu değerlerden almaktadır. Nitekim Avrupa fikrine yön veren iki temel ortak unsurun; hukuk ve siyaset temelli olduğu ifade edilmektedir. Daha açıkça ifade etmek gerekirse AB, demokratik siyaset anlayışı ile mutlak iktidarın sınırlandırıldığı, devletin amacının ortak refahın sağlanması olduğu ve aynı ortak "hukuk kültüründen ve geleneğinden" gelen halkların bir araya gelmesi sonucu oluşturulan bir düzenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır¹⁹⁷.

Günümüzde modern bir Avrupa kimliği yaratılmasının, eskiden olduğu gibi sadece Avrupa'yı denetim altına almak ya da deniz aşırı ülke ve topraklarda nüfuz elde edebilmek amacına değil, dünya savaşlarının özellikle 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımı yok etme amacına hizmet etmesi gerektiği iddia edilmektedir. Bu iddianın temeli ise, Risse ve Engelmann-Martin'in Avrupa Birliği'nin ayakta kalabilmesi için adil bir siyasal ve toplumsal düzen vizyonundan daha fazlası olan ulus-devletlerde var olan düzenden daha adil, ekonomik, kültürel, entelektüel ve estetik açıdan daha zorlayıcı olan siyasal ve toplumsal bir düzen vizyonuna dayandırılmaktadır¹⁹⁸.

Avrupa'nın meşruiyetini ve dayandığı bir takım değerleri sürdürmesi, aynı zamanda varlığını sürdürmesi için gerekli olacaktır. Günümüzde de insanlar, kendi uluslarının Avrupa Birliği ile Birliğe üye olmak yoluyla ya da bazı konularda

¹⁹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Can, s. 89.

¹⁹⁷ Aykut Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 47-53.

¹⁹⁸ Pagden, s. 33.

stratejik ortaklık kurarak bütünleşmeyi veya birlikte çalışmayı, daha iyi koşullarda yaşamak ve daha iyi bir geleceğe sahip olmak için istemekte ve kabul etmektedirler. Kısacası Avrupa'nın normları ulus devletin vizyonunu daha ileriye taşıdığı için kabul edilmektedir ve Avrupa'nın bütünleşmesini sürdürmesi için sahip olduğu normlardan ödün vermemesi ve hatta derinleşerek bu normları daha da ileri taşımaya gerekmektedir. Ayrıca siyasi açıdan kurumlar benzer olduğu sürece kurumların işleyişine kültürel özellikleri katmaya ve zaten ortak kültürü paylaşan herkesin sadece belli bir halk tarafından yönetilmesi konusunda ısrar etmeye gerek yoktur¹⁹⁹.

Dolayısıyla asıl hedefi siyasi bir birlik kurmak olan Avrupa'nın küresel bir aktör olarak varlığını sürdürmesi için ilişki kurduğu tüm birimlere (bireylere, devletlere, ekonomik ortaklıklara vs.) kültürünü, normatif değerlerini, kimliğini benimsetmesi gerekmektedir. Örneğin, korumacı ekonomik politikalar yürüten totaliter bir rejimle yönetilen bir ülke ile ticaret yapmaktan ziyade serbest piyasa ekonomisini benimseyen demokratik bir ülke ile ticaret yapmak daha kolay olacaktır.

¹⁹⁹ Pagden, s. 33.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA KITASI İLE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA'YA YÖNELİK DIŞ İLİŞKİLERİNİN HUKUKİ DAYANAKLARI

2.1.1. Roma Antlaşması'ndan Lizbon Antlaşması'na Kadar AB'nin Dış İlişkilerine İlişkin Hukuki Düzenlemeler

Karlık, AB'nin uluslararası nitelikli konularını genel olarak beş kısımda değerlendirmiştir. Buna göre, ortak ticaret politikası, üçüncü ülkelerle imzalanan ortaklık veya işbirliği anlaşmaları, Avrupa altyapı ağları (ulaştırma, telekomünikasyon ve enerji), enerji kaynakları temini, kültür, kamu sağlığı ve eğitim alanındaki uluslararası girişimleri, gelişmekte olan ülkelere yardım politikası ve üçüncü ülkelere uygulanan ekonomik yaptırımlar AB'nin uluslararası nitelikteki konularıdır²⁰⁰. AB ülkeleri kendi aralarında ekonomik ve siyasi bütünleşmesinin kurallarını belirlerken aynı zamanda üçüncü ülkelerle olan ilişkilerini de yasal temellere dayandırmaya çalışmışlardır. Böylece uluslararası arenada ekonomik ve siyasi bir aktör olan AB, bütünleşip derinleşirken üçüncü ülkelere karşı geliştirdiği ekonomik ve siyasi düzenlemelerle hem üye ülkeleri tekil olarak etkilemiş hem de üçüncü ülkelerle dış ilişkilerini ekonomik ve siyasi yönden etkilemiştir. Örneğin Afrika-Portekiz ilişkisi ile AB-Afrika ilişkisi arasında AB'nin kurumsal kimliğinden ve dayandığı normların gerektirdiği düzenlemelerden kaynaklanan farklılıklar olacaktır.

Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşmesinin temelini kuran Roma Antlaşması, Birliğin dış ilişkilerini de kısmen hukuki bir temele dayandırmıştır. 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında bir ekonomik topluluk oluşturularak, gümrük engelleri kaldırılmış ve ayrıca, üçüncü ülkelerle olan ticarete de ortak gümrük tarifesi oluşturulmaya karar verilmiştir²⁰¹.

²⁰⁰ Karlık, s. 171.

²⁰¹ Balkır, s. 65.

Üye ülkeler kendi aralarında gümrük birliği temelinde başlayan dış ilişkilerini, ekonomik olarak ortak ticaret politikasına ve siyasi açıdan güçlendirilmiş işbirliğine kadar ilerletirken, üçüncü ülkeler ile ilişkilerini de zamanla çeşitli ortaklıklar ve politikalar geliştirerek, antlaşmalarda değişiklikler yaparak düzenlenmişlerdir. Nitekim Roma Antlaşması'nın IV. Bölümünde, "Denizaşırı Ülke ve Bölgelerle Ortaklık" başlığı altında Topluluk, eski sömürgeleri ile ilişkilerini 131-136 numaralı maddelerle düzenlenmiştir²⁰². Söz konusu düzenlemelerde, bu ortaklığın amacının, denizaşırı ülke ve bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasının teşvik edilerek, bütün olarak Toplulukla bu ülkeler arasında yakın ekonomik ilişkiler kurmak olduğu belirtilmiştir²⁰³. Buna göre, bu zamana kadar üçüncü ülkelerle her Topluluk üyesi ülkenin ilişkileri ayrı ayrı düzenlenirken, bundan böyle bu ülkelerle ilişkilerin hem üye ülkelerle hem de Topluluk bünyesinde düzenlenmesi öngörülmüştür.

Üye ülkelerin, denizaşırı ülkeler ve bölgelerle kurdukları ticari ilişkilerini tıpkı kendi aralarında kurdukları ilişkiler gibi düzenlemeleri öngörülmüş ve her bir Avrupa devleti ile aynı şekilde ilişkilerini devam ettirmeleri hususu da düzenlenmiştir. Ayrıca, üye ülkelerin de sözü edilen gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaları için gerekli yardımı yapmaları ve Topluluk tarafından finanse edilen yatırımlarla ilgili ihalelerin tüm üye ülkelere açık ve eşit koşullarda gerçekleştirilmesi de Roma Antlaşması'nın ilgili bölümünde düzenlenmiştir²⁰⁴.

Antlaşmanın denizaşırı ülke ve bölgelerle ilgili diğer bölümlerinde bu ülke ve bölgelerde üretilen malların Topluluk pazarına gümrük vergisi uygulanmadan girmesi ve Topluluk pazarında üretilen malların sözü edilen dış ülkelere girişinde uygulanan gümrük vergilerinin de zamanla azalıp kaldırılması ve Topluluk pazarına gelen ve söz konusu ülkelere giden işçilerin serbest dolaşımı düzenlenmiştir. Bununla birlikte anlaşmanın yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra sözü edilen üçüncü

²⁰² **Treaty Establishing The European Economic Community (1957)**, (Treaty Establishing The EEC, 1957.). **Not:** Antlaşmanın konsolide edilmiş halinde (Avrupa Birliğinin İşleyişine İlişkin Antlaşmada) 131; 206. maddeye; 133, 207. maddeye; 135, 33. maddeye, 136 ise 151. maddeye karşılık gelmekte olup, 132 ve 134. maddeler kaldırılmıştır.

²⁰³ Treaty Establishing the EEC, 1957, 131. madde

²⁰⁴ Beyza Sümer, "Avrupa Birliği'ne Bağlı Denizaşırı Ülkeler ve Topraklar", Dijital Düşler A.Ş., İstanbul, Şubat 2012, s. 74. Ayrıca bkz. Treaty Establishing the EEC, 1957, 132. madde.

ülkelerle Topluluğun ortaklığı hakkındaki detayların Konsey'in oybirliği ile düzenleneceği de belirtilmiştir²⁰⁵.

Roma Antlaşması'nın yukarıda sözü edilen hükümleri ile Avrupa ülkeleri eski sömürgeleri olan üçüncü ülkelerle ilişkilerini düzenleyerek, 1957 yılında "Ortaklık Rejimi" oluşturmuştur²⁰⁶. Bu bağlamda Topluluk pek çok üçüncü ülke ile ortaklık antlaşmaları çerçevesindeki dış ilişkilerini "ticaret" temelinde düzenlemiştir. Örneğin, 20 Temmuz 1963'de Topluluk 17 Afrika ülkesi ve Madagaskar ile beş yıl süreli Yaoundé Sözleşmesi adı verilen bir ortaklık antlaşması imzalamıştır²⁰⁷.

1969'da Belçikalı bir bürokrat olan Stevy Davignon tarafından, üye ülkelerin dış politikalarının koordine edilmesi konusunda bir rapor hazırlamış ve Davignon Raporu olarak bilinen bu belge, Avrupa Siyasi İşbirliği'nin temel ilkelerini oluşturmuştur²⁰⁸. Lüksemburg Raporu olarak da bilinen Davignon Raporu ile yürürlüğe giren "Avrupa Siyasi İşbirliği" (ASİ) ile dış politikada işbirliğini esas alan Avrupa ülkeleri, daha istikrarlı ve uzun vadeli işbirliğine dayanan bir dış politika hayata geçirmeyi kabul etmişlerdir²⁰⁹.

Üçüncü ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini hukuki metinlerle düzenleyen Topluluk üyesi ülkeler, kendi aralarındaki siyasi ilişkilerini de aşamalı olarak geliştirerek bütünleşme yolunda ilerlemişlerdir. Nitekim 28.02.1986 tarihinde imzalanarak, 01.07.1987'de yürürlüğe giren "Tek Avrupa Senedi" (TAS) ile Roma Antlaşması'nda kapsamlı değişiklikler yapılarak Avrupa'da dış siyaset konusunda işbirliğinin sağlanması öngörülmüştür²¹⁰. TAS, dış ve güvenlik politikası alanlarında işbirliği yapılmasını öngörmesi nedeniyle, Avrupa'nın siyasi birliği için atılan önemli bir adımdır²¹¹.

TAS'ın III. Başlığında üye devletlerin, dış politikada işbirliği yapmak konusunda izleyecekleri yol gösterilmiştir²¹². TAS ile "Konsey başkanlığının

²⁰⁵ Sümer, ss. 74-75.

²⁰⁶ Sümer, s. 75.

²⁰⁷ AB Kronolojisi, s. 7.

²⁰⁸ AB Ansiklopedisi I, s. 330.

²⁰⁹ Burak Tangör, "Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, (Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen), Seçkin Yayınları, Ankara, Temmuz 2012, s. 583.

²¹⁰ Reçber, s. 34.

²¹¹ Karluk, s. 174.

²¹² AB Bakanlığı, "Single European Act (1986)", 30. madde, ss. 13-14, <http://www.abgs.gov.tr>, (12.02.2013).

merkezi rolü, dışışleri bakanlarının toplantıları, siyasi komitenin hazırlıklardaki rolü, muhabirler grubunun gündelik olayları takip etme sorumluluğu ve siyasi komitenin yönetimi altındaki -dışışleri bakanlıklarındaki bürokratlardan oluşan- çalışma gruplarının belli meseleleri ele almadaki rolleri dâhil olmak üzere, ASİ'nin örgütsel yapısı resmileşmiştir.”²¹³. Böylece ASİ, kurumsal bir temele dayandırılmış ve Avrupa dış politikası kavramı ilk kez resmi olarak kullanılmıştır. Nitekim TAS'ın 30. maddesinin 10. fıkrasında ASİ'nin organları, Başkanlık, siyasi direktörler, Avrupa Muhabirler Grubu²¹⁴, Çalışma Grupları ve Sekretarya olarak belirtilmiş ve siyasi işbirliğinin kurumları oluşturulmaya çalışılmıştır²¹⁵.

ASİ'de var olan ya da yaratılmaya çalışılan işbirliği, üyelerin öncelikli olarak kendi çıkarlarını düşünmesi nedeniyle ve farklı durumlara farklı yaklaşımları nedeniyle belli bir kalıpta değerlendirilmemiştir; ancak o dönemde üçüncü ülkeler, Topluluğu, dış politikadaki sıradan konularda tutarlı bir güç ve diplomatik bir blok olarak görmüşlerdir²¹⁶. ASİ sürecinde gerçekleşen en önemli olay, üye devletler tarafından Arap-İsrail çatışması ile ilgili olarak Venedik Bildirgesi'nin yayınlanması ve 1987'de AB'nin İsrail ile ticaret antlaşması yapmayı reddetmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kısıtlı da olsa ASİ mekanizması üye ülkelerin dış politikada kolektif hareket etmelerine katkıda bulunan bir süreç olarak değerlendirilmiştir²¹⁷. Nitekim zamanla ASİ, Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikasına (ODGP) dönüşmüş ve bu dönüşüm AB'nin hükümetlerarası yapısı nedeniyle oldukça zor gerçekleşmiştir²¹⁸.

1990'lı yıllarda uluslararası arenada meydana gelen gelişmeler, Avrupa Topluluğu'nun da dış ilişkilerinde düzenlemeler yapmasına neden olmuştur. AB, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın doğusunda var olan komünist düzenin çökmesi sonucu kurulacak yeni dünya düzeninin yeniden şekillenmesinde geleceğe yön veren etkili bir aktör olmak ve Almanya'nın birleşmesini yönetmek istemiştir. Bununla

²¹³ Trevor C.Salmon, “Avrupa Siyasi İşbirliği”, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi I**, Birinci Cilt, A-G, (Ed. Desmond Dinan), Kitap Yayınevi, İstanbul, Nisan 2005, s. 184.

²¹⁴ Avrupa Muhabirler Grubu, Tek Avrupa Senedi'ne taraf olan 12 üye devletin Dış İşleri Bakanlıklarında Avrupa Siyasi İşbirliği ile ilgili ilişkileri yürüten görevlilerden oluşmaktadır. Bkz. Özdağ, s.109.

²¹⁵ Özdağ, ss. 105-110.

²¹⁶ Salmon, s. 185.

²¹⁷ Özdağ, ss. 115-116.

²¹⁸ Salmon, s. 185.

birlikte Körfez Savaşı sırasında ve Yugoslavya’da yaşanan krizde siyasi işbirliğinin zayıf olduğu ortaya çıkmış ve tüm bu sebeplerle Avrupa Topluluğu ülkeleri siyasi işbirliğini güçlendirmek için ortak bir dış ve güvenlik politikasına gereksinim duymuşlardır²¹⁹. 1992 yılına kadar iç pazarını tamamlayan Avrupa ülkeleri, 01.11.1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’ndan Avrupa Topluluğu’na dönüşmüş ve daha önce de belirtildiği gibi üç sütunlu bir yapıya sahip olmuştur²²⁰.

Maastricht antlaşması ile düzenlenen Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması’nın V. başlığı altında ve J.1 ile J.11 maddeleri arasında ODGP’nin esasları belirtilmiştir²²¹. Kurucu Antlaşma’nın J.1 maddesinde belirtilen Birliğin ODGP amaçları; birliğin ortak değerlerini, çıkarlarını ve bağımsızlığını korumak; Birliğin ve üye devletlerin güvenliğini güçlendirmek, Birleşmiş Milletler Şartı ve Helsinki Nihai Senedi’nin ilkelerine ve 1990 Paris Barış Şartı’nın amaçlarına uygun olarak barışın korunması ve uluslararası güvenliğin sağlanması, uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi ve son olarak demokrasi ve hukukun üstünlüğünü güçlendirerek insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygıyı geliştirip güçlendirmektir²²².

Üye devletler bu hedeflere uymak zorunda bırakılmamışlardır; ancak üye devletlerden Birlik dayanışması bağlamında bu ortak ilke ve hedeflere uyması beklenmiştir. Bu bağlamda Maastricht Antlaşması’nın J.4. maddesi, ODGP’de kararların, AB Konseyi tarafından oybirliği ile alınmasını düzenlemiş ve hükümetlerarası bir sistem öngörülmüştür²²³. Buna göre, dış politika konuları ulusal egemenlik konuları ile ilgili olduğu için hükümetlerarası işbirliği düzeyinde ele alınmaktadır²²⁴. Her ne kadar Birlik bünyesinde dış politika konusunda ortak bir karar almak zor olsa da Maastricht Antlaşması ile yapılan düzenlemeler uluslararası ilişkilerde Avrupa Birliği’nin ortak hareket etmesi konusunda önemli bir adım teşkil etmiştir. Bununla birlikte Maastricht Antlaşması ile getirilen önemli bir yenilik de,

²¹⁹ Tangör, ss. 584-585.

²²⁰ Reçber, s. 34.

²²¹ EUR-Lex, “Treaty on European Union”, Official Journal C 191, 29 July 1992, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, (13.05.2013), (Maastricht Antlaşması).

²²² Maastricht Antlaşması, Article J- J 11.

²²³ Tangör, s. 586.

²²⁴ Karluk, s. 172.

kalkınmada işbirliği ile ODGP arasındaki bağlantının hukuki olarak kabul edilmesidir²²⁵. Bu husus, AB ile Afrika, Karayip ve Pasifik (ACP) ülkeleri arasındaki işbirliği açısından önem taşımaktadır.

01.05.1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile Kurucu Antlaşma'da birçok değişiklik yapılmıştır. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nın 2. maddesinde Topluluğun hedefi, ortak pazarın kurulması, üye devletlerin ekonomi politikalarının birbirine daha çok yaklaştırılarak ve Topluluğun bütünü içinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli bir şekilde yürütülerek istikrarın ve sürekli kalkınmanın sağlanması, yaşam standartlarının hızla yükseltilmesi ve üyeler arasında daha yakın ilişkilerin kurulması şeklinde belirtilmişti²²⁶.

Amsterdam Antlaşması ile tadil edilen Kurucu Antlaşma'nın 2. maddesi Birliğin kurucu değerlerini açıkça yeniden tanımlamıştır. Buna göre, yüksek seviyede istihdam, sosyal koruma, kadın-erkek arasında eşitliğin sağlanması, ekonomik performansın ve rekabet düzeyinin artırılması, çevrenin korunması ve kalitesinin geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal uyum ile üyeler arasında dayanışmanın sağlanması hedeflenmiştir²²⁷.

Amsterdam Antlaşması, ODGP'de yapılan düzenlemeleri daha ileri götürmüş, dış politika konusunda karar almada kullanılan oybirliği usulüne karşı yapıcı çekimserlik maddesi eklenmiş ve buna göre dış politika konusunda Konsey'de yapılacak bir oylamada üye devletlerin üçte biri kararı veto etmeden onun dışında kalma hakkı elde etmiştir²²⁸. Bununla birlikte Antlaşma ile Konsey içerisinde ODGP Yüksek Temsilciliği ile Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi oluşturularak dış politika daha sistematik hale getirilmeye çalışılmıştır²²⁹.

01.02.2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması ile AB, dış politikada güçlendirilmiş işbirliği usulünü benimsemiştir²³⁰. Nice Antlaşması ile Kurucu

²²⁵ David Dominique, "40 Years of Europe-ACP Relations", **The Courier-Special Issue, Cotonou Agreement**, September, 2000, s.13, http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/cotonou_ACP_EU_en.pdf, (10.04.2013).

²²⁶ Treaty Establishing The EEC, 1957.

²²⁷ AB Bakanlığı, "Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community (1997)", <http://www.ab.gov.tr>, (13.05.2013), s. 43.

²²⁸ Tangör, s. 586.

²²⁹ Tangör, s. 587.

²³⁰ Reçber, s. 35.

Antlaşma'nın 40. maddesi değiştirilerek 40a, 40b ve 40c şeklinde güçlendirilmiş işbirliğini düzenlemesi öngörülmüştür. 40. maddede güçlendirilmiş işbirliğinin hedefi, Birliğin özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında daha hızlı hareket etmesinin sağlanmasıdır. Antlaşma'nın 40a maddesi uyarınca güçlendirilmiş işbirliğinin oluşturulabilmesi için en az sekiz üye ülkenin girişimi gerekmektedir²³¹.

Bununla birlikte dış politikaya ilişkin karar almaya yönelik oybirliği usulünden kaynaklanan tıkanıklıkları gidermek ve Birliğin daha esnek hareket edebilmesini sağlamak için geliştirilen güçlendirilmiş işbirliği sisteminde Lizbon Antlaşması ile değişiklikler yapılmış ve güçlendirilmiş işbirliğinin gerçekleşmesi için en az dokuz üye ülkenin girişimi gerekli bulunmuştur²³². Böylece, AB'nin siyasi işbirliği ile başlayan dış politikası ODGP'nin oluşturulmasına kadar ağır aksak ilerlemiştir.

2.1.2. Lizbon Antlaşması'ndan Sonra AB'nin Dış İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm ve Öne Çıkan Normatif Unsurlar

Lizbon Stratejisi'nin başarısız olmasının ve AB'de mali krizin yaşanmasının ardından AB, küresel zorluklara uygun sürdürülebilir bir büyüme modeli olarak 3 Mart 2010'da "Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir, Kapsayıcı Büyüme İçin Bir Strateji"yi kabul etmiştir. Bununla birlikte Birliğin öncelikle tek Pazar ve dış politika olmak üzere tüm alanlardaki araçlarının bu stratejinin hedeflerine ulaşması için kullanılması öngörülmüştür²³³. Avrupa 2020 Stratejisi ile büyüme modelini çağın gereklerine uygun olarak tasarlayan AB, Lizbon Stratejisinden farklı olarak çeşitliliği göz önünde bulundurmuş ve üye devletlerin Birliği daha çok sahiplenmesine odaklanmıştır²³⁴. Bu bağlamda 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AB'nin ODGP'si, Birliğin dış eylemleri ile birlikte değerlendirilerek ABİİA'nın "Birliğin Dış Eylemi" adlı Beşinci Bölümünde beş Başlık altında düzenlenmiş ve

²³¹ AB Bakanlığı, "Treaty of Nice (2001)", <http://www.abgs.gov.tr>, (13.05.2013), s. 10.

²³² Tangör, s. 587.

²³³ İlke Toygür, "Avrupa Komisyonu Lizbon Stratejisinin Yerini Alacak 2020 Stratejisini Kabul Etti", **İKV Değerlendirme Notu**, İKV Yayını, Sayı 11, Mart 2010, http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/11-2020_stratejisi_-ilke_toygur-mart_2010.pdf, (03.04.2013), s. 2.

²³⁴ Toygür, s. 2.

böylece AB'nin karmaşık olan dış politikası ve ekonomik ilişkileri sistematik hale gelmiştir²³⁵.

Kurucu Antlaşma'nın 2. maddesinde yer alan ilkeler de yeniden düzenlenmiş ve buna göre Birliğin dayandığı temeller şöyle ifade edilmiştir. “Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın erkek eşitliğinin sağlandığı bir toplumda üye devletler için ortaktır.”²³⁶.

ABİİA'nın 205 ile 222. maddeleri, AB'nin dış ilişkilerini düzenlemekte olup 205. maddede Birliğin dış eyleminin ABA'nın özgürlük, güvenlik ve adalet alanındaki genel düzenlemelere uygun olarak yürütüleceği belirtilmiştir. Buna göre AB'nin dış eyleminin ana çerçevesi; ABA'nın “Birliğin Dış Eylemine İlişkin Genel Düzenlemeler ve Ortak Güvenlik ve Dış Politika İle İlgili Özel Düzenlemeler” başlıklı 21 ile 46. maddeler arasında ve iki kısımda düzenlenmiştir²³⁷.

ABA'nın 21. maddesi ile Birliğin dış eylemine ilişkin genel ilkeler belirlenmiştir. Buna göre AB'nin uluslararası arenadaki eylemi, “kurulmasına, gelişmesine ve genişlemesine ilham kaynağı olan ve dış dünyada desteklemeyi hedeflediği şu ilkelere dayanır:

- Demokrasi,
- Hukukun üstünlüğü,
- İnsan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliği ve bölünmezliği,
- İnsan onuruna saygı, eşitlik ve dayanışma ilkeleri ile
- Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere ve uluslararası hukukun ilkelerine saygı.”²³⁸.

Dış politika amacı bağlamında AB'nin dış politika hedeflerindeki normatif unsurları burada açıkça dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Birliğin sözü edilen normatif hedeflerini paylaşan uluslararası, bölgesel veya evrensel örgütlerle

²³⁵ C 115 Sayılı ve 09.05.2008 tarihli AB Resmi Gazetesi, ss. 47-199'dan çeviren Reçber, ss. 517-522.

²³⁶ AB Bakanlığı, “Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma”, <http://www.abgs.gov.tr>, (13.05.2013), (AB Kurucu Antlaşması), s. 3.

²³⁷ Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması, 09.05.2008 tarih ve C 115 sayılı AB Resmi Gazetesi ss. 13-45, Fransızca'dan çeviren Reçber, ss. 387-421.

²³⁸ AB Kurucu Antlaşması, s. 15.

ortaklıklar kurmaya ve ilişkileri geliştirmeye çaba göstermesi öngörölmüş ve özellikle Birliğin Birleşmiş Milletler çerçevesinde ortak sorunlara çok taraflı çözümleri teşvik edeceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Birliğin kurduğu ortaklık anlaşmaları da evrensel değerlere dayandırılması bakımından normatif unsurlar taşıyacaktır.

ABA'nın 21. maddesi'nin 2. fıkrasında Birliğin dış eylemlerinin amaçları ve işleyişi daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre Birliğin dış politikasındaki hedefleri;

- “Değerlerini, temel çıkarlarını, güvenliğini, bağımsızlığını ve bütönlüğünü korumak;
- Demokrasiyi, hukukun üstönlüğünü, insan haklarını ve uluslararası hukuk ilkelerini güçlendirmek ve desteklemek;
- BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine, Helsinki Nihai Senedi İlkelerine ve dış sınırlarla ilgili olanlar dâhil Paris Şartı'nın amaçlarına uygun olarak barışı korumak;
- Çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek;
- Öncelikli olarak yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla gelişmekte olan ölkelerin sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmasını desteklemek;
- Uluslararası ticaret üzerindeki kısıtlamaların tedricen kaldırılması da dâhil, tüm ölkelerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini teşvik etmek;
- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla, çevre kalitesinin ve küresel doğa kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin muhafaza edilmesi ve iyileştirilmesi için uluslararası tedbirlerin geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Doğal ve insan kaynaklı afetlere maruz kalan halklara, ölkelere ve bölgelere yardım etmek ve daha güçlü çok taraflı işbirliğine ve küresel iyi yönetime dayanan bir uluslararası sistemi desteklemektir.”²³⁹.

²³⁹ AB Kurucu Antlaşması, ss. 15-16.

Tüm bu hedeflerin her biri, Manners ve Diez'in daha önce açıklanan normatif güç unsurları ile birebir örtüşmekte ve AB'nin dış politikasındaki unsurlar, küresel sistemdeki diğer aktörlerden farklı olarak evrensel değerlere dayandırılmaktadır.

Lizbon Antlaşması ile AB'nin dış ekonomik ilişkilerine ilişkin ortak ticaret politikasının işleyişi ise, ABİİA'nın II. başlığında ve 206 ve 207. maddeleri ile düzenlenmiştir. 206. maddeye göre Birlik, bir gümrük birliği kurarak, dünya ticaretinin uyumlu gelişmesine, uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlardaki kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılmasına ve gümrük ve diğer engellerin azaltılmasına ortak çıkarlar çerçevesinde katkıda bulunur. 207. madde ile ortak ticaret politikasının Birliğin dış eyleminin ilke ve hedefleri çerçevesinde yürütüleceği belirtilerek, özellikle tarife değişiklikleri, tarife anlaşmalarının imzalanması, fikri mülkiyetin ticari boyutları, doğrudan yabancı yatırımlar, liberalizasyon önlemleri ve ticari koruma önlemleri alanında yeknesak ilkelere dayanacağı ifade edilmiştir. Böylece doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilk kez dış politika alanına dâhil edilmiştir²⁴⁰.

Bununla birlikte 207. maddenin 2. fıkrasında anlaşmaların akdedilmesinde Parlamento'nun rolü arttırılarak karar verme mekanizmasına dâhil edilmiştir. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar dâhil fikri mülkiyet hakkının ticari yönleri ve hizmet ticareti konusunda bir anlaşmanın görüşülebilmesi ve imzalanmasında; Birliğin dil ve kültürel çeşitliliğine zarar veriyorsa ya da sosyal hizmetler, eğitim ve sağlık alanında üye devletlerden birinin hizmet sunma sorumluluğuna zarar veriyorsa ya da ulaştırma alanında böyle bir anlaşma akdedilecekse, Konsey'in oybirliği ile bu anlaşmayı kabul etmesi gerekmektedir²⁴¹.

ABİİA'nın III. başlığında üçüncü devletlerle işbirliği ve insani yardım konuları düzenlenmiştir. ABİİA'nın 208. maddesinin 1. fıkrasına göre Birliğin kalkınma işbirliği politikası ile üye devletlerinki birbirini tamamlar ve güçlendirir; ayrıca kalkınmada işbirliği politikasının öncelikli amacı, yoksulluğun azaltılması ve uzun vadede yok edilmesi olarak belirtilmiş, Birliğin gelişmekte olan ülkeleri etkileyebilecek politikasında bu amacın göz önünde bulundurulması öngörülmüştür.

²⁴⁰ M. Sait Akman, "Ortak Dış Ticaret Politikası", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, (Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen), Seçkin Yayınları, Ankara, Temmuz 2012, s. 558.

²⁴¹ ABİİA, s. 86.

208. maddenin 2. fıkrasında ise Birliğin ve üye devletlerin kalkınmada işbirliği konusunda Birleşmiş Milletlerle diğer yetkili uluslararası örgütler çerçevesinde kabul ettikleri amaçları da göz önünde bulundurup taahhütlerine saygı gösterecekleri belirtilmiştir²⁴². Bu bağlamda AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı işbirliği antlaşmaları da BM esaslarına atıf yapılarak evrensel nitelikli değerlere dayandırılmıştır.

ABİİA'nın 209. maddesinde kalkınma işbirliği politikasına ilişkin kararların AB Konseyi ve Parlamentosu tarafından olağan yasama usulüne uygun olarak alınacağı ve Avrupa Yatırım Bankası'nın da kalkınma işbirliğine ilişkin çok yıllık programların yürütülmesine katkı sağlayacağı belirtilerek işbirliğinin işleyişi düzenlenmiştir. Sonraki maddede kalkınma işbirliği konusunda Birlik ve üye devletlerin eylemlerin etkinliğini ve tamamlayıcılığını geliştirmek için politikalarını koordine etmeleri ve yardım programları konusunda istişarede bulunmaları ve Birlik ve üye devletler arasında koordinasyonun sağlanması için Komisyon'un yararlı girişimlerde bulunması öngörülmüştür. Bununla birlikte 211. maddede Birlik ve üye devletlerin kendi yetkileri çerçevesinde üçüncü devletlerle ve yetkili uluslararası örgütlerle işbirliği yapmaları da planlanmıştır²⁴³.

ABİİA ile Birliğin ve üye devletlerin üçüncü ülkelerle ekonomik, mali ve teknik işbirliği yapması, 212 ve 213. maddelerle düzenlenmiştir. Buna göre, Birliğin, gelişmekte olan ülkeler dışındaki üçüncü ülkelerle özellikle mali yardım dâhil ekonomik, mali ve teknik işbirliği eylemlerini, kalkınma politikası ile uyumlu ve Birliğin dış eyleminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda yürüteceği belirtilerek Birlik ve üye devletlerin eylemlerinin birbirlerini karşılıklı olarak tamamlayıp güçlendirmesi öngörülmüştür. Üçüncü devletlerle ekonomik, mali ve teknik işbirliği konusunda AB Konseyi ve AB Parlamentosu'nun, olağan yasama usulüne uygun olarak işbirliğinin uygulanması için gerekli önlemleri karara bağlayacağı belirtilmiştir²⁴⁴.

Birliğin Dış Eylemi'nin üçüncü kısmında insani yardım konusu düzenlenmiştir. ABİİA'nın 214. maddesi ile insani yardım konusundaki eylemlerin, Birliğin dış eyleminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda yürütüleceği ve insani yardım konusunda üye devletlerin operasyonlarının birbirini tamamlayıp güçlendireceği

²⁴² ABİİA, s. 87.

²⁴³ ABİİA, s. 87.

²⁴⁴ ABİİA, s. 88.

ifade edilmiştir. Aynı maddenin devamı olan 2. fıkrada, insani yardım eylemlerinin uluslararası hukukun ilkelerine, tarafsızlık ve ayırım yapmama ilkelerine uygun olarak yürütülmesini öngörmüştür. İnsani yardım konusunda alınacak önlemlerin çerçevesini belirleme konusunda AB Konseyi ve AB Parlamentosu yetkili kılınmışlardır. 214. maddenin 5. fıkrası ile Birliğin insani yardım eylemlerine Avrupalı gençlerin ortak katkılarının sağlanması amacıyla bir Avrupa Gönüllü İnsani Yardım Kuruluşu kurulması ve AB Konseyi ile Parlamentosu'nun olağan yasama usulüne uygun olarak tüzüklerle bu Kuruluşun statüsünü ve işleyişini belirlemesi öngörülmüştür.

ABİİA'nın 214. maddesinin 6. fıkrasında AB Komisyonu'nun da insani yardım konusunda Birliğin ve üye devletlerin koordineli bir şekilde eylemlerini yürütebilmesi için yararlı girişimlerde bulunabileceği belirtilmiştir. Sonraki fıkrada ise Birliğin insani yardım eylemlerini, uluslararası örgütler ve kuruluşlar ve özellikle Birleşmiş Milletler sistemine dâhil olanların eylemleri ile koordineli ve uyumlu olmasını gözeteyeceği ifade edilmiştir²⁴⁵. Bununla birlikte, Lizbon Antlaşması ile AB'nin üçüncü ülkelerle yapacağı her türlü antlaşmanın imzalanabilmesi için AB Parlamentosu'nun ön onayının alınması şartı getirilmiştir²⁴⁶.

Lizbon Antlaşması ile dış politika alanında düzenlenen bir yenilik de ortak dış ve güvenlik politikasından sorumlu Birlik Yüksek Temsilcisi'nin atanmasıdır. ABA'nın 18. maddesi ile Yüksek Temsilci'nin atanması ve işleyişi düzenlenmiştir. Buna göre AB Zirvesi, Komisyon Başkanı ile mutabık kalarak nitelikli çoğunlukla dış işlerden ve güvenlik politikasından sorumlu Birlik Yüksek Temsilcisini atar ve aynı usüle göre Yüksek Temsilci'yi görevden alabilir. Birlik Yüksek Temsilcisi, Birliğin ortak dış ve güvenlik politikasını yürüterek ortak dış ve güvenlik politikası konusunda öneriler sunarak politika geliştirilmesine katkıda bulunur. ABA'nın 18. maddesi'nin 4. fıkrasına göre Yüksek Temsilci, Dışişleri Konseyi'ne başkanlık eder, aynı zamanda Komisyon'un Başkan Yardımcılarından biridir ve Birliğin dış eyleminin tutarlılığını gözetir.²⁴⁷

²⁴⁵ ABİİA, s. 89.

²⁴⁶ Haluk Günuğur, **Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Bütünleşmesi, Lizbon Süreci ve Getirdikleri Yeni Avrupa Birliği Antlaşması Avrupa Birliği'nin İşleyişi Antlaşması Antlaşmaların Ekleri (Protokoller, Bidiriler)**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2012, s. 104.

²⁴⁷ AB Kurucu Antlaşması, s. 13.

Günümüzde Kasım 2009'dan itibaren Birlik Yüksek Temsilcisi görevini daha önceden AB Komisyonu'nun ticaretten sorumlu üyesi olan Catherine Ashton yürütmektedir. Aynı zamanda atanan ilk Birlik Yüksek Temsilcisi olarak Ashton, geleneksel diplomasinin yürütülmesinde, kalkınma yardımları, ticaret, insani yardım, kriz yönetimi gibi diğer dış politika araçlarının koordine edilmesinde ve üye ülkeler arasında uzlaşmanın sağlanmasında önemli roller üstlenmektedir²⁴⁸.

Bununla birlikte, Yüksek Temsilci Ashton'un önerisine dayanılarak AB Parlamentosu'nun onayı ile AB Konseyi tarafından Avrupa Dış Eylem Birimi (European External Action Service) kurulması uygun görülmüş ve 26 Temmuz 2010 tarihli Konsey Kararı ile söz konusu birim kurulmuştur. Avrupa Dış Eylem Birimi, AB'nin diplomatik bir birimi olarak kabul edilmekte ve ortak dış ve güvenlik politikasının yönetiminde Birlik Yüksek Temsilcisi Ashton'ı desteklemektedir²⁴⁹.

AB, bir devlet olmadığı için dış ilişkilerini yürütecek elçileri bulunmamaktadır ancak dünyanın pek çok yerinde aktif olarak görev yapan delegasyonlara sahiptir. Daha önce AB Komisyonu delegasyonu olarak görev yapan bu temsilciler, Lizbon Antlaşması'ndan sonra Avrupa Dış Eylem Birimi çerçevesinde tüm dünyada Avrupa vatandaşlarının yararına çalışan ve bir bütün olarak AB'yi temsil eden delegelerden biri haline gelerek yasal bir statüye kavuşmuştur²⁵⁰. Avrupa Dış Eylem Birimi, fonksiyonel olarak diğer AB organlarından özerktir ancak yasal olarak diğer AB politikaları ile tutarlı olma sorumluluğu bulunmaktadır.

Avrupa Dış Eylem Biriminin kurulmasının ardından ortak dış ve güvenlik politikasını hangi kurumun yöneteceği konusunda yetki karmaşası olacağına dair çeşitli tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar özellikle AB Komisyonu ile Avrupa Dış Eylem Biriminin yetkileri arasında olabilecek yetki karmaşası üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Birliğin dış politikasının siyasi kararlarının ve eylemlerinin belirlenmesinde AB Konseyi; kalkınma, ticaret ve temsil gibi konularda AB Komisyonu sorumlu iken özerk olan başka bir dış eylem biriminin oluşturularak Yüksek Temsilciye bağlanması diğer kurumlarla oluşturulan politikalarda tutarsızlığa

²⁴⁸ EEAS, "The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy", http://eeas.europa.eu/ashton/index_en.htm, (11.03.2013).

²⁴⁹ EEAS, "Structure and Organisation", http://eeas.europa.eu/background/organisation/index_en.htm, (02.04.2013).

²⁵⁰ Tangör, s. 604.

neden olabileceği endişesi yaratmıştır. Bununla birlikte AB Komisyonu, Dış Eylem Birimi'nin kendi yönetiminde olması beklentisinde iken, üye devletlerin ulusal diplomatlarının en az üçte birinin Birim'de görevlendirilmesi ulus devletlerin dış politika gibi önemli bir konuda egemenliklerini uluslararası bir kurum olan Komisyon'a devredip devretmeyeceği konusunu da gündeme getirmiştir²⁵¹.

Ancak, AB Komisyonu Başkanı Barroso, 04 Eylül 2012'de Avrupa Birliği Delegasyonları toplantısında yaptığı konuşmada, Avrupa Dış Eylem Birimi'nin etkisi ve kapladığı coğrafi alanın Komisyon'un çeşitli konularda sahip olduğu bilgi ve uzmanlıkla birleştirilmesinin özellikle dış politikada stratejik ortaklık ve komşuluk politikası gibi iki temel öncelik bakımından gerekli olduğunu ifade etmiştir²⁵². Nitekim Avrupa 2020 Stratejisi hedefleri bakımından hedefi bakımından Avrupa Dış Eylem Birimi'nden beklenen, Birliğin dış politikada daha tutarlı ve istikrarlı hareket etmesi olmalıdır.

Avrupa Dış Eylem Birimi, faaliyetlerini gün geçtikçe arttırmaktadır. 26 Haziran 2012 tarihli AB Konseyi toplantısında kabul edilen AB İnsan Hakları ve Demokrasi Stratejik Çerçevesi Belgesi²⁵³ ve bunun uygulanmasına ilişkin Eylem Planı kabul edilmiş olup, planın uygulanmasına yardımcı olmak üzere Ashton tarafından Dış Eylem Birimi ile birlikte çalışacak bir AB İnsan Hakları Özel Temsilcisi atanması önerilmiştir²⁵⁴. Bu bağlamda 25 Temmuz 2012'de Ashton'un önerisi üzerine AB Konseyi, iki yıl süre ile Stravros Lambrinidis'i İnsan Hakları Özel Temsilcisi olarak atamıştır. İnsan hakları ve demokrasiye ilişkin stratejik belge

²⁵¹ Stanley Pignal, "EU Fight Over Foreign Policy Control Begins", **Financial Times**, Brussels, 4 Mart 2010, <http://www.ft.com/cms/s/0/49ceb3f0-27c7-11df-863d-00144feabdc0.html#axzz2PJA7M600> (02.04.2012).

²⁵² José Manuel Durão Barroso, "AB Delegasyonu Başkanları, AB Özel Temsilcileri ve Maslahatgüzarlar Yıllık Konferansı", Brüksel, 4 Eylül 2012, http://www.avrupa.info.tr/tr/resource/news-archiv/news-single-view/article/avrupa-komisyonu-baskani-sn-barrosunun-avrupa-birligi-delegasyon-baskanlarina-yaptigi-kon.html_ (02.04.2013).

²⁵³ Stratejik Çerçeve, "AB Dış Faaliyetlerinin kalbinde insan hakları ve demokrasi-daha etkin bir yaklaşıma doğru" başlıklı ortak tebliğ üzerine inşa edilmiştir. Catherine Ashton tarafından sunulan bu tebliğ, Avrupa Komisyonu'nda 12 Aralık 2011 tarihinde kabul edilmişti. Söz konusu tebliğ, Mart 2010'daki Cordoba'da düzenlenen AB Dışişleri Bakanları gayri resmi toplantısına (Gymnich) kadar dayanan uzun bir istişare sürecinin sonunda ortaya çıkmıştır." (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu İnternet Sitesi, "AB İnsan Hakları ve Demokrasi Stratejik Çerçevesini Kabul Etti", 26.06.2012, <http://www.avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-news/eeas-single-view/article/ab-insan-haklari-ve-demokrasi-stratejik-cercevesini-kabul-etti.html>, (03.04.2013).

²⁵⁴ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu İnternet Sitesi, "AB İnsan Hakları ve Demokrasi Stratejik Çerçevesini Kabul Etti", Lüksemburg, 25.06.2012, Presse 285, http://www.avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-news/eeas-single-view/article/ab-insan-haklari-ve-demokrasi-stratejik-cercevesini-kabul-etti.html_ (03.04.2013).

ile insan hakları ve demokrasinin AB'nin tüm dış politika alanlarında yer alması, insan haklarının evrenselliğinin vurgulanması ve desteklenmesi, ikili ortaklıklar ve çok taraflı kuruluşlarla çalışılması hedeflenmiştir. İnsan hakları özel temsilcisi de dış politika alanında insan hakları ve demokrasinin vurgulanması, görünürlüğünün artırılması ve etkililiği ile uyumunun sağlanması konusunda Avrupa Dış Eylem Birimi ile birlikte çalışmak üzere görevlendirilmiştir²⁵⁵.

Tüm bu kurumsal gelişmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, AB'nin dış politikada normatif bir güç olma iddiasını taşıdığı ve bu iddiayı güçlendirmek için gerek kurumsal gerekse siyasi olarak daha çok çaba sarf ettiği görülmektedir.

2.2. AB-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.2.1. Roma Antlaşması'ndan Önce AB-Afrika İlişkileri: Emperyalizmden Normativizme Geçiş

Afrika kıtasının Avrupa tarafından keşfedilip sömürge haline gelmeden önce kendine özgü dansı, müziği, sanatı, dili, mimarisi ile Avrupa ve Asya toplumlarının geçtiği bütün aşamalardan geçtiği ve çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunarak çağdan çağa değişen toplumsal sınıflara bölündüğü ileri sürülmektedir²⁵⁶. Eğer Afrika, doğal ve kendine özgü gelişimini Avrupa tarafından keşfedilmeden ve sömürgeleşmeden sürdürseydi elbette günümüzdekinden farklı bir kıta olurdu. Bu nedenle Afrika kıtasının Avrupa tarafından keşfedilmesi ve bu keşfin sonuçları hem Avrupa hem de Afrika açısından oldukça önemlidir.

19. yüzyılın ortasına kadar “Karanlık Kıta” olarak kabul edilen Afrika'nın diğer kıtalardan daha geç keşfedilmesinin nedeni genellikle kıtanın coğrafi koşullarının zorluğuna bağlanmaktadır. Kıtanın içe kapanık olması, çevresiyle fazlaca ilişki kurmaması ve dönem dönem değişen siyasi durumlar keşfin geç olmasının nedenleri arasında sayılmaktadır²⁵⁷. Nitekim Afrika ile Avrupa kıtalarının karşılıklı ilişkileri 15. yüzyıldan sonra başlamış ve Afrika'da sömürge elde eden ilk

²⁵⁵ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu İnternet Sitesi, “Stravros Lambrinidis AB'nin İlk İnsan Hakları Özel Temsilcisi Olarak Atandı”, Brüksel, 25 Temmuz 2012, 12894/12 Presse 351, <http://www.avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-news/eeas-single-view/article/stavros-lambrinidis-abnin-ilk-insan-haklari-ozel-temsilcisi-olarak-atandi-1.html>, (03.04.2013).

²⁵⁶ Türkkaya Ataöv, **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara, 1975, (Kurtuluş Mücadeleleri), ss. 3-9.

²⁵⁷ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, s. 9.

devlet, Portekiz olmuştur²⁵⁸. 15. yüzyıldan sonra tarım işçilerine olan talep artışı, köle ticaretini de arttırmıştır. Ayrıca bu dönemde coğrafi keşiflerin hız kazanması sonucu, Avrupalı mamul malları tüm dünyaya yayılmaya ve hammadde kaynakları da artmaya başlamıştır²⁵⁹.

Portekizli “Denizci” lakabı ile tanınan Prens Henry, Afrika’nın doğusunda bir Hıristiyan Krallığı bulunduğuna inanarak bu krallıkla bir ittifak yapmayı ummuş aynı zamanda Müslümanların da Afrika kıtasında yayılmasına engel olmak istemiştir. Bununla birlikte Afrika’yı dolaşarak Hindistan’a bir deniz yolu bağlantısı kurmayı hedefleyen Prens Henry, Doğu Afrika’daki keşiflerini sürdürmüş ve 16. yüzyılın başlarında Arap egemenliğinde olan Doğu Afrika bölgelerini ele geçirerek Afrika halkının Portekizlilere itaat etmeleri konusunda baskı yapmıştır. Bununla birlikte uzun bir süre Portekizlilerin tekelinde olan Afrika ticareti daha sonra Avrupalı diğer devletlerin de ilgisini çekmiş ve Hollanda, Danimarka, İsveç ve Prusya da Afrika’da köle ve altın ele geçirmek için Portekizlilerle mücadele etmişlerdir²⁶⁰. Öyle ki, Fransız, İngiliz ve Hollandalı tüccarlar, Altın Kıyısındaki madenlerden elde edilen değerli madenleri ve Fildişi Kıyısından temin edilen fildişi için Portekiz’e ait Afrika topraklarını işgal etmişlerdir²⁶¹.

Afrika’da köle ticaretine ilk başlayan devlet Portekiz olmuş ve ilk köle kafilesi 1441’de Lizbon’a getirilmiştir. 1580’e kadar köle ticareti tekeli Portekizlilerin elinde olsa da özellikle Batı Afrika kıyıları ABD ve diğer Avrupalı devletlerin köle toplama merkezi haline gelmiştir. Afrikalı köleler Avrupa’da birkaç katı fiyatına satılıp, pamuk ve şeker tarlalarında, madenlerde ve fabrikalarda çalıştırılıyor ve böylece işgücü ihtiyacı karşılanıyordu. Zamanla köle yakalama işinde Afrikalı kabile başkanları da ticarete dâhil edilmeye başlanmış ve Afrikalı yöneticiler, kendi halkına yabancılaştırılmıştır²⁶².

Köle ticareti zamanla Avrupalı gemilerin getirdikleri malları, Gine Körfezinde yerli tüccarlarla köle karşılığında takas etmesi ve bu takas sonucu

²⁵⁸ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, s. 12.

²⁵⁹ Ufuk Tepebaş, **Büyük Güçler ve Afrika-21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti**, Tasam Yayınları, İstanbul, Şubat 2010, (Büyük Güçler), s. 11.

²⁶⁰ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, ss. 13-14.

²⁶¹ Herbert Heaton, **Avrupa İktisat Tarihi İlkçağlardan Sanayi Devrimine**, çev. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 219.

²⁶² Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, ss. 13-15.

gemilere yükledikleri kölelerin Amerikan ürünleri ve değerli madenlerle takas edilmek üzere Batı'ya götürülmesi şeklini almıştır. Afrikalı köleler, konyak, demir çubuk, küçük silah, barut, gerdanlık, kumaş ve ispirto gibi mallar karşılığında yerli tüccarlardan temin edilmekteydi²⁶³.

16. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyılın başlarına kadar Afrika kıtası Avrupalı devletler tarafından paylaşılmış ve bu paylaşım Avrupalı devletler arasında büyük bir rekabete yol açmıştır. Öyle ki, 1899-1902 yılları arasında Boer Savaşları Afrika kıtasındaki rekabetin sonucu gerçekleşmiş ve bu sömürge rekabeti I.Dünya Savaşı'na kadar uzanan çatışmalara yol açmıştır. Üstelik I. Dünya Savaşı sırasında bile Afrika'nın hammaddeleri kullanılmış, sadece Fransa ordusu için 845.000 Afrikalı savaşa itilmiştir²⁶⁴. 1898 ve 1899 yıllarında Fransızlarla İngilizlerin Afrika'daki sömürge paylaşımı nedeniyle Yukarı Nil'de yaşadıkları Faşoda Krizi de Avrupalı devletlerin rekabet nedeniyle çatışmalarına bir örnek teşkil etmektedir²⁶⁵.

Bununla birlikte Avrupalı devletler, Afrika'ya yönelik politikalarını belli bir sistem dâhilinde yürütmek ve ortak çerçeve çizmek üzere Portekiz'in önerisi ve Bismark'ın arabuluculuğunda 1884-1885 yıllarında Berlin Konferansında bir araya gelmişler ve sonuçta Afrika'nın siyasal sınırlarını çizerek kıyıları işgal ederken uyulması gereken kuralları belirlemişlerdir. Avrupa egemenliğinin doruk noktası olarak değerlendirildiği Berlin Konferansı'nda Afrika'nın sınırları belirlenirken Afrikalı halkların sosyal, etnik, kültürel yapısı hiç göz önünde bulundurulmamış hatta Afrikalı hiçbir temsilci bu Konferansta yer almamıştır²⁶⁶.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde, Afrika'nın paylaşımı tamamlanmış, pazarlıklarla çizilen sınırlar sonucunda Afrikalıların ulus bilinci oluşturulması engellenmiştir. Yerleşik bir devlet kurumuna ve orduya sahip olan Etiyopya bağımsızlığını koruyabilmiş ancak askeri gücü olmayan ve ekonomik açıdan güçsüz olan diğer Afrikalı devletler, kabilelerinde birlik olamaması nedeniyle Avrupalı devletlerin sömürgesi olmaktan kurtulamamıştır. Tüm dünyada 18. yüzyılda milliyetçilik akımlarının etkisi ile uluslar bağımsızlıklarını kazanırken Afrikalı

²⁶³ Heaton, s. 220.

²⁶⁴ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, ss. 24-25.

²⁶⁵ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 12.

²⁶⁶ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 12.

devletler, kabilelerin köle ticareti nedeniyle birbiri ile çatışmışlar ve büyük merkezi devletlerin kurulması bu şekilde engellenmiştir²⁶⁷.

Kolonyal dönemde Avrupa'dan Afrika'ya ithal edilen ekonomik ve siyasi kurumların yüzeyselliği kıta içinde kültür çatışmalarının kaynağını oluşturmuştur²⁶⁸. Yüzeysel ekonomik kurumlar, Avrupa'nın tüketim biçiminin, üretim biçiminden daha hızlı yayılmasına; yüzeysel siyasi kurumlar ise sömürgecilik sonrası yeni kurulan Afrikalı devletlerin özelleştirme taraftarı güçlerle kamu sektörünü savunan militarist güçler arasında sürekli çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Öte yandan demokrasi, temel özgürlükler ve insan hakları gibi konular sömürgeci devletler tarafından gündeme alınmamış, aksine Avrupalıların bu konuları geri plana atmasına tepki veren Afrikalıları askeri güç ve şiddet kullanarak susturmuş, muhalif liderler tutuklanmış ve yerel düzeyde siyasi eylemler yapılmasını da yasaklamışlardır²⁶⁹.

Köle ticareti ve kabileler arası çatışma Avrupalı devletlerin büyük kazançlar sağlamasına neden olurken, Afrika'nın batısı ve doğusu nüfusça azalmış ve uzun vadede kıtanın ekonomik olarak geri kalmasına, yoksulluk ve açlıkla mücadele etmesine ve siyasi olarak istikrarsızlaşmasına neden olmuştur²⁷⁰. Aynı zamanda Avrupalı devletlerin zorlama ile farklı etnik grupları bir arada toplamaları zamanla etnik savaşların çıkmasına ve çoğu Afrika devletinde iç savaşların yaşanmasına yol açmıştır ve 1945'ten günümüze Afrika'da 140'tan fazla iç savaş yaşanmış, yaklaşık 20 milyon insan ölmüş ve 67 milyon insan mülteci durumuna düşmüştür²⁷¹.

2.2.2. Roma Antlaşması'ndan Sonra AB-Afrika İlişkilerinin Gelişimi ve Hukuki Dayanakları

2.2.2.1. Roma Antlaşması ve AB-Afrika İlişkileri

Roma Antlaşması ile Avrupalı devletler, üçüncü ülkelere karşı gümrük birliği temelinde ortak hareket etmeye karar vermişlerdir. Böylelikle Fransa, Batı Almanya,

²⁶⁷ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, s. 25.

²⁶⁸ Ali Mazrui, **Afrikalılar**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 15-28.

²⁶⁹ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 15.

²⁷⁰ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 11.

²⁷¹ Edmond J. Keller, "Introduction: Towards A New African Political Order", Edmond J. Keller Donald Rothchild (Ed.) **Africa in The New International Order** içinde (1-14), Lynee Rienner Publishers, 1996, s. 4'den aktaran; Tepebaş, Büyük Güçler, s. 13.

İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile gelişmekte olan ülkeler ve eski kolonilerle ortaklık anlaşmaları yapılması yoluyla AB-Afrika arasındaki ilişkiler, yasal dayanaklara oturtulmaya başlamıştır. Nitekim Roma Antlaşması'nın IV. Bölümünde 14 Afrika ülkesine²⁷² "Ortaklık" statüsü verilmiştir²⁷³. Böylece daha önce büyük çoğunlukla Fransa'nın etkisinde olan Afrika toprakları, ortaklık rejimi çerçevesinde Ortak Pazara katılmıştır.

Ortaklık rejiminin amacı, Roma Antlaşması'nda, bu ülke ve toprakların ekonomik ve sosyal kalkınmasının desteklenmesi ve Toplulukla bu ülkelerinin ekonomilerinin birbirine yakınlaştırılması olarak ifade edilmiştir. Her ne kadar AET ile gümrük birliği temelinde ticaretin arttırılması ve malların serbestçe dolaşmasının önündeki engellerin ortadan kalkması hedeflense de Roma Antlaşması'nın 131. maddesinde "ortaklığın öncelikle bu ülke ve topraklarda yaşayan insanların arzuladıkları ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere yardımcı olmak amacıyla çıkarlarına ve refah düzeylerini arttırma amacına hizmet edeceği" belirtilmiştir²⁷⁴. Bu bağlamda AB-Afrika arasında bir ortaklık rejiminin kurulması, Avrupa'nın sivil güç unsurlarını daha çok ön plana çıkarmıştır. Bu aşamada, Avrupa'nın ekonomik desteği karşılığında koşulluluk bağlamında sadece ticaretin serbestleşmesi öngörülmektedir. Diğer bir hukuki düzenleme ile üye devletlerin bu ülke ve topraklara kalkınmaları için gerekli yatırımları yapması ve Toplulukça finanse edilen yatırımlar için açılan ihalelere tüm gerçek ve tüzel kişilerin eşit şartlarda katılması öngörülmüştür²⁷⁵. Avrupa'nın serbest rekabet koşullarında piyasa ekonomisini gerçekleştirme çabaları, yapılan bu düzenlemelerle, ortaklık rejiminde de ortaya çıkmaktadır.

²⁷² Roma Antlaşması'nın 4 numaralı ekinde, ortaklık statüsü verilen ülke ve topraklar sayılmıştır. Buna göre, Senegal, Sudan, Gine, Fildişi Sahili, Dahomey, Moritanya, Nijer ve Yukarı Volta'yı içine alan Fransız Batı Afrikası, Orta Kongo, Ubangi-Şari, Çad ve Gabon'u içine alan Ekvatorial Fransız Afrikası, Sen-Pier ve Mikölon, Komor takımadaları, Madagaskar ve ona bağlı topraklar, Somali Fransız sahili, Yeni Kaledonya ve ona bağlı topraklar, Okyanusya'daki Fransız sömürgeleri, güneydeki ve Antarktika'daki topraklar, Otonom Togo Cumhuriyeti, Fransa Kamerunu, Belçika Kongosu ve Ruanda-Burundi, İtalya Somalisi, Hollanda Yeni Ginesi, Hollandaya bağlı Antil Adaları, İngiltere ve Fransa'ya ait Yeni Ebrid ortak dominyonu ortaklık rejimine dâhil edilmiştir (Treaty Establishing the EEC., 1957, m.131).

²⁷³ Sümer, s. 72.

²⁷⁴ Treaty Establishing the EEC., 1957, 131. madde.

²⁷⁵ Treaty Establishing the EEC., 1957, 132. madde.

Roma Antlaşması'nın ilgili maddeleri ile düzenlenen ortaklık rejimi ile bu dönemde AET'nin, birinci nesil bölgesel bütünleşme olarak tanımlanan²⁷⁶ ekonomik bölgeselcilik aşamasında olduğu görülmekte ve Avrupa'nın serbest ticaret alanı oluşturulması ile başlayan bütünleşme hareketinin, üyelerinin ekonomik çıkarlarını korumaya yönelik olduğu belirtilmektedir²⁷⁷. Nitekim Topluluk, ucuz ve sürekli hammadde ihtiyacını karşıladığı bu topraklarda ayrıcalıklı durumunu korumak istemiş ve aynı zamanda bu ülkelere ekonomik destek sağlayarak sömürgecilik döneminden kaynaklanan sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğine inanmıştır²⁷⁸. Ortaklık rejimi bağlamında Topluluğun dış politika kimliği oluşturmak gibi bir hedefi bulunmamakta ve Toplulukla Afrika toprakları arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ön planda tutulmaktadır.

Afrika kıtasında 1960'lı yıllarda bir yandan Topluluk ile ortaklık rejimi kurulurken, diğer yandan Afrikalı devletler ulusal bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. 1957'de Gana, 1958'de Gine, 1960'ta Kamerun, Togo, Mali, Senegal, Madagaskar, Zaire, Somali, Dahomey, Nijer, Yukarı Volta, Fildişi Kıyısı, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Gabon, Nijerya ve Moritanya bağımsız olmuş ve 1975 yılına gelindiğinde Afrika'da 46 bağımsız ülke var olmuştur²⁷⁹.

Pan-Afrikanizmin Nkrumah dönemi olarak bilinen 1950 ile 1965 yılları arasında Afrika kıtasında sömürgecilik, emperyalizm ve ırkçılığa karşı Afrika'nın birleşmesi ve uluslararası ilişkilerde bağlantısızlık konuları gündemdedi. Gana'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından Nkrumah'ın "Tüm anakara kurtulmadıkça kendi ülkesinin paçayı sıyırmasının anlam ifade etmediği" söylemi ve Nkrumah öncülüğünde 1958'de başkent Akra'da gerçekleşen Pan-Afrika toplantısı, Afrika Birliği Örgütü'nün kurulmasının ilk adımını teşkil etmiştir²⁸⁰.

Bu bağlamda Avrupa'nın Afrika'da ortaya çıkan bu siyasi oluşumları ve ulusal bağımsızlık mücadelelerini görmezden gelmesi beklenemezdi. Nitekim

²⁷⁶ Luk Van Langenhove ve Ana-Cristina Costea, uluslararası ekonomik bütünleşme alanındaki bölgeselleşme hareketlerini, üç nesil bölgeselcilik şeklinde sınıflandırmıştır. Buna göre birinci nesil bölgesel bütünleşme, ekonomik bölgeselcilik; ikinci nesil bölgesel bütünleşme yeni bölgeselcilik ve son olarak üçüncü bölgesel bütünleşme ise küresel aktörleşme olarak değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili detaylı açıklama için bkz. Balkır, ss.130-136.

²⁷⁷ Balkır, s. 282.

²⁷⁸ Balkır, s. 521.

²⁷⁹ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, s. 679.

²⁸⁰ Türkkaya Ataöv, **Emperyalizmin Afrika Sömürüsü**, İleri Yayınları, İstanbul, Ekim 2010, (Afrika Sömürüsü), ss. 68-69.

Afrikalı uluslar bağımsızlıklarını kazandıkça Topluluk, bu ülkelerle ilişkilerini düzenleyecek yeni ortaklık anlaşmaları yapmıştır.

2.2.2.2. Yaoundé Sözleşmeleri

1960'lı yıllarda Afrika ülkeleri ardı ardına bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Avrupa Topluluğu, eski sömürgeleri ile ilişkilerini sürdürmek istemiş ve yasal temellere dayandırmıştır. Nitekim Toplulukla yeni bağımsızlığını kazanmış ve özellikle Fransız Afrika'sı olarak bilinen 18 Afrika ülkesi arasında ayrıcalıklı serbest ticaretin korunması için 1963'te Yaoundé I Sözleşmesi imzalanmış ve 1969'da Avrupa ve Afrika ülkeleri arasında karşılıklı tercihli ticarete izin veren Yaoundé II Sözleşmesi imzalanmıştır²⁸¹.

Birleşik Krallık, bu dönemde AET'ye üye olmadığı için Yaoundé I Sözleşme'sinin tarafı olmamış ancak, Birleşik Krallık sömürgeleri olan "İngiliz Milletler Topluluğu" ülkelerinden Nijerya, 1966'da özel bir antlaşma ile Yaoundé Sözleşmesi'ne dâhil olarak, yine İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinden Kenya, Uganda ve Tanzanya 1969'da Arusha Antlaşması ile sürece katılmışlardır. Arusha Antlaşması, Yaoundé II Sözleşmesi ile aynı zamanda yürürlüğe girmiş ve aynı hedefleri taşımıştır. Bununla birlikte Birleşik Krallığın Topluluğa üye olması ile AB-Afrika ilişkilerinin yasal boyutu İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerini de içine alarak genişlemiştir²⁸².

Yaoundé I Sözleşmesi 1964 ve 1969 yıllarını kapsayan 5 yıllık bir süre için imzalanmış ve bu süre bitiminde Yaoundé II Sözleşmesi, Madagaskar ve Mauritius'un da katılımı ile 20 Afrika ülkesi ve AET arasındaki ilişkileri düzenlemiştir. Söz konusu sözleşmelerle Avrupa Kalkınma Fonu'ndan Afrika ülkelerinin desteklenmesi öngörülmüştür²⁸³. Buna göre, Yaoundé I Sözleşmesi ile 1964-1969 yıllarını kapsayan ikinci Avrupa Kalkınma Fonu'ndan, Yaoundé II Sözleşmesi ile 1970-1975 yıllarını kapsayan üçüncü Avrupa Kalkınma Fonu'ndan

²⁸¹ Olufami Babarinde ve Stephen Write, "Africa-EU Partnership on Trade and Regional Integration", **Africa and European Union: A Strategic Partnership**, (Ed. Jack Mangala), Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 95.

²⁸² Sümer, s. 77.

²⁸³ Sümer, s. 77.

Afrika ülkelerine hibe ve kredi sağlanmıştır²⁸⁴. Nitekim ikinci ve üçüncü Avrupa Kalkınma Fonu ile 1964-1975 yılları arasında Yaoundé I ve II Sözleşmeleri kapsamında 20 Afrika ülkesine 1.800 milyar Avro hibe ve 288,1 milyon Avro kredi aktarılmıştır²⁸⁵.

AET, Afrika ülkelerine kalkınma fonundan bu destekleri sağlarken Afrika ülkelerinden ortak pazara, kahve, kakao, palmiye yağı, tropik ağaç kabuğu ve pamuk gibi tarım ürünleri ve demir, demir cevheri, bakır, alüminyum, kobalt gibi madenler ve petrol ihraç edilmekteydi. Bu durum Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferanslarında ve bazı Afrikalı liderler tarafından eleştirilmiş ve ortaklık rejiminin, Afrika ülkelerini ortak pazara bağımlı hale getirdiği, sömürgeciliğin yeni biçimi olduğu ve kalkınma fonundan gelen yardımların yabancı sermayenin girişini kolaylaştırmaya yönelik olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda Senegal Cumhurbaşkanı Senhor, ortaklık rejimi uygulamasının Afrika devletlerini yavaş yavaş ölüme götürdüğünü, Senegal'in 1961-1966 yılları arasında Batı Avrupa'ya olan ihracatının %30 artmasına rağmen ihracat gelirlerinin sadece %3 oranında arttığını ve ekonomik özgürlüklerinin ellerinden alındığını ileri sürmüştür²⁸⁶. Bununla birlikte, Yaoundé Sözleşmeleri ile Avrupa ülkeleri ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin diyalog çerçevesinde geliştirildiği yadsınamaz.

2.2.2.3. Lomé Sözleşmeleri

1975 yılına gelindiğinde ACP ülkelerini oluşturan Georgetown Anlaşması imzalanmış ve söz konusu antlaşma ile AET'nin bu ülkelerle işbirliğinin kuralları düzenlenmiştir²⁸⁷. Antlaşma'nın 1. maddesi ile ACP ülkelerine tüzel kişilik kazandırılarak yasal düzenlemeler yapma imkânı sağlanmıştır ve bu ülkelerin tarafı olduğu Lomé Sözleşmesi imzalanmıştır²⁸⁸. ACP Grubu toplam 79 üye ülkeden

²⁸⁴ Europa Summaries of EU Legislation, "European Development Fund", http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12102_en.htm, (05.04.2013).

²⁸⁵ Nihal Samsun, **Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Toplulukları (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı, 2005,'den aktaran Nihal Samsun, "Avrupa Birliği Bütçesi", http://www.abmaliye.gov.tr/sites/default/files/ab_butcesi.pdf, (05.04.2013), s. 15.

²⁸⁶ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, 649-650.

²⁸⁷ Sümer, ss. 77-78.

²⁸⁸ CARICOM, "The Georgetown Agreement on The Organization of The African, Caribbean and Pacific Group of States,1975", (Georgetown Anlaşması).

oluşmuş olup bunlardan 48'i Afrika ülkesidir. Bu nedenle Afrika-Avrupa ilişkilerinde ACP ülkeleri önemli bir yer tutmaktadır²⁸⁹.

Georgetown Anlaşması'nın 2. maddesinde ülkelerin hedefleri sayılmıştır. Buna göre, Lomé Sözleşmesi'nde belirtilen hedeflerin gerçekleşmesini sağlamak ve Sözleşme'nin uygulanmasında ACP ülkelerinin faaliyetlerini koordine etmek, Sözleşme kapsamındaki konularda AET ve ACP ülkelerinin karşılıklı ortak pozisyonlarını belirlemek, ACP ülkelerinin dayanışmasını güçlendirip teşvik etmek, ticaret, teknoloji, sanayi ve insan kaynakları alanlarında ACP ülkeleri arasında bilgi alışverişini geliştirmek ve genel olarak gelişmekte olan ülkeler ve ACP ülkeleri arasında daha yakın ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin kurulmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir²⁹⁰.

Georgetown Anlaşması ile birlikte yürürlüğe giren Lomé Sözleşmesi, 1975'ten itibaren 1999'a kadar beşer yıllık dönemler halinde yenilenmiş; Lomé I, Lomé II, Lomé III ve sonuncusu Dördüncü Lomé Sözleşmesi tekrarı (Lomé IV bis') olarak adlandırılmıştır²⁹¹. Bu bağlamda AET, Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini aşamalı olarak yasal zeminde düzenlemiştir.

Lomé Sözleşmeleri ile AET, ucuz ve sürekli hammadde sağlamayı hedeflemiş, ACP ülkeleri ile ilişkilerini düzenlemiştir. Yaoundé sözleşmelerinden farklı olarak Lomé I Sözleşmesi'nde tarım sektörü programları da ele alınmıştır. Bununla birlikte ACP ülkelere ticari kolaylıklar sağlanmış, ihracat gelirlerinde meydana gelebilecek kayıpları önlemek için bir mekanizma oluşturulmuş ve Avrupa Kalkınma Fonu ile de mali ve teknik olarak desteklenmiştir²⁹².

Lomé Sözleşmesi'nin imzalandığı 1970'li yılların başlarında Avrupa'da petrol krizi yaşanmakta ve şeker, kakao, fosfat gibi maddelere ihtiyaç duyulmakta olması, ACP ülkelerinin pazarlıklarda güçlü olmasına neden olmuş ve bu dönemlerde bu ülkelere yapılan mali yardımlar herhangi bir siyasi koşula bağlı olmaksızın artmıştır²⁹³. Nitekim 1975-1980 yıllarını kapsayan Lomé I Sözleşmesi kapsamında

²⁸⁹ ACP, Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri Resmi İnternet Sitesi, <http://www.acpsec.org/content/secretariat-acp>, (05.04.2013).

²⁹⁰ Georgetown Anlaşması.

²⁹¹ Sümer, s. 79.

²⁹² Sümer, s. 79.

²⁹³ Adrian Hewitt, "Development Assistance Policy and the ACP", **The European Community and the Challenge of the Future**, (Ed. Juliet Logde), New York, St. Martin's Press, 1993, s. 305.'den aktaran: Simay Güven, **Kalkınmada İşbirliğinde Siyasi Koşulluluk: Lomé/Cotonou**

46 ACP ülkesine, dördüncü Avrupa Kalkınma Fonu'ndan mali ve teknik destek sağlanmıştır²⁹⁴. Bununla birlikte Sözleşme ile STABEX sistemi oluşturulmuş ve bu sistemle ACP ülkelerinin malların arzında ya da fiyatlarda meydana gelebilecek dalgalanmalardan kaynaklanan ihracat gelirlerindeki düşüşlerin telafi edilmesi öngörülmüştür²⁹⁵.

Lomé II Sözleşmesi, 1981-1985 yıllarını kapsamakta olup, bu çerçevede 58 ACP ülkesine²⁹⁶ beşinci Avrupa Kalkınma Fonu'ndan destek verilmiştir²⁹⁷. Sözleşme Lomé I'den farklı olarak büyük ölçüde maden endüstrisine bağlı olan ACP ülkelerini destekleyen SYSMIN (System for the Stabilisation of Export Earnings from Mining Products) sistemini getirmiştir²⁹⁸. SYSMIN ile ACP ülkelerinin mineral ürünlerindeki ihracat gelirlerinde meydana gelebilecek düşüşlerinin telafi edilmesi hedeflenmiştir²⁹⁹. 1980'li yıllarda ACP ülkelerinin ekonomik olarak güçsüzleştiği ve Avrupa'dan alınan mali yardımların verimli kullanılmadığı ortaya konmuş ve bu yıllarda mali yardımlar, kamu harcamalarının kısılması gibi ekonomik koşullara bağlanmış, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve eğitim gibi normatif unsurlar üzerinde durulmamıştır³⁰⁰.

Bununla birlikte, Lomé II Sözleşmesi yürürlükte iken ve sözleşmede hiçbir hukuki dayanak yokken Avrupa Topluluğu'nun Uganda'da meydana gelen insan hakları ihlalleri nedeniyle yapılan yardımları tek taraflı olarak askıya alması, siyasi koşulluluğa giden ilk adım olarak değerlendirilmiştir.³⁰¹

Ortaklığı-Eleştirel Bakış, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 5.

²⁹⁴ Samsun, s. 15.

²⁹⁵ European Commission, "From Lomé I to IV", http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/lome-convention/lomeitoiv_en.htm, (08.04.2013).

²⁹⁶ Balkır, s. 58.

²⁹⁷ European Commission, "From Lomé I to IV", http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/lome-convention/lomeitoiv_en.htm, (08.04.2013).

²⁹⁸ European Commission, "From Lomé I to IV", http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/lome-convention/lomeitoiv_en.htm, (08.04.2013).

²⁹⁹ Sümer, s. 79.

³⁰⁰ Katarina Tomaševski, **Development Aid and Human Rights Revisited**, Pinter Publishers, United Kingdom, 1993, s. 4.'den aktaran Güven, s. 5.

³⁰¹ Marco Giorello, "The Clauses of Democratic Conditionality in the European Union's External Relations", **Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries**, (Ed. Carol Cosgrove-Sacks), Palgrave Publishers, Great Britain, 2001, ss. 80-81'den aktaran Güven, s. 98.

Lomé III Sözleşmesi 1984 yılında 65 ACP ülkesi ile 10 AET ülkesi arasında imzalanmış olup “siyasi diyalog” ifadesi ilk kez bu sözleşmede yer almıştır³⁰². Siyasi diyalog ile AET, gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımları neo-liberal ekonomik düzenin koşullarına bağlamış ve zorlaştırmaya başlamıştır³⁰³.

Bununla birlikte, Lomé Sözleşmeleri’nin siyasi nitelikli olmaması Angola, Mozambik ve Guinea-Bissau gibi Sovyetler Birliği ile işbirliği antlaşması yapan ülkelerin bile Avrupa ile yakınlaşmasına neden olduğu ve diğer Afrika ülkelerinin yardımların azalacağı düşüncesi ile istememesine rağmen Avrupa’nın Afrika ile ilişkilerini sözleşmeler kapsamında genişletip bölgesel bir bütünlük içinde sürdürmek istediği ileri sürülmüştür³⁰⁴. Nitekim Soğuk Savaş sonrası Doğu Bloğunun çökmesiyle siyasi ve ideolojik olarak Afrika ülkeleri Avrupa’ya daha çok yaklaşmış ve Lomé Sözleşmeleri’ne ekonomik koşulluluk yanında siyasi koşulluluk da eklenerek yeni bir dönem başlamıştır³⁰⁵.

Daha öncekilerden farklı olarak Lomé III Sözleşmesi’ne “Kültürel ve Sosyal İşbirliği” başlığı eklenmiş ve bu başlık altında ACP ülkelerinin bağımsız kalkınmasına katkı sağlayacak, insan odaklı ve tüm halkların kültürel köklerine dayanan bir kalkınma süreci için işbirliği yapılması ve böylece kültürel kimliklerin gelişimine ve yaratıcı kapasitenin artırılmasına destek olunması üzerinde durulmuştur. Böyle bir işbirliğinin diyalog, karşılıklı zenginleşme ve dönüşüm ile ACP ve AET arasında eşitlik, anlayış ve daha çok dayanışmaya yönelik olması öngörülmüştür³⁰⁶.

Siyasi unsurlar ve AB ile ACP ülkelerinin ekonomik, sosyal, kültürel normlara bağlılığı ilk kez Lomé III Sözleşmesinde ifade edilmekle birlikte bu unsurlara uyulmadığı zaman herhangi bir yaptırım da öngörülmemiştir ve yardımlar demokrasi ve insan hakları koşullarının iyileştirilmesi koşuluna bağlanmamıştır³⁰⁷.

³⁰² Sümer, s. 80.

³⁰³ Hewit, s. 308’den aktaran Güven, s. 109.

³⁰⁴ Marjorie Lister, **The European Community and the Developing World**, Avebury, England, 1988, s. 202.’den aktaran Güven, s. 119.

³⁰⁵ Kunibert Raffer, “Rolling Back Partnership: An Analysis of the Commission’s Green Paper on the Future of Lomé”, **European Development Policy Study Group**, Discussion Paper Sayı:9, April 1998, <http://www.business.mmu.ac.uk/edpsg/>, (09.04.2013), ss. 3-4.

³⁰⁶ AEI, Archive of European Union Integration, “Third ACP-EEC Convention signed at Lome on 8 December 1984”, Complete text, The Courier Sayı 89, Special Issue, January-February 1985, (Third ACP-EEC, 1984), s. 28.

³⁰⁷ Saatçioğlu, s. 659.

Genel olarak sözleşmenin kültürel ve sosyal işbirliği başlığı değerlendirildiğinde, sağlık ve eğitim hizmetleri konusunda AET ile ACP ülkeleri arasında uyumun sağlanması, tüm proje ve programların yürütülmesinde sosyal hakların geliştirilmesi ve bu konularda bilgi alışverişinin sağlanması ile insan kaynaklarının geliştirilmesi öngörülmüştür³⁰⁸. Bu süreçte uluslararası arenada Tek Pazarını gerçekleştiren Avrupa, Amsterdam Antlaşması ile bir takım sosyal haklara ağırlık vermiş, bu durum ACP ülkeleri ile yaptığı ortaklık antlaşmalarına da yansımıştır.

David Dominique, Lome I, II ve III Sözleşmeleri ile elde edilen kazanımları, dünyanın en fakir (yaklaşık 40 ACP) gelişmekte olan ülkesi ile yakın ilişkilerin kurulması, ortakların ulusal kapasitesini geliştirmelerini ve uluslararası piyasaya erişimlerine destek olmayı hedefleyen anlaşmalı ortaklık ve özellikle güvenlik ağlarını destekleyen dayanışma ve karşılıklı çıkarlara dayalı bir ağ oluşturulması şeklinde açıklamıştır³⁰⁹.

1990'larda Sovyetler Birliği'nin parçalanarak Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılım sürecinin başlaması ve AB'nin dış ilişkilerinde kalkınma politikasında siyasi koşulluğun ön plana çıkması sonucu ACP ülkeleri ile Avrupa arasındaki ilişkiler ve antlaşmalar da yeni bir şekil almıştır. AB'nin özellikle 1995'ten sonra demokrasi ve insan hakları konusundaki koşulluluk politikaları üçüncü ülkelerle yaptığı tüm anlaşmalara yansımıştır³¹⁰. 1991 AB Konseyi İlke Kararı, kalkınma politikasında insan hakları ve demokrasi gibi unsurların gözetilmesi ve yardım sağlanan üçüncü ülkelerde bu unsurların gözlemlenmesi gerektiği resmi olarak kabul edilmiştir³¹¹. Bu dönemde soğuk savaşın sona ermesinden başka 1990'lı yılların ortalarında ACP ve AB, aralarındaki anlaşmaları, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) ve bunun yerine geçen Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organisation, DTÖ) kurallarına uygun olarak yeniden düzenleme gereği duymuşlardır. Bu noktada Lome'da yer alan muz

³⁰⁸ Third ACP-EEC, 1984, ss. 29-30.

³⁰⁹ Dominique, s. 13.

³¹⁰ Richard Youngs, "Democracy Promotion: The Case of European Union Strategy", **CEPS Working Document**, Sayı. 167, Ekim 2001, ss.1-57, s. 18.

³¹¹ Simay Güven, **Kalkınmada İşbirliğinde Siyasi Koşulluluk:Lomé/Cotonou Ortaklığı-Eleştirel Bakış**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 146.

protokolünün, GATT'ın özellikle 24. maddesine aykırı bir durum teşkil ettiği ortaya konmuştur³¹².

Sözkonusu sürecin başlangıcında, Dördüncü Lomé Sözleşmesi, 68 ACP ülkesi ile 12 AET ülkesi arasında iki kutuplu sistemin çözülmeye başladığı 1989 yılında imzalanmıştır. Sözleşme ile AET ve ACP arasındaki ilişkiler daha önce sözü edildiği gibi yeni bir döneme girmiş, mali yardımlar konusunda siyasi koşulluluk ön plana çıkmıştır. Sözleşmenin 5. maddesinde kalkınma politikası ve işbirliği, insan haklarına (medeni, siyasi, sosyal ve kültürel haklara) saygı ve bu hakların hukuki olarak korunmasına bağlanmış³¹³ olup, kalkınma ve işbirliği konusundaki yeni yaklaşım burada dikkati çekmektedir. Sözleşme ile işbirliğinin sürdürülmesi ve mali desteklerin sağlanmaya devam edilmesi için insan haklarına saygı ve demokratik yönetim temel şart olarak ön plana çıkmıştır³¹⁴. Özellikle sözleşmenin 5. maddesinde işbirliğinin insan onuruna saygılı bir şekilde ve kişilerin ekonomik, kültürel, sosyal haklarını kullanmasını engelleyen her türlü durumun ortadan kaldırılmasında taraflara sorumluluklar yükleyerek kalkınmaya odaklandığı belirtilmiştir³¹⁵.

Dördüncü Lomé Sözleşmesi'nin imzalanmasından bir yıl sonra Haziran 1990'da İngiliz Dışişleri Bakanı yaptığı bir konuşmada, ekonomik başarının etkin ve dürüst yönetime, siyasi çoğulculuğa, hukuka saygıya, serbest ve daha açık ekonomiye bağlı olduğunu belirterek bundan sonraki sürecin sinyallerini vermiştir. Nitekim Kasım 1991'de 12 üyeli AB, üçüncü ülkelere yapılacak yardımları demokrasi ve insan haklarına saygı koşuluna bağlayan ilke kararını kabul etmiştir. Bu koşuldaki ilk etkilenen ülkeler ise 1992 yılında Kenya ve Malavi olmuştur. Mayıs 1992'de insani yardım dışında tüm mali yardımların askıya alınmasına karar verilmesinin ardından Devlet Başkanı Daniel Arab Moi Aralık 1992'de Aralık 1992'de hem devlet başkanlığı hem de parlamento için serbest seçimlerin yapılmasına karar vermiş, Haziran 1993'te ise Malavi'de çok partili seçimler yapılmıştır³¹⁶.

³¹² Babarinde ve Wright, s. 96.

³¹³ AEI, Archive of European Union Integration, "Fourth ACP-EEC Convention signed in Lome on 15 December 1989. Complete Text. The Courier Sayı. 120, March-April 1990", <http://aei.pitt.edu/4220/>, (09.04.2013), (Lome IV), s. 12.

³¹⁴ Sümer, s. 80.

³¹⁵ Lome IV, s. 12.

³¹⁶ Gorm Rye Olsen, "Western Europe's Religions With Africa Since The End of Cold War", **The Journal of Modern African Studies**, Cilt:35, Sayı:2, June 1997, s. 306.

Diğer sözleşmelerden farklı olarak dördüncü Lomé Sözleşmesi beşer yıllık iki dönemi (1990-1994 ile 1995-1999) kapsamış ve ACP ülkeleri sözleşme kapsamında yedinci ve sekizinci Avrupa Kalkınma Fonlarından destek almıştır³¹⁷. Lomé IV bis olarak adı geçen Lomé Sözleşmesi tekrarı, 70 ACP ülkesi ve 15 AB ülkesi ile imzalanmış olup âdem-i merkezîyetçiliğe ve sivil topluma önem vermesi bakımından önceki sözleşmelerden farklılık arz etmektedir³¹⁸. Bu süreçte Avrupa ACP ile olan ilişkilerinde elini daha çok güçlendirmiş, sosyalist bloğun çökmesi ile Topluluğa üyelik sürecine giren Doğu Avrupa ülkeleri, AB'nin gündeminde ACP ülkelerinden daha üst sıralarda yer almıştır. ACP ülkeleri beklediklerinden daha az mali yardım alabilmiş, üstelik mali yardımlar da siyasi koşullara bağlanmıştır. Birliğin üye sayısının artması ile mali yardımların da artacağını düşünen ACP ülkeleri, bekledikleri yardımı alamayınca hayal kırıklığına uğramıştır³¹⁹.

1995 tarihli Lomé Sözleşmesi'nin tekrarında Lomé IV Sözleşmesi'nin 5. maddesinde değişiklikler yapılarak 5. maddenin birinci fıkrasına işbirliğinin temel amacının iyi yönetim olacağı hususu eklenmiştir³²⁰. Bu sayede Birlik, insan hakları ve demokrasi gibi normları kalkınma politikasının bir aracı haline getirerek üçüncü ülkelerle olan ilişkilerini de bu evrensel değerlerle bağdaştırarak aynı zamanda neo-liberal düzenin siyasi meşruiyet kazanmasına zemin hazırlamıştır. Latin Amerika ülkeleri ile yapılan anlaşmalara uygun olarak Lomé Sözleşmesi tekrarında insan hakları yanında diğer demokratik ilkelerin de eklenmesi, karşılıklı ilişkilerde göz önünde bulundurulmuş normların çeşitlenmesine neden olmuştur³²¹.

1995'te imzalanan Lomé IV Sözleşmesi tekrarında önceki sözleşmenin 366 maddesine a fıkrası eklenerek ACP ülkelerinin 5. maddede yer alan sorumluluklarını yerine getirmediği takdirde, acil bir durum yoksa ilgili taraf ya da ülkenin durumunu detaylı bir şekilde görüşmek ve çözüm bulmak için istişare edilmesi öngörülmüştür. İstişare mekanizması, ilgili devletin daveti üzerine 15 gün içinde başlatılır ve 30 günden fazla süremez. Görüşmeler sonucunda soruna bir çözüm bulunamazsa son

³¹⁷ Sümer, s. 80.

³¹⁸ Sümer, ss. 80-81.

³¹⁹ Olsen, s. 309.

³²⁰ Lomé IV, s. 11.

³²¹ Gordon Crawford, "Human Rights and Democracy in EU Development Cooperation: Towards Fair and Equal Treatment", **European Union Development Policy**, (Ed. Marjorie Lister), St. Martin's Press, New York, 1998, s. 136'dan aktaran Güven, s. 167.

çare olarak sözleşme kapsamında yapılan yardımlar kısmen ya da tamamen askıya alınabilecektir³²².

Yapılan bu değişiklikle demokrasi, insan hakları ve iyi yönetim konusunda sorumluluklarını yerine getirmeyen ACP ülkeleri açısından anlaşma hükümlerinin askıya alınabileceği, dolayısı ile yapılan yardımların kesilebileceği resmi olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda 1996'da Nijerya ve Sierra Leone ve 1997'de Kamerun'da meydana gelen darbeler sonucunda bu ülkelere Lomé Sözleşmesi kapsamında yapılan yardımlar kesilmiştir³²³.

Bununla birlikte AB, kurumsal anlamda üçüncü ülkelerle ilişkilerinde insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi ve iyi yönetişimin temel hedef olarak alınmasını kural haline getirirken, Belçika'nın Ruanda'da önce Tutsileri daha sonra Hutuları desteklemesi ile iç savaşa neden olması, çelişkili bir durum yaratmaktadır. 1990-1992 yılları arasında meydana gelen iç savaşta Hutular, Tutsileri ve ılımlı Hutuları katletmişler, asıl amacı istikrar sağlamak olan girişimler etnik grupların birbirini katletmesine kadar giden iç savaşlara sebep olmuştur. Bu soykırımın yaşanmasına bizzat Avrupalı devletlerin sebep olduğu ileri sürülmekte ve AB'nin demokrasi ve insan hakları gibi konularda sorumluluklarını yerine getirmemesi üzerine Afrika ülkelerini mali yardımlardan yoksun bırakarak cezalandırması Birliğin normatif unsurlarında çelişkili bir durum yaratarak eleştirilmesine neden olmaktadır³²⁴.

Bu noktada Afrika tarafından yapılan hukuki düzenlemelerden biri olan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (Afrika Şartı) değerlendirilerek insan hakları ve demokrasi konusunda Afrika kıtasında yapılan düzenlemelerin ortaya konması AB-Afrika ilişkilerine farklı bir bakış kazandırabilir. Afrika Şartı, Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi tarafından 26 Haziran 1981'de Kenya'da kabul edilmiş ve 21 Ekim 1986'da yürürlüğe girmiştir³²⁵. Afrika Birliği

³²² Eur-Lex, "Agreement Amending The Fourth ACP-EC Convention of Lome", <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:156:0003:0003:EN:PDF>, (13.04.2013), s. 28.

³²³ Güven, s. 177.

³²⁴ Türkkaya Ataöv, **Emperyalizmin Afrika Sömürüsü**, İleri Yayınları, İstanbul, Ekim 2010, (Afrika Sömürüsü), s. 40.

³²⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler", , **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl:7, Sayı:2, İstanbul, 1987, (Afrika Şartı Üzerine Düşünceler), s. 131.

Örgütü, 11 üyeden oluşan bir Komisyon'a da sahiptir ve Komisyon üyeleri 1987'de seçilmiştir. "Komisyon, kuruluşundan itibaren "somut bir insan hakları örgütü olarak"³²⁶ gelişme göstermiştir. Böyle bir hukuksal kurumsallaşma ve örgütlenme, insan hakları doktrininde "insan haklarının bölgesel düzlemde kurumsallaştırılması" olarak değerlendirilmektedir ve bu bölgesel kurumsallaştırma, aynı coğrafi bölge içerisinde yer alan ve ortak veya benzer kültürel çevreden gelen ulusların sosyal, siyasal, hukuki ve ekonomik bir tabanda bütünleşmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır³²⁷.

Afrika Şartı, 68 madde ve iki kısımdan oluşmakta olup ilk kısımda haklar ve ödevler, ikinci kısımda koruma önlemleri ve üçüncü kısımda ise, Genel Hükümler düzenlenmiştir. Başlangıç kısmında tüm Afrika halklarının bağımsızlığı vurgulanarak düşünsel ve evrensel açıdan medeni ve siyasal hakların ekonomik, sosyal, kültürel haklardan bağımsız olamayacağı belirtilmiş ve aynı ortak kaderi paylaşan tüm Afrika halkına hak ve ödevler yüklenmiştir³²⁸.

Şartın 2-9 maddelerinde geleneksel insan hakları olarak tanımlanan yasa önünde eşitlik, yaşama ve vücut bütünlüğü hakkı, insan onuruna saygı, masumiyet karinesi, savunma hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi haklar düzenlenmiştir. Bununla birlikte örgütlenme hakkı, ailenin korunması, eğitim, sağlık, mülkiyet, çalışma ve yönetime katılma gibi pek çok ekonomik, sosyal, medeni ve siyasal haklar da Şart'ın diğer maddelerinde düzenlenmiştir³²⁹.

Afrika Şartı, diğer bölgesel kurumsallaşmış İnsan Hakları Şartlarından³³⁰ farklı olarak üçüncü kuşak insan hakları³³¹ olarak tanımlanan hakları içinde bulundurmakta ve böylece tarihte ilk kez bölgesel kurumsallaşmış bir insan hakları

³²⁶ Mehmet Semih Gemalmaz, "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl:9, Sayı:1, İstanbul, 1989, (Komisyon).

³²⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul 1997, ss. 253-254.

³²⁸ "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 26 Haziran 1981", çev. M. Semih Gemalmaz, , İnsan Hakları Belgeleri-Bölgesel Sistemler, Alkım Yayınları, İstanbul, 1999, <http://www.ihop.org.tr/dosya/sozlesme/afrikainsanhaklarisarti.doc>, (09.07.2013), (Afrika Şartı).

³²⁹ Afrika Şartı, m. 2-9.

³³⁰ Diğer bölgesel kurumsallaşmış insan hakları şartları, Avrupa İnsan Hakları Şartı ve ABD İnsan Hakları Şartları'dır.

³³¹ Üçüncü kuşak insan hakları, barış hakkı, çevre hakkı, gelişme hakkı, doğal kaynaklar üzerinde tam egemenlik hakkı, halkların kendi kaderini belirleme hakkı gibi hakları içermekte olup, dayanışma hakları veya halkların hakkı olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Gemalmaz, 1997 s.389.

belgesinde bu tür haklara yer verilmektedir³³². Buna göre, Şart'ın 19, 20, 22, 23 ve 24. maddeleri bu tür haklar sınıfına girmekte olup üzerinde özellikle durulması gerekmektedir.

Şartın 19. maddesinde:

“tüm insanların eşit olacağı, aynı haklardan ve saygılıktan yararlanacağı ve hiçbir şeyin bir halkın diğeri üstünde tahakküm kurmasını meşru kılmayacağı”

20. maddesinde:

1. Tüm halkların varolma hakkına sahip olacağı, tüm halkların sorgulanamaz ve devredilemez nitelikte kendi kaderini tayin hakkı olacağı, tüm halkların kendi siyasal statülerini özgürce belirleyeceği ve özgür olarak seçtiği siyasaya uygun olarak ekonomik ve sosyal gelişmelerin takipçisi olacağı,

2. Sömürge ya da baskı altında tutulan halkların, uluslararası toplum tarafından tanınan herhangi bir yola başvurmak suretiyle kendilerini tahakkümden kurtarma hakkına sahip olacakları,

3. Tüm halkların bu Şartın tarafı devletlerin yabancı tahakkümüne karşı verdikleri siyasi, ekonomik ya da kültürel özgürlük mücadelesine yardımcı olma hakkına sahip olacağı,

22. maddesinde:

1. Tüm halkların özgürlük ve kimliklerini usulünce dikkate alarak ve insanlığın ortak mirasından eşit olarak yararlanarak, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda gelişmeye hakları olacağı,

2. Devletlerin tek tek ya da toplu olarak kalkınma hakkının uygulanmasını temin etmekle görevli olacakları,

23. maddesinde:

1. Bütün halkların, ulusal ve uluslararası barış ve güvenlik hakkı olacağı ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda vurgulanan ve Afrika Birliği Örgütü tarafından yeniden vurgulanan dayanışma ve dostça ilişkiler ilkelerinin, Devletler arasındaki ilişkileri düzenleyeceği,

³³² Gemalmaz, Afrika Şartı Üzerine Düşünceler, s. 137.

2. Barışın, dayanışmanın ve dostça ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla, bu Şartın Tarafları olan Devletlerin aşağıdaki hususları temin edecekleri:

a. Bu Şart, madde 12 çerçevesinde sığınma hakkından yararlanan herhangi bir kişi, geldiği ülke ya da bu Şartın Tarafları herhangi bir başka Devlet aleyhine yıkıcı faaliyetlerle iştigal etmeyecektir;

b. Bu ülkeler, bu Şartın Tarafları herhangi bir Devletin halkı aleyhine yürütülecek yıkıcı ya da terörist faaliyetlerin üssü olarak kullanılmayacaktır.

24. maddesinde,

*Bütün halkların, kendi gelişmelerine elveren genel olarak tatmin edici bir çevreye sahip olma hakkı olacağı*³³³,

belirtilmiştir.

Yukarıda sayılan hak ve özgürlüklerin Afrika Şartı'nda yer alması, kıtanın sömürgecilik döneminden kalma ezilmişlik duygularının dışa vurumu olarak değerlendirilebileceği gibi, AT ile ilişkilerin gelişmesiyle demokrasi ve insan hakları normlarının ithali şeklinde de yorumlanabilir. Bu bağlamda Avrupa, sömürgecilik döneminden itibaren Afrika'yı ucuz ve bol hammadde kaynağı olarak görse de ancak 2000'li yıllara gelindiğinde Afrika'nın kalkınmasında Afrikalı çözümlerin daha doğru olacağı kanısına varmıştır.

Sonuçta Avrupa'nın o yıllarda uyguladığı dış politikanın yanlış ya da eksik olduğu anlaşılmış olsa gerek ki iki kıta arasındaki ilişkiler günümüzde yeni bir boyut kazanmış ve yeni aktörler devreye girmiştir. Birlik, dış politika konusunda daha tutarlı eylemlerde bulunması gerektiği inancı ile en azından söylemlerinde ve yazılı anlaşma metinlerinde Afrika ülkeleri ile ilişkileri bağlamında yeni düzenlemeler yapmıştır.

Lomé Sözleşmeleri ile ACP ülkelerine sağlanan Avrupa Topluluğu mali yardımları aşağıdaki şemada gösterilmiştir:

³³³ Gemalmaz, Afrika Şartı Üzerine Düşünceler, s. 137.

Tablo 1: Lomé Sözleşmeleri Kapsamında ACP ülkelerine yapılan AT Mali Yardımları: Asıl Taahhütler (Milyon EUA/ECU***)

	Avrupa Kalkınma Fonu (AKF)	AKF Hibeleri	AKF Özel Kredileri	STABEX	SYSMIN	Risk Sermayesi	Avrupa Yatırım Bankası Öz Kaynakları-Krediler	Toplam
Lomé I	3,072	2150*	446	377		99	390	3,462**
LLomé II	4,724	2,999*	525	634	282	284	685	5,409**
LLomé III	7,400	4,860*	600	925	415	660	1,100	8,500**
LLomé IV	10,880	7,995*	-	1,500	480	825	1,200	12,000**

* Avrupa Yatırım Bankası kredilerindeki devlet yardımlarını içerir.

** Deniz Aşırı Ülke ve Topraklara yapılan yardımları da içerir.

*** EUA: Avrupa Hesap Birimi. ECU: Avrupa Para Birimi

Kaynak: Enzo R. Grilli, **The European Community and The Developing Countries**, Cambridge University Press, New York, 1993, s. 114.'den aktaran Simay Güven, **Kalkınmada İşbirliğinde Siyasi Koşulluluk:Lomé/Cotonou Ortaklığı-Eleştirel Bakış**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s.112.

Lomé I Sözleşmesi ile STABEX programı oluşturulmuş olup, bu programla fiyat dalgalanmalarından dolayı meydana gelebilecek olan zararların tazmini hedeflenmiştir. Lomé II Sözleşmesi ile STABEX'in yanında, ACP ülkelerinin mineral ürünlerinin ihracatında meydana gelebilecek zararları önlemek için SYSMIN Programı oluşturulmuştur. Bu programlarla tarım ve maden ürünlerine, muz, şeker, rom ve et ürünlerine bir takım ayrıcalıklar tanınmıştır³³⁴.

2.2.2.4. Cotonou Anlaşması: AB-Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem

1996 yılında AB Komisyonu tarafından, ACP ile AB arasındaki ilişkilerin yeni uluslararası ekonomik düzendeki biçimine ilişkin olarak yayınlanan Yeşil Kitap'ta, AB'nin ACP ülkelere uygulayacağı kalkınma politikası için, mevcut uluslararası sistem, geçmiş deneyimler ve ACP ülkelerinin sosyal ve ekonomik

³³⁴ Sümer, s. 81.

durumları ışığında yeni önceliklerin belirlenmesinin şart olduğu belirtilmiştir³³⁵. Bu bağlamda 21. yüzyıla girerken AB'nin tüm dünyada etkisini hissettirmesinin gerekliliği vurgulanmış ve özellikle dış kimliğini etkin ve farklılaşmış bir kalkınma politikası ile oluşturabileceği ifade edilmiştir³³⁶.

Böylelikle AB, uluslararası arenada diğer aktörlerden farklı olarak somut normatif kurallar oluşturmaya başlamıştır. Yeşil Kitap ile AB-ACP ülkeleri arasındaki ilişkilerin yeni boyutu, kalkınmada siyasi koşulluluğu net bir şekilde ifade eden Cotonou Anlaşması'nın nasıl bir temele dayanacağını göstermektedir.

Yeşil Kitap, genel olarak ekonomi ve ticaret üzerinde daha fazla durmuş, ACP ülkelerinin ekonomik sıkıntılarına ağırlık vermiş, daha önceki Yaoundé ve Lomé Sözleşmeleri sonucunda istenilen başarının elde edilememesi üzerine yeni politikaların uygulanarak bu politikalarda bir takım unsurlara öncelik verilmesi gereği vurgulanmıştır. Buna göre ilk öncelik, ekonomik ve sosyal açıdan ACP ülkelerinin geri kalmışlığının ve yoksulluğunun, özel sektör yatırımları ve sosyal kalkınmanın desteklenmesiyle azaltılması konusunda AB'nin bu ülkelere destek olması şeklinde belirtilmiştir. İkinci öncelik, kurumsal boyutta kamu sektörüne verilmiştir. Buna göre, iyi yönetim, ekonominin etkin yönetimi gibi konuların ACP ülkelerinin kalkınma performansını etkilediği ve bu nedenle bu ülkelerin kendi kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Son olarak da ACP ülkelerinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin gerekliliği üzerinde durulmuş ve bu ülkelerin uluslararası yeni ekonomik düzene uygun olarak Pazar ekonomisine katılımları öngörülmüştür³³⁷.

Nisan 2000'de tüm devlet ve hükümet başkanlarının katılımı ile gerçekleşen Kahire Zirvesi'nde AB ve Afrika diyalogunun günümüze uzanan yol haritası çizilmiştir. Zirveden hemen bir yıl sonra Afrika ve Avrupalılar ortaklığın sekiz önceliği konusunda anlaşmaya varmışlardır. Buna göre dış borçlar, çalınan kültürel malların iade edilmesi, çatışmaların önlenmesi, insan hakları, demokrasi ve iyi

³³⁵ European Commission, "Green Paper on Relations Between the European Union and the ACP States on the Eve of the 21th Century, Challenges and options for a new partnership", COM(96) 570 final, Brussels, 20.11.1996, (Green Paper).

³³⁶ Güven, s. 209.

³³⁷ Green Paper.

yönetişim, bölgesel bütünleşme, HIV/AIDS, gıda güvenliği ve çevre ortaklığın öncelikli konularıdır³³⁸.

Değişen koşullarına ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılım sürecinde dış politikasında genişlemeye öncelik vermesine rağmen AB, Afrika ile ilişkilerine önem vermeye ve mevcut durumu geliştirmeye devam etmiştir. AB, DTÖ' nün kurulması ve dünya ticaretinin yeni kurallara bağlanması ile hem bu yeni sisteme ayak uydurmak hem de ABD'nin DTÖ eli ile Afrika kıtasında etkinliğini artırma girişimi karşısında kıtada üstünlüğünü sürdürmek istemiştir; çünkü ucuz ve bol hammadde kaynağı olarak Afrika ülkeleri, AB'nin bir anlamda arka bahçesi olarak kullanılmaktadır³³⁹. Nitekim Cotonou Anlaşması'nın temel amaçları arasında AB ile ACP ülkeleri arasında ticari ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi de bulunmaktadır³⁴⁰.

ACP ülkeleri ile AB'ye üye devletler arasında 23 Haziran 2000'de 20 yıllığına ve her beş yılda bir gözden geçirilmek üzere imzalanan ve AB ile ACP ülkeleri arasında yeni bir ortaklık tesis eden Cotonou Anlaşması ile yoksulluğun azaltılması, uzun vadede yok edilmesi ve aynı zamanda barış ve güvenliğin, ACP ülkelerinin demokratik ve siyasi istikrarının sağlanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda sözleşmeye taraf olan AB ve ACP ülkelerinin, Milenyum Kalkınma Hedeflerine (MKH) ulaşılması konusunda birlikte hareket etmesi öngörülmüştür. Sözleşme, tarafların eşitliği ve kalkınma stratejilerinin sahiplenilmesi temeline dayanmaktadır³⁴¹.

Yeni ortaklık çerçevesinde AB, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda Afrika kıtasını kendine yaklaştırmaya çalışmakta ve yaptığı yardımları koşullarla ilişkilendirerek bu yaklaştırma çabasını somutlaştırmaktadır. Üstelik AB, dünya çapında hem ekonomik hem de siyasi olarak bütünleşip gelişirken ve normlara dayalı bir aktör olduğu yönünde beyanatlarda bulunurken bu beyanlarını her alanda tutarlı

³³⁸ European Commission, **EU-Africa The New Partnership**, Brussels, 2003, (The New Partnership), s. 7.

³³⁹ Balkır, ss. 507-508.

³⁴⁰ Sümer, s. 81.

³⁴¹ EUR-Lex, "Partnership Agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in Cotonou on 23 June 2000", http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12101_en.htm, (11.04.2013), (Cotonou Anlaşması).

bir temele dayandırmak istemektedir. İşte Cotonou Anlaşması da AB'nin normatif bir güç olmaya çalışan uluslararası bir aktör olma yönündeki girişimine bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte AB, üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkilerini DTÖ kuralları ile uyumlu olarak düzenlemek ve DTÖ ile uyumlu yeni ekonomik ortaklık antlaşmaları yapmak durumunda kalmıştır³⁴².

Cotonou Anlaşması, beş bölümden oluşmakta olup ilk bölümde genel amaç ve ilkeler bulunmakta ve 1. maddede ortaklığın hedefleri belirtilmektedir. Buna göre ortaklığın amacı ACP ülkelerinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanarak yoksulluğun azaltılması olarak belirlenirken, daha önceki anlaşmalardan farklı olarak ACP ülkelerinin istikrarlı ve demokratik bir siyasi çerçevede teşvik edilmesi ile barış ve güvenliğin sağlanması da ortaklığın amaçlarına eklenmiştir³⁴³. Bu bağlamda AB açısından ortaklığın amacı, siyasi istikrar ile barış ve güvenliğin sağlanması şeklinde ifade edilmiş olup, ACP ülkeleri de bunu kabul etmiştir.

Anlaşma'nın 2. maddesinde ortaklığın temel ilkeleri belirtilmiştir. Buna göre tarafların eşitliği ve kalkınma stratejilerinin sahiplenilmesi birinci ilkedir. Anlaşmaya göre kalkınma stratejileri, ilgili ülke ve toplulukların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına göre belirlenecektir. Ortaklığın, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve diğer ekonomik, sosyal ve siyasi aktörlerin tümünün katılımına açık olması ise ikinci önemli ilke olarak kabul edilmiştir. Böylece sivil toplum örgütleri ve özel sektör gibi yeni aktörler ortaklığa dâhil edilmiş, ACP ve AB ülkeleri arasındaki ilişkiler resmen siyasi bir boyut kazanmıştır. Bununla birlikte karşılıklı diyalogun sürdürülmesi ve sorumlulukların yerine getirilmesi de üçüncü ilke olarak kabul edilmiş olup, bu da Anlaşma'nın siyasi ilkelerinden birini teşkil etmektedir. Son olarak farklılaştırma ve bölgeselleşme bir diğer ilke olarak düzenlenmiş olup, buna göre kalkınma stratejileri, ülke ve bölgelerin farklılıklarına göre çeşitlilik arz edecektir³⁴⁴.

Cotonou Anlaşması'nın ikinci bölümünde ortaklığın tarafları belirtilmiş ve ortaklık hükümlerinin yerine getirilmesinde hükümetler ile hükümet dışı aktörlere, sivil toplum örgütlerine bir takım roller verilmiştir. Anlaşma'nın 5. maddesinde bu aktörlere, ACP-AB ortaklığının temel özellikleri konusunda farkındalığın, bilgi paylaşımının artırılması ve ortaklığın tüm alanlarında güçlü bir ağ oluşturularak

³⁴² Sümer, s. 82.

³⁴³ Cotonou Anlaşması, s. 6.

³⁴⁴ Cotonou Anlaşması, s. 6.

bilgi ve deneyimlerin paylaşılması gibi görevler verilmiştir. Bununla birlikte bu karşılıklı etkileşimin kurumsal kapasite olmadan sağlanamayacağı da göz önünde bulundurularak kurumsal kapasitenin inşa edilmesi de Anlaşma metninde düzenlenmiştir. Buna göre, ortaklığın her alanında sivil toplum örgütlerinin kurulması, faaliyetlerinin desteklenmesi ve kalkınma stratejisi ile programlarının uygulanması ve değerlendirilmesinde bu tür kuruluşlara ilişkin düzenlemeler yapılacaktır³⁴⁵. Böylece sivil toplum örgütlerinin geliştirilmesi için kurumsal düzenlemelerin yapılması gereği de ayrı bir madde ile değerlendirilmiştir.

Daha önceden Afrika ile ilişkilerini ACP grubu içerisinde yürüten AB, Cotonou Anlaşması sonrasında Afrika ile ACP ülkelerinden ayrı olarak siyasi diyalog kurma yoluna girmiştir ve bu yönde 2000 yılında Kahire’de Avrupa ve Afrika arasında ilk Zirve gerçekleşmiştir. Zirvede AB, Afrika kıtası ile olan ilişkilerinin etkinliğini arttırmak istediğini bildirmiş ve Zirve sonucunda taraflar, geniş çaplı bir siyasi diyaloga dayanan Kahire Bildirgesi ile Eylem Planı üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Eylem Planında altı öncelik belirlenmiştir. Buna göre, Afrika’da bölgesel bütünleşme, Afrika’nın dünya ekonomisi ile bütünleşmesi, insan hakları, demokratik ilkeler, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü, barışın sağlanması, çatışmaların çözümlenmesi ve önlenmesi ve son olarak sürdürülebilir kalkınma, yoksulluğun ortadan kaldırılması, sağlık, çevre gibi kalkınmaya ilişkin konular öncelikli konular olmuştur³⁴⁶.

Bu dönemde, Afrika kıtasında küresel dünya düzeninin bir etkisi olarak bölgesel ekonomik topluluklar ortaya çıkmaya başlamış ve kıta genelinde ekonomik birliğe kadar gidecek bütünleşme hareketleri kurumsallaşmıştır. Esasen Pan-Afrikanizm düşüncesi Afrika’da bağımsızlık mücadelelerinin verildiği yıllarda ortaya çıkmış olup, bu felsefenin ortak tarih ve kültürel değerlerin paylaşılması, kalkınmada öncelikle kendi kaynaklarına dayanarak kendi kendine yetebilme ve kıtanın

³⁴⁵ Cotonou Anlaşması, s. 7, 5. ve 7. madde.

³⁴⁶ ECDPM, “The EU Africa Partnership in Historical Perspective”, **Towards a Joint Africa-Europe Partnership Strategy**, Issue paper I, Netherlands, 2006, s. 2, http://europafrika.files.wordpress.com/2007/05/historical_perspective.pdf, (14.04.2013), (Historical Perspective).

geleceğini belirlemede dış etkilerden bağımsız hareket edebilme gibi spesifik özellikleri bulunmaktadır³⁴⁷.

Bağımsızlık mücadelesinin yaşandığı yıllarda filizlenen Pan-Afrikanizm düşüncesi Afrika kıtasında iki düşünce okulunun oluşmasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi, sömürgecilik döneminden kalan ve dış güçler tarafından çizilen yapay sınırları ortadan kaldırarak merkezi bir otorite altında birleşmeyi öngören Kazablanka Grubu, diğeri ise sömürgeci devletler tarafından yaratılan sınırları başlangıç noktası olarak kabul edip kademeli bir kıtasal birleşmeyi savunan Monrovia Grubu'dur. Bu iki grubun uzlaşması sonucunda 1963'te Afrika Birliği Örgütü kurulmuştur³⁴⁸.

Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluş amaçları, üyelerinin ulusal egemenliklerine saygı duyulması çerçevesinde birlik ve dayanışmayı teşvik ederek ekonomi, diplomasi, eğitim, sağlık, refah ve savunma politikaları arasında koordinasyon sağlamak ve BM Şartı ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne uygun olarak uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir³⁴⁹.

Afrika Birliği Örgütü'nün ulusal egemenliklere saygı gösterme prensibi nedeniyle siyasi bir örgüt olarak sınırlı bir etkinlik düzeyinde kaldığı ve ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda faaliyet gösteremediği ancak, bölgesel ekonomik topluluklara sahip olan Afrika Ekonomik Topluluğu'nun (African Economic Community, AEC) kurulması ile örgütün kapsamının geliştiği ileri sürülmektedir³⁵⁰.

Aslında AEC'nin temeli 1980'lerde kabul edilen Lagos Eylem Planı'na dayanmaktadır. Afrikalı devletlerin bir çoğunun bağımsızlıklarını kazandığı 1950-1960 yılları sonrasında 1970'li yılların sonuna kadar ekonomik durumları iyi giderken 1970'li yılların sonundan itibaren bozulmaya başlamıştır. Nitekim 1980'li yıllarda Afrika'da kişi başına düşen gelir yaklaşık %1,7 oranında düştüğü için Afrika kıtası bakımından bu yıllar kayıp yıllar olarak değerlendirilmiş ve kıtanın kalkınması için yeni girişimler ortaya konulmuştur. 1980-2000 yıllarını kapsayan Lagos Eylem Planı'ndaki bu girişimlerden biri olarak Afrika Birliği Örgütü tarafından oluşturulan

³⁴⁷ Makho Dado Sarr, "Afrika'da Bölgesel Bütünleşmenin İncelenmesi ve Dış Ortaklık", **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'LAR) "İşbirliği ve Kalkınma"**, (Ed. Ufuk Tepebaş), Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, s. 53.

³⁴⁸ Sarr, s. 55.

³⁴⁹ Balkır, s. 514.

³⁵⁰ Sarr, s. 55.

AEC'nin kurulmasıdır. Bu ekonomik topluluğun kıtanın ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmasını sağlamak üzere faaliyetlerde bulunması da bu Eylem Planının bir eki olarak kabul edilmiştir³⁵¹.

Resmi olarak Abuja Antlaşması ile kurulan AEC, 1994 yılında Antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile faaliyetine başlamıştır. AEC'nin, Afrika Birliği Örgütü'ne bağlı olarak Afrika ülkelerinin bütünleştirilmesi, üye ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişiminin teşvik edilmesi, ülkelerin kendi kaynakları ile kalkınması için ekonomik kaynakların serbestleştirilmesi amaçlarına hizmet etmesi planlanmıştır. Bu yönüyle AEC, AB'ye benzer bir bölgesel bütünleşme hedefi ile bağdaştırılmıştır. Abuja Antlaşması'nda bu bütünleşmenin 34 yıllık bir süreç içerisinde ve çeşitli aşamalardan geçilerek oluşacağını belirtilmesi bu benzerliği ortaya koymaktadır³⁵². Üstelik örgütün organları bile AB organlarına benzer şekilde düzenlenmiştir. Nitekim AEC'nin organları; Ekonomik ve Sosyal Konsey, Pan-Afrika Parlamentosu, Özel Teknik Komiteler, Yüksek Mahkeme, AEC Sekreterliğidir (daha sonra Afrika Birliği'ne bağlı olarak işleyecektir) ve bu organlar AB'nin kurumlarında daha gelişmiş şekliyle mevcuttur³⁵³.

Abuja Antlaşması, Bölgesel Ekonomik Toplulukların (Regional Economic Communities, BET), kıta genelinde bütünleşmenin sağlanması için bir araç olarak hizmet etmelerini öngörmüştür. Buna göre BET'ler yoluyla bir Afrika Ortak Pazarı'nın oluşturulması ve Pan-Afrika Parlamentosu ve Afrika Merkez Bankası gibi kuruluşlarla bu bölgeselleşmenin güçlendirileceği ifade edilmiştir. Bunun yanında Ekonomik ve Sosyal Konsey (Economic and Social Council, ECOSOC) de bu aşamada düzenlenen önemli bir kurumdur. Nitekim ECOSOC ile Afrika'nın kalkınması için özel sektör, kadın, gençlik ve meslek kuruluşları gibi sivil toplum örgütlerinin de politikalara dâhil edilmesi hedeflenmiştir³⁵⁴, ki bu da Cotonou Anlaşması'nın kurumsal kapasite inşası bölümünde öngörülen amaçlardan biridir.

AEC, bünyesinde oluşturulan başlıca ekonomik topluluklar, Batı Afrika Ekonomik Toplulukları (ECOWAS), Doğu ve Güney Afrika Devletleri Ortak Pazarı (COMESA), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Orta Afrika Devletleri

³⁵¹ Sarr, s. 59.

³⁵² Balkır, ss. 516-517.

³⁵³ Balkır, s. 517.

³⁵⁴ Sarr, s. 56.

Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Arap Mağrip Birliği (AMU), Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD)'dir³⁵⁵.

Kıtasal ve bölgesel anlamda Abuja Antlaşması ile öngörülen ekonomik bütünleşme düzeyi oldukça karmaşık ve etkisiz kalmış ve sonuçta sürecin daha işlevsel bir şekilde işleyebilmesi için yeni kurumsal düzenlemelere gereksinim duyulmuştur. Bu bağlamda 1999 yılında Sirte'de düzenlenen Olağanüstü Afrika Birliği Örgütü Zirve toplantısında Afrika Birliği³⁵⁶,nin kurulmasına karar verilerek 2000 yılında düzenlenen Lomé Zirvesi'nde Afrika Birliği'nin kurucu antlaşması kabul edilmiştir³⁵⁷.

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 3. maddesinde Birliğin hedefleri belirtilmiştir:

- Afrikalı ülkeler ve Afrikalılar arasında daha büyük bir birlik ve dayanışma oluşturmak;
- Üyelerinin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak;
- Kıtanın siyasi ve sosyo-ekonomik bütünleşmesini hızlandırmak;
- Kıtanın ve kıta halklarının çıkarları konusunda Afrika'da ortak tutumu teşvik etmek ve bunu savunmak;
- Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini dikkate alarak uluslararası işbirliğini desteklemek;
- Kıtada barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etmek;
- Demokratik prensip ve kurumları, halkın katılımını ve iyi yönetişimi teşvik etmek;
- Afrika İnsan ve Halkların Hakkı Şartı ve insan haklarına ilişkin diğer metinler uyarınca insan haklarını korumak ve korunmasını teşvik etmek;

³⁵⁵ Balkır, s. 518.

³⁵⁶ Günümüzde Afrika Birliği'nin Cezayir, Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Yeşil Burun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komor Adaları, Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Ekvator Ginesi, Eritre, Etyopya, Gabon, Gambia, Gana, Gine, Gine Bissau, Kenya, Lesotho, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mauritius, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Güney Afrika, Güney Sudan, Sudan, Svaziland, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Zambiya, Zimbabve olmak üzere toplam 56 üyesi bulunmaktadır. Bkz. Afrika Birliği Resmi İnternet Sitesi, http://au.int/en/member_states/countryprofiles, (22.06.2013).

³⁵⁷ Afrika Birliği Resmi İnternet Sitesi, "AU in A Nutshell", <http://www.au.int/en/about/nutshell>, (13.04.2013).

- Küresel ekonomi ve uluslararası müzakerelerde kendi haklı rolünü oynayabilmesi için gerekli koşulları sağlamak;
- Afrika ekonomilerinin bütünleşmesinin yanı sıra, ekonomik, sosyal ve kültürel seviyede sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi;
- Birliğin amaçlarını aşamalı olarak gerçekleştirmek için mevcut ve gelecekteki BET'ler arasında siyasi uyum ve koordinasyonun sağlanması;
- Kıtanın özellikle bilim ve teknoloji başta olmak üzere tüm alanlarda araştırma çalışmalarına verilen desteği hızlandırmak;
- Kıta genelinde önlenebilir hastalıkların yok edilmesi ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi konusunda ilgili uluslararası ortaklarla birlikte çalışılması³⁵⁸.

Afrika Birliği'nin yukarıda sayılan hedefleri ile Cotonou Anlaşması'nda yer alan AB-ACP ülkeleri arasındaki ortaklık antlaşmasının hedef ve ilkeleri arasındaki paralellik, Afrika kıtasında yaşanan kurumsal değişikliklerin ve hazırlanan hukuki metinlerin AB normlarına ne kadar yaklaştığı konusunda iyi bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim daha önceki bölümlerde normların kurumsal düzenlemeler yoluyla aktarılabileceği ve kurumların yaptığı yasal düzenlemelerin diğer aktörleri biçimlendirebileceği belirtilmişti³⁵⁹.

Bununla birlikte Afrika Birliği'nin organlarına baktığımızda, özellikle 17. maddede açıklanan Pan-Afrika Parlamentosu'nun kuruluş amacı, AB ile ortaklığın hedeflerine oldukça yakındır. Buna göre, Pan-Afrika Parlamentosu, kıtanın kalkınmasına ve ekonomik bütünleşmesine tüm Afrikalıların katılımını sağlamak üzere kurulmuştur³⁶⁰.

Cotonou Anlaşması ile getirilen bir diğer yenilik, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi ve yoksulluğun azaltılması için ACP ülkelerinin AB ile "Ekonomik Ortaklık Antlaşmaları" (Economic Partnership Agreements, EPA'lar) imzalamayı kabul etmeleridir. EPA'lar aracılığı ile DTÖ kurallarına uygun olarak bölgesel düzeyde ACP ülkeleri ile rekabetçi ve serbest ticaretin kuralları üzerine anlaşma sağlanarak AB ile ticarete engellerin aşamalı olarak kaldırılması ve tüm alanlarda

³⁵⁸ Afrika Birliği Resmi İnternet Sitesi, "Constitutive Act Of The African Union", http://www.au.int/en/sites/default/files/ConstitutiveAct_EN.pdf, (13.04.2013), (Afrika Birliği Kurucu Antlaşması), ss. 5-6.

³⁵⁹ Bicci, ss. 291-292.

³⁶⁰ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 13.

işbirliğinin sağlanması öngörülmüştür. Bu noktada EPA'lar, Afrika'da bölgesel bütünleşme sürecinin gelişmesi için tasarlanmıştır. Nitekim Afrika ile böyle bir ortaklık, 2007 yılında gerçekleştirilecek olup, 2008'de uygulamaya girecektir ve bu ortaklığın Afrika tarafında en önemli aktörü Afrika Birliği olacaktır³⁶¹.

Cotonou Anlaşması'nın imzalanmasından bir yıl sonra 2001'de Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından kabul edilen ve 2002 yılında Afrika Birliği tarafından da onaylanan "Afrikanın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık" (New Partnership for Africa's Development, NEPAD) Afrika'nın kalkınma sorunlarına yeni bir paradigma çerçevesinde çözüm bulmayı amaçlamıştır. NEPAD'ın kurucu üyeleri, Güney Afrika, Nijerya, Cezayir, Mısır ve Senegaldir³⁶². Afrika açısından yeni bir siyasi irade olarak ifade edilen NEPAD'ın, Afrika ülkelerinin kalkınmalarında kendi sorumlulukları olduğunu kabul etmelerinin sonucu olarak ortaya çıkan yeni bir strateji ve vizyon olduğu ileri sürülmektedir³⁶³. Nitekim NEPAD'ın temel amaçları, yoksulluğun azaltılması, Afrika'nın sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması, Afrika'nın ötekileştirilmesinin sona erdirilmesi ve kadınların güçlendirilmesidir³⁶⁴.

NEPAD mekanizması ile Afrikalı ülkeler, donör ülkelere daha fazla yardım alabilmeyi hedeflemektedirler³⁶⁵. AB'nin Afrika'ya yardım sağlayan en büyük donör olması nedeniyle Afrika'nın siyasi, ekonomik ve kültürel normlarına en çok etki eden aktör olduğunu düşünebiliriz. Bu doğrultuda Afrika kıtası, NEPAD ya da Afrika Birliği gibi mekanizmaları oluştururken en çok AB normlarının etkisi altında kalmaktadır. Cotonou Anlaşması kapsamında AB-ACP ortaklığının getirilerinden faydalanmak için Afrika'nın ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel anlamda bir takım düzenlemeler yapması koşulluluğu, Afrika Birliği'nin ve NEPAD'ın oluşumunda etkili olmuştur.

³⁶¹ The New Partnership, s. 10.

³⁶² NEPAD, "History", <http://www.nepad.org/history>, (13.04.2013).

³⁶³ Cemil Doğan İpek, "Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, Kış 2012, s. 123.

³⁶⁴ NEPAD, "History", <http://www.nepad.org/history>, (13.04.2013).

³⁶⁵ Dorina A. Bekoe, "NEPAD ve Onun Aşıl Topukları", **Yeni Yüzyılda Afrika Güvenlik, Siyaset, Ekonomi**, (Ed. Bülent Aras, Kenan Dağcı ve Hasan Selçuk), Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 143.

Daha önce sözü edilen beş Afrika ülkesi, Afrika'nın kalkınmasında kendi sorumlulukları olduğunu kabullenerek altı tematik alana öncelik vermiştir. Öncelik olarak belirlenen bu konular şu şekildedir:

- tarım ve gıda güvenliği,
- iklim değişikliği ve ulusal kaynakların yönetimi,
- bölgesel bütünleşme ve altyapı,
- insani gelişme,
- ekonomik ve kurumsal yönetim ve özel sektörün geliştirilmesi,
- toplumsal cinsiyet eşitliği kapasitesinin geliştirilmesi
bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi³⁶⁶.

NEPAD'ın belirlenen öncelikli konulara ilişkin çeşitli programları bulunmaktadır ve bunlardan en çok üzerinde durulan Afrika Eş Gözlem Mekanizması (African Peer Review Mechanism, APRM)'dir. APRM'nin en önemli noktası, Afrikalı ülkelerin bu mekanizma ile birbirlerini kontrol etmeyi kabul etmesidir³⁶⁷. Bu mekanizmayı kabul eden Afrika ülkeleri, demokrasi ve siyasi yönetim, ekonomik yönetim, kurumsal yönetim ve sosyo-ekonomik kalkınma gibi dört temel alanda birbirlerini denetlemektedirler³⁶⁸.

2.2.3. Lizbon Antlaşması Sonrası AB-Afrika İlişkileri

2.2.3.1. Cotonou Anlaşması'nın Gözden Geçirilmesi

2005 yılının Aralık ayında AB Konseyi, "Afrika Stratejisi" ni oluşturarak AB'nin Afrika ile ilişkilerinde önceliklerini yansıtan geniş çaplı bir siyasi çerçeve çizmiştir. Kahire Eylem Planı'nda belirtilen önceliklere ek olarak, terörizmle mücadele ve göç önemli konular olarak gündeme gelmiştir. Afrika Stratejisi, AB'nin çeşitli Genel Müdürlükleri ile AB ve üye ülkelerin politikaları arasında koordinasyon ve bütünlüğün güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Strateji, aynı zamanda ticaret, yardımlar, savunma, barış ve güvenlik, tarım, göç gibi Afrika üzerinde etkisi olan farklı politika alanlarında daha fazla uyumun sağlanmasını hedeflemektedir ki bu da

³⁶⁶ NEPAD, "Thematic Areas", <http://www.nepad.org/thematic-area>, (13.04.2013).

³⁶⁷ Bekoe, s. 141.

³⁶⁸ NEPAD Resmi İnternet Sitesi, "African Peer Review Mechanism", <http://www.nepad.org/economicandcorporategovernance/african-peer-review-mechanism/about>, (13.04.2013).

üye ülkeler ve AB kurumlarının çıkar, kapasite ve siyasi ortaklığının zorlayıcı bir süreci olarak kabul edilmektedir³⁶⁹.

AB'nin Afrika Stratejisi'nin amaçları göz önünde bulundurulduğunda AB'nin Afrika ile olan ilişkileri daha bütüncül bir yaklaşıma doğru seyretilmektedir ve AB açısından kıtanın önemi özellikle barış ve güvenlik ile göç konusunda artmakta ve üye ülkelerin Afrika'ya karşı ortak bir tutum sergilemesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda Avrupa'nın daha çok güvenliğini düşünerek ilişkilerine yön verdiği görülmektedir.

Cotonou Anlaşması'nın imzalanmasından sonraki on yılda küresel ve bölgesel düzeyde önemli değişimler meydana gelmiştir. Değişen koşullara uyum sağlaması için Cotonou Anlaşması'nın 2010 yılında ikinci kez gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Söz konusu değişimlerden başlıcaları şunlardır:

- “Anlaşmaya, ACP ülkelerinde ve ACP-AB arasındaki işbirliğinde bölgesel bütünleşmenin artan önemi yansıtılmıştır. Ayrıca, sınır ötesi sorunlarla mücadelede ve kalkınmanın desteklenmesinde barış, güvenlik ve işbirliğinin teşvik edilmesine vurgu yapılmıştır. Afrika'da kıtasal yaklaşım kabul edilmiş ve Afrika Birliği, AB-Afrika ilişkilerinin bir tarafı olmuştur.
- Güvenlik sağlanmadan kalkınmanın gerçekleşmeyeceği, kalkınma ve güvenlik arasında karşılıklı bağımlılık bulunduğu vurgulanmış, barışın inşa edilmesine ve çatışmaların önlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bunun yanında siyasal olarak hassas durumlar için diplomasi, güvenlik ve kalkınma işbirliğini içeren geniş kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmiştir.
- ACP ülkelerinin özellikle gıda güvenliği, HIV/AIDS ve sürdürülebilir balıkçılık ve Milenyum Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmek gibi önemli sorunlarının sürdürülebilir kalkınmanın ve büyümenin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması için her iki taraf için ortak sorunlar olarak kabul edilmiştir.

³⁶⁹ Historical Perspective, s. 3.

- AB ve ACP ülkeleri ilk defa iklim değişikliğini ortaklıklarının önemli bir konusu olarak tanımışlardır. Bu bağlamda taraflar iklim değişikliğine karşı ortak mücadele etmeyi kabul etmişlerdir.
- Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının ACP ülkelerinin dünya ticaretine daha çok bütünleşmesi için önemli rolleri olduğu kabul edilmiş ve bu konudaki sorunların çözümü için yeni ticaret stratejilerinin ve ticari yardımın önemi vurgulanmıştır.
- Yeni ortaklıkta, ulusal parlamentolar, yerel yönetimler, sivil toplum ve özel sektör ortaklığın yeni aktörleri olarak kabul edilerek bu aktörlerin ortaklığı daha geniş ve kapsayıcı bir duruma getireceği belirtilmiştir.
- 2010 değişikliğinin, uluslararası arenada kabul edilen yardım etkinliği prensiplerinin hayata geçirilmesi konusunda önemli bir katkı sağlayacağı öne sürülerek ilk defa ACP ülkelerinin kalkınmasında diğer AB politikalarının rolü tanınmış ve AB, diğer politikaları arasında tutarlılığın sağlanacağı hususunda taahhütte bulunmuştur³⁷⁰.”

Cotonou Anlaşması ile ACP ülkelerine yapılan mali yardımlara bakacak olursak, 2000-2007 yılları için 9. Avrupa Kalkınma Fonu'ndan 13,5 milyar Avro ve daha önceki kalkınma fonlarından kalan 9,9 milyar Avro olmak üzere toplam 23,4 milyar Avro destek sağlanmıştır. Bununla birlikte, 9. Avrupa Kalkınma Fonu'nda öngörülen 13,5 milyar Avro'nun 12,5 milyar Avro'su kullanılmış ve 2005 yılındaki ACP-AB Bakanlar Konseyi kararı ile kalan 1 milyar Avro'nun 482 milyon Avro'sunun, 382 milyon uzun dönemli yatırımlar, 48 milyon bölgesel işbirliği ve bütünleşme ve 82 milyon Avro da yatırımlar için kullandırılmasına karar verilmiştir. Bunlara ek olarak Avrupa Yatırım Bankası'nın da 1,7 milyar Avro kredi desteğinde bulunması öngörülmüştür³⁷¹.

Revize edilmiş Cotonou Anlaşması uyarınca 2008-2013 yıllarını kapsayan 10. Avrupa Kalkınma Fonu'ndan 21,966 milyar Avro ACP ülkelerine, 286 milyon Avro Deniz Aşırı Ülke ve topraklar için ve 430 milyon Avro da Avrupa Kalkınma

³⁷⁰ European Commission, “The Cotonou Agreement”, <http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/cotonou-agreement/>, (15.07.2013).

³⁷¹ Europa Summaries of EU Legislation, “European Development Fund”, http://europa.eu/legislation_summaries/development/overseas_countries_territories/r12102_en.htm, (14.04.2013), (European Development Fund).

Fonu'nun programlama ve uygulama harcamalarını desteklemesi için Komisyon'a kaynak ayrılmıştır. ACP ülkeleri için ayrılan fonlardan 17,766 milyar Avro'su ulusal ve bölgesel programlara, 1,500 milyar Avro'su yatırımlara ve 2,700 milyar Avro'su ise ACP ülkeleri arasındaki ve bölgeler arasındaki işbirliğine ayrılmıştır³⁷².

Cotonou Anlaşması sonucu, AB-ACP ve dolayısı ile AB-Afrika arasındaki ortaklık, daha fazla alanda genişletilmiş ve AB'nin Afrika ile ticari ilişkileri daha çok siyasi koşula bağlanmıştır. Antlaşma metninde görülen siyasi, sosyal ve ekonomik normlara bağlı koşulluluk, Afrika kıtasında yeni oluşumların ortaya çıkmasında etken olmuş ve Avrupa'nın normatif gücü, Afrika'nın kurumsal ve siyasi yapısında değişiklikler yapılmasını sağlamıştır.

2.2.3.2. AB-Afrika Stratejik Ortaklık Belgesi ve 1. Eylem Planı

Kahire Zirvesi'nden sonra AB-Afrika arasında ikinci Zirve, 8-9 Aralık 2007 tarihlerinde Lizbon'da ve Portekiz'in başkanlığı döneminde gerçekleşmiş olup, Zirve sonucunda Lizbon Bildirgesi ve AB-Afrika Stratejik Ortaklığı ile ortaklığa ilişkin Birinci Eylem Planı kabul edilmiştir³⁷³. Zirvede AB'nin kuruluşunun 50. yılı olması ve Afrika'nın bağımsızlığının başlamasının da 50. yılı olması üzerinde önemle durularak iki tarafın da ortak küresel zorluklar karşısında bundan sonraki ilişkilerini bu ortak sorunlarla mücadele etmek üzerine kuracağı ve geçmişten alınan dersler doğrultusunda yeni bir dönemin başladığı belirtilmiştir³⁷⁴.

AB, Afrika ile ilişkilerini, Kahire Bildirgesi'nden farklı olarak "işbirliği" düzeyinden daha ileriye götürerek "ortaklık" düzeyinde sürdürmeye karar vermiştir³⁷⁵. Ayrıca her iki kıtanın da ilişkilerini "eşit taraflar" olarak siyasi ortaklık boyutunda sürdürmeleri kararlaştırılmıştır. Ancak, bu eşitliğin ekonomik güç anlamında değil, barış ve istikrar, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, büyüme ve kalkınma gibi ortak değer ve hedefler doğrultusunda ve bu değer ve hedefleri

³⁷² European Development Fund.

³⁷³ Euroafrica İnternet Sitesi, "Lisbon Summit", <http://europafrika.net/2007/05/20/lisbon-summit/>, (14.04.2013).

³⁷⁴ Council of The European Union, "Lisbon Declaration - EU Africa Summit, Lisbon, (8-9 December, 2007)", 16343/07 (Presse 290), Lizbon, 9 Aralık 2009, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st16/st16343.en07.pdf>, (14.04.2013), (Lizbon Bildirgesi 2007), s. 1.

³⁷⁵ Ufuk Tepebaş, Büyük Güçler, s. 103.

sahiplenen, yardım eden ve yardım alan taraflar şeklinde değerlendirileceği belirtilmiştir³⁷⁶.

Lizbon Zirvesi'nin hemen öncesinde 2006 yılında, AB'nin Afrika Stratejik Ortaklığı sürecine ilişkin gündemi Maastricht'te belirlenmiştir. Buna göre AB ve Afrika yeni ortaklık stratejisinde parlamenterler ve diğer resmi organlarla sivil toplum örgütlerinin ortak bir paydada buluşmasına zemin hazırlayacağı ve özellikle sivil toplum örgütlerinin rollerinin arttırılarak iki kıtanın ortaklık ilişkilerindeki kararların alınmasında ve politikaların belirlenmesinde halkın katılımına önem verileceği ifade edilmiştir. Stratejik ortaklığın kurulması sonucu halkın katılımı yoluyla sorunların sahiplenilmesi ve kaynağına inilmesi hedeflenmektedir³⁷⁷.

8-9 Aralık 2007 Lizbon Zirvesi ile taraflar geleneksel kalkınma stratejilerinin ötesinde ortak çıkarlar ve stratejik hedefler doğrultusunda eşit ortaklar olarak yeni bir sürece girmişlerdir ve uzun vadede siyasal ortaklık ve küresel sorunlarla mücadele edilmesini hedeflemişlerdir³⁷⁸. Bu hedefler çerçevesinde stratejik ortaklığın hayata geçirilmesi için 31 Ekim 2007'de 2008 ve 2010 yıllarını kapsayan üç yıllık 1. Eylem Planı da kabul edilmiştir. 1. Eylem Planı, demokratik yönetim ve insan hakları, barış ve güvenliğin sağlanması, ticaret ve bölgesel bütünleşmenin arttırılması ile Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşması yoluyla Afrika'nın kalkınmasının sağlanması gibi hedefler üzerine inşa edilmiştir³⁷⁹.

Lizbon Bildirgesi'nde ayrıca, Afrika'nın sorunlarını ortak bir sesle dile getiren ve Afrika Birliği'ne bağlı olan NEPAD'ın rolünün önemine değinilmiş ve AB'nin Afrika'ya bütüncül yaklaşımı burada hissedilmiştir. Bununla birlikte güvenlik, istikrar, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi ortak değerlerin kalkınmaya katkı sağlayacağı belirtilerek küresel sorunlarla mücadelede her iki kıtanın da siyasi işbirliğinden kazanç sağlaması öngörülmüştür³⁸⁰.

³⁷⁶ Lizbon Bildirgesi, 2007, s. 1.

³⁷⁷ ECDPM, "Setting the Agenda", **Towards a Joint Africa-Europe Partnership Strategy**, Issue paper II, Netherlands, 2006, s. 2, http://europafrica.files.wordpress.com/2007/02/setting_the_agenda.pdf, (15.04.2013).

³⁷⁸ EEAS, "Bringing Africa-EU relations to a new level: the Joint Africa-EU Strategy", http://eeas.europa.eu/africa/continental/index_en.htm, (15.04.2013).

³⁷⁹ Africa-EU Partnership, "First Action Plan (2008-2010) For The Implementation of the AU-EU Strategic Partnership", <http://www.africa-eu-partnership.org>, (18.04.2013), (1. Eylem Planı), s. 1.

³⁸⁰ Lizbon Bildirgesi 2007, s. 1.

AB-Afrika Stratejisi, Afrika ve Avrupa açısından vatandaşlarının uzun vadeli bir ortaklık üzerine vizyon sahibi olmalarını amaçlamaktadır³⁸¹. Bu ortak vizyon, ortaklık belgesinin 4 ve 5. maddelerinde belirtilmiştir. Buna göre, Avrupa ve Afrika, ortak değerler, çıkarlar ve stratejik amaçlar üzerinde anlaşmışlar ve bu bağlamda ekonomik işbirliğini güçlendirmeyi, her iki kıtada sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi ve bu amaçları, barış, güvenlik, refah, dayanışma ve insanlık onuruyla yan yana gerçekleştirmeyi ortak bir vizyon olarak kabul etmişlerdir³⁸². Bu ortak vizyon nedeniyle daha önceki kalkınma stratejilerinden farklı olarak halkın katılımına daha çok önem verilmiş ve kalkınmada sivil toplum örgütlerine yer verilmiştir. Böylelikle iki taraf da siyasi, ekonomik ve kurumsal anlamda ortak değerler ve ilkeler üzerinde anlaşırken sorumluluklarını da paylaşmakta ve özellikle bu noktada sivil toplum örgütlerinin rolleri ve etkinlikleri arttırılmaktadır.

AB-Afrika Stratejik Ortaklığı'nın AB tarafından gerçekleşmesi beklenen dört temel hedefi vardır. Bu temel hedefler, stratejik ortaklık belgesinin 8. maddesinde sayılmıştır. Buna göre:

- Ortak sorunların belirlenmesi için AB-Afrika siyasi ortaklığını geliştirmek ve bunun için özellikle barış ve güvenlik, göç ve kalkınma ve temiz çevre gibi ortak mücadele alanlarında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi;
- Barış, güvenlik, demokratik yönetim, insan hakları, temel özgürlükler, cinsiyet eşitliği, sanayileşmeyi de kapsayan sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve endüstrileşme gibi alanlarda Afrika'da bölgesel ve kıtasal bütünleşmenin sağlanması ve Milenyum Kalkınma Hedeflerinin 2015 yılına kadar gerçekleşmesini desteklemek;
- İnsan hakları, cinsiyet eşitliği, çocuk hakları, adil ticaret, göç, HIV/AIDS, sıtma, tüberküloz ve diğer bulaşıcı hastalıklar, iklim değişikliği, enerji güvenliği ve sürdürülebilirliği, terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, küçük ve hafif silahların yasadışı ticareti, bilim, teknoloji ve inovasyonu içeren bilgi toplumu sorunları gibi küresel sorunlarla BM ve diğer uluslararası kuruluşlarla ortak mücadele edilmesi, böylece sayılan

³⁸¹ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 104.

³⁸² Africa-EU Partnership, "The Africa-EU Strategic Partnership A Joint Africa-EU Strategy", <http://www.africa-eu-partnership.org>, (Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007), ss. 2-3.

küresel sorunların çözümünde etkin bir çoktarafılığın hem Avrupa hem de Afrika açısından desteklenmesi;

- Geniş tabanlı, çok kapsamlı ve insan odaklı ortaklığın sağlanması ve teşvik edilmesi, her iki kıtanın da hükümet dışı aktörleri güçlendirmesi ve bu aktörlerin kalkınma, demokrasinin inşası, çatışmaların çözümü ve çatışma sonrası yeniden inşa sürecinde aktif rol almasının sağlanması, sivil toplumla diyalogun geliştirilmesi ortaklığın dört temel hedefidir³⁸³.

Belgede yukarıda sayılan temel hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için getirilen yeni yaklaşım da ortaya konmuş olup, bu yeni yaklaşım 9. maddede detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre, geleneksel ortaklık fikrinden vazgeçilerek, eşitlik ve ortak hedeflerle nitelendirilen gerçek bir ortaklığa geçildiği ve yeni ortaklığın geçmişten gelen bilgi ve deneyimler sonucu ilişkilerin spesifik politika alanlarında daha başarılı mekanizmalar kurularak işleyeceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, geçmişte tarafların birbirleri üzerinde bıraktıkları negatif etkilerinin silinerek, daha pozitif ilişkilerin kurulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca iki kıtanın insanları arasında kültür alışverişi vasıtasıyla ortak bir anlayış oluşturulması ve kültür çeşitliliğinin de destekleneceği belirtilmiştir. Kısacası yeni yaklaşımla, iki kıta arasında siyasi diyalogun arttırılması ve kapsamlı bir ortaklığın yaratılması hedeflenmiştir³⁸⁴.

Stratejik ortaklığın hayata geçirilmesi için 2008-2010 yıllarını kapsayan Eylem Planı'nda *ortaklığın sekiz önceliği* belirlenmiş ve ortaklığın bu öncelikler üzerinde gelişmesi öngörülmüştür. Buna göre:

- Barış ve güvenlik;
- Demokratik yönetim ve insan hakları;
- Ticaret ve bölgesel bütünleşme ve alt yapı;
- Milenyum Kalkınma Hedefleri;
- Enerji;
- İklim değişikliği;
- Göç, hareketlilik ve istihdam;
- Bilim, bilgi toplumu ve uzay, belirtilen önceliklerdir³⁸⁵.

³⁸³ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, ss. 2-3.

³⁸⁴ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, ss. 3-4.

³⁸⁵ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 4.

1. Eylem Planında belirtilen yukarıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesi için her iki tarafın da uygun kurumsal kapasiteyi ve örnek uygulama modelleri geliştirmesi yoluyla bir takım eylemlerde bulunması planlanmıştır. Bu eylemler de, ortak kurumsal yapılar, AB'nin kurumsal yapısı ve Afrika'nın kurumsal yapısında yapılacak değişiklikler ve eylemler şeklinde sınıflandırılmıştır³⁸⁶. Böylelikle AB-Afrika Stratejik ortaklığı, kurumsal düzeyde somut eylemlere bağlanmıştır.

Buna göre AB ve Afrika birlikte, Bakanlıklar düzeyinde ve düzenli olarak Zirve toplantıları düzenlemek suretiyle siyasi diyalogun geliştirilmesi, Pan-Afrika Parlamentosu ile AB Parlamentosu ve Afrika Birliği Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Komitesi ile Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi arasında daha yakın işbirliği ve diyalog sağlanması için mekanizmalar kurulması öngörülmüştür. Bununla birlikte sivil toplum örgütlerinin de bu kurumsal sürece dâhil edilmesi ve yıllık raporlar hazırlanarak 2010 yılında düzenlenecek 3. AB-Afrika Zirvesinde bu raporların değerlendirilmesi de programlanmıştır³⁸⁷.

AB açısından özellikle sivil toplum örgütleri ile daha çok diyalog kurulması ve siyasi toplantılarda Afrika Birliği gibi Afrika'yı temsil eden kuruluşlara daha çok yer verilmesini sağlayacak mekanizmaların oluşturulması ve kurumsal kapasitenin bu yönde geliştirilmesi öngörülmüştür. Afrika'nın da özellikle Afrika Birliği Parlamentosu ile Komisyon'un etkileşimini arttırarak, Afrika'daki bölgesel kuruluşlar arasındaki etkileşim ve koordinasyonu sağlayarak, sivil toplum kuruluşlarını da bu etkileşime dâhil ederek kurumsal kapasitesini geliştirmesi planlanmıştır³⁸⁸.

Lizbon Zirvesi'nin ve dolayısıyla stratejik ortaklığın AB açısından bir diğer anlamı da Çin gibi Afrika'ya yönelik politikalar uygulayan diğer aktörlere karşı AB'nin Afrika'da varlığını sürdürdüğü mesajını vermek istemesidir³⁸⁹. Çin, Afrika ile ekonomik ilişkilerini herhangi bir siyasi koşulluluğa bağlı olmadan yürütmekte ve bu nedenle Çin'in AB'nin normatif gücünün etkili olamadığı Zimbabve gibi bazı bölgelerde alternatif bir normatif güç olabileceği ileri sürülmektedir³⁹⁰. Bu bağlamda,

³⁸⁶ 1. Eylem Planı, ss. 3-4.

³⁸⁷ 1. Eylem Planı, s. 3.

³⁸⁸ 1. Eylem Planı, ss. 3-4.

³⁸⁹ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 103.

³⁹⁰ Benjamin Barton, "EU-China-Africa Trichotomy: The EU China And The Normative Power Concept on The African Continent", **EU-China Observer**, Issue 3, 2009, ss. 12-17.

küresel ekonomik düzende artan ikili ticaret antlaşmaları sonucunda Güney-Güney işbirliğinin³⁹¹, Afrika ile Batı Avrupa arasındaki ticareti etkilediği açıktır. Afrika ile Batı Avrupa arasındaki ticaret hacmi, 1990 yılında %51 iken, 2008 yılında %28'e düşmüş; bununla birlikte Afrika'nın Güney-Güney ticareti %50 düzeyine yükselmiş hatta çoğunlukla Çin'in dâhil olduğu sadece Asya ticareti, %29 oranı ile Batı Avrupa'yı geçmeyi başarmıştır³⁹².

Bununla birlikte, Güney Afrika Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda Afrika Birliği Başkanı olan Thabo Mbeki'nin 2000 yılında yaptığı konuşmada barış, güven ve istikrar olmadan kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini belirtmesi ve tüm Afrika'nın ötekileştirilmesinin sona erdirilmesi için kıtanın tüm dünya ile bütünleşmesi gerektiği konusunda çağrıda bulunması, Afrika'nın 21. yüzyılda değişen algısını ortaya koymaktadır³⁹³. Afrika açısından kıtada bulunan pek çok devletin ufak ekonomileri tek başına küresel ekonomide etkisiz kalmakta bu nedenle kıtada ekonomik bütünleşme önem kazanmaktadır. Bununla birlikte Mbeki'ye göre, çatışmaların barışçıl çözümü ve diyalog, Afrikalıların barış ve istikrarını sağlamanın tek yoludur ve terörizme karşı bir bütün olarak mücadele edilmelidir³⁹⁴.

Mbeki'nin dile getirdiği bir başka husus da 21. yüzyılda kıtada Rönesans gibi bir dönüşümün ancak ve ancak bu dönüşümün hedef ve programlarının Afrikalılar tarafından belirlenmesi ve başarı ve başarısızlıklarından Afrikalıların sorumlu olması ile mümkün olabileceğidir. Mbeki'ye göre "Afrika, Afrikalılarındır"³⁹⁵.

2000'li yıllarda AB'nin Afrika kıtasına yönelik politikalarında meydana gelen değişikliklerle, özellikle barış, güvenlik ve istikrar konuları üzerinde durulması tüm dünyada yayılan terörizm sorunundan kaynaklanmaktadır. Nitekim AB Konseyi

³⁹¹ Güney-Güney İşbirliği, küresel dünya düzeninde gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarına çözüm bulmak ve daha adil bir küresel etkileşim ve yönetim biçimleri yaratmak için kullanılan bir araçtır. Bu araçla hem güney ülkeleri, işbirliği halinde çalışarak bilgi deneyim ve tecrübelerini paylaşmakta hem de değişik alanlarda en iyi uygulama örnekleri sayesinde yeni yönetim türleri ortaya çıkarılmaktadır. Bkz. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Resmi İnternet Sitesi, "Güney-Güney İşbirliği", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=4171>, (15.07.2013).

³⁹² Gerrit Olivier, "From Colonialism to Partnership in Africa-Europe Relations?", **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, Cilt:46, Sayı:1, 2011, s. 56.

³⁹³ The New Partnership, s. 8.

³⁹⁴ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 8.

³⁹⁵ Ali Engin Oba, "21. Yüzyıl ve Afrika'nın Yeniden Doğuşu", **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) "İşbirliği ve Kalkınma"**, (Ed. Ufuk Tepebaş), Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, s. 218.

tarafından 12 Aralık 2003 yılında onaylanan Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi'nde küresel tehditlerin en başında terörizm ve El-Kaide örgütü yer almaktadır³⁹⁶.

ABD'de İkiz Kulelerin El-Kaide terör örgütü tarafından saldırıya uğraması, tüm dünyada terörün en önemli güvenlik sorunu olarak gündeme gelmesinde ve algıların bu yönde değişmesinde etkili olmuştur. Göç bağlamındaki bu algı değişimi, “güvenlik ve suç, sosyo-ekonomik faktörler ve kültürel faktörler” olmak üzere üç faktörle ilişkilendirilmektedir. Özellikle Avrupa'da işlenen suçlara ilişkin yapılan araştırmalarda, göçmenlerin daha fazla suç işledikleri tespit edilmiştir, bu da göç ve güvenliğin birlikte değerlendirilmesinde önemli bir etken olmuştur³⁹⁷. Tüm bu gelişmeler sonrasında, sürdürülebilir kalkınmanın barış, güvenlik ve istikrar sağlanması koşullarına bağlanması, hem samimi bulunmamakta hem de AB'nin Afrika'ya yardım politikalarının değişimini açıklamaktadır. Öncelikle barış ve istikrarın sağlanması ve kalkınma yolu ile teröre neden olabileceği düşünülen düzensiz ve yasadışı göç önlenecek ve Afrikalılar da bu durumdan kalkınarak kazançlı çıkacaklardır³⁹⁸. Öte yandan dünyaca ünlü müzisyen Bono 2002 yılında Time Dergisi'ne verdiği bir röportajda, AB'nin Afrika'ya yardım etmesinin sebebini şu şekilde açıklamaktadır: “Afrika'dan tam 10 tane daha Afganistan çıkabilir. Şu zor zamanlarda potansiyel düşmanlarımızı arkadaş yapmak hem daha ucuz hem de daha akıllıca... Afrika terörle savaşta ön cephe değil ama yakında olabilir.”³⁹⁹.

21. yüzyılda AB'nin Afrika kıtasını güvenlik, barış ve istikrarla birlikte kalkındırmaya çalışmasının gerçek nedeninin terörizm ve dolayısıyla güvenlik kaynaklı olduğu söylenebilir. Ancak sebep ne olursa olsun, küresel ve sınırların ortadan kalktığı yeni dünya düzeninde tüm aktörlerin birbirlerine bağlı olması ve etkileşim halinde olması kaçınılmazdır ve dolayısıyla Afrika da küresel dünya

³⁹⁶ Council of the European Union, “A Secure Europe In A Better World- The European Security Strategy”, 12 December 2003, Brussels, s. 3.

³⁹⁷ Sühal Şemşit, **Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrupa Çalışmaları Programı, İzmir, 2010, ss.140-141

³⁹⁸ Oba, s. 219.

³⁹⁹ Hasan Öztürk, “Batının Afrika'ya Yardımının Düşünce Temeli”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi (BİLGESAM)**, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=647:batnn-afrikaya-yardmnn-dueence-temeli&catid=80:analizler-afrika&Itemid=141, (15.04.2013).

düzeninin gereği olarak bütünleşme ve bölgeselleşme hareketlerinin dışında kalmamıştır.

AB-Afrika ortaklığının AB açısından dayanakları özetle beş maddede toparlanabilir. Birincisi, her ne kadar AB, kamuoyunda dile getirmese de Afrika'da sömürgecilik döneminden kalma kötü imajını onarmak istemektedir. İkincisi; AB, az gelişmişlik, yoksulluk, terörizm ve istikrarsızlık nedeniyle Afrika'dan gelen veya gelebilecek olan tehditlere karşı kendini korumak için yoğun bir baskı altındadır. Üçüncüsü, istikrarlı ve refah içinde bir Afrika'nın, siyasal açıdan daha öngörülebilir ve daha iyi bir komşu olacağı ve ekonomik açıdan daha iyi bir iş ortağı olacağı bilinciyle kıtada, kendi norm ve değerleri tarafından desteklenen istikrarlı, demokratik ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yönelik çaba göstermektedir. Dördüncüsü, Asya ülkeleri ile artan rekabetten dolayı sarsılan ve aynı zamanda ortakların siyasi etkileşimlerinin değişmesi nedeniyle ticaret hacminde düşüşlerle yüzleşen AB, Afrika kıtasındaki tarihi konumunu korumak, sürdürmek ve güçlendirmek için daha çok çaba göstermek zorunda kalmaktadır. Son olarak AB, çok taraflı dünya düzeninde ve küresel Güney ortaklığında Afrika'nın artan önemi karşısında, Afrika ile etkin diplomatik etkileşimde bulunarak dış politikada bölgesel ve küresel bir aktör olarak varlığını hissettirmek istemektedir⁴⁰⁰.

2.2.3.3. Trablus Zirvesi

AB-Afrika Stratejik Ortaklığı'nın kabul edildiği Lizbon Zirvesi'nden 3 yıl sonra, 29-30 Kasım 2010'da her iki kıtanın Devlet ve Hükümet Başkanlarının bir araya geldiği Trablus Zirvesi gerçekleşmiştir⁴⁰¹. AB ile Afrika arasında gerçekleşen 3. Zirve olan bu toplantıda, AB-Afrika Ortaklığı, yeni bir ivme kazanmıştır.

Ana teması “Yatırım, Ekonomik Büyüme ve İş İmkânı Yaratma” olan Zirve toplantısında, daha güçlü ekonomik işbirliği ile bölgesel bütünleşme arasındaki bağlantı vurgulanmış ve siyasi hedeflerin somut sonuçlara dönüşmesinde özel sektörün katılımının artırılmasının öneminin de altı çizilmiştir. Ayrıca, daha kapsayıcı, bilgiye dayalı ve küresel ölçüde rekabet edebilir bir ekonomi yaratabilmek için bilim

⁴⁰⁰ Olivier, s. 58.

⁴⁰¹ EEAS, “Tripoli Declaration”, http://eeas.europa.eu/africa/continental/index_en.htm, (15.04.2013), (Trablus Bildirgesi, 2010).

ve bilgi toplumu alanlarında daha fazla işbirliği yapılması konusunda çağrıda bulunulmuştur⁴⁰².

Zirve sonunda yayınlanan Bildirge’de, AB ve Afrikalı liderler Lizbon Zirvesi’nden bu yana AB-Afrika ortaklığına ilişkin değerlendirmeler yapmış ve barış ve güvenlik, ekonomik kalkınma ve MKH’nin 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflerinde kararlı olduklarını tekrarlamışlardır. Liderler, 2008-2010 yıllarını kapsayan 1. Eylem Planında ortaya konulan sekiz tematik alanda işbirliğinin güçlendirilmesi çağrısında bulunmuşlar ve 2011-2013 yıllarını kapsayan 2. Eylem Planını kabul etmişlerdir. 2. Eylem Planında özellikle daha dinamik bir özel sektörün önemi vurgulanmış ve tüm işbirliği alanlarında ilerleme kaydedebilmek için Avrupa ve Afrika genelindeki paydaşlarla birlikte uluslararası ortaklarla da işbirliği yapmak için hazır oldukları ifade edilmiştir. Zirvede ayrıca, iklim değişikliğine ilişkin yeni bir ortak bildirge de kabul edilmiştir⁴⁰³.

Bildirgede, 2010 yılının Afrika barış ve güvenlik yılı olduğu ve özellikle çatışma önleyici, uzlaştırıcı ve çatışma sonrası barış ve yeniden inşa çabalarına büyük önem verildiği ve bu bağlamda iki kıtanın da özellikle sürdürülebilir barış ve güvenliğin sağlanmasında kadının rolüne vurgu yaptıkları belirtilmiştir. Barış ve güvenliğin ortaklığın köşe taşı olduğu kabul edilerek Afrika Barış ve Güvenlik Kurumu (African Peace and Security Architecture, APSA) kurulmasını taahhüt etmişlerdir. Bu bağlamda Afrika Birliği’nin barış operasyonlarını yürütebilmesi için esnek, öngörülebilir ve sürdürülebilir fonların sağlanabilmesi konusunda karara varılmıştır⁴⁰⁴. Özellikle Somali ve Sudan’daki çatışmalar değerlendirilmiş ve bu bölgelerde çatışmaların sona ermesi için BM’in de desteği ile birlikte çalışılacağı ifade edilmiştir.

Bu Zirve’de özellikle Sudan’daki çatışmalar üzerinde durulmasının nedeni Sudan’da uzun süreden beri devam eden etnik çatışmaların ülkenin kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölünmesine kadar gitmesi ve Sudan’ın önemli bir petrol kaynağı olmasıdır. AB, Sudan’ın bölünmesinin ardından ortaya çıkacak yeni siyasi konjonktürde de belirleyici bir aktör olmak istemekte ve bu konuda Afrika

⁴⁰² Europa Press Releases Rapid, “3rd Africa EU-Summit 29/30 November, Tripoli”, Reference: MEMO/10/604, Trablus/Libya, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-604_en.htm, (15.04.2013).

⁴⁰³ 3. AB-Afrika Zirvesi.

⁴⁰⁴ Trablus Bildirgesi, 2010, s. 2.

Birliği'nin sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışarak istikrar sağlamasını istemektedir. Özellikle Doğu Afrika ülkelerinde yaşanan iç savaşlar sonucunda, Sudan gibi ülkelerin zamanla terörist yapılanmaların barınağı haline geldiği ve özellikle El-Kaide gibi terör örgütlerinin gelişme ortamı olduğu ileri sürülmektedir⁴⁰⁵.

Bildirgede, AB ve Afrika'nın iyi yönetim, demokrasi ve hukukun üstünlüğu arayışındaki ortak değer ve hedeflerin inşa edilmesine devam edeceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte her iki kıtada da insan haklarının korunması ve ulusal ve uluslararası seviyede ihlallerin cezasız kalmaması konusunda hemfikir oldukları da belirtilmiştir. Ayrıca etkin çok taraflılığa verilen önem ve küresel yönetimde barış, güvenlik, insan hakları ve demokrasiye ilişkin uluslararası işbirliğine yönelik çok taraflı kurumların sağlanmasına yönelik kararlılıkları da vurgulanmıştır⁴⁰⁶. Bu bağlamda AB'nin Afrika kıtası üzerinde demokrasi, insan hakları, iyi yönetim gibi değerlere dayanan normatif etkinliğinin ve koşulluluk politikasının uygulanmaya devam ettiği ve edeceği görülmektedir.

2.2.4. Doğrudan Afrika'yı Hedef Almayan Fakat Afrika'yı İçeren AB Politikaları

2.2.4.1. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi

AET bünyesinde 1968 yılında gümrük birliği kurulmuş ve Topluluk üçüncü ülkelerle ticaretinde, Ortak Gümrük Tarifesi uygulamaya başlamıştır. Roma Antlaşması ile eski kolonyal ilişkilerini düzenleyen Topluluk, 1964 ve 1968 yıllarında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın düzenlediği toplantılarından etkilenerek 1970 yılında "Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi"ni (Generalized System of Preferences, GTS) uygulamaya başlamıştır⁴⁰⁷. Bu sistemle AB, gelişmekte olan ülkelerin sanayilerinin ilerleyebilmesi ve pazara giriş

⁴⁰⁵ Ahmet Said Altın, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Küresel Güç Mücadelelerinde Afrika**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu-Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, Ankara, 2011, s. 41.

⁴⁰⁶ Trablus Bildirgesi, 2010, ss. 2-3.

⁴⁰⁷ Sümer, ss. 75-76

koşullarının iyileştirilmesi için Topluluk üyesi devletler, gelişmekte olan ülkelerin sanayi malları ihracatında tek taraflı tavizler uygulamaya başlamışlardır⁴⁰⁸.

Sistem, tarife modülasyonu, derecelendirme ve özel teşvik önlemleri olmak üzere üç temel unsura dayanarak işlemektedir. Buna göre tarife modülasyonunda ürünler, hassasiyetine göre gruplandırılıp gümrük vergisi de hassasiyete göre düzenlenmektedir. Derecelendirme faktörüne göre üç yıl üst üste belli bir ihracat kriterini karşılayıp uzmanlaşan ülke genelleştirilmiş tercihler sisteminden çıkarılmaktadır. Özel teşvik önlemine göre ise, çevrenin korunması ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün belirlediği bazı özel sözleşmelere uyumu desteklemek amacıyla gelişmekte olan ülkelere ayrıcalıklar tanınmaktadır⁴⁰⁹.

GTS, AB tarafından 1971'den 1981'e kadar on yıllık bir dönem için uygulanmış daha sonra bir on yıl daha uygulanmaya devam edilmiştir. Üçüncü on yıllık dönemin ortasında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasından etkilenerek 1995 yılından itibaren on yıllık süreç 1 Ocak 1995 - 1 Temmuz 1999, 1 Temmuz 1999 - 31 Aralık 2001 ve 1 Ocak 2002 - 31 Aralık 2005 olmak üzere üç döneme ayrılmıştır⁴¹⁰.

2009-2011 döneminde AB tarafından uygulanan üç farklı GTS rejimi vardır ve bu rejimlerin uygulanması 2013 yılı sonuna kadar uzatılmış bulunmaktadır. Buna göre standart GTS uygulaması, 176 gelişmekte olan ülke ve gümrük bölgesi için uygulanmış, 6300 tarife satırını kapsamıştır. GTS+, gelişmekte olan seçilmiş ülkelerin desteklenmesini öngören ve GTS Rejimi ekindeki konvansiyonları onaylamaları şartı ile bu ülkelere verilen ilave tarife indirimlerini kapsamaktadır. Silahlar hariç her şey sistemiyle ise, en az gelişmiş olan 50 ülkenin vergisiz ve kota kısıtlamalarına maruz kalmadan AB pazarına girebilmesi öngörülmüştür. Ancak, GTS kapsamında tavizlerden yararlanan bir ülke, eğer belirli beş sektörde, AB ile gerçekleştirdiği ihracatı, aynı sektörde GTS kapsamında AB ile gerçekleştirilen toplam ihracatın %75'ini geçerse, terfi mekanizması uygulanmaktadır. Bununla birlikte, AB ile GTS rejiminden daha tavizli bir anlaşma imzalanırsa GTS rejiminden yararlanan ülkeler sistemden çıkarılmaktadır. Afrika ülkelerinin çoğu, Lomé sözleşmeleri kapsamında olduğu için GTS rejiminden yararlanamamaktadırlar.

⁴⁰⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Ortak Ticaret Politikası**, s.10, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/7c53b0dc.pdf>, (12.05.2013), (İKV, Ortak Ticaret Politikası).

⁴⁰⁹ İKV, Ortak Ticaret Politikası, s. 10.

⁴¹⁰ İKV, Ortak Ticaret Politikası, s. 10.

Ancak, Güney Afrika (ulaştırma ekipmanları) ve Cezayir (mineral ürünler) 2004-2006 değerlendirmesi sonucu hala GTS rejimi kapsamında olan Afrika ülkeleridir⁴¹¹.

2.2.4.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı

19-20 Ekim 1972 Paris Zirvesi'nde AB, genelleştirilmiş tercihler sisteminden ayrı olarak, dış ilişkilerinde güven ve istikrar sağlamak ve özellikle Akdeniz'in güneyindeki ülkelerle ilişkilerini geliştirmek için Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nı oluşturmuştur⁴¹². 1960'lı yıllarda ayrıcalıklı ticaret antlaşmaları ile başlayan ve "Küresel Akdeniz Politikası" olarak adlandırılan politika ile Avrupa, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'deki tehdidine karşılık Akdeniz ülkelerini AB'ye yaklaştırmak istemiştir⁴¹³. Bu bağlamda Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AB'ye üye olması Akdeniz politikasının başarısı olarak algılanmıştır⁴¹⁴.

Birlik, 1980'li yıllarda özellikle ACP ülkeleri ile olan ilişkilerinde eski sömürgeleri ile ticaretini geliştirmek ve mali yardım sağlamak için ekonomik işbirliği antlaşmaları yapmıştır. Soğuk Savaş boyunca AB, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde demokratik yönetim, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi normatif unsurlar üzerinde durmamış, siyasi değil ekonomik işbirliği yapma eğilimi göstererek az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınması üzerinde durmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde AB, ekonomik, ticari ve ortaklık antlaşmalarında üçüncü ülkelerle ticari işbirliği yapmak veya onlara mali yardım sağlamak için demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesini şart koşmaya başlamıştır⁴¹⁵.

1990 sonrası değişen dünya düzeninin etkisiyle AB, Akdeniz Politikasını yeniden düzenlemiş ve 1992 Lizbon Zirvesi ile "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı" şekillenmiş, 1995 Cannes Zirvesi'nde Barselona Bildirgesi ile ortaklığın yeni biçimi resmîyet kazanmıştır⁴¹⁶. Barselona Bildirgesi, 28 Kasım 1995'te Cezayir, Mısır, Kıbrıs, Ürdün, İsrail, Suriye, Fas, Malta, Lübnan, Tunus, Türkiye ve Filistin özerk

⁴¹¹ Ekonomi Bakanlığı, "Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi", <http://www.ekonomi.gov.tr/avrupabirligi/index.cfm?sayfa=AED5A6A0-D8D3-8566-4520BFD71BEA764D>, (12.05.2013).

⁴¹² Balkır, s. 97.

⁴¹³ AB Ansiklopedisi I, s. 46.

⁴¹⁴ Balkır, s. 97.

⁴¹⁵ Saatçioğlu, ss. 658-659.

⁴¹⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı", http://www.ikv.org.tr/sozluk.asp?bas_harf=A&anahtar=&sayfa=4&id=981, (14.02.2013).

bölgeleri ile AB arasında imzalanmıştır⁴¹⁷. Bildirge ile AB ve Akdeniz ülkeleri arasında bir serbest ticaret bölgesi kurulması ve ekonomik, mali, siyasi, beşeri, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliği yapılması hedeflenmiştir⁴¹⁸. Bildirgeye göre, taraflar ekonomik ve finansal ortaklık yoluyla ortak bir barış ve refah ortamı yaratarak sürdürülebilir, dengeli bir sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini ve sivil toplumlar arasında anlayışın ve kültür alışverişinin teşvik edilerek sosyal, kültürel ve insani dayanışmanın sağlanmasını hedeflemişlerdir⁴¹⁹.

İlk on yılda Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ekonomik düzeyde beklenen kalkınmayı gerçekleştirmedi başarılı olamamış, Akdeniz'in kuzeyi ile güneyi arasındaki dengesizlik azalmamış ve gereken mali yardımlar ve yapısal teşvikler sağlanamamıştır⁴²⁰. Bu nedenle AB, Komşuluk Politikası ile yeni düzenlemeler yapma gereği duymuştur.

2.2.4.3. Avrupa Komşuluk Politikası

AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerini düzenleyen bir başka politika ise, "Avrupa Komşuluk Politikası"dır (European Neighbourhood Policy, ENP). AB'nin 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerini de içine alacak şekilde genişlemesi ile Ukrayna ve Moldova gibi yeni komşulara sahip olmuştur. Bu süreçte, yeni komşu oldukları ülkelerde ve kendisine yakın olan Kuzey Afrika ve Kafkasya bölgelerinde, barış, istikrar ve güveni hâkim kılmak istemiş ve bu bölgelerin ekonomik ve siyasi kalkınmalarına destek verecek mekanizmalar geliştirmiştir⁴²¹.

ENP, AB'nin küresel ekonomik ve siyasi sistemde istikrarı korumak için üçüncü ülkelere demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisinin işlemesi koşulu ile mali yardım ve diğer teşvikleri sağlamak suretiyle destek olma politikasıdır⁴²². Komşuluk Politikası ilk kez, Mart 2003'te Avrupa Komisyonu'nun "Daha Geniş Avrupa" belgesinde resmileşmiş ve Mayıs 2004'te Komisyon, "Avrupa Komşuluk

⁴¹⁷ AB Ansiklopedisi I, s. 241.

⁴¹⁸ European Commission, "Barcelona Declaration", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf, (14.02.2013), (Barselona Bildirgesi).

⁴¹⁹ Barselona Bildirgesi.

⁴²⁰ Balkır, s. 99.

⁴²¹ Saatçioğlu, s. 665.

⁴²² Saatçioğlu, s. 665.

Politikası Strateji Belgesi”ni yayınlamıştır⁴²³. Buna göre, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin ve Suriye bu politikaya dâhil olan ülkelerdir⁴²⁴.

Barselona Süreci ile karşılaştırıldığında Beyaz Rusya, Moldova gibi doğu ülkelerini de kapsamakta ancak, Türkiye gibi üyelik perspektifi olan ülkeleri kapsamamaktadır. Çünkü AB, komşuluk politikası ile üyelik vaat etmemektedir; bunun yerine siyasi koşullar öne sürerek mali ve ekonomik destek sağlama sözü vermektedir. Belgeye göre ENP’nin amacı, bölgesel işbirliği yoluyla denge ve istikrarın gerçekleştirilmesidir⁴²⁵. Ancak ENP, Barselona Bildirgesi ile temelleri atılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığından farklı olarak sadece tarifeler konusunda destek değil, ilk çıkışında ortaya atılan “kurumlar hariç her şey” mantığı ile tek pazara pek çok alanda katılım fırsatı vermeyi amaçlamıştır⁴²⁶.

Nitekim ENP, Barselona sürecine göre daha fazla olumlu koşulluluk sunmaktadır. Örneğin komşu ülkelerin AB’nin ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağlarına ve Avrupa araştırma alanına katılımı desteklenmekte, yatırım teşviki için yeni araçlar sunulmakta, dünya ticaret sistemiyle bütünleşmeleri için daha fazla destek ve yeni mali kaynaklar sağlanmakta ve böylece komşu ülkelerin AB ve dünya ekonomisi ile daha fazla bütünleşmesi hedeflenmektedir⁴²⁷.

Avrupa Komisyonu’nun ENP Strateji Belgesi ile politikaya ilişkin olarak Eylem Planlarının düzenlenmesi ve gelişmelerin iki taraflı olarak düzenli bir şekilde takip edilmesi öngörülmüş ve özellikle insandan insana etkileşim dikkate alınarak sivil toplumun geliştirilmesine önem verilmiştir. “Ortak Sahiplenme” başlığı altında, karşılıklı çıkarların ve öncelikli konuların ortak olması durumunda, eylem planlarının başarılı bir şekilde gerçekleşeceği belirtilmektedir⁴²⁸.

Böylelikle komşu ülkeler ve AB, politika önceliklerini birlikte belirlemekte ve bu önceliklere ulaşmak için Birlik tarafından komşu ülkelere mali destek sağlanırken, bu fonların verimli bir şekilde kullanılması da büyük önem taşımaktadır.

⁴²³ European Commission, “What is the Neighbourhood Policy”, http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm, (14.02.2013).

⁴²⁴ European Commission, “European Neighbourhood Policy Strategy Paper”, COM(2004) 373 final, Brussels, 12.5.2004, (ENP Strateji Belgesi), s. 4.

⁴²⁵ ENP Strateji Belgesi, s. 34.

⁴²⁶ Balkır, s. 100.

⁴²⁷ Balkır, ss. 101-102.

⁴²⁸ ENP Strateji Belgesi, s. 8.

AB, ENP ülkelerinin performanslarını da İlerleme Raporları ile kontrol etmekte ve bu raporlara göre destek sunmaktadır⁴²⁹.

Birlik, ENP politikası bünyesinde 2007 yılına kadar TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine yönelik), MEDA (Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ülkelerine yönelik) ve EIDHR (Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Komisyon İnisiyatifi) mali araçlarını kullanmış, 2007 yılından sonra MEDA ve TACIS araçları kaldırılarak sadece “Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı” (ENPI) kullanılmıştır⁴³⁰.

2.2.4.4. Akdeniz İçin Birlik

AB, kapsamı geniş olan ENP’yi daha bölgesel olarak ele alarak işbirliği düzeyini arttırmak amacıyla, Akdeniz İçin Birlik ve Doğu Ortaklığı olmak üzere iki bölgesel politika daha uygulamaya koymuştur⁴³¹. Bu yeni yaklaşım çerçevesinde 2008 yılından itibaren AB, Akdeniz için Birlik (Union for Mediterranean) politikası ile özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu’daki 15 ülkede⁴³² ekonomik bütünleşme ve demokratik reformları teşvik etmeyi amaçlamıştır. Akdeniz için Birlik içerisinde Akdeniz’e kıyısı olan ancak AB üyesi olmayan Cezayir, Mısır, Moritanya, Fas ve Tunus gibi Kuzey Afrika ülkeleri yer almaktadır⁴³³.

Akdeniz için Birlik özellikle, enerji, ulaştırma, kentsel kalkınma, su ve çevre sorunları ile diğer sosyal, kültürel sorunlarla ilgili siyasi diyalog ağırlıklı projeler aracılığı ile Akdeniz’de barış, güvenlik ve istikrar sağlanmasını ve böylece Akdeniz’de ekonomik refah alanı yaratılmasını hedeflemektedir.⁴³⁴ Daha önceki işbirliği girişimlerinden farklı olarak, çevre, sivil toplum, yenilenebilir enerji, deniz ve karayolları ulaşımı, girişimcilerin desteklenmesi ve eğitim konularında pratik projeler yoluyla somut sonuçlar elde edilmesi hedeflenmiş ve böylece Akdeniz’in sorunlarına daha gerçekçi çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Ancak bu girişim de

⁴²⁹ Balkır, s. 102.

⁴³⁰ European Union, “European Neighbourhood and Partnership Instrument, <http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/overview/>, (15.07.2013).

⁴³¹ Tangör, s. 595.

⁴³² Türkiye, İsrail, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Monako, Karadağ, Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Moritanya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus Akdeniz için Birlik Politikası kapsamında olan ülkelerdir. Daha önce bu ülkeler arasında yer alan Hırvatistan artık AB üyesi olduğu için bu politika kapsamındaki komşu ülkeler arasında değerlendirilmemektedir.

⁴³³ European Union, “Euromed”, http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm, (03.04.2013).

⁴³⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, “Akdeniz İçin Birlik (AİB)”, <http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa>, (15.07.2013).

AB'nin hükümetlerarası karara alma mekanizması ve güvenilirliğini ortaya koyamaması nedeniyle eleştirilmektedir. Bu bağlamda AB'nin hem Akdeniz'deki barış, refah ve istikrar ortamının sağlanması hem de uluslararası arenada güvenilir ve tutarlı bir normatif güç olabilmesi için Akdeniz için Birlik girişiminin somutlaştırılmasına daha fazla önem vermesi gerektiği ileri sürülmektedir.⁴³⁵

AB, 2009 yılında Komşuluk Politikasına dâhil olan Ermenistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova, Azerbaycan ile Konsey tarafından Prag Zirvesi'nde kabul edilen bir "Doğu Ortaklığı" (Eastern Partnership) da inşa etmiş ve bu ülkelerle bölgesel işbirliği ve ticaretin geliştirilmesi yoluna gidilmiştir. Doğu Ortaklığı da Komşuluk Politikasında olduğu gibi özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü konusunda ortak değerlere dayandırılmış ve ortaklık sayesinde bölgesel işbirliğinin artırılması hedeflenmiştir⁴³⁶.

⁴³⁵ Cemile Akça Ataç, "AB'nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz İçin Birlik ve Türkiye", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, Yıl:2012, ss.1-24, ss.10-14.

⁴³⁶ European Commission, "ENPI Eastern region", http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/regional-cooperation/enpi-east/index_en.htm, (15.02.2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA KITASINA YÖNELİK STRATEJİK ORTAKLIK POLİTİKASININ NORMATİF UNSURLARI

AB'nin Afrika kıtası ile ilişkilerini kısaca özetlersek, AB, Afrika ülkeleri ile ilişkilerini kıtalararası düzeyde, yerel, bölgesel ve ikili anlaşmalar düzeyinde ve ACP ülke grupları düzeyinde çok yönlü olarak yürütmektedir⁴³⁷. Daha önceki bölümde detaylı bir şekilde açıklandığı gibi, yerel-bölgesel düzeyde, Kuzey Afrika ülkeleri Avrupa-Akdeniz Ortaklığı içinde değerlendirilmekte olup, Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir parçasıdır ve bunun mali araçlarından yararlanırlar. Yine yerel-bölgesel düzeyde Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile AB ilişkilerinin yasal çerçevesini ise 2010 yılında ikinci kez revize edilen Cotonou Anlaşması ile düzenlenen ACP ülkeleri ile ortaklık anlaşması oluşturmaktadır ve bu ortaklığın finansman aracı, Avrupa Kalkınma Fonu'dur. AB, Nijerya, Cape Verde, Güney Afrika ülkeleri ile ve Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (Economic Community Of West African States, ECOWAS), Doğu ve Güney Afrika ve Hint Okyanusu, Orta Afrika ve Güney Afrika Topluluğu (Southern African Development Community, SADC) gibi bölgesel oluşumlarla da bakanlık düzeyinde belirli konularda siyasi diyalog geliştirmeye karar vermiş ve ikili anlaşmalar yapmıştır⁴³⁸.

Tüm Afrika kıtasını kapsayan kıtalararası ilişkiler, 2007 yılından beri AB-Afrika Stratejik Ortaklığı çerçevesinde hukuki bir temele oturtulmuş olup, stratejik ortaklık anlaşması ile her iki taraf da geleneksel kalkınma politikalarının ötesinde ortak çıkarlar ve stratejik hedefler yürütmek konusunda karara varmışlardır. AB-Afrika Stratejik Ortaklığı, iki kıta arasında paylaşılan vizyon ve ortak ilkelere dayalı uzun dönemli politika yönelimlerini tanımlamaktadır ve bu ortaklık AB ve Afrika arasındaki ilişkileri tanımlayan genel siyasi çerçeveyi çizmektedir⁴³⁹.

AB'nin normatif güç olmasının pek çok unsuru bu stratejik ortaklığın hedeflerinde ve işleyişinde görülmektedir. Özellikle ortaklığın ruhunu yansıtan AB-

⁴³⁷ EEAS, "Africa", http://eeas.europa.eu/africa/index_en.htm (27.02.2013).

⁴³⁸ EEAS, "Subregional", http://eeas.europa.eu/africa/subregional/index_en.htm, (27.02.2013).

⁴³⁹ EEAS, "The Continental Approach", http://eeas.europa.eu/africa/continental/index_en.htm, (28.02.2013).

Afrika Strateji Belgesi'nin 6. maddesinde iki kıta arasındaki ortaklık, sorumlulukların sahiplenilmesi yanında "insan hakları, demokratik prensipler ve hukukun üstünlüğü ile kalkınma hakkı" prensiplerine dayandırılmaktadır⁴⁴⁰. Bu bağlamda AB'nin, Afrika kıtası ile bütüncül yaklaşımda tesis ettiği ortaklığın çift yönlü ve kurumsal değerlendirmesi, aynı zamanda AB'nin normatif gücünün somut olarak işlerliğinin değerlendirilmesini sağlayacaktır.

3.1. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞININ KURUMSAL AKTÖRLERİ

3.1.1. AB'nin Ortaklığa İlişkin Aktörleri

AB açısından ortaklığın kurumları, AB Komisyonu, AB Konseyi, üye ülkeler, Afrika Birliği için Avrupa Delegasyonu, Avrupa Parlamentosu, Ekonomik ve Sosyal Komite ve sivil toplumdur⁴⁴¹.

3.1.1.1. AB Komisyonu

Eylem Planlarında belirtilen ve sekiz başlıkta ele alınan ortaklık konularının uygulanmasından kolektif sorumludur ve tüm Eylem Planları birbiri ile uyumlu ve tutarlı bir şekilde Komisyon tarafından düzenlenir⁴⁴². Ortaklığın başarılı bir şekilde işleyebilmesi için Komisyon kendi içinde üç temel hedef belirlemiştir. Buna göre Komisyon'un kendi içinde Afrika'ya ait hizmetlerle ilgili görev grubunun güçlendirilmesi, ortaklık konularının uygulanması hakkında AB-Afrika Ortaklığı yıllık uygulama raporları hazırlanması ve her Komisyon üyesinin ortaklık belgesinde belirtilen bir konu ile ilişkilendirilmesi ve bu üyelerin AB ile Afrika arasında bağlantı kurması hedeflenmiştir⁴⁴³.

İki kıta arasında sinerji ve etkileşimin artırılması amacıyla Komisyon içerisinde yeni mekanizmalar oluşturulmuş ve stratejik ortaklığın etkin bir şekilde yürütülmesi öngörülmüştür. Stratejik ortaklığın etkinliğinin artırılması için Komisyon'un mevcut görev dağılımının (Commission Africa Intra-Service Task Force) yapısı güçlendirilmiştir. Bu bağlamda göç, hareketlilik ve istihdam konusunda

⁴⁴⁰ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 2.

⁴⁴¹ Europafrica, "The Joint Strategy", <http://europafrica.net/2007/02/17/african-actors/#RECs>, (21.02.2013), (Europafrica, The Joint Strategy).

⁴⁴² Europafrica, The Joint Strategy.

⁴⁴³ Europafrica, The Joint Strategy.

yapılan çalışmaları izlemek ve değerlendirmek, bu konulardaki politikalar arasında uyumu sağlamak için Komisyon'un dünya çapında yardım programlarının yürütülmesinde destek sağlayan Yardım İşbirliği Ofisi (Europaid Cooperation Office, AidCo) kapsamına AB-Afrika Stratejik Ortaklığı da dâhil edilmiřtir⁴⁴⁴.

Avrupa Komisyonu delegasyonları ve Genel Müdürlükleri de ilgili konularda görevlendirilerek görev dağılımı yapılmıştır. Komisyon genel müdürlüklerinden Kalkınma Genel Müdürlüğü (Directorate-General for Development, DG-DEV), Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (Directorate-General for External Relations of the European Commission, DG-RELEX), Adalet, zgrlk ve Güvenlik Genel Müdürlüğü (Directorate-General for Justice, Freedom and Security, DG-JLS) ve İstihdam ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü (Employment, Social Affairs and Inclusion, DG-EMPL), stratejik ortaklığın yürütülmesinde ve AB açısından uygulanmasında görevlendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda Komisyon'un ortaklık konularına göre görev birimleri açıkça gsterilmektedir⁴⁴⁵.

⁴⁴⁴ Veronika Tywuschik ve Andrew Sherriff, "Beyond Structures? Reflections on the Implementation of the Joint Africa-EU Strategy", **European Center for Development Policy Management Discussion Paper Sayı. 87**, February 2009, s. 13.

⁴⁴⁵ Tywuschik/Sherriff, s. 13.

**Tablo 2: AB-Afrika Stratejik Ortaklığına İlişkin
AB Komisyonu Koordinasyon Birimleri**

Ortaklık Konusu	Kalkınma Genel Müdürlüğü	Diğer Bakanlıklar	Aidco
Tüm Konuların Koordinasyonu	Tüm Afrika kıtasını bünyesinde konu ve kurumlar	Michael Luis'in Kabinesi, Ferrero-Waldner'in Kabinesi, RELEX- Uluslararası Yardım Genel Sekreterliği Konseyi	Birim C6 Afrika Birliği ve Barış Gücü
Barış ve Güvenlik	Tüm Afrika kıtasını bünyesinde konu ve kurumlar, Barış ve Güvenlik	RELEX, Kriz durumları ve barış inşa süreci, DG-JLS, Dışişleri ve Genişleme	Birim C6 Afrika Birliği ve Barış Gücü
Demokratik Yönetim ve İnsan Hakları	Tüm Afrika kıtasını kapsayan konular, yönetim	DG-RELEX, İnsan hakları ve demokratikleşme	
Ticaret, Bölgesel Bütünleşme ve Altyapı	Ekonomik kalkınma: altyapı ve iletişim ağları, ticaret ve bölgesel bütünleşme	Ticaret Genel Müdürlüğü (DG Trade), Sağlık ve Tüketici Genel Müdürlüğü (DG SANCO), Ulaştırma ve Enerji Genel Müdürlüğü (DG TREN), Bölgesel İlişkiler Genel Müdürlüğü (DG-REGIO)	Birim 2 İş, Ticaret ve bölgesel bütünleşme
Milenyum Kalkınma Hedefleri	İleriye dönük çalışmalar ve politika tutarlılığı	DG-SANCO, Tarım Genel Müdürlüğü (DG-ADRI), DG-RELEX	Birim 3, Sosyal ve insani kalkınma ve
Enerji	Ekonomik kalkınma, altyapı ve iletişim ağları, ticaret ve bölgesel bütünleşme	DG TREN, DG-RELEX	Birim 7, Altyapı
İklim Değişikliği	Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi	Çevre Genel Müdürlüğü, (DG-ENV), DG-RELEX	Birim E6 Doğal Kaynaklar
Göç, Hareketlilik ve İstihdam	Tüm Afrika kıtasını bünyesinde konu ve kurumlar, göç	DG-JLS, DG-RELEX, DG-EMPL	Birim 3 sosyal ve insani
Bilim, Bilgi Toplumu ve Uzay	Ekonomik kalkınma: altyapı ve iletişim ağları, ticaret ve bölgesel bütünleşme	Araştırma Genel Müdürlüğü (DG-RTD), Yatırım Genel Müdürlüğü (DG-ENTR), Bilgi Toplumu ve Medya Genel Müdürlüğü (DG-INFOS), Ortak Araştırma Merkezi Genel Müdürlüğü (DG-JRC)	Birim 4, ACP ülkeleri için ortak operasyonlar

Kaynak: Tywuschik/Sherriff, s.14.

Bununla birlikte, AB Komisyonu ile Afrika Birliği Komisyonu arasında iletişimin güçlendirilip ilerideki toplantılarda siyasi konulara odaklanılması ve

Komisyon'un AB-Afrika arasında siyasi diyalogun gelişmesi için önemli bir yapı taşı olması öngörülmüştür⁴⁴⁶.

3.1.1.2. AB Konseyi

27 AB üye ülkesi ile diğer AB kurumlarını temsil eden ve ortaklık sürecinin işleyişinin izlenmesinde oldukça önemli bir aktördür⁴⁴⁷. Zira AB-Afrika stratejik ortaklığının temelleri AB Konseyi ile AB üyesi hükümetler tarafından belirlenir⁴⁴⁸. Haziran 2007'de geçici (ad-hoc) bir grup, AB-Afrika Stratejik Ortaklığı ve Eylem Planı'nın tasarlanıp kabul edilmesi için görevlendirilmiş daha sonra bu geçici grup, Brüksel tabanlı Afrika Çalışma Grubu(Africa Working Party)⁴⁴⁹ olarak düzenlenmiştir. Çalışma grubu, Lizbon Antlaşması'ndan sonra AB-Afrika Stratejik Ortaklığı'nın ve Eylem Planları'nın uygulanması ve koordine edilmesi için daha sık toplanmaya başlamıştır⁴⁵⁰. Sahra-altı Afrika'daki gelişmeleri izlemek ve analiz etmekle görevli olan ve ayrıca bu bölgede çatışmaların önlenmesi, çatışma yönetimi, demokrasi ve insan hakları gibi konuları da ele alan Grup⁴⁵¹ daha sonra Kuzey Afrika'yı da çalışma alanına dâhil ederek Pan-Afrikan sorunları ele almaya başlamıştır. Brüksel tabanlı grubun bu yeni yaklaşımı açıkça Afrika'yı bir bütün olarak değerlendirme anlayışını yansıtmaktadır⁴⁵².

Her AB-Afrika ortaklık konusu için birer AB uygulama takımı oluşturularak bu takımlar üye ülkelerin, Komisyon'un ve AB Konseyi Sekreteryası'nın ortaklığa katılmalarını sağlamaştırmakla görevlendirilmiştir⁴⁵³. Bu bağlamda, barış ve güvenlik konusunda AB Konseyi Genel Sekreterliği; demokratik yönetim ve insan

⁴⁴⁶ Europafrika, The Joint Strategy.

⁴⁴⁷ Europafrika, The Joint Strategy.

⁴⁴⁸ Africa-EU Partnership, "Europe Union", <http://www.africa-eu-partnership.org/partners/european-union>, (22.02.2013).

⁴⁴⁹ Europafrika, News and Resources on the Joint Africa-EU Strategy, The Joint Strategy site adresinde Afrika Çalışma Grubu, "Africa Working Group" olarak ifade edilirken, bkz. Europafrika, <http://europafrika.net/2007/02/17/eu-actors/#Council>, Brussels Office Weblog sitesinde "Africa Working" Party olarak ifade edilmektedir. Bkz. Brussels Office Weblog, "Africa Working Party", http://brussels.cta.int/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=51&Itemid=0&year=2009&month=09&day=01&uid=743e68e9f069e675f24bb4d6a9b49d7c, (22.02.2013).

⁴⁵⁰ Europafrika, The Joint Strategy.

⁴⁵¹ Brussels Office Weblog, "Africa Working Party", http://brussels.cta.int/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=51&Itemid=0&year=2009&month=09&day=01&uid=743e68e9f069e675f24bb4d6a9b49d7c, (22.02.2013).

⁴⁵² Europafrika, The Joint Strategy.

⁴⁵³ Europafrika, The Joint Strategy.

hakları konusunda Almanya; ticaret, bölgesel bütünleşme ve altyapı konusunda AB Komisyonu; MKH konusunda İngiltere; enerji konusunda Avusturya ve Almanya; iklim değişikliği ve çevre konusunda Fransa; göç, hareketlilik ve istihdam konusunda İspanya; bilim, bilgi toplumu ve uzay konusunda ise Fransa ve Portekiz, öncü ülkeler ve kurumlar olarak belirlenmiştir. AB üye ülkelerinin ortaklık konuları ile ilişkilendirilmesinde söz konusu ülkelerin ve kurumların Afrika ülkeleri ile olan tarihi, kültürel ve ekonomik benzerlikleri ve bağları önemli bir faktör olarak dikkate alınmıştır⁴⁵⁴.

3.1.1.3. Afrika Birliği'ne İlişkin AB Delegasyonu

AB'nin Afrika ile yeni stratejik ortaklığına geniş çaplı yaklaşımının desteklenmesinde başlıca rolü üstlenmektedir. AB ve Afrika Birliği kurumları arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde ve uluslararası ve çok taraflı diğer ortaklarla koordinasyonun sağlanmasındaki siyasi rolüne ek olarak AB Delegasyonu, özellikle kapasite inşa programları yoluyla Afrika Birliği'nin kurumsal gelişimi konusunda Afrika Birliği'ne doğrudan destek sağlayan önemli bir aktördür⁴⁵⁵.

3.1.1.4. Avrupa Parlamentosu

AB-Afrika Stratejik Ortaklığı'nın kurumsal bir aktörü olarak, ortaklık stratejisi bağlamında hazırlanan Eylem Planlarının izleme ve uygulanmasından sorumludur. Avrupa Parlamentosu, Afrika Birliği bünyesindeki Pan-Afrika Parlamentosu ile birlikte çalışarak daha yakın işbirliği kurmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun spesifik rolü Stratejik Ortaklık Belgesinin 117. maddesinde belirtilmiş, buna göre Avrupa Parlamentosu ile Pan-Afrika Parlamentosu'nun paralel hareket ederek, Eylem Planlarında belirtilen politika ve eylemlerin uygulanmasında sağlanan ilerleme hakkında ortak bir rapor hazırlanmasını koordine etmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, hazırlanan bu raporların her üç yılda bir AB ve Afrikalı

⁴⁵⁴ Jack Mangala, "Africa-EU Partnership: Historical Background, Institutional Architecture and Theoretical Framework", **Africa and European Union: A Strategic Partnership**, (Ed. Jack Mangala), Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 32.

⁴⁵⁵ Europafrika, "EU Actors Involved in The Joint Africa-EU Strategy", <http://europafrika.net/2007/02/17/eu-actors/#delegation>, (28.02.2013).

hükümet başkanlarının katılımıyla düzenlenen zirve toplantılarında görüşülmek üzere AB-Afrika Bakanlık Troykasına⁴⁵⁶ sunulacağı da belirtilmiştir⁴⁵⁷.

3.1.1.5. AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi

Stratejik Ortaklık Belgesinin 104. ve 105. maddelerinde belirtildiği gibi, iki kıtanın halkları ve resmi kurumları arasında diyalogun kurulması ve demokratik yönetime katkı sağlanması ve ayrıca sosyo-ekonomik paydaşlar arasında eşgüdüm oluşturulması için AB ve Afrika Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Komite'lerinin birlikte çalışması öngörülmüştür.

3.1.2. Afrika'nın Ortaklığa İlişkin Aktörleri

2007'de kabul edilen AB-Afrika Strateji Belgesi'ne göre, Afrika açısından ortaklığın kurumsal tarafını, Afrika Birliği'nin organları, üye devletler ve sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır.

Bu bağlamda:

- Birlik Meclisi (The Assembly of The Union);
- Yürütme Konseyi (The Executive Council);
- Pan-Afrika Parlamentosu (The Pan-African Parliament);
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi (African Court of Human and Peoples' Rights);
- Afrika Birliği Komisyonu (The Commission);
- Daimi Temsilciler Komitesi (The Permanent Representatives Committee);
- Uzmanlaşmış Teknik Komiteler (The Specialized Technical Committees);
- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Konsey (The Economic, Social and Cultural Council, ECOSOCC);
- Finansal Kuruluşlar (The Financial Institutions) Birliğinin Kurucu Antlaşması'nda belirtilen organlardır⁴⁵⁸.

⁴⁵⁶ AB-Afrika Bakanlık Troykası, iki yılda bir Afrika ya da Avrupa'da toplanarak ilgili tüm birimleii bilgilendirmektedir. Detaylı bilgi için bkz: <http://europafrica.net/africa-eu-dialogue/africa-eu-ministerial-meetings/>, (10.07.2013). AB-Afrika Bakanlık Troykasına AB Konseyi Başkanı ve Afrika Birliği dışişleri bakanları, Afrika Birliği Komisyonu, Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları, AB Komisyonu ve AB Konseyi katılmaktadır. bkz: <http://www.africa-eu-partnership.org/about-us/how-it-works>, (10.07.2013).

⁴⁵⁷ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 23.

⁴⁵⁸ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 8.

Afrika İnsan Hakları Mahkemesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Bölgesel Ekonomik Topluluklar ve NEPAD da Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda geçmeyen ancak stratejik ortaklığın hedef konuları içinde rolleri bulunan diğer aktörlerdir.

3.1.2.1. Birlik Meclisi

Afrika Birliği'nin, üye devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları veya temsilcilerinden oluşan en üst düzey organıdır. Yılda en az bir kez olağan ve üye devletlerin çağrısı üzerine iki veya üç kez olağanüstü toplantılar gerçekleştirilir. Meclis Başkanı, bir yıllık süre için üye ülkelerin temsilcileri arasından seçilir⁴⁵⁹.

Meclis, Afrika Birliği'nin ortak politikasını belirler, diğer Birlik organlarının öneri ve tavsiyelerini değerlendirir ve bunlar hakkında karar verir. Birliğe yeni üye önerir ve yeni bir organın kurulmasına karar verir, üye ülkeler arasında koordinasyonu sağlar. Birlik bütçesini kabul eder, çatışma ve savaş durumunda Yürütme Konseyi'ne direktifler verir, Komisyon Başkanını, yardımcı/yardımcılarını ve bunların görevlerini belirler⁴⁶⁰. Bu bağlamda Birliğin idaresi büyük oranda Birlik Meclisi tarafından gerçekleştirilmektedir.

3.1.2.2. Yürütme Konseyi

Dışişleri Bakanlarından ya da üye ülkelerin hükümetleri tarafından belirlenen diğer bakan veya yetkililerden oluşmaktadır. Yılda en az iki kez olağan, üye ülkelerin üçte ikisinin çağrısı üzerine de olağanüstü toplanır. Yürütme Konseyi, dış ticaret, enerji, sanayi, gıda, bitkisel ve hayvansal kaynaklar, ormancılık, su kaynakları, kuraklık, çevrenin korunması, insani yardım ve doğal afet yardımı, ulaştırma ve iletişim, sigorta, eğitim, sağlık, kültür, insan kaynakları ve kalkınma, bilim ve teknoloji, vatandaşlık, yerleşim ve göç, anne ve çocuk sağlığı ile engelliler dâhil sosyal güvenlik konuları, Afrika ödül ve madalya sisteminin kurulması gibi konularda Birlik Meclisi'ne karşı sorumludur. Bununla birlikte Yürütme Konseyi, Uzmanlaşmış Teknik Komiteler oluşturma hususunda da yetkilendirilmiştir⁴⁶¹.

⁴⁵⁹ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 8.

⁴⁶⁰ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 9.

⁴⁶¹ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 14.

Buna göre Yürütme Konseyi, Birliğin dışişlerine ilişkin eylemlerin kararlarının ve politikalarının belirlendiği organdır. 2011-2013 yıllarını kapsayan 2. Eylem Planı'nda önceliklerden biri olan Afrika'da güvenilir istatistiklerin desteklenmesi hususunda da Yürütme Konseyi'nde Afrika Birliği Genel Kurulu'na bağlı bir İstatistik Birimi oluşturulmasına karar verilmiştir⁴⁶².

3.1.2.3. Pan-Afrika Parlamentosu

18 Mart 2004'te Afrika Birliği bünyesinde faaliyette bulunan Pan-Afrika Parlamentosu, Afrika kıtasının karşılaştığı zorluklar karşısında karar verme konusunda Afrika halklarının ve kurumlarının katılımı için ortak bir platform sağlama vizyonuna hizmet etmek için kurulmuştur ve temel amacı, üyeleri genel oyla seçilmiş, tam yasama yetkisine sahip bir kurum vizyonuna sahip olmaktadır⁴⁶³.

Pan-Afrika Parlamentosu'nun, Avrupa Parlamentosu ile parlamentolararası düzeyde birlikte çalışarak Afrikalıların Eylem Planlarındaki konular hakkında bilgilendirilmesini sağlaması ve AB-Afrika arasında düzenlenen Zirvelere katılarak ortaklığın gelecek yönelimlerinin belirlenmesinde rol oynaması öngörülmüştür⁴⁶⁴. Bu kapsamda Afrika Birliği sözcüsü Desmond Orjiako, Pan-Afrika Parlamentosu'nu, tüm insanların görüşlerini yansıtabileceği bir forum olarak nitelendirmiş ve Pan-Afrika Parlamentosunun, vatandaşlara, kendilerinin nasıl yönetileceğine dair bildirimlerde bulunma olanağı sağlayan bir araç olduğunu belirtmiştir⁴⁶⁵.

Pan-Afrika Parlamentosu, Bölgesel Ekonomik Toplulukların ve Afrika Birliği'ne üye olan ulusların parlamentoları ile yakın işbirliği içinde çalışmak ve bu kuruluşlarla ortak sorun ve çıkarları tartışmak üzere yıllık danışma toplantıları düzenlemekle görevlidir. Bu çerçevede kurumun amacı, Afrika'nın geleceğine ilişkin konularda hukuk kuralları yaratılması ve bu kuralların oluşumuna Afrikalıların dâhil edilmesidir⁴⁶⁶.

⁴⁶² Africa-EU Partnership, "Joint Africa EU Strategy Action Plan 2011-2013", <http://www.africa-eu-partnership.org>, (18.04.2013), (2. Eylem Planı), s.30.

⁴⁶³ African Union, "Pan-African Parliament", <http://www.au.int/en/organs/pap>, (01.03.2013).

⁴⁶⁴ Europafrica, "African Actors Involved in the Joint Afrika-EU Strategy", <http://europafrica.net/2007/02/17/african-actors/#AUC>, (01.03.2013), (African Actors).

⁴⁶⁵ Tim Murithi, "Institutionalising Pan-Africanism Transforming African Union Values and Principle into Policy and Practice", **Institute For Security Studies**, Sayı:143, June 2007, s. 7.

⁴⁶⁶ Murithi, s. 7.

1. Eylem Planında Pan-Afrika Parlamentosu, APRM mekanizmasının ve demokrasi, seçimler ve iyi yönetim üzerine Afrika Şartı'nın desteklenmesi önceliğinin gerçekleşmesinde bir aktör olarak kabul edilmiş, Parlamento yoluyla Afrikalıların yönetime katılmaları ve dolayısıyla demokrasinin geliştirilmesi hedeflenmiştir⁴⁶⁷. Bunun yanında Parlamento'ya Afrika'nın bütünleşme sürecinin gerçekleşmesinde, özel sektör yatırımlarının arttırılmasında, kültürel mallarda⁴⁶⁸ AB ile işbirliğinin güçlendirilmesinde ve Afrika'da ticaretin AB standart ve normlarına uygun olarak gelişmesinde farkındalık yaratma konusunda işlevler yüklenmiştir⁴⁶⁹. Bu noktada özellikle iki kıtanın kültürel mallarda yasadışı ticarete karşı mücadele edecekleri ve Afrikalı devletler arasında bu konuda kamuoyu farkındalığının arttırılmasına ve teknik desteğin sağlanmasına çalışılacağı ifade edilmiştir⁴⁷⁰.

Parlamentonun farkındalık yaratma görevi bağlamında AB, stratejik ortaklık belgesinde sözü edilen evrensel değerlerin, kurumsal düzenlemeler yoluyla kıtada yayılmasını sağlamaya çalışmaktadır. 2. Eylem Planında ise 1. Eylem Planındaki işlevlerine ek olarak, Pan-Afrika Parlamentosu, sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi ile orantılı bir şekilde küresel ve uluslararası boyutta diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesi konusunda önemli bir aktör olarak kabul edilmiştir⁴⁷¹.

AB-Afrika stratejik ortaklığı çerçevesinde birçok işlev yüklenen Pan-Afrika Parlamentosu'nun denetim, temsil ve yasama yönünden faaliyetlerinin etkinliği henüz sağlanabilmiş değildir. Yasama yönünden Pan-Afrika Parlamentosu, henüz kıtasal anlamda kanun yapabilecek güçte değildir ve kurumsal yönüyle Afrika Birliği'nin diğer organları ile iletişimi zayıftır. Temsil açısından Parlamento üyeleri, doğrudan değil, Afrika Birliği'ne üye olan ülkelerin parlamentolarının üyeleri arasından ve dolaylı olarak seçilmektedir. Bu nedenle Pan-Afrika Parlamentosu'nun tüm Afrika kıtasını ilgilendiren yasa teklif etmesi üye ülkelerin temsilcileri ile sınırlı kalmaktadır. Ayrıca Parlamento'nun doğrudan Birlik Meclisi ya da Yürütme

⁴⁶⁷ 2. Eylem Planı, s. 13.

⁴⁶⁸ Kültürel Mallar, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı'na ilişkin ulusal programda, her türlü mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları, arkeolojik değerlerdeki yerler, bütünü itibariyle tarihi veya artistik bir alaka arz eden yapı toplulukları, sanat eserleri, elyazmaları, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıya eşya olarak tanımlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR,22122/avrupa-birligi.html>, (19.04.2013).

⁴⁶⁹ 1. Eylem Planı s. 14, 17, 18.

⁴⁷⁰ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 31. madde, s. 8.

⁴⁷¹ 2. Eylem Planı, s. 22.

Konseyi ile etkileşimde bulunabilmesi için gerekli mekanizmalar henüz kurulamamıştır ve bu nedenle Parlamento, denetim işlevini de tam olarak yerine getirememektedir. Parlamento üyelerinden biri ile yapılan bir görüşmede, Parlamento'nun denetiminin seçimlere gözlemci ve bilirkişi heyeti göndermekten ibaret olduğu, yürütmeyi şeffaf ve hesap verilebilir hale getirmek için de bu denetimin yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Karar alma mekanizmasında da Parlamento'nun rolünün güçlendirilmesi gerektiği ve bunun için Birlik Meclisi ile Pan-Afrika Parlamentosu'nun Zirveler dışında bilgi alışverişini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir⁴⁷².

3.1.2.4. Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Mahkemesi

Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Mahkemesi'nin kurulmasına ilişkin Afrika Şartı'na ek protokol⁴⁷³, 1998 yılında Burkina-Faso'da gerçekleşen Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'nin 36. olağan oturumunda kabul edilmiştir⁴⁷⁴. Mahkemenin yapısı, görevleri ve işlevi, Afrika Şartı'nın ek protokolünde düzenlenmiştir ve sözü edilen protokol, 15'ten fazla ülkenin onaylamasıyla 25 Şubat 2004'te uygulamaya girmiş ve bugüne kadar protokolü, 26 Afrika ülkesi kabul etmiştir. Mahkeme, Protokolün 5. maddesi uyarınca, Afrikalı hükümetlerarası örgütlerin, Protokole taraf olan devletlerin başvurusunu ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'na yapılan şikâyetlerden kendisine iletilen şikâyet ya da başvuruları inceleyebilir. Bununla birlikte Afrika Şartı nezdinde gözlemci statüsü olan sivil toplum örgütleri ile Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin yargılama yetkisini kabul eden devletlerin vatandaşları Mahkemeye doğrudan başvurabilmektedirler⁴⁷⁵.

2006 yılının Ocak ayında Afrika Birliği Meclisi, Afrika Birliği'ne üye ülkeler arasından Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin yargıç adaylarını

⁴⁷² Ogochukwu Nzewi, "Rapid or Incremental Change? Assignin Greater Legislative Powers To The Pan African Parliament", Research Report 123, Centre for Policy Studies, **Royal Danish Ministry of Foreign Affairs** (DANIDA), Johannesburg, Mart 2010, ss. 11-19.

⁴⁷³ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Hakları Şartının bir Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Protokol.

⁴⁷⁴ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yayıncılık, 6. Bası, İstanbul, 2007, (Gemalmaz, 2007), s. 1380.

⁴⁷⁵ African Union, "The African Court on Human and Peoples' Rights", <http://au.int/en/organs/cj>, (22.06.2013).

açıklanmış ve Mahkemenin ilk 11 yargıcı⁴⁷⁶ 2006 yılında seçilmiştir. Bu yargıçlar arasında önemli olan bir nokta, Afrika Şartı'na ek protokolde açıkça belirtilmesine rağmen cinsiyet dengesinin kurulamamış olmasıdır. Bununla birlikte protokolün yargıçların bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesine uygun olmayan bir şekilde, Burkina Faso'dan seçilen bir yargıcın aynı zamanda ülkesindeki Adalet Bakanlığı'nda hukuk müşaviri olarak görevli olması eleştirilmiştir⁴⁷⁷.

Günümüzde Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Başkanlığını Yargıç Sophia Akuffo (Gana), Başkan Yardımcılığını ise Fatsah Ouguergouz (Cezayir) yürütmekte olup diğer dokuz yargıç Güney Afrika, Burundi, Tanzania, Malavi, Nijerya, Fildişi Kıyısı, Senegal, Kenya ve Togo'dan seçilmiş olup cinsiyet dengesi halen sağlanamamıştır. Mart 2013 itibari ile Mahkeme'nin yargılama yetkisini Burkina Faso, Gana, Malavi, Mali, Tanzania, Ruanda ve Fildişi Sahilleri olmak üzere sadece 7 Afrika ülkesi kabul etmiştir⁴⁷⁸.

Mahkeme, 1. ve 2. Eylem Planlarında, siyasi diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesi, insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda uluslararası düzenlemelerle uyumun sağlanması hususu ile bağlantılı şekilde ve adı çok az geçen bir aktör olarak görülmektedir⁴⁷⁹.

3.1.2.5. Afrika Birliği Komisyonu

Birlik Sekreterliği olarak görev yapmakta olup, bir Başkan ve yardımcısı, 8 diğer üyeler olmak üzere toplam 10 üyeden (komiser⁴⁸⁰) oluşur. 2013 yılı için, Komisyon Başkanı, aynı zamanda Güney Afrika İçişleri Bakanı olan Dr. Nkosazana Dlamini Zuma⁴⁸¹, yardımcısı ise Kenyalı bir ekonomist olan Erastus Mwencha'dır⁴⁸².

⁴⁷⁶ Sophia Akuffo (Gana), Kanyiehamba (Uganda), Bernard Ngoepe (Güney Afrika), Jean Emile Somda (Burkina Faso), Hamdi Faraj Fanoush (Libya), Kelello Justina Mafoso-Guni (Lesotho), Jean Mutsinzi (Ruanda), Fatsah Ouguergouz (Cezayir), Modibo Touny Guindo (Mali), El Hadji Guisse (Senegal), Gerard Niyungeko (Burundi) Bkz. Gemalmaz, 2007, s. 1386.

⁴⁷⁷ Gemalmaz, 2007, s. 1386.

⁴⁷⁸ African Union, "The African Court on Human and Peoples' Rights", <http://www.au.int/en/organs/cj>, (15.05.2013).

⁴⁷⁹ 1. Eylem Planı, s. 14, 17, 18, 2. Eylem Planı, s. 22.

⁴⁸⁰ African Union İnternet Sitesi'nde "commissioner" olarak ifade edilmiştir.

⁴⁸¹ Dr. Nkosazana Dlamini Zuma, Temmuz 2012'de yapılan seçimde Afrika Birliği tarafından seçilen ilk kadın Komisyon Başkanı olmuştur. Ocak ayında düzenlenen ilk oylama turunda diğer başkan adayı olan Gabon'lu Jean Ping'in de seçilmek için gerekli olan üçte iki çoğunluğu sağlayamayınca ancak üçüncü turda seçilen Zuma, toplam 54 Afrika ülkesinden 37'sinin oyunu alarak seçilmiştir. Seçimde, İngilizce konuşulan ülkelerde Zuma, Fransızca konuşulan ülkelerde

Komisyon'un yapısı (Başkanı, Başkan Yardımcıları ve diğer üyeleri), işlevleri ve mevzuatı Birlik Meclisi tarafından belirlenir⁴⁸³.

Komisyon, üye ülkeler arasında uzlaşma sağlanmasına yönelik bir dizi istişareler yürütmüş ve bu bağlamda Afrika Birliği'ne üye ülkelerle iki bölgesel istişare düzenlemiştir. Bunların ilki 19-20 Mart 2008'de Batı, Kuzey ve Orta Afrika bölgelerinden gelen üye devletlerin bir araya geldiği Burkina Faso'da ikincisi ise 14-15 Nisan 2008'de Doğu ve Güney Afrika bölgelerinden gelen üye devletlerin bir araya geldiği Lesotho'da gerçekleşmiş ve AB de bu toplantılara gözlemci olarak katılmıştır. Sözü edilen toplantılarda pek çok değişik konuda birçok öneri ortaya atılmıştır ve Afrika Birliği Komisyonu'nun işlevi hakkında iki önemli karara varılmıştır⁴⁸⁴.

Birinci karara göre, Afrika Birliği Komisyonu, Sharm-el Sheikh Zirvesi'nde Afrika Birliği Yürütme Kurulu tarafından benimsenen 1. Eylem Planı ve Ortaklık Stratejisi sürecinin uygulanmasını koordine etmede kilit rol oynayacaktır. Birinci Eylem Planı'nda yer alan ve Afrika Birliği tarafından benimsenen politika, taahhüt ve kararları yansıtan AB-Afrika stratejik ortaklığının sekiz temel ortaklık konusunun hedeflerinin hayata geçirilebilmesi için aynı zamanda Afrika Uzman Grupları'na dâhil olacak Görev Timleri oluşturulması öngörülmüştür⁴⁸⁵.

İkinci kararda, AB Komisyonu'nda olduğu gibi, sekiz Afrika Uzman Grubu oluşturularak bu grupların, ilgili Afrika ülkelerinin, Bölgesel Ekonomik Topluluklarının, Afrika Birliği Komisyonu üyelerinin ve uzman kuruluşların temsilcilerini ihtiva etmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda Komisyon içerisinde, Siyasi İşler, Sosyal İşler, Ticaret ve Sanayi İşleri, Ekonomik İşler, Barış ve Güvenlik, Altyapı ve Enerji, İnsan Kaynakları, Bilim ve Teknoloji İşleri ve Kırsal Ekonomi ve Tarım konusunda görev alanları oluşturulmuş olup, her bir görev alanı için bir üye görevlendirilmiştir⁴⁸⁶.

ise Ping tercih edilmiştir. Bkz. Hürriyet Gazetesi, 16.07.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20996351.asp>, (19.06.2013).

⁴⁸² African Union, "The Commission", <http://au.int/en/commission>, (20.06.2013).

⁴⁸³ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 14.

⁴⁸⁴ Europafrika, "African Actors Involved in the Joint Africa-EU Strategy", <http://europafrika.net/2007/02/17/african-actors/#AUC>, (28.02.2013), (African Actors).

⁴⁸⁵ Europafrika, African Actors.

⁴⁸⁶ 2013 yılı itibari ile, Barış ve Güvenlik komiseri Ramtane Lamamra, Siyasi İşler Komiseri Dr. Aisha Abdullahi, Sosyal İşler Komiseri Dr. Mustapha S. Kaloko, Ticaret ve Sanayi Komiseri

Ekonomik İşler, stratejik ortaklık belgesi ile öngörülen tüm işbirliği alanlarından sorumlu tutulmuş olup, barış ve güvenlik konusunda Barış ve Güvenlik; demokratik yönetim ve insan hakları konusunda Siyasi İşler; ticaret, bölgesel bütünleşme ve altyapı konusunda Ekonomik İşler, Ticaret ve Sanayi, Altyapı ve Enerji; MKH konusunda Ekonomik İşler, Sosyal İşler, Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet; enerji konusunda Altyapı ve Enerji; iklim değişikliği konusunda Kırsal Ekonomi ve Tarım; göç, hareketlilik ve istihdam konusunda Sosyal İşler; bilim, bilgi toplumu ve uzay konusunda ise İnsan Kaynakları, Bilim ve Teknoloji uzman grupları görevlendirilmiştir⁴⁸⁷.

Bu uzman gruplarının devam eden proje ve programlar yanında çeşitli ortaklıkların uygulanmasında yarar sağlayabilecek mevcut imkân ve araçların da yönetiminde görevlendirilmesine karar verilmiştir⁴⁸⁸. Afrika Birliği Komisyonu'nun başlı başına misyonu, Afrika Birliği üye devletleri, Bölgesel Ekonomik Topluluklar ve Afrika vatandaşları ile yakın işbirliği kurarak Afrika'nın bütünleşme ve kalkınma sürecine katkı sağlamaktır⁴⁸⁹.

Bununla birlikte Stratejik Ortaklık Belgesi'nin 103. maddesinde AB Komisyonu ile Afrika Birliği Komisyonu'nun Ortak AB-Afrika Birliği Görev Timine siyasi liderlik ve enerji sağlamak için yıllık toplantılar düzenlenmesi öngörülmüştür. Ayrıca 2008-2010 yıllarını kapsayan 1. Eylem Planında Afrika Birliği Komisyonu'nun AB-Afrika Ortaklığı konusunda politika yapımı ve uygulamasında rolünün güçlendirilmesi öngörülmüştür⁴⁹⁰.

1.Eylem Planında Afrika Birliği Komisyonu, barış ve güvenlik, kültürel mallarda işbirliği, Afrika bütünleşmesinin sağlanması, ticarete standart ve normların oluşturulması, AB-Afrika arasında altyapı ortaklığı, MKH'ne ulaşılması, enerji, göç, hareketlilik ve istihdam, bilim, bilgi toplumu ve uzay gibi ortaklığın neredeyse tüm hedef konuları ile bağlantılı önemli bir aktör olarak kabul edilmiştir.

Fatima Haram Acyl, Ekonomik İşler Komiseri Dr. Maxwell M. Mkwezalamba, Altyapı ve Enerji Komiseri Dr. Elham M. A. İbrahim, İnsan Kaynakları Bilim ve Teknoloji Komiseri Dr. Martial De-Paul Ikounga, Kırsal Ekonomi ve Tarım Komiseri Tumusiime Rhoda Peace'dir ve bu komiserlerin tümü de alanlarında uzman kişilerden seçilmiştir. Komiserlerin biyografisine Afrika Birliği'nin resmi internet sayfasından ulaşılabilir. Bkz. Afrika Birliği Resmi İnternet Sitesi, <http://au.int/en/commission>, (20.06.2013).

⁴⁸⁷ Tywuschik/Sherriff, s. 19.

⁴⁸⁸ Europafica, African Actors.

⁴⁸⁹ African Union, "The Commission", <http://www.au.int/en/commission>, (01.03.2013).

⁴⁹⁰ 1. Eylem Planı s. 3.

2.Eylem Planı'nda da yine ortaklığın neredeyse tüm konularında önemli bir aktör olarak benimsenmiş, rolünün daha da etkinleştirilmesi öngörülmüştür. İklim değişikliği konusunda Afrika Birliği Komisyonu, BM Komisyonu ve Afrika Kalkınma Bankası tarafından ortak düzenlenen Afrika'nın Kalkınması için İklim Değişikliği Programında (Climate Information for Development in Africa Program, CLIMDEV) Afrika Birliği Komisyonu'nun iklim değişikliği ve kuraklık konusunda koordinasyon kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla Komisyonun, üye devletler ve diğer bölgesel kuruluşlarla işbirliği yapması AB tarafından desteklenmiştir⁴⁹¹. Bu noktada AB, normatif bir güç olarak Afrika'nın kurumlarına nüfuz etmekte ve iklim değişikliğine ilişkin değer yargısını ve bu konuya ilişkin düzenlemelerin kendi algısına göre düzenlenmesini Afrikalı kurumlara kabul ettirmeye çalışmaktadır.

3.1.2.6. Daimi Temsilciler Komitesi

Daimi Temsilciler Komitesi'nin kurulacağı, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 21. maddesinde belirtilmiş ve Komitenin, daimi temsilcilerden veya üye ülkelerin tam yetkili kişilerinden oluşması öngörülmüştür. Daimi Temsilciler Komitesi'nin Yürütme Konseyi'nin gözetiminde ve ona karşı sorumlu olarak çalışması esası kabul edilmiştir⁴⁹².

3.1.2.7. Uzmanlaşmış Teknik Komiteler

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 14. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, Kırsal Ekonomi ve Tarım Komitesi, Parasal ve Finansal Komite, Sanayi, Bilim ve Teknoloji, Enerji, Doğal Kaynaklar ve Çevre Komitesi, Ulaştırma, İletişim ve Turizm Komitesi, Sağlık, Çalışma ve Sosyal İşler Komitesi ve Eğitim, Kültür ve İnsan Hakları Komitesi bulunmaktadır. 15. maddede ise bu Komitelerin işlevleri düzenlenmiştir. Buna göre, Birliğin proje ve programlarını hazırlayarak Yürütme Konseyi'ne sunmak, Birliğin organları tarafından alınan kararların denetlenmesi, izlenmesi ve uygulanmasını sağlamak, Birliğin proje ve programları arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması, kendi girişimiyle ya da Yürütme

⁴⁹¹ 2. Eylem Planı, s. 48.

⁴⁹² Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, ss. 14-15.

Konseyi'nin isteği üzerine Kurucu Antlaşmanın hükümlerine ilişkin değişiklikler sunmak gibi görevler teknik komitelere verilmiştir⁴⁹³.

3.1.2.8. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey (ECOSOCC)

Birliğin danışma organı olmasına ve Afrika Birliği'ne üye olan farklı toplumsal ve uzman gruplarından oluşmasına Afrika Birliği Konseyi'nin Temmuz 2004'te gerçekleşen Hükümet ve Devlet Başkanları 3. Olağan Toplantısında karar verilmiştir⁴⁹⁴.

Stratejik ortaklık belgesinin 104. maddesinde Pan-Afrika ve Avrupa Parlamentoları ile ECOSOCC'un birlikte hareket ederek iki kıta arasında diyalogun ve kurumsal işbirliğinin geliştirilmesine ve bu şekilde Afrika'da demokratik ve meşru bir yönetimin sağlanmasına katkıda bulunması öngörülmüştür⁴⁹⁵. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 22. maddesinde ECOSOCC, Afrika Birliği üye devletlerinin toplumsal ve profesyonel farklı gruplarından oluşan danışma organı olarak tanımlanmış ve kurumun işleyişine ilişkin kuralların Afrika Birliği Kurulu tarafından belirleneceği belirtilmiştir⁴⁹⁶.

Afrika Birliği'nin insan odaklı yeni anlayışına uygun olarak, ECOSOCC, hükümetler ve sivil toplumun tüm bileşenleri arasında güçlü bir ortaklık sağlanması için aracı bir kurum olarak inşa edilmiştir. Böylece Afrika Birliği politika yapımında ve karar alma süreçlerinde tüm üyelerinin temsilcileri ile birlikte çalışarak ortak bir paydada buluşmayı ve özellikle uluslararası kuruluşlarda sivil toplumun temsil edilmesinin sağlanması hedeflenmektedir. Afrika Birliği ECOSOCC ile demokrasiye ve tüm toplumun yönetime katılımına verdiği önemi göstermektedir⁴⁹⁷.

ECOSOCC'un farklı toplumsal ve uzman gruplardan ve Afrika Birliği üye devletleri ile Afrika Diasporasından gelen 150 sivil toplum örgütü üyesinden oluşması öngörülmüştür. Buna göre bu sivil toplum örgütlerinin, her üye ülkeden 2, bölgesel seviyede 10 ve kıtasal düzeyde 8, Yürütme Konseyi olarak tanımlanan ve dünyanın çeşitli kıtalarını kapsayan Afrika Diasporasından 20 ve Komisyon

⁴⁹³ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, ss. 12-13.

⁴⁹⁴ African Union, "ECOSOCC", <http://pages.au.int/ECOSOCC/about?q=ECOSOCC/about>, (17.04.2013), (ECOSOCC).

⁴⁹⁵ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 21.

⁴⁹⁶ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 15.

⁴⁹⁷ African Union, ECOSOCC.

tarafından üye ülkelere danışarak özel durumlar için resen görevlendirilen 6 örgütten oluşması planlanmıştır. Ayrıca temsilcilerin 18-35 yaş arasında gençlerden oluşması ve %50'sinin kadın olması öngörülerek gençlerin ve kadınların temsiline de önem verilmiştir⁴⁹⁸.

ECOSOCC'un işlevleri arasında en önemlisi, insan haklarının, hukukun üstünlüğünün, iyi yönetişimin, demokratik prensiplerin, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve çocuk haklarının korunmasının teşvik edilmesine katkı sağlamasıdır⁴⁹⁹. Bununla birlikte ECOSOCC'un işleyişine ilişkin belgenin 11. maddesinde Sektörel Komiteler (Sectoral Cluster Committees) belirlenmiştir. Buna göre bu komitelerin; barış ve güvenlik, siyaset (demokrasi ve insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetişim, güç paylaşımı, seçmen kuruluşları, insani ilişkiler ve yardım), altyapı ve enerji, toplumsal ilişkiler ve sağlık, insan kaynakları, bilim ve teknoloji, ticaret ve sanayi, kırsal ekonomi ve tarım, ekonomik ilişkiler, kadın ve toplumsal cinsiyet gibi konularda Afrika Birliği politika ve programlarına girdi sağlaması öngörülmüştür⁵⁰⁰. Bu bağlamda ECOSOCC'un eylemleri ve bu eylemlerin sonuçları, Afrika'nın stratejik ortaklık belgesinde de belirtilen bu normatif unsurları ne kadar gerçekleştirebildiği hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayabilecektir.

Nitekim stratejik ortaklık belgesinin 33. maddesinde Afrika odaklı iyi yönetişimin sağlanması ve demokrasinin inşa edilmesinde ECOSOCC'a Parlamento, Afrika İnsan Hakları Komisyonu ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'ne ayrı bir destek verilmesi ve bu kurumlar arasında işbirliğinin sağlanması öngörülmüştür⁵⁰¹. Bu bağlamda AB, Afrika'da demokrasinin kurumsal olarak yerleşmesinde ECOSOCC'u sivil toplumun katılımını sağlayan bir araç olarak işlevselleştirmek istemektedir.

1. Eylem Planı'nda ECOSOCC'un AB Ekonomik ve Sosyal Konseyi (EESC) ile daha yakın işbirliği ve diyalog halinde olması öngörülmüş, ortaklığın özellikle barış ve güvenlik girişiminin hayata geçirilmesinde kurumsallığı güçlendirilmek

⁴⁹⁸ Afimaps, "Statues of The Economic, Social and Cultural Council of The African Union", s. 5, http://www.afrimap.org/english/images/treaty/ECOSOCC_Statutes.pdf, (17.04.2013), (Statues of The ECOSOCC).

⁴⁹⁹ African Union, ECOSOCC.

⁵⁰⁰ Afrimaps Internet Sitesi, Statues of The ECOSOCC.

⁵⁰¹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 8.

istenmiş ve ECOSOCC, bir aktör olarak kabul edilmiştir⁵⁰². Nitekim 2. Eylem Planında AB-Afrika Ortak Çalışma Grubu (Africa-EU Joint Task Force, JTF) oluşturulması ve bu çalışma grubunun Afrika tarafını ECOSOCC ve Afrika Birliği'nin temsil etmesi öngörülmüştür. Bu çalışma grubuna katılım, tarafların stratejik ortaklık konularının hayata geçirilmesine olanak sağlamasında ve ortak siyasi sorunların belirlenmesinde önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir⁵⁰³. Bununla birlikte, insan odaklı ortaklığın sağlanması ve tarafların geniş tabanlı katılımının sağlanması için sivil toplumla birlikte ECOSOCC'un önemine değinilmiştir⁵⁰⁴.

3.1.2.9. Afrika Birliği'nin Finansal Kuruluşları

Afrika Birliği'nin Finansal Kuruluşları da Birliğin Kurucu Antlaşması'nın 19. maddesinde, Afrika Merkez Bankası, Afrika Para Fonu ve Afrika Yatırım Bankası olmak üzere belirlenmiştir⁵⁰⁵. Bu finans kuruluşları eylem planlarında belirtilen önceliklerin gerçekleştirilmesinde mali kaynakların temin edilmesinde aracı kurumlar olarak görev yapmaktadır.

3.1.2.10. Afrikalı Üye Devletler

Daimi Yüksek Temsilciler Komitesi aracılığı ile düzenli olarak bölgesel toplantılar yapmak suretiyle ortaklığın birer aktörü olmaktadır ve Afrika Uzman Grupları'nın da bir parçasını teşkil etmektedirler. Ayrıca, Eylem Planlarında belirtilen ortaklık konu başlıklarında ilgili aktörler olarak Afrikalı devletler de sayılmıştır⁵⁰⁶.

3.1.2.11. Afrika Birliği Brüksel Daimi Temsilciliği

Sürecin izlenmesinde ve politikaların uygulanmasında ve özellikle Afrika Birliği ile AB arasında iletişimin sağlanmasında kilit bir rol oynamaktadır⁵⁰⁷. 2. Eylem Planında Afrika Birliği AB Delegasyonu içinde siyasi olarak AB-Afrika arasında koordinasyonun sağlanması ve ortaklık ruhuna uygun olarak siyasi

⁵⁰² 1. Eylem Planı, s. 3.

⁵⁰³ 2. Eylem Planı, s. 10.

⁵⁰⁴ 2. Eylem Planı, s. 14.

⁵⁰⁵ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, s. 15.

⁵⁰⁶ Bkz. 1. ve 2. Eylem Planları.

⁵⁰⁷ Europafrika, African Actors.

diyalogun ve işbirliğinin artırılması konusunda Daimi Temsilcilik kurumunun düzenlenmesi ve ileride performansının artırılması için güçlendirilmesi öngörülmüştür⁵⁰⁸.

3.1.2.12. Bölgesel Ekonomik Topluluklar (BET)

Sekiz ortaklık konusunun izlenmesine ve ortaklık sürecinin uygulanmasına tamamen dâhil edilmiş ve özellikle 2. Eylem Planında rolleri arttırılmıştır. Ayrıca, AB Komisyonu'nun, Afrika Birliği tarafından tanınan sekiz BET'in ortaklık sürecindeki rollerini ele almak üzere görevlendirilmesini sağlaması öngörülmüştür. Sharm-el Sheikh'de 28 Haziran 2008'de düzenlenen son Bölgesel Ekonomik Topluluklar Koordinasyon Toplantısında BET'lerin ortaklık sürecinin uygulanmasında tümüyle yer almasına karar verilmiştir⁵⁰⁹. Özellikle 2. Eylem Planında, AB, Afrika Birliği ve BET'ler arasındaki yapısal etkileşimin güçlendirilmesi ve bu kurumlar arasındaki çatışmaların, krizlerin önlenmesi ve bunun için de BET'lerin siyasi diyalog sürecinde daha aktif bir rol oynaması öngörülmüştür⁵¹⁰. Günümüzde Afrika'da 8 BET faaliyette bulunmaktadır⁵¹¹.

3.1.2.13. Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD)

NEPAD (The New Partnership for Africa's Development)'ın kurulmasına, Afrika Birliği Örgütü'nün Temmuz 2001'de düzenlenen 37. Zirve Toplantısında karar verilmiştir⁵¹². Sekreteryası Güney Afrika'da bulunmakta ve zamanla Afrika Birliği Komisyonu'na bağlanması düşünülmektedir⁵¹³. NEPAD, Afrika kıtasının karşılaştığı zorlukların belirlenmesi amacıyla kurulmuştur⁵¹⁴. Nitekim NEPAD'ın kurulmasına karar verildiği 2001 yılında Afrika kıtasının ekonomik göstergeleri ve

⁵⁰⁸ 2. Eylem Planı, s. 11.

⁵⁰⁹ Europafrica, "RECs", <http://europafrica.net/2007/02/17/african-actors/#RECs>, (01.03.2013).

⁵¹⁰ 2. Eylem Planı, s. 16.

⁵¹¹ Sahel-Sahara Devletler Topluluğu (The Community of Sahel-Saharan States, CEN-SAD), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (The Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA), Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu (East African Community, EAC), Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Central African Customs and Economic Union, ECCAS), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community Of West African States, ECOWAS), Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development, IGAD), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community, SADC) ve Mağrip Arap Birliği (Union du Maghreb Arabe, UMA). Bkz. Afrika Birliği Resmi İnternet Sitesi, <http://www.au.int/en/>, (22.06.2013).

⁵¹² African Union, "NEPAD", <http://www.au.int/en/NEPAD>, (19.04.2013).

⁵¹³ İpek, s. 123.

⁵¹⁴ African Union, NEPAD.

BM Afrika Raporları, Afrika açısından oldukça kötümser bir tablo çizmekteydi. 2001 yılında 54 Afrika ülkesinden 39'u Gayri Safi Milli Hasılası 745 doların altında olan ve bu nedenle az gelişmiş ülkeler sınıfında değerlendirilen ülkeler arasında yer almıştır⁵¹⁵.

NEPAD, Afrika'nın azgelişmişlik, yoksulluk, eğitim gibi sorunlarına Afrikalı çözümler bulma kararlılığının bir göstergesi olduğu için, önemli bir yapılanmadır. Cezayir, Mısır, Nijerya, Senegal ve Güney Afrika gibi 5 Afrika ülkesinin girişimi ile kurulmuştur⁵¹⁶. Afrikalı liderlerin küreselleşmenin neden olduğu zorluklarla mücadelede etkin olabilmek ve Afrikalıların kendi kaynaklarını daha verimli kullanması yoluyla kalkınmaya artı değer kazandırmak için NEPAD'ı gerçekleştirmeleri, kalkınmaya Afrikalıların kendi katılımının sağlanması bakımından önem taşımaktadır⁵¹⁷. Bunun yanında kıtada barış, güvenlik ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik olarak Afrika Birliği gibi siyasi bir kurumun oluşumunda eksikliği eleştirilen sivil toplumun katılımı, NEPAD ile tamamlanmış olmaktadır ve AB de Afrika'nın kendi kalkınmasına destek olmaktadır⁵¹⁸.

NEPAD 2007 Stratejik Ortaklık Belgesinde, bilgi ekonomisi ve bilgi toplumunun geliştirilmesinde, demokratik yönetim ve insan hakları konusunda özellikle AB ve Afrika arasında siyasi diyalogun gerçekleştirilmesinde, APRM ve Afrika Şartı'nın desteklenmesinde, bölgesel bütünleşmenin ve ticaretin geliştirilmesinde, MKH'ye ulaşılmasında, iklim değişikliği, göç ve hareketlilik konularında önemli bir aktör olarak belirlenmiştir⁵¹⁹.

Şubat 2010'da Afrika Birliği Genel Kurulu'nun 14. Olağan Toplantısında yapılan değişiklikle Afrika Birliği'nin teknik organı olarak NEPAD Sekreterliği yerine NEPAD Planlama ve Koordinasyon Birimi (NEPAD Planning and Coordinating Agency, NPCA) kurulmasına karar verilmiştir⁵²⁰.

⁵¹⁵ Bekoe, s. 141.

⁵¹⁶ African Union, NEPAD.

⁵¹⁷ Numan Hazar, **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, Usak Yayınları, Ankara, 2011, ss. 69-70.

⁵¹⁸ Murithi, s. 6.

⁵¹⁹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 18.

⁵²⁰ NEPAD, "Decision Statements on the Integration of NEPAD in to the African Union", http://www.nepad.org/system/files/14th%20Assembly_Dec.268-288%20English.pdf, (19.04.2013).

Genel Kurul, NPCA'yı kıtasal ve bölgesel önceliği bulunan program ve projelerin koordine edilmesi ve hızlandırılması ile bunların uygulanmasına destek olacak kaynak ve aktörlerin harekete geçirilmesini sağlamak konusunda yetkilendirmiştir. NPCA, araştırma ve bilgi yönetimini koordine etmek ve yürütmek, programların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek ve Afrika Birliği ile NEPAD'ın vizyon, misyon ve temel değerlerini savunmak konusunda da doğrudan görevlendirilmiştir⁵²¹.

NPCA, Afrika Birliği'nin teknik organı olarak, 2010-2013 yıllarını kapsayan NPCA Stratejik Yönerge -Afrika'nın Kalkınması ve Bölgesel Bütünleşmesini Teşvik Etmek İçin Üstün Nitelikli Program ve Projelerin Kolaylaştırılması (NPCA Strategic Direction 2010-2013, -Facilitating the Delivery of High Quality Programmes And Projects to Promote Africa's Development and Regional Integration) kabul ederek ilk adımını atmıştır⁵²².

NPCA, Komisyon'un daha önceden belirlediği kalkınma stratejisine uygun olarak beş tematik alanda hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunacaktır. Buna göre, tarım ve gıda güvenliği, iklim değişikliği ve doğal kaynakların yönetimi, bölgesel bütünleşme ve altyapı, insani kalkınma, ekonomik ve kurumsal yönetim gibi alanlarda NPCA'nın faaliyetlerde bulunması beklenmektedir. Ayrıca, kapasite inşası ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi konularda da program ve projelerin yürütülmesi öngörülmüştür⁵²³.

NPCA Strateji Belgesinde her bir öncelik için hedeflenen beklentiler ve bu beklentilerin performans göstergelerinin neler olduğu tek tek planlanmıştır. Örneğin iklim değişikliği ve doğal kaynakların yönetimi konusunda NEPAD'ın konu ile ilgili programlarının uygulanması ve değerlendirilmesinde NPCA, üye ülkeler ve BET'lerin kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca bu hedeflere ne kadar yaklaşıldığının takip edilmesi için izleme ve değerlendirme (monitoring and

⁵²¹ NEPAD, "NEPAD Agency", <http://www.nepad.org/npc>, (22.04.2013).

⁵²² African Union, "NPCA Strategic Direction 2010-2013, Facilitating the Delivery of High Quality Programmes and Projects to Promote Africa's Development and Regional Integration", [http://www.nepad.org/system/files/NPCA%20Strategic%20Direction%20\(Final\)%20rev7.pdf](http://www.nepad.org/system/files/NPCA%20Strategic%20Direction%20(Final)%20rev7.pdf), (22.04.2013), (NPCA Strategic Direction).

⁵²³ NPCA Strategic Direction.

evaluating, M&E) sistemleri kapsamında yer alan programların ve M&E sistemini kullanan üye ülke ve BET sayısının belirlenmesi de öngörülmüştür⁵²⁴.

Kısacası NEPAD'ın program ve projelerinin hayata geçmesi büyük oranda NPCA'nın etkin işleyen yapısına bağlanmıştır. Nitekim 2. Eylem Planı'nda da NPCA'nın BET'lerle işbirliği yaparak Afrika'nın beş bölgesinde öncelikler belirlenmesinin desteklendiği ifade edilmiştir. NPCA, BET'ler aracılığı ile gerçekleştirilecek girişimlerde kullanılması öngörülen temel araç olarak kabul edilmiştir⁵²⁵. Eylem Planı'nda daha önce NEPAD'ın adı geçtiği siyasi diyalog, yönetim, kültürel işbirliği, iklim değişikliği, bilim ve teknoloji gibi ortaklık alanlarında, NPCA önemli bir aktör olarak kabul edilmiştir⁵²⁶.

Bununla birlikte, her altı ayda bir üye ülkelerin temsilcileriyle birlikte AB ve Afrika Birliği Komisyonu, Pan-Afrika Parlamentosu ve Avrupa Parlamentosu, sivil toplum ve özel sektörün de dâhil olduğu toplantılar yapılarak, ortaklığın işleyişi değerlendirilmekte ve yeni ortaklık alanları geliştirilmektedir⁵²⁷.

3.2. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞINDA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ROLÜ

Sivil toplum örgütleri, (Civil Society Organisations, STÖ) ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde insan hakları ve kötü yönetim ile ilgili uygulamaları takip etmekte, ihlalleri belgeleyip arşivleyerek kamuoyuna sunmakta ve bu şekilde insan hakları ve yönetim konularında kamuoyunu bilinçlendirmektedir. Bununla birlikte, insan hakları ihlallerine karşı yetkili kurum ve kuruluşları harekete geçirip yönlendirebilmektedir⁵²⁸. STÖ'ler, sadece hak ihlallerinin belgelenip arşivlenmesi ve ortaya çıkarılmasında değil aynı zamanda insan hakları konusunda olması gereken normların yaratılmasında da önemli aktörlerdir⁵²⁹. Bu noktada STÖ'ler, genel olarak demokrasinin teşvikinde ve insan hakları ihlallerinde kamuoyu oluşturması ve özellikle normatif unsurların inşa edilmesi, kabul edilmesi ve yayılması bakımından oldukça önemli aktörlerdir. Ayrıca STÖ'lerin faaliyetleri, AB normlarının diğer

⁵²⁴ NPCA Strategic Direction.

⁵²⁵ 2. Eylem Planı, s. 7.

⁵²⁶ 2. Eylem Planı, ss. 22-74.

⁵²⁷ EEAS, "Institutional Framework", <http://eeas.europa.eu/delegations>, (22.02.2013).

⁵²⁸ Gemalmaz, 1997, s. 370.

⁵²⁹ Gemalmaz, 1997, s. 372.

aktörlere doğru bir şekilde aktarılması ya da aktarılan normların denetimi bakımından siyasal ortaklık yoluyla ortak bir bilinç oluşturmaya çalışan AB için büyük önem taşımaktadır.

Daha açıkça belirtmek gerekirse, sömürgecilik döneminde Afrika'nın siyasal sınırlarını ve ekonomik yapısını tek taraflı olarak belirleyen Avrupa, günümüzde siyasi kurumların, ekonomi politikalarının, ortaklığın hedef konularının belirlenmesinde ve bu kurum ve politikaların işleyişinde hükümet dışı aktörlere de rol vererek uzlaşma sağlanmasını ve böylelikle ekonomik ve siyasal açıdan tüm aktörler bazında eşgüdümün gerçekleşmesini hedeflemektedir. Bu hususta hem Avrupalı hem de Afrikalı sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri, politikaların hayata geçirilmesinde ve uygulamada sürekliliğinin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır.

Geçmişte uygulanan sömürgeci politikaların başarısız olması ve özellikle Avrupa'nın Afrika'da uzun süredir devam eden çatışmaların sona ermesi ve barışın tesis edilmesi yoluyla güven ve istikrar ortamının sağlanacağına olan inancı, yeni stratejilerin geliştirilmesine neden olmuştur. Afrika'da özellikle barış ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin yeni ortaklık stratejisinde sivil topluma, sivil toplumun çatışma önleyici rolüne büyük önem verilmektedir. Böylelikle güvenliğin sağlanması sadece Afrikalı hükümetlerin değil, üniversiteler, araştırma enstitüleri, özel sektör gibi çok çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da sorumluluğuna dâhil edilmektedir.

Sivil toplum, Stratejik Ortaklık Belgesi'nin 106-110. maddelerinde ele alınmış olup ortaklığın hedeflerine ulaşması ve daha ileri götürülmesi açısından oldukça önem taşıdığı belirtilen kurumsal olmayan aktörleri oluşturmaktadır⁵³⁰. 107. maddede, insan odaklı ortaklığın gerçekleştirilebilmesi için sivil toplum ve diğer devlet dışı aktörlerle her seviyede kamu yetkilileri arasında sistematik ilişkilerin kurulmasının önemine değinilerek, bağımsız ve canlı bir sivil toplumun desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. İzleyen maddelerde, her iki tarafın da kurumsal olmayan aktörlerle etkileşim halinde olması, sivil toplumun fikir ve önerilerinden yararlanması ve Eylem Planlarında sivil toplumun faaliyetlerinin desteklenmesi öngörülmüştür⁵³¹.

⁵³⁰ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 22.

⁵³¹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 22.

2008-2011 yıllarını kapsayan 1. Eylem Planında sivil toplumun daha etkin olabilmesi için, AB ve Afrika arasında mevcut sivil toplum ağlarının eşleştirilmesi ve sivil toplum örgütlerinin önemli kararlarda görüş alışverişlerinde bulunabileceği bir web portalı oluşturulması planlanmış ve sivil toplum örgütleri ile ilgili Afrika Birliği organları arasında düzenli toplantıların yapılması da Afrika'nın payına düşen sorumluluk olarak düzenlenmiştir⁵³². Ayrıca Afrika Birliği Komisyonu içerisinde, sivil toplum girişimlerini izlemek üzere Sivil Toplum ve Diaspora (Civil Society and Diaspora, CIDO) birimi oluşturulmuştur⁵³³.

Bir Alman Kalkınma Derneği olan VENRO⁵³⁴, 2006 yılının sonunda AB'nin "Afrika için Gelecek-Avrupa'nın Politikaları" projesini başlatmıştır. Temel amaçlarından biri yeni AB-Afrika Stratejik Ortaklığı'nı kurmak ve her iki kıtada ilgili sivil toplum örgütlerini bir araya getirmek olan VENRO, bu süreci tamamlamış ve projeleri takip etmeye başlamıştır⁵³⁵.

Nitekim 7-9 Nisan 2007'de Taabco Araştırma ve Gelişme Uzmanları (Taabco Research and Development Consultants⁵³⁶) ve VENRO tarafından Kenya, Nairobi'de gerçekleşen seminerde, Afrika'dan 12 ve AB'den 3 ülkenin katılımı ile cinsiyet eşitliği, enerji ve ticaret politikaları konusunda fikir alışverişinde bulunulmasını, konu ile ilgili öneri ve fırsatların değerlendirilmesini sağlamışlardır. Ayrıca, stratejik ortaklığın yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ile ilgili etkileri ve Afrika ve Avrupalı karar alıcıların ortaklıktan kaynaklanan siyasi gereksinimleri değerlendirilmiştir⁵³⁷.

Seminerde Afrikalı ve Avrupalı sivil toplum örgütleri stratejik ortaklıktaki rollerini tartışmışlar ve 6 temel hususta karara varmışlardır. Öncelikle stratejik ortaklığın insan odaklı olduğu ve stratejik ortaklık açısından sivil toplumun büyük önem arz ettiği hususunda anlaşmışlar ve eylem planının ilk uygulama yılında sivil toplum örgütleri alanındaki eksikliklerin açığa kavuştuğu konusunda anlaşmışlardır.

⁵³² 1. Eylem Planı, ss. 3-4.

⁵³³ Murithi, s. 7.

⁵³⁴ Detaylı bilgi için bkz. Association of German Development NGOs, <http://www.venro.org/>, (17.04.2013).

⁵³⁵ Venro Seminar, "The Joint Africa-EU Strategy and Poverty Eradication, Common Civil Society Perspectives from Both Continents on Gender, Energy and Climate Policies, Trade and Regional Development" Kenya, April 7, 2009, <http://europafrika.files.wordpress.com/2008/05/venro-position-paper-nairobi.pdf>, (17.04.2013), (Venro Seminar).

⁵³⁶ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.taabco.org/>, Erişim Tarihi: 17.04.2013.

⁵³⁷ Venro Seminar, s. 2.

İkinci olarak, Avrupa ve Afrika'daki sivil toplumun 1. Eylem Planının uygulanması ve izlenmesine katılım için ve ayrıca İkinci Eylem Planının biçimlendirilmesinde bir fırsat olarak değerlendirilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda sivil toplumun, Ortak Uzman Gruplarına, Ortak AB-Afrika Görev Gücüne katılması ve Zirve Toplantılarında temsil edilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Üçüncüsü, sivil toplum örgütlerinin kendi rollerini tanımlama konusunda hükümetlerden daha sorumlu davrandıkları varsayılarak, 1. Eylem Planında belirtilen Afrika'nın kalkınması için belirlenen sekiz öncelikli alanda büyük ve önemli bir katkı sağlayacakları ifade edilmiştir. Dördüncüsü, sivil toplum örgütlerinin bir güç olduğu ve kucaklanması gerektiği bildirilmiştir. Beşincisi, sivil toplum örgütlerinin AB-Afrika Stratejik Ortaklığına bir aktör olarak katılması ile özellikle toplumdaki dışlanmış ve gerçekten muhtaç kişilerin ortaya çıkarılmasında fırsatlar sunarak artı değer kazandıracığı üzerinde durulmuştur. Son olarak AB-Afrika ortaklığının ve eylem planlarının uygulanmasının her alanda şeffaflık gerektirdiği ve tüm belge ve toplantı tutanaklarının erişilebilir olması gerektiği ifade edilmiştir⁵³⁸.

Seminerin temel konuları toplumsal cinsiyet eşitliği, enerji, iklim değişikliği ile ticaret ve bölgesel bütünleşme başlıkları altında değerlendirilmiş olup her bir konu başlığı için Afrika ve AB'den talep edilen temel hususlar belirtilmiştir. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hususunda AB'den Cotonou Anlaşması ve Stratejik ortaklık belgelerindeki konu ile ilgili taahhütlerini yerine getirmesi beklenmekte ve Afrika'dan da APRM mekanizmasını toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda etkin olarak işletmesi ve kadına karşı şiddet ve ayrımcılık uygulamalarında yaptırımları uygulaması talep edilmiştir. Aynı zamanda Maputo⁵³⁹ Eylem Planı ve MKH 5'in de APRM mekanizmasına dâhil edilmesi ve konu ile ilgili hedef ve sonuçların sivil toplum örgütleri ve kadın kuruluşları ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir⁵⁴⁰. Nitekim APRM mekanizmasında eksikliği eleştirilen konulardan biri de siyasi konuların denetleme dışında kalmasıdır

⁵³⁸ Venro Seminar, s. 3.

⁵³⁹ Özellikle cinsel hastalıklar ve aile planlaması gibi sağlık konularına ilişkin BM ve Afrika Birliği ortak çalışması hakkında detaylı bilgi için bkz. Afrika Birliği Resmi İnternet Sitesi, "Maputa Plan of Actions", <http://pages.au.int/carmma/maputo>, (24.04.2013).

⁵⁴⁰ Venro Seminar, ss. 5-6.

ve Kanada Ticaret Bakanı, G-8 yardımlarının siyasi denetleme olmadan yapılmaması gerektiğini bildirmiştir⁵⁴¹.

8-10 Kasım 2010'da AB ve Afrika Birliği Komisyonlarının desteği ile Mısır'da, 1. AB-Afrika Kıtalararası Sivil Toplum Diyalogu Forumu düzenlenmiştir. Forumda Stratejik Ortaklığın 2. Eylem Planı'nda belirlenen insan odaklı kalkınma stratejisinin etkinliğini arttırmak ve güçlendirmek için sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Foruma, sekiz ortaklık konusu ile bağlantılı sendikalar, akademisyenler, gençler, engelliler, kadınlar ve sivil toplum örgütleri ile medya katılmıştır. Forumda 2. Eylem Planının uygulanmasında sivil toplum örgütlerinin rollerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Forum sonunda yayınlanan bildirmede, iki önemli tavsiye kararı alınmıştır. Birincisi AB-Afrika stratejik ortaklığının ve 2. Eylem Planının uygulanmasında sivil toplum örgütleri önemli birer aktör olarak kabul edilmiştir, ikincisi ise sivil toplumun etkin olabilmesi için gerekli finans kaynaklarının sağlanması konusunda AB ve Afrika Komisyonlarına çağrı yapılmıştır⁵⁴².

2. Eylem Planında neredeyse tüm öncelik alanlarında sivil toplum örgütleri önemli bir aktör olarak kabul edilerek plan ve projelerin gerçekleşmesinde bu oluşumlara büyük önem verilmiştir. AB'nin özellikle koşulluluk politikasında geliştirdiği yeni stratejisinde demokratik devlet sistemi ve insan hakları konusundaki koşullarının yerine getirilmesinde de sivil toplum örgütlerine giderek daha fazla önem verilmektedir. Bu bağlamda AB'nin toplumun alt tabakasından yukarıya doğru yayılan demokratik bir dönüşüm için sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri önemli bir öncelik olarak değerlendirilmektedir. Bu aynı zamanda AB ile üçüncü ülkeler arasında demokrasi ve insan hakları konusunda ortak sorumluluğun pekişmesi açısından da önem taşıyan bir girişimdir⁵⁴³.

⁵⁴¹ Bekoe, s. 151.

⁵⁴² Africa-EU Partnership, "Declaration 1st Africa-EU Civil Society Intercontinental Dialog Forum", <http://www.africa-eu-partnership.org> (24.04.2013), ss. 1-4.

⁵⁴³ Zwagemakers, s. 15.

3.3. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞININ İŞBİRLİĞİ ALANLARI VE İŞLEYİŞİ

3.3.1. Barış ve Güvenlik

Barış ve güvenlik konusu 2007 tarihli stratejik Ortaklık Belgesi'nin Stratejiler bölümünde, Stratejik Öncelikler başlığında 13-26. maddeler arasında düzenlenmiştir. Ortaklık belgesinin 13. maddesinde geçmiş deneyimler neticesinde hem Avrupa hem de Afrika'nın ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmanın ön koşulunun barış ve güvenliğin sağlanması olduğu hususunun önemini kavradığı belirtilmiştir. Buna dayanarak, bu strateji ile iki kıtanın, yönetim ve sürdürülebilir kalkınma ile bağlantılı olarak ve çatışmaların temel nedenlerini belirlemek amacıyla, güvenlik konusunda bütüncül yaklaşımların teşvik edilmesine dayanan, herkesi kapsayan, çatışma önleyici ve uzun dönemli barışın inşası ile çatışma sonrası yeniden yapılanma konusunda başarılı bir işbirliğinin temelini attıkları belirtilmiştir⁵⁴⁴.

Ortaklığın prensiplerine ilişkin 7. maddede ortak güvenlik ve insan güvenliği gibi küresel sorunların ortaklığın karşılıklı işbirliği dâhilinde güçlendirilmiş siyasi diyalog, ortak yönetim ve sorumlulukla yönetileceği belirtilmiştir⁵⁴⁵. Böylece barış ve güvenliğin sağlanmasında iki kıta arasında hem işbirliği hem de sorumluluk paylaşımı öngörülmüştür. Nitekim soğuk savaş döneminde, bölgedeki liderlerin süper güçler tarafından silahlarla desteklenip barış ve istikrarın baskı ve zorlama ile sağlanmaya çalışılması sonucu 2000 yılına gelindiğinde Afrika, Dünya genelinde en çok iç savaşın yaşandığı umutsuz kıta olarak betimlenmiştir⁵⁴⁶.

Ortaklığın amaçlarının belirtildiği 8. maddede özellikle barış ve güvenliğin ortak sorunlardan biri olduğu belirtilmiş ve bu sorunların çözümü için Avrupa ile Afrika arasında siyasi ortaklığın güçlendirilmesi hedefi üzerinde durulmuştur. Göç, kalkınma, çevre sorunlarına ilişkin kurumsal yapının güçlendirilmesi üzerinde durulsa da barış ve güvenlik konusu daha büyük önem arz etmektedir⁵⁴⁷.

Stratejik ortaklık belgesinde, Afrika ile AB arasındaki ortaklığın merkezinde sadece Afrika'da barış ve istikrar sorunlarını belirleme ihtiyacı değil aynı zamanda

⁵⁴⁴ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 4.

⁵⁴⁵ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 2.

⁵⁴⁶ Tepebaş, Büyük Güçler, s. 57.

⁵⁴⁷ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 2.

Avrupa'nın da mücadele ettiği sorunların belirlenmesi gereği üzerinde durulmuştur. İki tarafın ortaklığı, bilgi, derinlemesine inceleme ve en iyi uygulamaların paylaşımı yoluyla yaklaşan barış ve güvenlik tehditlerinin önceden belirlenip bu tehditlere karşı zamanında tepki verilmesini sağlayacağı belirtilmiştir⁵⁴⁸. Bu noktada barış ve güvenlik konusunda ortaklığın gerekçesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Afrika Birliği liderliğinde oluşturulan Afrika Barış ve Güvenlik Kurulu'nun (African Peace and Security Architecture, APSA), kıtasal ya da bölgesel olarak desteklenen barış antlaşmalarının her iki taraf için barış ve istikrarın sağlanmasında önemli gelişmeler olduğu vurgulanmıştır. Nitekim stratejik ortaklık belgesinde finans ve insan kaynakları uzmanları, Afrika Birliği'nin Kıtasal Erken Uyarı Sistemi (Continental Early Warning System), Akil Adamlar Kurulu (Panel of Wise) ve Afrika Destek Gücü (African Standby Force) gibi çeşitli yapıları da içeren APSA'nın hayata geçirilmesinde AB ve üye ülkelerin önemli birer rol oynadığı belirtilmiştir. Barış ve güvenliğin sağlanması konusunda Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin önemli bir koordinasyon birimi olacağı da belirtilerek, AB desteğinin Çatışma Sonrası İnşa ve Kalkınma Politikası, Sınır Programı Bildirgesi ve silahsızlanmaya ilişkin diğer sorunlar gibi çeşitli Afrika Birliği enstrümanlarının uygulanmasının sağlanmasına yönelik de olacağı ifade edilmiştir⁵⁴⁹.

APSA ile Afrika-Avrupa diyalogunun işlerlik kazanması için 100 milyon Avro tahsis edilmiş olup bu desteğin APSA'nın çeşitli bileşenlerinin etkin işleyişinin ve kapasitesinin güçlendirilmesine ve Afrika'da çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümlenmesi üzerine işbirliğinin geliştirilerek siyasi diyalogun pekiştirilmesine yönelik olduğu ifade edilmiştir⁵⁵⁰. Bu konuda gösterilen çabaların diğer uluslararası çalışmalarla uyumlu olmasının sağlanacağı üzerinde de durulmuştur.

Nitekim 2008-2010 yıllarını kapsayan 1. Eylem Planındaki önceliklerden biri olarak, APSA'nın işlerlik kazanması sonucu Afrika ile AB kurumlarının birlikte hareket ederek Kıtasal Erken Uyarı Sistemi ve Afrika Destek Kuvveti'nin hayata geçirilmesi, kıtasal, bölgesel ve ulusal düzeyde eğitimin, uzman kişi transferlerinin ve seminerlerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ayrıca, farklı politika, girişim,

⁵⁴⁸ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 15. madde s. 5.

⁵⁴⁹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 17. madde, s. 5.

⁵⁵⁰ European Commission, "African Peace Facility", http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/index_en.htm, (18.03.2013).

finansal araçlar ve tüm ilgili aktörler arasında uyumun sağlanması spesifik ve düzenli eşgüdüm toplantılarının düzenlenmesi öngörülmüştür. Yapılan düzenlemelerle, barış ve güvenlik girişimlerini destekleyen bir AB-Afrika sivil toplum ağının kurulup sağlamlaştırılması, çatışmaların çözümünde kadının rolünün güçlendirilmesi, AB-Afrika arasında işbirliği ve ağların güçlendirilerek Afrika'nın kendine yetme kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir⁵⁵¹.

Afrika ile stratejik ortaklık çerçevesinde AB'nin, Afrika'ya özgü çözümlerin geliştirilmesi prensibi ile kıtaya olan desteğini sürdürmeye devam edeceği belirtilerek, uygun görüldüğü takdirde, çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümlenmesi için güçlendirilmiş Afrika girişimlerinin sağlanması bakımından AB kurumları ile Afrika arasında işbirliğinin daha ileriye götürülmesi için önemli yönlendirmelerde bulunulabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Afrika liderliğinde yürütülen barış destek operasyonları için sürdürülebilir, öngörülebilir ve esnek fonlar konusunda sorunlar olduğu ortaya konmuştur. Bu çerçevede Afrika Barış Aracı'nın (African Peace Facility) önemli bir katkı sağladığı ve Afrika liderliğinde yürütülen barış desteği için Afrika fonlarının etkin kullanımı konusunda iyi bir örnek teşkil ettiği öne sürülmektedir⁵⁵².

Nitekim AB, barış destek operasyonları için 600 milyon Avro tahsis etmiş ve Sudan'da ve Komor Adaları'nda başarılı girişimler gerçekleştirmiştir⁵⁵³. 2004 yılının Nisan ayında Sudan hükümeti ile muhalifler arasındaki sivil savaşa ilişkin olarak Sudan'da Afrika Birliği (AMIS) girişimi başlatılmıştır ve bu girişim AB Komisyonu tarafından 305 milyon Avro'nun üzerindeki katkısı ile Barış Kurumu Programı tarafından finanse edilen en büyük Afrika güdümlü barış operasyonu olarak nitelendirilmiştir⁵⁵⁴.

AMIS, Güney Afrika, Ruanda, Gana, Zambiya, Senegal, Gambiya ve Nijerya'dan gelen 7500 barış gücünden oluşmaktaydı. AB Komisyonu'na göre AMIS'in temel amaçları: Sudan'da genel güvenlik durumunun iyileştirilmesine katkı sağlamak, insani yardımın ulaştırılması ve mültecilerin geri dönmesi için güvenli bir

⁵⁵¹ 1. Eylem Planı, s. 8.

⁵⁵² Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 18. ve 20. madde, s. 5.

⁵⁵³ European Commission, "Peace Support Operations", http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/peace-support-operations/index_en.htm, (18.03.2013).

⁵⁵⁴ European Commission, "AMIS", http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/peace-support-operations/amis_en.htm, (18.03.2013), (AMIS).

ortamın yaratılması, Darfur’da sivil halkın korunmasına yardım etmek, imzalanan ateşkes ve barış antlaşmalarına tarafların uyumunu izlemek ve barış için gereken siyasi çözüm sürecinin geliştirilmesi için güven oluşturma sürecini desteklemektir. AMIS’in yönetimindeki barış operasyonu, komutanın 31 Aralık 2007’de Darfur’da Afrika Birliği-BM hibrit operasyonuna geçmesi ile son bulmuştur⁵⁵⁵.

Stratejik ortaklık kapsamında, hem AB hem de Afrika açısından sivil toplum örgütleri ve hükümet dışı aktörlerin barış ve güvenliğin tesis edilmesi hususunda desteklenmesi üzerinde durulmaktadır. Strateji belgesinde, günümüz küresel dünyasının uluslararası barış ve güvenlik konusunda yeni fırsatlar yarattığı gibi yeni sorunlar da meydana getirdiği dile getirilmektedir. Uluslarüstü organize suçlar, uluslararası terörizm, paralı askerlerin eylemleri (mercenary activities), insan ve uyuşturucu ticareti, doğal kaynakların usulsüz ticareti, çatışmaları tetikleyen ve yayılmasına neden olan ve devlet yapılarını zayıflatan temel faktörler olarak belirtilmiştir. Ayrıca AB ve Afrika arasındaki barış ve güvenliğin özellikle silahsızlanmanın sağlanması için işbirliği yapacakları ve terörle mücadeleye ilişkin bu işbirliğinin de bilgi paylaşımı, hukuki yaptırım ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve adli işbirliği ile gerçekleştirileceği ifade edilmiştir⁵⁵⁶.

Barış ve güvenlik konusundaki stratejik ortaklık kapsamında, son on yılda iklim değişikliği, çevrenin bozulması, su kaynaklarının yönetimi, zehirli atıklar ve salgın hastalıklar gibi yeni küresel ve insan güvenliğine ilişkin sorunlara karşı AB ve Afrika’nın bilgi birikimini derinleştirmeleri ve bu sorunlara birlikte cevap vermeleri gereği ortaya konmuştur⁵⁵⁷. Böylece yeni küresel sistemde güvenlik algısının çeşitlenmesi üzerinde durularak, ortaklık kapsamında bu yeni algının taraflarca da benimsenmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Son olarak stratejik ortaklık kapsamında AB ve Afrika’nın uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda özellikle Orta Doğu gibi çatışmaların yaşandığı diğer bölgelerde kriz ve çatışmaların kalıcı çözümlerini araştırmada eylemlerini koordine edecekleri ve birlikte çalışacakları vurgulanmaktadır⁵⁵⁸. AB, bu bölgelerde

⁵⁵⁵ European Commission, AMIS.

⁵⁵⁶ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 22, 23 ve 24. maddeler, s. 6.

⁵⁵⁷ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 25. madde, s. 7.

⁵⁵⁸ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 26. madde, s. 7.

barış ve güvenliğin sağlanması için geniş alanlarda koordineli olarak çalışmak istemiştir.

Stratejik Ortaklık Belgesi'nin taraflarca kabul edilmesinin ardından 2008-2010 yıllarını kapsayan Eylem Planında barış ve güvenliğin gerekçesi tekrar açıklanmıştır. Buna göre, ortaklık girişiminin ve sürdürülebilir kalkınmanın temelinde barış ve güvenlik yatmaktadır ve katılım ortaklığının hedefi, güvenlik tehditlerine zamanında yeterince müdahale edebilmek için Afrika ve AB'nin işbirliği yapmasını sağlamak ve küresel zorluklarla mücadele etmektir⁵⁵⁹.

2008-2010 Eylem Planında barış ve güvenlik konusunda üç öncelik belirlenmiştir. Buna göre ilk olarak barış ve güvenlik sorunlarında diyalogun geliştirilmesi hedeflenmiş ve bu önceliğin amacının da Afrika, Avrupa ve dünya çapında barış ve güvenlik konusunda ortak yaklaşım ve uygulamalar geliştirmek olduğu belirtilmiştir. Önceliğin uygulanması sonrası beklenen çıktılar da barış ve güvenlik konusunda stratejik ortaklık hedefleri ile uyumlu olarak düzenlenmiştir⁵⁶⁰.

Birinci öncelik kapsamında öncelikle, barış ve güvenlik konusundaki tüm sorunlara ilişkin en üst düzeyde etkili siyasi ve teknik olarak sistematik ve düzenli bir diyalog sağlanması planlanmıştır. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi ile AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi arasında uygun formatta istişare yapmak, en yüksek siyasi seviyede koordinasyon ve karşılıklı bilgi alışverişi için geçici danışmanlık süreçleri sağlamak ve herkesi ilgilendiren küresel konularda uluslararası alandaki girişimleri koordine etmek hedeflenmiştir⁵⁶¹.

Özellikle Addis Ababa, Brüksel ve New York'ta büyükelçilikler düzeyinde istişarelerin sağlanması için mekanizmalar geliştirilmesi, terörle mücadelede kapasite geliştirme ve işbirliğinin artırılması, yasadışı silah ticaretinin yanı sıra Küçük ve Hafif Silahlar (SALW) ve diğer silahlarla ilgili kapasite gelişiminin, ağ oluşumunun, işbirliğinin ve bilgi paylaşımının artırılması da gerçekleşmesi beklenen eylemler arasında sayılmıştır. Bununla birlikte çatışmaların temel nedenlerini içeren rapor ve analizlerin paylaşımının artırılması ve hassas bilgilerin paylaşımı için gerekli güvenlik düzenlemelerinin hayata geçirilmesi planlanmıştır⁵⁶².

⁵⁵⁹ 1. Eylem Planı, s. 5.

⁵⁶⁰ 1. Eylem Planı, ss. 1-46.

⁵⁶¹ 1. Eylem Planı, s. 6.

⁵⁶² 1. Eylem Planı, s. 6.

AB, çatışmaların çözümünde gerçekleştirilecek eylemlerin, 1320 ve 1612 sayılı BM Güvenlik Konseyi'nin Kararlarının kadın ve çocuklarla ilgili hükümlerini atıfta bulunarak çatışmaların çözümünde kadınların rolünün önemi ve çatışmalarda çocuk hakları ihlallerinin önlenmesi gereği üzerinde durmuş, böylece BM Güvenlik Konseyi Kararlarının Afrika tarafından uygulanması sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve askeri çatışmalardan etkilenen çocukların hakları konusunda Afrikalı ve Avrupalı hükümet dışı aktörlerin farkındalığının artırılması hedeflenmiştir. Bu aynı zamanda AB'nin kadın ve çocuk hakları konusunda desteklediği normları, Afrika'da hayata geçirerek güvenlik ortamı yaratmaya çalıştığını da göstermektedir⁵⁶³.

2008-2010 Eylem Planı'nda barış ve güvenlik konusunda ikinci öncelik APSA'nın tamamen işlerlik kazanması olarak belirlenirken üçüncü öncelik, Afrika liderliğinde barış destek operasyonları için öngörülebilir finans kaynağı temin edilmesi şeklinde ortaya konmuştur. Bu üçüncü öncelikte amaç, Afrika Birliği ve bölgesel kuruluşların Barış Destek Operasyonları planlayıp yürütmesinde finansal kaynak yaratmaktır⁵⁶⁴. Nitekim 2004 yılında Afrika Birliği hükümet liderlerinin talebine istinaden kurulan Afrika Barış Aracı, bu finansal kaynaklardan biridir ve 2004-2008 yılları arasında 440 milyon Avro, 2009-2011 yılları arasında 300 milyon Avro bütçeye sahip olmuş, 2011-2013 yılları arasında ise barış ve güvenlik sorunlarının çözümüne 300 milyon Avro tahsis edileceği belirtilmiştir⁵⁶⁵.

2010 yılında gerçekleşen Trablus Zirvesi'nde 2010 yılının Afrika barış ve güvenlik yılı olduğu ve AB'nin çatışma altındaki insanlar yararına kalkınma ve çatışma sonrası yeniden inşa, adalet, çatışmaların önlenmesi ve uzlaşmanın sağlanması için sarf edilen çabalara büyük önem verdiği belirtilmiştir. Nitekim Trablus Zirvesi'nde kabul edilen 2011-2013 Eylem Planı'nda barış ve güvenlik konusunda yine bir önceki eylem planındaki öncelikler benimsenmiş, barış ve güvenlik ortaklığın köşe taşı konularından biri olarak önemini korumuş ve 2011-

⁵⁶³ 1. Eylem Planı, s. 6.

⁵⁶⁴ 1. Eylem Planı, s. 9.

⁵⁶⁵ African Union Peace and Security, "European Union", <http://www.peaceau.org/en/page/43-3033-static-european-union>, (19.03.2013).

2013 yılı için yeni girişimler eklenerek, bölgesel ekonomik kuruluşlar da ortaklık sürecine dâhil edilmiştir⁵⁶⁶.

2011-2013 Eylem Planı'nda 2011 yılına kadar siyasi diyalogun sağlanması ve geliştirilmesi konusunda ilerleme kaydedildiği, kriz yönetiminin güçlendirildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Afrikalı ve Avrupalı yetkililer arasındaki zirve düzeyindeki toplantıların düzenli hale getirildiği, siyasi diyalog kapsamına sınır ötesi işbirliği ve deniz güvenliği gibi yeni konuların alındığı ve bu şekilde diyalogun daha geniş çaplı ve sürdürülebilir hale getirilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca APSA'nın işlerlik kazanması konusunda da aşama kaydedildiği ve üç yıllık süreç içinde AB fonlarının Afrika Birliği, Bölgesel Ekonomik Topluluklar ve AB'nin operasyonel yol haritası temelinde olacağı açıklanmıştır. Afrika Birliği güdümündeki Barış Destek Operasyonları için ileride gereksinim duyulabilecek fonların sağlanması sürecinde de gelişme kaydedildiği belirtilmektedir⁵⁶⁷.

2011-2013 yıllarını kapsayan ikinci eylem planı genel olarak değerlendirildiğinde birinci eylem planından farklı olarak dinamik bir özel sektörün oluşturulmasına vurgu yapılmış ve barış ve güvenlik alanında da bölgesel ekonomik kuruluşlarla ve uluslararası kurumlarla işbirliği yapılması ve bu kurumsal işbirliğinin küresel düzeyde geliştirilmesi gereği vurgulanmıştır.

AB açısından bakıldığında barış ve güvenliğin sağlanması yoluyla çatışmaların kıtaları aşan olumsuz etkilerinin ortadan kalkması ve istikrar sağlanması sonucunda Avrupa'da daha güvenli bir ortam yaratılmış olacaktır. Bu nedenle AB, Afrika'da barış ve güvenliğin sağlanması konusuna diğer ortaklık konularından daha çok önem vermektedir. Günümüzde AB, sürdürülebilir kalkınma olmadan barış ve güvenliğin olmayacağı ve kalkınma gerçekleşmeden, yoksulluk ortadan kalkmadan da sürdürülebilir barışın sağlanamayacağı mantığından yola çıkarak barış ve güvenliğin sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgili olduğunu kabul etmiştir⁵⁶⁸. Afrika Birliği aracılığı ile tüm kıtada istikrar sağlamak için çatışmaların çözümünde kadının rolüne önem vermesi ve çocuk haklarının korunmasına atıflarda bulunması AB'nin uluslararası sorunların çözümünde normatif bir aktör olmaya çalıştığını göstermektedir.

⁵⁶⁶ Trablus Bildirgesi, 2010, s. 2.

⁵⁶⁷ 2. Eylem Planı, s. 2.

⁵⁶⁸ Devoy, Is Aid an Effective Foreign Instrument?.

3.3.2. Demokrasi ve İnsan Hakları

AB-Afrika Stratejik Ortaklık Belgesi'nde, demokratik yönetim ve insan hakları konusu Yönetim ve İnsan Hakları: Değer ve Prensiplerin Aktarılması başlığı altında düzenlenmiştir⁵⁶⁹. Bu şekilde AB, Manners'ın da ifade ettiği gibi “transfer” yolu ile normlarını Afrika'ya yaymakta ve bu normların uygulanması koşuluyla mali destek sağlayarak normatif gücünü kullanmaktadır⁵⁷⁰.

Stratejik ortaklık çerçevesinde demokratik yönetim ve insan haklarının desteklenmesinin AB-Afrika ortaklığının ve diyalogunun temel bir özelliğini oluşturduğu ifade edilmektedir. Buna göre, iki kıta çok taraflı sistemin etkinliğinin sağlanması ve demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları değerlerinin desteklenmesi için ortak çaba göstereceklerdir⁵⁷¹.

Stratejik ortaklığın, insan hakları, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsayan yönetim, demokratik ilkeler, hukukun üstünlüğü, yerel yönetim, doğal kaynakların yönetimi, kamu fonlarının şeffaf ve hesap verilebilir yönetimi, kurumsal kalkınma ve reform, insan güvenliği, güvenlik sektörü reformu, yolsuzlukla mücadele, kolektif sosyal sorumluluk, kurumsal gelişim ve kalkınma gibi tüm hususlarda açık, yoğun ve geniş çaplı bir diyalog yaratılmasına olanak sağlayacağı belirtilmektedir. Ayrıca, bu diyalogun, mevcut sorunların belirlenmesinde, ortak sorunlar üzerinde ortak bir duruşun sağlanmasında ve özel girişim ve eylemlerin birlikte yüklenilmesine her iki tarafa da yardım edeceği ileri sürülmüştür⁵⁷².

2008-2011 Eylem Planı ile demokratik yönetim ve insan hakları konusunda belirlenen ilk öncelik, küresel seviyede ve uluslararası alanda diyalogun sağlanmasıdır. Bu diyalogun sağlanmasındaki hedefler, demokratik yönetim ve insan hakları gündeminde kilit konularda BM gibi uluslararası kuruluşlarla koordineli bir şekilde ortak pozisyonlar ve belirli girişimlerde bulunmak ile terörizm, uyuşturucu ve organize suçlarla mücadele etmek olarak açıklanmıştır⁵⁷³. İki kıta açısından diyalogun geliştirilmesiyle, uluslararası ve kıtasal yasal çerçevenin (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve ILO Sözleşmeleri gibi) kabul edilip uygulanması,

⁵⁶⁹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 27-37 maddeler, ss. 7-9.

⁵⁷⁰ Manners, Normative Power Europe, 2002, s. 245.

⁵⁷¹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 27. madde, s. 7.

⁵⁷² Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 7.

⁵⁷³ 1. Eylem Planı, s. 11.

demokratik yönetim ve insan hakları alanında uluslararası yükümlülükler bağlamında ilerleme kaydedilmesi, AB ve Afrika Birliği'nin insan haklarına ilişkin kurumlarının işbirliği yapması ile etkinliğin artırılması, yolsuzlukla mücadelede işbirliğinin artırılması, insanlık dışı muamele ve işkencenin önlenmesi ve uluslararası barışın sağlanması beklenmektedir⁵⁷⁴.

2011-2013 yıllarını kapsayan 2. Eylem Planında barış ve güvenlik gibi, demokrasi ve insan haklarının da sürdürülebilir kalkınma ve taraflar arasında işbirliği açısından kilit konumda olduğu ve Afrika Birliği ve AB'nin temel değerlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir. 2. Eylem Planında, 1. Eylem Planından farklı olarak insan hakları ve demokratik yönetimin siyasi, ekonomik ve sosyal boyutu ile AB-Afrika ortaklığının diğer alanları arasında sinerji ve bağlılığın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Böylece insan hakları ve demokrasi konularının etki alanı ve boyutları genişletilmiştir⁵⁷⁵. Bununla birlikte 2. Eylem Planında demokrasi ve insan haklarının gelişimi konusunda 1. Eylem Planında olduğu gibi üç öncelik belirlenmiş, özellikle yerel yetkililere, bölgesel ekonomik kuruluşlara, sivil toplum örgütlerine aktörler bazında daha çok yer verilmiştir. Uluslararası arenada diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen birinci öncelik kapsamında AB-Afrika Demokratik Yönetim ve İnsan Hakları(DGHR) Diyalog Platformu'nun oluşturularak karşılıklı yönetim gündeminin ve gereksinimlerin karşılanması yoluyla demokratik yönetim ve insan hakları konusunda ortaklığın derinleştirilmesi planlanmıştır⁵⁷⁶.

3.3.2.1. İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Stratejik ortaklık çerçevesinde Afrika'da yönetim, siyaset, sosyal yaşam, ekonomi, eğitim, göç ve sağlık konularında kadınlar ve çocukların haklarına ilişkin düzenlemeler yapılması ve bu düzenlemelerin BM'nin insan haklarına ilişkin belgelerine uygun olarak düzenlenmesi öngörülmüştür⁵⁷⁷. Özellikle Afrika genelinde insan hakları ve demokrasi konusunda küresel ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve siyasi diyalogun sağlanması planlanmış, sivil toplum örgütleri

⁵⁷⁴ 1. Eylem Planı, s. 11.

⁵⁷⁵ 1. Eylem Planı, s. 21.

⁵⁷⁶ 2. Eylem Planı, ss. 2, 22.

⁵⁷⁷ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 22, 27, 41, 49, 55, 56, 57, 60, 63 ve 70. maddeler.

aracılığı ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığın artırılması öncelikli hedefler arasında sayılmıştır⁵⁷⁸.

Stratejik ortaklığa ilişkin eylem planlarında insan hakları ve demokrasinin korunması konusunda Afrika Birliği organlarından Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi ve Komisyonu'nun görevlendirildiği görülmektedir⁵⁷⁹. Bu durumda insan haklarının korunması ve ihlallerinin önlenmesi konusunda Afrika'da bu kurumların faaliyetleri önem kazanmaktadır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu insan ve halkların hakları konusunda bilgi ve belge toplar, çalışmalar yapar, toplantılar düzenler, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar ve bunları destekler. Bu bağlamda Komisyon, Afrika'da insan haklarının geliştirmesi için faaliyetlerde bulunmaktadır.

Komisyon, Afrika Şartına üye devletlerin şikâyetlerini incelemekte ve bu yönüyle Afrika'da insan haklarının korunması hususunda yetkili kılınmaktadır⁵⁸⁰. Komisyon devletlerarası ya da bireysel şikâyet başvurularında öncelikle dostane çözüme ulaşmaya çalışır ancak dostane çözüm sağlanamazsa Komisyon tarafından şikâyete ilişkin bir rapor hazırlanır ve gerektiği takdirde bu rapora kararlar da eklenir. Böylece Komisyon, bireylerin ya da devletlerin başvurusu sonucunda Afrika Birliği Şartı'na uygun davranmaları hususunda Şart'a taraf olan devletlere tavsiye kararları verebilmektedir⁵⁸¹.

Avrupa Birliği sisteminden farklı olarak Afrika sisteminde 11 Temmuz 2003 tarihinde Afrika Şartı'na ek olarak Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın, Afrika'da Kadınların Hakları Protokolü kabul edilmiştir. Protokol, 25.11.2005 tarihinde yürürlüğe girerek bağlayıcılık kazanmış olup, Haziran 2013 tarihi itibari ile 28 Afrika ülkesi tarafından onaylanmıştır⁵⁸². Söz konusu Protokol, kadınların aile içi şiddetten korunma hakkı olduğuna ve devletlerin bu hakkı koruma yükümlülüğü bulunduğuna ilişkin uluslararası hukukta oldukça güçlü bir Bildirge olarak kabul

⁵⁷⁸ 2. Eylem Planı, s. 22.

⁵⁷⁹ 2. Eylem Planı, s. 22.

⁵⁸⁰ Gemalmaz, 2007, s. 1361.

⁵⁸¹ Afrika İnsan ve İnsanların Hakları Komisyonu'nun Kamerun, Gana, Nijerya, Burundi, Kenya, Burkina Faso ve Zambiya hakkında alınmış tavsiye kararları için detaylı açıklama için bkz. Gemalmaz 2007, ss. 1392-1394.

⁵⁸² African Commission on Human and Peoples' Rights, "State Reporting", <http://www.achpr.org/instruments/>, (23.06.2013).

edilmektedir⁵⁸³. Nitekim Protokolün 4. maddesi ile kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve yok edilmesi amacını taşıyan eylemlerin uygulamaya konması ve izlenmesi için sözleşmeye taraf olan devletlere yeterli bütçe ayırmak ve diğer kaynakları sağlamak yükümlülüğü getirilmiştir⁵⁸⁴. Bu bağlamda Protokol, uluslararası hukukta önemli bir kaynak olarak kabul edilmekte ve kadınların uluslararası insan hakları hukukunda aile içi şiddetten korunmaları için devletlerin sorumluluğu olduğuna ilişkin ispat niteliği taşımaktadır⁵⁸⁵.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin kurulmasını öngören Protokol, 2004 yılında 15 ülke tarafından kabul edilmiş, günümüzde 26 ülke Protokolü kabul etmiş, Mahkemenin yargılama yetkisini ise sadece 5 Afrika ülkesi kabul etmiştir. Bu durumda insan haklarının hukuki korumasının yeterli olduğu söylenemez⁵⁸⁶. Nitekim stratejik ortaklık çerçevesinde insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi için Afrika ve Avrupa'nın BM İnsan Hakları Konseyi gibi küresel ve uluslararası kurumlarla da birlikte çalışacakları ifade edilmiştir⁵⁸⁷.

Stratejik Ortaklık çerçevesinde kadın ve çocukların haklarının korunması ve bu konuda farkındalığın artırılması için 1. Eylem Planıyla Nüfus ve Kalkınma Uluslararası Konferansı tarafından başlatılan Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı ve kadın hakları konusunda işbirliğinin de artırılması ve AB Çocuk Forumundaki ağlarda Afrikalı çocukların temsil edilmesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir⁵⁸⁸. Özellikle kadın ve çocukların hakları konusunda hem AB hem de Afrika açısından kurumsal ve hukuki düzenlemeler yoluyla bir takım normlar oluşturularak bu normların hayata geçirilmesi amaçlanmıştır.

AB'nin uzun dönemli amacının küresel algıları değiştirecek önemli bir aktör olarak varlığını sürdürmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, anlaşmalarda yer alan insan hakları hükümlerinin AB dayatması değil, küresel bir öncelik olarak algılanmasına çalıştığı görülmektedir. Bunun için de AB'nin BM gibi uluslararası

⁵⁸³ Bonita Meyersfeld, **Domestic Violence and International Law**, Hart Publishing, United Kingdom, 2012, s. 90.

⁵⁸⁴ African Commission on Human and Peoples' Rights, "Protocol To The African Charter On Human And Peoples' Rights On The Establishment Of An African Court On Human And Peoples' Rights" s.1.

⁵⁸⁵ Meyersfeld, s. 90.

⁵⁸⁶ African Union, "African Court on Human and Peoples' Rights", <http://au.int/en/organs/cj>, (22.06.2013).

⁵⁸⁷ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, 30. madde, s. 7.

⁵⁸⁸ 1. Eylem Planı, s. 11.

örgütler ve Kanada gibi refah seviyesi yüksek ülkelerle işbirliğini arttırmasının ekonomik refah ile demokrasi ve insan hakları arasındaki bağın Afrikalılarca daha çok tanınmasına yol açacağı düşünülmektedir⁵⁸⁹. Bu bağlamda AB, insan haklarına ilişkin normlarını yayarken hem tutarlılığını korumuş olacak, hem de koşulluluk politikasını daha etkin kullanarak normatif bir aktör olma hedefine daha çok yaklaşacaktır.

3.3.2.2. Demokratik Yönetim ve Hukukun Üstünlüğü

Stratejik ortaklığa ilişkin 2. Eylem Planında belirtilen ikinci öncelik kapsamında “yönetişim girişimi alanında işbirliği” yapılması hedeflenmiş, Afrika Birliği’nin benimsediği normlar çerçevesinde Afrika içi ve bölgelerarası diyalogun ve özellikle sivil toplum örgütlerinin diyalogunun arttırılması, medyanın diyalog sürecinde rolünün arttırılması ve bu diyalogların geliştirilmesi için APRM gibi mekanizmaların güçlendirilmesi hedeflenmiştir⁵⁹⁰.

25.03.2013 tarihinde Yüksek Temsilci Ashton, AB adına, Zimbabwe’de 16.03.2013 tarihinde yeni bir anayasanın kabul edildiği seçimleri takdir eden bir bildiğe yayınlamıştır ve bunun sonucunda Zimbabwe’li 81 şahıs ve 8 şirkete karşı uyguladığı yaptırımları askıya almıştır⁵⁹¹. Seyahat etme yasağını da içeren söz konusu yaptırımlar, 2002 yılından beri Mugabe’nin iktidarında yaşanan insan hakları ihlalleri ve siyasal şiddete karşı uygulanmaktaydı ancak, Mugabe’nin de desteklediği sivil özgürlükleri genişleten yeni anayasanın oylamaya katılanların %94,5’inin olumlu oyu ile kabul edilmesi, ekonomik yaptırımların bir kısmının askıya alınmasında etkili olmuştur⁵⁹². Bununla birlikte bir takım karar alıcıların, barışçıl, şeffaf, güvenilir seçimler gerçekleşinceye kadar yaptırımlara maruz kalacağı ifade edilmiştir⁵⁹³.

Zimbabwe’de AB’nin ekonomik yaptırımları askıya almasında etkili olan demokratik yönetim ve insan haklarına ilişkin anayasal değişiklikler, referandumun

⁵⁸⁹ Zwagemakers, s. 16.

⁵⁹⁰ 2. Eylem Planı, s. 23.

⁵⁹¹ Catherine Ashton, “on behalf of the European Union with regard to the Successful Constitutional Referendum in Zimbabwe and the Review of EU restrictive Measures”, s. 1, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/cfsp/136501.pdf, (27.03.2013). (Ashton, Zimbabwe)

⁵⁹² BBC, News Africa, “EU Suspends Sanctions against most Zimbabwe officials”, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21928152>, (27.03.2013), (BBC, Zimbabwe).

⁵⁹³ Ashton, Zimbabwe.

barışçıl, başarılı ve güvenilir şekilde gerçekleşmesi, Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin en fazla iki dönem ve beşer yıl olması, yasaların artık Cumhurbaşkanı tarafından veto edilemeyecek olması, bağımsız bir savcılık makamı ile yolsuzlukları önleme komisyonunun kurulmasının öngörülmesi, bağımsız seçim komisyonunun güvenceye kavuşması, ifade ve basın özgürlüğünü garanti altına alan haklar bildirgesi içermesi ve çifte vatandaşlığa izin vermesidir⁵⁹⁴.

Ortaklık Belgesi'nin 28. maddesinde de çatışma, kriz, istikrarsızlık, demokrasi açıkları ve/veya kurumsal zayıflık bağlamında ve çeşitli uluslararası tartışmalara dayanarak, Afrika ve AB'nin ortak bir anlayışa varmak ve atılması gereken adımlar üzerinde anlaşmaya yönelik "hassasiyet durumları" hakkında da bir diyalog tesis edecekleri belirtilmiştir⁵⁹⁵. Nitekim Yüksek Temsilci Ashton, yine 25.03.2013 tarihinde Orta Afrika'daki isyan ve darbe sonrası anayasanın askıya alınması sonucu AB adına bir bildirme yayımlayarak tepki göstermiş, şiddetin ve hükümetin anayasaya aykırı bir şekilde değişiminin kabul edilemez olduğunu belirterek, Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ve Afrika Birliği'ni uluslararası toplumla daha yakın ilişkiye yapmak üzere çağrıda bulunmuştur⁵⁹⁶.

Aynı tarihlerde Yüksek Temsilci Ashton tarafından yayınlanan bu iki bildirme, AB'nin ekonomik ve siyasi eylemlerinde demokrasi ve insan hakları unsurlarını göz önünde bulunduran ve ekonomik gücünü ve yaptırımlarını demokratik anayasanın referandumla kabul edilmesi gibi normatif unsurlara dayandıran ve bu yönde koşulluluk politikası uygulayan bir aktör olduğunu göstermektedir.

Stratejik ortaklık belgesinin kabul edilmesi ile Afrika Birliği ve AB'nin ulusal İnsan Hakları Komisyonları, Parlamentolar ve sivil toplum organizasyonları da dâhil olmak üzere bağımsız seçim komisyonlarına desteğin artırılması yoluyla hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesine destek olacakları konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca, Afrika Birliği ile AB'nin bağımsız seçimlerin uluslararası ve bölgesel standartlara ve BM'nin ilgili anlaşmalarına uygun olarak yapılması konusunda birlikte çalışacakları ve seçimlerin gözlenmesinde ve denetiminde Afrika

⁵⁹⁴ BBC, Zimbabwe.

⁵⁹⁵ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 7.

⁵⁹⁶ Council of the European Union, "Statement by EU High Representative Catherine Ashton on the situation in the Central African Republic", http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/136885.pdf, (27.03.2013).

Birliği'nin, bölgesel kurumların ve sivil toplumun rolünün güçlendirilmesine çalışacağı konularında karara varılmıştır⁵⁹⁷.

AB'nin uzun dönemde Afrika'daki ülkelerin demokratik devlet sistemini gerçekleştirebilmesi için öncelikle bu ülkelerle ticaret antlaşması yaptığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında AB'nin refah seviyesi yüksek ülkeler dahil tüm Afrika ülkelerinde siyasi güvenilirliğini ve tutarlılığını arttırmak için insan hakları konusunda açık hükümlere yer vermesi gerektiği öne sürülmektedir.

3.3.2.3. Şeffaf ve Hesap Verilebilir Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele

Stratejik ortaklığın önemli hususlarından biri de, Afrika ve AB'nin üzerinde anlaştığı demokratik yönetim ve insan haklarına ilişkin tüm sorunların şeffaflık ve hesap verilebilirliğinin sağlanması konusunda sivil toplum, medya ve demokratik kuruluşların rolüne büyük önem verilmesidir⁵⁹⁸. Yolsuzluğun önlenmesi konusunda BM ve Afrika Birliği'nin işbirliği yapması öngörölmüş, doğal kaynakların yasadışı ticaretine karşı Kimberley sürecine ve Orman Kanunu Uygulama Yönetim ve Ticaret Komitesi gibi uluslararası girişimlerle işbirliğinin artırılması da öngörölmüştür. Doğal kaynakların yönetiminde şeffaflığın teşvik edilmesi ve Maden Çıkarma Endüstrisinde Şeffaflık Girişimi gibi uluslararası pek çok alanda gerçekleşen girişimlerle diyalog kurulması hedeflenmiştir⁵⁹⁹.

2008-2011 Eylem Planında belirtilen önceliklerden biri de APRM'nin ve Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Konusunda Afrika Şartı'nın desteklenmesidir. Bu iki oluşumun desteklenmesi ile daha etkili bir Afrika yönetim mimarisinin gerçekleşmesi, yolsuzlukla mücadele kapasitesinin artırılması, Afrika'da kamu hizmetlerinin ve kamu yönetiminin daha etkili ve verimli işlemesi ve Afrika ülkelerinde APRM süreçleri aracılığı ile farkındalığın artırılması hedeflenmektedir⁶⁰⁰.

APRM mekanizması ile yolsuzluğun önlenmesi, şeffaf ve hesap verilebilir olması konusunda devletlerin denetlenmesi önemli bir girişim olarak kabul edilmektedir. Ancak APRM mekanizmasının kurumsal yapısında bu etkin denetimi

⁵⁹⁷ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, ss. 8-9.

⁵⁹⁸ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 9.

⁵⁹⁹ 1. Eylem Planı, s. 11.

⁶⁰⁰ 1. Eylem Planı, s. 13.

gerçekleştirecek denetçi kadrosu henüz bulunmamakta, üstelik bu mekanizmaya üyelik Afrikalı devletlerin gönüllülük esasına dayanmakta ve zorunluluk teşkil etmemektedir. Bu nedenle APRM mekanizmasına üye olan Afrikalı devletlerin zaten diğer devletlerden daha demokratik ve gelişmiş bir yönetim yapısına sahip olması bu mekanizmanın işlevselliğinin eleştirilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda APRM mekanizması, denetleyici birimlerin hakimler veya politikacılardan oluşmasının denetlemenin güvenilirliğini azalttığı ve denetimin taraflı yapılmasına neden olduğu için eleştirilmektedir. Bunun önlenmesi için APRM sürecine sivil toplum örgütlerinin birer baskı aracı olarak katılması, akademisyenlerin de tarafsız bir şekilde denetimde yer alması önerilmektedir⁶⁰¹.

3.3.2.4. Kültürel Mallarda İşbirliği

2008-2010 Eylem Planı ile demokrasi ve insan haklarına ilişkin gerçekleşmesi öngörülen önceliklerden biri kültürel mallarda işbirliğinin güçlendirilmesidir. Bu önceliğin gerçekleşmesi ile diğer kültürel faaliyetleri de içeren konularda işbirliğinin genişletilmesi hedeflenmektedir. Kültürel işbirliğinin sağlanması ile kültürel mallar alanında ortak politika, strateji ve işbirliği oluşturulması, Afrika ve AB arasında müzeler, sanatçılar, uzmanlar ve araştırma enstitüleri gibi kültürel aktörlerin karşılıklı alışverişi, kültürel malların yasadışı ticaretinin önlenmesi ve kültürel malların korunup desteklenmesi için ilgili uluslararası araçların uygulanması beklenmektedir. Ayrıca, yasadışı yollarla elde edilmiş olan kültürel varlıkların ilgili uluslararası konvansiyonlar uyarınca menşe ülkelerine iade edilmesi ve kültür alışverişi ile kültürel çeşitliliğin desteklenmesi ve korunması konusunda işbirliğinin sağlanması da beklenmektedir⁶⁰². 2. Eylem Planında da stratejik ortaklık kurularak kültürel mallarda ve kültürel işbirliğinin diğer alanlarında işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir ve öncelikler arasında sayılmıştır⁶⁰³.

⁶⁰¹ Beoke, ss. 150-152.

⁶⁰² 1. Eylem Planı, s. 14.

⁶⁰³ 2. Eylem Planı, s. 24.

3.3.2.5. Öngörülen Kurumsal Düzenlemeler

Stratejik ortaklık bakımından Afrika yönetim reformu programları ve demokrasi inşa çabalarına ilişkin gelecek vaad eden iki oluşum olarak APRM ve Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Konusunda Afrika Şartı üzerinde durulmaktadır. APRM sürecinin desteklenmesi ve Şartın uygulanması ile Pan-Afrika yönetim anlayışının yerleşmesi sonucu AB'nin, Afrika Barış Aracı (African Peace Facility) ile uyumlu bir araç elde edeceği öne sürülmüştür⁶⁰⁴.

Demokratik yönetim ve insan haklarında küresel diyalogun sağlanması için, insan hakları, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, yerel yönetimler ve ve idam cezası gibi hassas siyasi konuları da içeren alanlarda diyalogun gerçekleşmesi bakımından bir platform geliştirilmesi planlanmıştır. Bununla birlikte AB-Afrika sivil toplumu nezaretinde insan hakları konusunda üst düzey yetkililerin atanması da eylem planına dâhil edilmiştir⁶⁰⁵. Ayrıca Eylem Planlarında belirtilen öncelikli hedeflerin gerçekleştirilmesi için insan kaçakçılığı dâhil terörle, uyuşturucu ticareti ve organize suçla mücadelede bilgi paylaşımı konusunda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi de planlanmıştır⁶⁰⁶.

Kurumsal düzenlemelere ilişkin hedeflerin gerçekleşmesi sonucunda Pan-Afrika yönetim mimarisinin etkinliği ve işlevselliğinin sağlanması ve APRM'nin gereklerinin uygulanmasında işbirliğinin geliştirilmesi beklenmektedir. Beklentilerin gerçekleşmesi için APRM sürecinin gereklerinin uygulanmasında işbirliği ve diyalogun güçlendirilmesi, Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Üzerine Afrika Şartı'nı kapsayan Pan-Afrika yönetim mimarisine AB desteğinin başlatılması, Afrika Şartı'nın onaylanma ve uygulanması sürecinin hızlandırılması, seçimlerin yapılması ve denetlenmesi konusunda Afrika Birliği'nin, bölgesel ve ulusal kurumları ve sivil toplum örgütlerinin kapasitelerinin artırılması planlanmıştır. Ayrıca, kadınların siyasi süreçlere katılımının desteklenmesi ile yolsuzluk, dokunulmazlık ve dolandırıcılıkla mücadelede bağımsız kuruluşların kapasitesinin güçlendirilmesi de hedeflenmiştir⁶⁰⁷.

⁶⁰⁴ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 8.

⁶⁰⁵ 1. Eylem Planı, s. 11.

⁶⁰⁶ 1. Eylem Planı, s. 11.

⁶⁰⁷ 1. Eylem Planı, s. 13.

3.3.3. Ticaret, Bölgesel Bütünleşme ve Altyapı Çalışmaları

Ortaklığın önceliklerinden biri de Afrika'nın hammaddeye daha az bağımlı hale gelerek üretim kapasitesinin ve verimliliğin artırılması ve küresel ekonomiyle bütünleşip ticaretten artı değer kazanmasıdır. AB ve Afrika, diğer uluslararası ortakları ile birlikte adil ticareti (fair trade) destekleyerek birlikte çalışmayı kararlaştırmıştır⁶⁰⁸.

Stratejik ortaklık yolu ile Afrika ekonomilerinin arz kapasitesini güçlendirmek için dış yatırımlarla desteklenen güçlü bir özel sektörün yaratılması, kişilerin, malların ve bilginin serbest dolaşımı için gereken fiziki altyapı ağlarının ve ilgili hizmetlerin geliştirilerek güçlendirilmesi, son olarak da Güney-Güney ve Kuzey-Güney ticaret hacminin artırılması için gerekli olan ticari bütünleşmenin sağlanması üzerinde durulmuştur⁶⁰⁹.

1. Eylem Planında bölgesel bütünleşme, ticaret ve alt yapı önceliğinde tüketici sağlığı, hijyen ve bitki sağlığı kuralları, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması gibi konulara ilişkin program ve projelerin desteklenmesi planlanmış ve böylece AB'nin küresel ticaretle bütünleşme normlarına Afrika'nın uyum sağlaması hedeflenmiştir⁶¹⁰. 2. Eylem Planında da bölgesel bütünleşme, ticaret ve altyapı konusunda bilgi ve deneyimlerin paylaşımı, özel sektör yatırımlarının desteklenmesi ve Afrikanın bilgi çağına uyumu ve bütün bu hedefler doğrultusunda BET'lerin önemli bir aktör olarak faaliyette bulunması planlanmıştır⁶¹¹.

Bu hedefler doğrultusunda AB tarafından desteklenen önemli bir proje olan Viktorya Gölü Havzası'nda su ve halk sağlığı koşullarının iyileştirilmesi için Nisan 2010'da AB-Afrika Altyapı Teminat Fonu'ndan (ITF) 8 milyon Avro teknik destek, 14 milyon Avro faiz oranları sübvansiyonu sağlanmıştır ve sözkonusu projenin 2011-2016 yılları arasında 5 yılda tamamlanması öngörülmüştür. Sözkonusu proje ile uzun dönemde Havza'da yaşayan yaklaşık 4 milyon kişinin 2025 yılına kadar, sağlıklı, güvenilir ve ekonomik içme suyuna kavuşacağı ve yaşam standartlarının yükseleceği

⁶⁰⁸ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 9.

⁶⁰⁹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 9.

⁶¹⁰ 1. Eylem Planı, ss. 17-19.

⁶¹¹ 2. Eylem Planı, s. 3.

ileri sürülmektedir⁶¹². Proje kapsamında özel sektör yatırımları desteklenirken aynı zamanda halk sağlığının ve yaşam kalitesinin de yükseltilmesi ve bunun AB desteği ve Afrika'nın kendi kaynakları ile gerçekleştirilmesi planlanmaktadır ki bu da stratejik ortaklığın özüne ve ruhuna uygun bir örnek teşkil etmektedir.

3.3.4. Milenyum Kalkınma Hedefleri

8 Eylül 2000'de BM Genel Kurulu Yüksek Düzeyli Toplantısında, Milenyum Kalkınma Hedeflerini (Millennium Development Goals, MKH) kabul etmiştir. Öncelikle 21. yüzyılda uluslararası ilişkilerde olması gereken temel ortak değerleri tanımlamışlar ve MKH'yi de bu ortak ilkeler kapsamında genişletmişlerdir. Bu temel ortak değerler; bağımsızlık, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, çevreye saygı ve ortak sorumluluktur⁶¹³.

BM, bu ortak değerlerden hareketle 2010 yılında 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi öngörülen eylem planını ve 8 MKH'yi kabul etmiştir. Bu hedefler, aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak, herkes için ilköğretimi sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadını güçlendirmek, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirliği sağlama, kalkınma için küresel bir ortaklık kurmaktır⁶¹⁴.

AB Komisyonu, 21 Nisan 2010'da MKH'nin desteklenmesi için bir Eylem Planı yayınlamıştır⁶¹⁵. Sözkonusu planda, 2010 yılının "Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Avrupa Yılı" olduğu belirtilerek ve önceki yıl Lizbon Antlaşması ile kalkınmada yeni bir yaklaşımın geliştirildiği ve bu yeni yaklaşımla üye ülkelerin politikalarının birbiriyle uyumlu olarak yürütüleceği, kalkınma politikasının da buna dâhil olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, bölgeler arası ticaretin herhangi bir ülkede yoksulluk ve kötü yönetimden kaynaklanan bir krizin tüm dünyayı etkilemesine

⁶¹² Africa-EU Partnership, "Water and sanitation conditions under focus in the Lake Victoria Basin", <http://www.africa-eu-partnership.org/successstories/water-and-sanitation-conditions-under-focus-lake-victoria-basin>, (25.04.2013).

⁶¹³ United Nations, "Resolution adopted by the General Assembly 55/2. United Nations Millennium Declaration", <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>, (25.04.2013).

⁶¹⁴ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, "Binyıl Kalkınma Hedefleri", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=248>, (25.04.2013).

⁶¹⁵ European Commission, "A twelve-point EU action plan in support of the Millennium Development Goals" COM(2010)159 final, Brussels, 21.04.2010, (25.04.2013), (MHK Eylem Planı).

sebepler olduğu ve bu nedenle küresel ortaklarla dayanışmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur⁶¹⁶.

AB için kalkınma yardımları, küresel ortaklarla geliştirilmiş işbirliği anlamına gelmekte ve AB, dış yardım ve kalkınma politikalarını da Avrupa 2020 Stratejisi'ne uygun olarak düzenlemektedir. MKH'nin gerçekleşmesi için yaptığı destek ve katkılar aynı zamanda AB'nin küresel arenada, normatif ve rekabetçi bir aktör olarak var olmasına inandırıcı bir zemin hazırlamaktadır.

MKH Eylem Planı ile AB, 2010-2015 yılları için Birlik olarak yapıcı bir katkı sağlamayı, Afrika ve Asya ülkesi ile yapacağı zirve toplantıları öncesi bir zemin hazırlamayı ve Avrupa 2020 Stratejisini beslemeyi hedeflemiştir⁶¹⁷. Planda MKH sürecini hızlandırmak için, Resmi Kalkınma Yardımlarının (RKY) gerekli olduğu ve AB'nin, küresel yardım desteğinin yaklaşık %56'sını sağlayarak açık ara dünyadaki en büyük donör olduğu belirtilmiştir⁶¹⁸. Nitekim AB Komisyonu, tüm AB üye ülkelerini ve diğer uluslararası aktörleri MKH'yi gerçekleştirmek için çaba göstermeye davet etmiştir⁶¹⁹.

BM, MKH'ye ulaşılması için her gelişmiş ülkenin gayri safi milli gelirlerinin %0,7'sini kalkınma yardımlarına ayırmasını öngörmüştür⁶²⁰. AB'nin OECD Kalkınma Yardımları Komitesi'ne (Development Assistance Committee, DAC) üye olan 15 AB ülkesinin⁶²¹ MKH'ye toplam ortalama katkısı, 2009 yılında gayri safi milli gelirlerinin %0,42'si, 2010'da %0,44'ü, 2011'de %0,42'si⁶²² ve son olarak 2012'de %0,42'si⁶²³ olarak gerçekleşmiştir. BM tarafından belirlenen %0,7'lik oranı Lüksemburg, İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda karşılayabilmiştir⁶²⁴.

⁶¹⁶ MKH Eylem Planı, ss. 3-4.

⁶¹⁷ MKH Eylem Planı, s. 4.

⁶¹⁸ MKH Eylem Planı, s. 5.

⁶¹⁹ MKH Eylem Planı, ss. 12-13.

⁶²⁰ United Nations, "Millennium Development Goals", http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview/mdg_goals/mdg8/, (25.04.2013).

⁶²¹ Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç İngiltere, bkz. <http://www.oecd.org/development/stats/aidtopoorcountriesslipsfurtherasgovernmentstightenbudgets.htm>, (10.07.2013).

⁶²² European Commission, "EU Accountable Report 2012 for Financing of Development Review of progress of the EU and its Member States", SWD(2012) 199, Brussels, 09.07.2012, s.58.

⁶²³ OECD, "Official Development Assistance-2013 Update", <http://www.oecd.org/development/stats/aidtopoorcountriesslipsfurtherasgovernmentstightenbudgets.htm>, (25.04.2013), (OECD Yardım Raporu 2013), s.1.

⁶²⁴ OECD Yardım Raporu, 2013, s. 2.

Aşağıda AB ülkelerinin yardım miktarlarının diğer ülkelerle karşılaştırılması bulunmaktadır.

Tablo 3: AB Resmi Kalkınma Yardımlarının Diğer Gelişmiş Ülkelerin Yaptığı Yardımlarla Karşılaştırılması

Donör Ülke	Kişi Başı RKY (Avro)			RKY/GSMG (%)			RKY (Milyar Avro)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
AB	98	107	105	0,42	0,44	0,42	49,2	53,5	53,1
AB üyesi olmayan DAC üyeleri	68	79	78	0,23	0,23	0,23	37,7	44,4	44,0
ABD	67	74	71	0,21	0,21	0,20	20,7	22,9	22,1
Japonya	53	65	60	0,18	0,20	0,18	6,8	8,3	7,6
Kanada	85	115	111	0,30	0,34	0,31	2,9	3,9	3,8

Kaynak: E.C. Staff Working Paper, EU Accountability Report 2012 on Financing for Development, Review of Progress of The EU and it's Member States, s.53, http://ec.europa.eu/europeaid/what/development-policies/financing_for_development/documents/swp-199-main-report.pdf

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, az gelişmiş ülkelere kalkınma yardımı sağlayan diğer donörler arasında en çok finansal desteği AB sağlamaktadır. 2013 yılının Nisan ayında yayınlanan yeni verilere göre, AB kurumlarının sağladığı yardımlar, (2011 rakamları ile)17.391 Dolar'dan 18.778 Dolar'a yükselirken, DAC üyesi AB ülkelerinin yardımları, 72.080 Dolar'dan 66.747 Dolar'a gerilemiştir. Bu bağlamda AB kurumlarının yardımları %8.0 oranında artarken, DAC üyesi AB ülkelerinin yardımları %7.4 oranında düşüş göstermiştir⁶²⁵. Bu gerilemede AB'nin geçtiğimiz yıllarda yaşadığı mali kriz neden olmuş olabilir. Nitekim özellikle mali krizden en çok etkilenen⁶²⁶ İspanya, İrlanda, İtalya, Portekiz ve Yunanistan'ın 2012 yardımlarına baktığımızda, RKY'larında en çok düşüşün, %49.7 ile İspanya, %34.7 ile İtalya ve %17.0 ile Yunanistan'da gerçekleştiği görülmektedir⁶²⁷.

2011 yılında RKY'nın %49.1'ini oluşturan 51.287 milyon Dolar Afrika kıtasına aktarılmıştır ve 2010 yılına göre yapılan yardım %7.7 oranında düşüş göstermiştir. En çok RKY alan Afrika ülkeleri ise, Demokratik Kongo Cumhuriyeti,

⁶²⁵ OECD Yardım Raporu, 2013, s. 1.

⁶²⁶ Ali Osman Dizman ve Efşan Naz Özen, "Ekonomik Krizden Siyasi Bunalıma Avrupa Birliği'nde Krizin Faturası Demokrasiye mi Kesiliyor?", **TEPAV Değerlendirme Notu**, Eylül 2012, s. 2.

⁶²⁷ OECD Yardım Raporu, 2013, s. 1.

Etiyopya, Kenya, Tanzanya, Mozambik, Gana, Nijerya, Uganda, Cote d'Ivoire ve Ruanda olmuştur⁶²⁸. AB'nin en çok yardımında bulunduğu Afrika ülkeleri ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Etiyopya ve Fas'tır⁶²⁹.

3.3.5. Enerji

Stratejik ortaklık belgesinde taraflar, karşılıklı ilişkilerinde ve uluslararası arenada temel zorluklardan birinin sürdürülebilir enerji olduğu konusunda anlaşmışlardır. Bu nedenle taraflar, enerji kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminde işbirliği ve dayanışmayı ve mevcut enerji kaynaklarına erişimde ve enerji güvenliğinde bölgesel işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemişlerdir⁶³⁰.

AB-Afrika Enerji Ortaklığı sonucu enerjiye erişim ve enerji güvenliği konusunda diyalog sağlanması ile her iki kıtada da güvenilir, güvenli, uygun maliyetli, iklim dostu ve sürdürülebilir enerji hizmetlerine erişimin artırılması da hedeflenmektedir⁶³¹.

1. Eylem Planında, enerji ortaklığının gerekçesi, 21. yüzyılda aşılması gereken en önemli sorunlardan birinin artan enerji ihtiyacının karşılanması olarak belirtilmiş ve her iki kıtanın da ve özellikle Afrika'nın kalkınmasının tam merkezinde enerji kaynaklarının etkin yönetimi olduğu ve bu nedenle enerji alanındaki yatırımlara büyük önem verildiği belirtilmektedir⁶³².

2. Eylem Planında enerji konusu önemini korumakla birlikte, enerji konusunda 6 temel öncelik belirlenmiştir. Buna göre AB-Afrika Enerji Ortaklığı, özellikle Afrika'da modern ve sürdürülebilir enerjiye erişim, enerji güvenliği konusunda özellikle Afrika'dan AB'ye elektrik ve doğal gaz ihracının artırılması için altyapı çalışmalarının artırılması, Afrika'da yenilenebilir enerji kaynaklarının ve tüm sektörlerde enerji etkinliğinin artırılması, enerji konusunda kamu ve özel sektör yatırımlarının artırılması yolu ile kapasite inşası ve taraflar arasında siyasi diyalog sağlanarak gelişmelerin yakından takip edilmesi hedeflenmiştir⁶³³.

⁶²⁸ OECD, "Statistics by Region 2013 At a Glance- Africa", <http://www.oecd.org/dac/stats/Africa%20-%20Development%20Aid%20at%20a%20Glance%202013.pdf>, (27.04.2013).

⁶²⁹ OECD, "Donor Aid at a Glance- European Union", <http://www.oecd.org/dac/stats/EU.gif>, (27.04.2013).

⁶³⁰ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 18.

⁶³¹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 18.

⁶³² 1. Eylem Planı, s. 29.

⁶³³ 2. Eylem Planı, ss. 56-60.

Bu doğrultuda 12 Kasım 2010'da açılışı gerçekleşen Caprivi Bağlantısı, Namibya ve Zambiya'nın elektrik şebekelerini birbirine bağlayarak Güney Afrika'nın kuzeyi ile batısı arasında enerji havuzu kapasitesini ve istikrarını arttırmıştır. Projeye Fransız Kalkınma Ajansı, Avrupa Yatırım Bankası ve Alman Kalkınma Bankası 35 milyon Avro'luk kredilerle destek sağlarken, AB-Afrika Altyapı Emniyet Fonu'ndan da 15 milyon Avro'luk hibe desteği sağlanmıştır. Caprivi Bağlantısı Projesi, Güney Afrika'nın enerji kıtlığı çeken bir bölgesinde ve Emniyet Fonu ile gerçekleştirilen ilk proje olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır ve Projenin enerji alanında gerçekleştirilecek diğer projelere ve bölgesel bütünleşmeye de örnek teşkil etmesi ve yatırımları arttırması beklenmektedir⁶³⁴.

3.3.6. İklim Değişikliği

İklim değişikliği konusunda AB-Afrika ortaklığının gerekçesi, 1. Eylem Planında belirtilmiştir. Buna göre iklim değişikliğinin sonuçlarından tüm dünyanın etkilenmesi bir yana, en az gelişmiş ülkeler daha çok etkilenmektedir ve Afrika kıtası da iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine en çok maruz kalan bölgelerden biridir. Özellikle gıda güvenliği, sürdürülebilir su temini, sel, kuraklık ve çölleşme gibi beklenmeyen aşırı iklim değişikliği, AB ve Afrika'nın işbirliği yapması gerekliliğini oluşturmaktadır⁶³⁵.

İklim değişikliği ile mücadelede, AB Komisyonu, NEPAD, üye ülkeler yanında BET'ler ve sivil toplum örgütlerine de önemli roller verilmiş⁶³⁶ ve özellikle BET'ler ve sivil toplum örgütlerinin rolleri, 2. Eylem Planında arttırılmıştır. Birinci öncelik olarak, Afrika siyasi liderleri tarafından düşünülp başlatılan Sahra'nın Büyük Yeşil Duvarı ve Sahel Girişimi (Great Green Wall of Sahra and Sahel Initiative, GGWSSI) ile bölgesel ekonomik topluluklar arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin arttırılması hedeflenmiştir. Sözkonusu girişimle, toprak yapısının bozulması ve kuraklıkla mücadele konusunda BET'lerin dahil olduğu bölgesel

⁶³⁴ European Investment Bank, "Southern Africa Electricity Cooperation Boosted Through European Funded 950 km Caprivi Interconnector Inagurated today", <http://www.eib.europa.eu/projects/press/2010/2010-196-southern-africa-electricity-cooperation-boosted-through-european-funded-950km-caprivi-interconnector-inaugurated-today.htm?lang=en>, (27.04.2013).

⁶³⁵ 1. Eylem Planı, s. 33.

⁶³⁶ 1. Eylem Planı, s. 34.

projelerin desteklenmesi ve ayrıca konusunda uzman sivil toplum kuruluşlarının da girişime katkıda bulunması öngörülmüştür⁶³⁷.

Afrikalıların iklim değişikliğine karşı gücünü ve kapasitesini arttırmasını sağlamak, daha iyi bir iklim değişikliği bilincine ihtiyacı karşılamak ve bu bilgilerin karar vermeye yetkili birimler tarafından dikkate alınmasını desteklemek amacıyla kıtasal düzeyde bir girişim olan CLIMDEV için AB de destek sağlamak ve bu konuda da BET'ler ve uzman sivil toplum örgütleri ile birlikte çalışılmaktadır⁶³⁸. AB, Mayıs 2012'de CLIMDEV için, 8 milyon Avro destekte bulunmuştur ve CLIMDEV kapsamında Addis Abbaba'da BM Afrika Ekonomik Komisyonu çerçevesinde kurulacak olan Afrika İklim Politikası Merkezi'ni ve Afrika Kalkınma Bankası tarafından yürütülecek olan CLIMDEV Özel Fonu'nu desteklemektedir⁶³⁹.

BET'lerin gün geçtikçe daha fazla ön plana çıkması sonucu AB, CLIMDEV Projesi ile Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (4 Milyon Avro) ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (4 Milyon Avro) olmak üzere iki BET aracılığı ile kapasite inşasını desteklemektedir. Bununla birlikte iklim değişikliği konusunda eğitimin yanı sıra uzman kişilerin bilgilerine de önem verilmektedir⁶⁴⁰.

3.3.7. Göç, Hareketlilik ve İstihdam

Göç ve hareketlilik konusu 2007 Strateji Belgesinde, kalkınma ile birlikte değerlendirilmiştir. Stratejik ortaklık kapsamında her iki kıtada da sosyo-ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amacıyla göç ve hareketlilik politikalarının daha iyi yönetilmesine çaba gösterilmesi gereği üzerinde durulmuştur⁶⁴¹.

Konu ile ilgili 1. Eylem Planında, 3 öncelik belirlenmiştir. Buna göre, göç ve kalkınma konusunda Trablus Bildirgesinin uygulanması, insan ticareti konusunda AB-Afrika Eylem Planının, 2004 Ouagadougou Bildirgesi ve Afrika'da yoksulluğun azaltılması ile istihdam eylem planının uygulanması hedeflenmiştir. Stratejik ortaklığın bu yönüyle, BM'nin "Herkes İçin Düzgün İş Gündemi" ne uygun olarak

⁶³⁷ 2. Eylem Planı, ss. 47-48.

⁶³⁸ 2. Eylem Planı, ss. 48-49.

⁶³⁹ Africa-EU Partnership, "EU 8 Million Euro Grant to strengthen Africa's response to climate change", <http://www.africa-eu-partnership.org/news/eu-8-million-euro-grant-strengthen-africa%E2%80%99s-response-climate-change-0>, (27.04.2013).

⁶⁴⁰ European Commission, "The Global Climate Change Alliance (GCCA)", http://ec.europa.eu/europeaid/what/development-policies/intervention-areas/environment/climatechangealliance_en.htm, (27.04.2013).

⁶⁴¹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 15.

Afrika’da özellikle gençler ve kadınlar için, daha çok, daha verimli ve daha iyi iş ve istihdam yaratılması hedeflenmiştir⁶⁴².

2. Eylem Planında hareketlilik ve istihdama daha fazla vurgu yapılmış ve Afrika’nın kalkınma sürecinde özellikle Diasporaların rollerinin güçlendirilmesi gereği vurgulanmıştır. Öğrenci ve akademisyenlerin hareketliliği ve yükseköğretim uyumlaştırma süreci ile ilgili Nyerere ve Erasmus Mundus gibi programların da üzerinde durularak öğrenci ve akademisyen hareketliliğinin yönetilmesi vurgulanmış, sosyal ve ekonomik alanda göç, istihdam ve hareketliliğin siyasi diyalog ve işbirliği yolu ile kontrol altına alınması hedeflenmiştir⁶⁴³.

Planda göç ve hareketlilik Afrika’nın sosyo-ekonomik kalkınması ile bağdaştırılmıştır. Afrika’da iş ve istihdam yaratılması ve daha iyi yaşam koşullarının sağlanması ile düzensiz göçün engellenebileceği ve böylece kalkınma adına her iki tarafın da üzerine düşen sorumluluğu gerçekleştirerek birlikte daha iyi sonuçlar elde edebilecekleri öne sürülmüştür⁶⁴⁴. Buna göre yeni eylem planı, diyalogun artırılması ve somut eylemlerin uygulanması olmak üzere iki aşamalı bir çözüm öngörmüştür⁶⁴⁵.

Konu ile ilgili AB-Afrika ortaklığı kapsamında bugüne kadar Afrika İşçi Dövizleri Kurumu (African Remittances Institute, ARI), İnsan Ticareti Girişimi (Human Trafficking Initiative, HTI), Nyerere Programı ve Pan-Afrika Üniversitesi gibi girişimler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan Afrika İşçi Dövizleri Kurumu, gönderilen işçi dövizlerinin yoksulluğun azaltılmasında bir kalkınma aracı olarak ve daha verimli bir şekilde kullanılması amacıyla Afrikalı tüm aktörlerin kapasitesini güçlendirmeyi amaçlamaktadır⁶⁴⁶.

İnsan Ticareti Girişimi yolu ile Afrika Birliği Komisyonu, AB Komisyonu ile işbirliği yaparak BET’lerin insan ticareti ile mücadele edilmesine yönelik bölgesel eylem planları geliştirmeleri desteklenmektedir⁶⁴⁷. Böylece BET’ler bölgesel anlamda projelerin hayata geçirilmesinde daha aktif birer aktör haline gelmektedirler.

⁶⁴² 1. Eylem Planı, ss. 2, 40.

⁶⁴³ 2. Eylem Planı, s. 6.

⁶⁴⁴ 2. Eylem Planı, s. 61.

⁶⁴⁵ Africa-EU Partnership, “Migrations, Mobility and Employment”, <http://www.africa-eu-partnership.org/migration-mobility-and-employment>, (26.04.2013).

⁶⁴⁶ African Union, “The African Institute of AIR Project”, <http://pages.au.int/remittance/about>, (26.04.2013).

⁶⁴⁷ 2. Eylem Planı, s. 63.

2010 yılının sonbaharında başlatılan Nyerere Programı, beş yıllık bir program olup, 250 yüksek lisans öğrencisinin Afrika üniversiteleri arasında değişim programlarından faydalanmasına yönelik fon desteği sağlamaktadır⁶⁴⁸. Pan-Afrika Üniversitesi de Afrika Üniversiteleri ağı olarak bilim ve teknolojinin Afrika'nın kalkınmasında önemi düşünülerek AB Komisyonu tarafından başlatılan bir girişimdir⁶⁴⁹. Bu girişimle AB, Afrika'nın eğitim, bilim ve kültürel normlarına katkı sağlamaya ve Afrika'nın kalkınmasında yönlendirici rol üstlenmeye çalışmaktadır.

3.3.8. Bilim, Bilgi Toplumu ve Uzay

Stratejik Ortaklık Belgesinde, “Bilgi Toplununun Geliştirilmesi” başlığında temelleri atılan öncelik konusunda taraflar, Afrika'da sosyo-ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın gerekli bir itici gücü olarak bilim, teknoloji ve yenilikçiliğin (inovasyonun) geliştirilmesi hususunda anlaşmışlardır. Küresel ekonomide, bilgiye ve modern teknolojiye ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerine olan bağımlılık gün geçtikçe artmaktadır. Bu bakımdan ortaklık belgesinde, Afrika'da MKH'ye ulaşılabilmesi için bilgi ve teknoloji kapasitesinin inşa edilmesinde özel ve küresel bir çaba sarfedilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısının geliştirilmesi, kaliteli eğitimin sağlanması ve bilim ve teknolojinin, yenilikçilik sistemlerinin geliştirilmesi konusundaki ortaklık ve yatırımlar Afrika'da diğer alanlarda kalkınma hedeflerinin sağlanması için hayati önem arz etmektedir⁶⁵⁰.

Afrika ve AB'nin Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Toplumu Üzerine Dünya Zirvesinin sonuçlarının ilgili Afrika Birliği ve NEPAD programları yolu ile uygulanması, aradaki uçurumun kapatılması ve desteklenmesi hususunda işbirliği yaparak bilgi toplumu ve ekonomisinin desteklenmesi konusunda birlikte çalışacakları belirtilmiştir⁶⁵¹.

Nitekim 1. Eylem Planında, Bilim, Bilgi Toplumu ve Uzay başlığı altında düzenlenen hedef kapsamında, üç öncelik belirlenmiştir. Buna göre, Afrika'da

⁶⁴⁸ Africa-EU Partnership, “Nyerere Programme”, <http://www.africa-eu-partnership.org/node/1837>, (26.04.2013).

⁶⁴⁹ Africa-EU Partnership, “Regional Institutions for Global Competition”, <http://www.africa-eu-partnership.org/node/1526>, (26.04.2013).

⁶⁵⁰ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 18.

⁶⁵¹ Stratejik Ortaklık Belgesi, 2007, s. 18.

kapsayıcı bilgi toplumunun geliştirilmesinin desteklenmesi, bilim ve teknoloji kapasitesinin güçlendirilmesi ve Afrika'nın Bilim ve Teknoloji Konsolide Eylem Planı'nın uygulanması ve uzay uygulamaları ve teknoloji konusunda işbirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bu önceliklerin gerçekleştirilmesinde özellikle Afrika Birliği Komisyonu ve NEPAD ile özel sektör ve sivil toplum örgütlerine önemli roller verilmiştir⁶⁵².

2. Eylem Planında, bilim, bilgi toplumu ve uzay konularında ortaklığın gerekçesi aynen korunmuş ve Afrika'da tüm alanlarda sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için bilgi toplumunun ve teknolojinin geliştirilmesinin ön koşul olduğu yinelenmiştir⁶⁵³. 1. Eylem Planındaki öncelikler de aynen korunarak, önemli aktörler arasına BM kurumları da dahil edilmiş, özel sektör kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerine daha çok yer verilmiştir⁶⁵⁴.

Bu konuda Afrika'da Afrika Birliği ve AB'nin birlikte planladıkları ve yürüttükleri, Afrika'da Sürdürülebilir Kalkınma için Çevrenin İzlenmesi Programı (the African Monitoring of the Environment for Sustainable Development Programme, AMESD) iyi bir örnek teşkil etmektedir. Söz konusu programla, EUMETcast uydularından gelen veriler kullanılarak iklim ve çevre konusunda beş bölgesel proje uygulanmakta ve böylece Afrika'da kaynakların etkin kullanımı amaçlanmaktadır. Bu uydu tabanlı sistem sayesinde, kıtanın Ulusal Meteoroloji ve Hidrolik Sistemi, doğru hava tahmin verileri elde etmekte, olağanüstü hava durumu koşulları izlenebilmekte ve doğal afetlerin yönetimi geliştirilmektedir⁶⁵⁵.

Projenin temel amacı, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için Afrikalı uzmanların uydu teknolojisini kullanmalarını sağlamaktır. Nitekim 2002 Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesinde, liderler, çevre hakkında bilgi sahibi olmak ve çevre yönetimini gerçekleştirmek için uydu tabanlı verilere zamanında erişilebilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Buna göre Afrika'da uydu tabanlı sistemin kullanılacağı bölgeler tematik olarak seçilmiştir. Su kaynaklarının yönetiminin bütünleştirilmesi, tarla ve otlakların yönetimi, bozulan alanların

⁶⁵² 1. Eylem Planı, ss. 43-46.

⁶⁵³ 2. Eylem Planı, s. 67.

⁶⁵⁴ 2. Eylem Planı, ss. 68-75.

⁶⁵⁵ Africa-EU Partnership, "Satellite Technology for Better Resource Management", (<http://www.africa-eu-partnership.org/successstories/satellite-technology-better-resource-management>, (27.04.2013), (Satellite Technology).

ayrıştırılması ve doğal yaşam alanlarının korunması, deniz ürünlerinin ve kıyıların yönetimi ile çevrenin ve tarım kaynaklarının yönetimi konusunda uydu sistemlerinin kullanılması programlanmıştır. AMESD programını beş tematik alanda uygulayan tek ülke Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Özellikle su kaynaklarının yönetimi konusunda Kongo Havzası, hem Afrika hem de AB açısından oldukça önem taşımaktadır; çünkü Kongo Havzası, Amazondan sonra, dünyanın en büyük ikinci havzasıdır⁶⁵⁶.

AB, Afrika ile ortaklığında bilim, bilgi toplumu ve uzay teknolojilerinin geliştirilmesini desteklemekte ve kendisi de burada yatırımlar yaparak kaynakların etkin kullanımına katkı sağlamaktadır. Bu yatırımların sonuçlarından kimin daha kazançlı çıkacağı ve Afrika'nın gerçekten sürdürülebilir kalkınmasının sağlanıp sağlanamayacağı ilerleyen yıllarda değerlendirme konusu olacaktır. Ancak günümüzde doğal kaynakların hızla tükenmekte olduğu ve tüm dünyada sürdürülebilir ve temiz çevrenin arzulanan bir sonuç olduğu düşünülürse, AB'nin Afrika'ya yaptığı yatırımlar aracılığı ile teknolojik yenilikleri götürmesi ile Afrika'nın da kalkınmasının sağlanması sonucu küresel ekonomiden her iki tarafından kazanım elde etmesi mümkün olabilir.

3.4. AB-AFRİKA STRATEJİK ORTAKLIĞININ KURUMSAL VE KURUMSAL OLMAYAN TARAFLARININ AB'NİN NORMATİF GÜCÜNE ETKİSİ

Bu bölümde, AB'nin normatif gücünün ya da normatif güç olma iddiasının, AB ve Afrika açısından nasıl sonuçlar doğurduğu ve bu sonuçların her iki kıtada da nasıl algılandığı değerlendirilecektir.

3.4.1. Afrika Kurumlarının ve Afrikalı Sivil Toplum Örgütlerinin Etkisi

Günümüz küresel koşullarında AB, Afrika açısından yadsınamaz ekonomik ve ticari ilişkileri bulunan ve bu ilişkileri artarak devam eden önemli bir partner konumundadır. Bununla birlikte küreselleşen ve bölgeselleşen ticarete Afrika'nın AB dışında başka aktörlerle de ticareti gün geçtikçe artmaktadır. AB'nin diğer küresel aktörlerden farkı, Afrika ile ticari ilişkilerinde demokrasi, insan hakları gibi siyasi koşullar öne sürmesi ve yardım desteğini bu koşulların iyileştirilmesine

⁶⁵⁶ Africa-EU Partnership, Satellite Technology.

bağlamasıdır. AB'nin normatif bir güç olarak değerlendirilmesinde önemli bir etken olan bu siyasi koşulluluğunu sürdürmesi, Afrika kıtasında AB normlarının doğru anlaşılması ve benimsenmesine bağlıdır. Bu bağlamda Afrikalı hükümetlerin ve hükümet dışı aktörlerin AB ile stratejik ortaklık konusundaki faaliyet ve düşünceleri, hem ortaklığın hedeflerine ulaşılmasında hem de AB'nin uluslararası küresel arenada normatif bir güç olarak kabul edilmesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Stratejik ortaklığın kabul edildiği 2007 Lizbon Zirvesi'ne Zimbabwe Devlet Başkanı Robert Mugabe'nin ve aynı şekilde 2010 yılında gerçekleşen Trablus Zirvesine Sudan Devlet başkanı Beşir'in diktatör olarak kabul edilip AB ülkeleri tarafından çağrılmaması ve bu liderlerin Zirvelerden dışlanmasına Afrika Birliği'nden herhangi bir tepki gelmemesi, bazı çevrelerce Afrikalıların, AB'nin demokrasi ve insan hakları normlarını kabul etmeye istekli oldukları şeklinde yorumlanmıştır⁶⁵⁷.

Afrika'daki STÖ'lerden bazıları bölgesel bütünleşme yanlısı olup, bölgesel ortaklıkları desteklerken bazıları bu politikaları meşrulaştırmakta ve bazıları da liderlerin siyasi amaçları doğrultusunda eylemlerde bulunabilmektedirler. Nitekim Batı Afrika'da Osienala Friends of Victoria⁶⁵⁸ adlı bir sivil toplum örgütü, Kenya'da 15 diğer organizasyonla birlikte gölün etrafında akıllı ve sürdürülebilir yönetimin sağlanabilmesi için balıkçılık yapan kuruluşları bilgilendirmekte, hatta bir radyo istasyonuna⁶⁵⁹ bile sahip olup hükümetle birlikte çalışarak doğal kaynakların etkin yönetimine destek olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda örgüt, hükümetlerle ortak hareket ederek bölgesel bütünleşme girişimlerini desteklemektedir. İkinci olarak, The East African Sustainability Watch Network (EASWN) adlı bir örgüt, Viktorya Gölü havzası ile ilgili bir projesinde sürdürülebilir kalkınma konusunda reform politikalarına ilişkin vatandaşların katılımının ve bilgi paylaşımının artırılmasına çalışarak bölgesel yönetimleri meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. Örgütün lobi faaliyetleri kapsamında düzenlenen ve LVEMP II Civil Society Watch Project olarak adı geçen proje ile Batı Afrika İklim Değişikliği Politikası'nın hayata geçirilmesi ve

⁶⁵⁷ Siegmard Schmidt, "Soft Power or Neo-colonialist Power? - African Perceptions of the EU", **Review of European Studies**, Cilt:4, Sayı:3; July 2012, s. 104.

⁶⁵⁸ Osienala'nın CONSUMER-LAW, Green Forest, Tonga Water olmak üzere üç programı bulunmaktadır. Bu programlar hakkında detaylı Bilgi için bkz. <http://www.osienala.org/#> (09.07.2013).

⁶⁵⁹ Sözü edilen radyo istasyonuna; <http://streamdb3web.securenetsystems.net/v5/DEMOSTN> adresinden ulaşılabilir (09.07.2013).

Viktoria Gölü'nün etkin, sonuca odaklı yönetiminin sağlanması hedeflenmektedir. 2017 yılında tamamlanması planlanan proje uzun vadede bölgede, refah seviyesi yüksek, eşit fırsatlara sahip bir toplum ile sağlıklı ve sürdürülebilir çevre yönetiminin sağlanması amaçlanmaktadır⁶⁶⁰.

Bölgesel bütünleşmeyi hükümetlerle birlikte destekleyen STÖ'ler dışında, hükümetlerin çıkarlarına hizmet eden STÖ'ler de bulunmaktadır. Zambiya'nın eski başkanı Frederick Chiluba tarafından kurulan bir sivil toplum örgütü ve yine eski bir başkanın kız kardeşi tarafından Botswana'da kurulan insan hakları konusunda faaliyet gösteren Ditswanelo Örgütü⁶⁶¹, bölgesel bütünleşmenin hükümetlerin çıkarları doğrultusunda yönlendirilip siyasi amaçlarla kullanılmasına örnektir⁶⁶². Söz konusu örgüt, Botswana halkının insan hakları kültürünün geliştirilmesi ve insan hakları konusunda bilinçlendirilmesi için film festivalleri düzenlemekte ve özellikle öğrencilere ücretsiz gösterimler sunmaktadır. Örneğin 25 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen 11. İnsan Hakları Film Festivali'nde Güney Afrika'daki apartheid yönetimiyle ilgili "The Cradock Four" adlı bir film gösterilmiş ve filmden sonra filmin yönetmeni David Forbes'in de katılımı ile bir münazara gerçekleştirilmiştir⁶⁶³. Bu tür sosyal ve kültürel etkinliklerle sivil toplum örgütleri kamuoyunu çok daha hızlı bir şekilde yönlendirebilmekte ve ekonomik, siyasi ve hukuki olarak kurumlara ve normlara hızla nüfuz edebilmektedir.

AB, eski kolonilerinde çatışmaların çözümü ve çatışma sonrası yeniden inşa konusundaki uzun dönemli taahhütlerinden dolayı öncelikli ortak olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle Afrika Birliği açısından AB, Afrika'da barış ve demokrasiyi teşvik eden, olumlu, kıtanın yeniden inşasına önemli katkılar sağlayan bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, özellikle kendi anlayışını Afrikalı insanlara ve Afrika kültürüne dayatmaya çalıştığına dair şüphelerden dolayı

⁶⁶⁰ The East African Sustainability Watch Network, http://www.easuswatch.org/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=571, (09.07.2013).

⁶⁶¹ Ditswanelo Örgütü İnternet Sitesi'ne <http://www.ditshwanelo.org.bw/index.html>, adresinden ulaşılabilir (09.07.2013).

⁶⁶² Andréas Godsäter ve Fredrik Söderbaum, "Civil society in regional governance in Eastern and Southern Africa", **Civil Society and International Governance. The Role of Non-state Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks**, (Ed. David Armstrong, Valeria Bello, Julie Gilson ve Debora Spini) Routledge, London, 2010, ss. 148-165.

⁶⁶³ Ditswanelo Örgütü İnternet Sitesi, http://www.ditshwanelo.org.bw/press_2011-mar22.html, (09.07.2013).

AB'nin bu öncelikli ortaklık durumuna itirazlar gün geçtikçe artmaktadır.⁶⁶⁴ Örneğin Nisan 2012'de Afrika Birliği, Mali'de yapılan askeri darbe sonucunda yönetime el koyan cunta üyelerine yaptırım uygulama kararı almış ve sözü edilen cunta üyelerinin tespit edilmesinde Afrika Birliği Komisyonu ile ECOWAS'ın birlikte çalışmasını kararlaştırmıştır. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi toplantısında cunta liderlerine ve üyelerine seyahat yasağı, mal varlığını dondurma gibi yaptırımların hemen uygulanmaya başlamasına karar verilmiştir. Bundan önce de ECOWAS, Senegal-Dakar'da düzenlediği acil toplantıda Mali'ye yaptırım uygulama kararı almıştır⁶⁶⁵.

Anti-demokratik uygulamalar, Afrika Birliği ve BET'ler aracılığı ile takip edilmekte ve kıtada kendi kendine işleyen bir yaptırım mekanizması kurulmuş olmaktadır. Bu nedenle Afrika Birliği ve BET'ler, AB-Afrika Stratejik ortaklığının işleyebilmesi için itici güç olarak kullanılmaktadır. 2010 yılında BM Afrika Temsilcisi Said Djinnit de Afrika'da istikrarın, demokrasi yoluyla sağlanabileceğini ve Afrika Birliği'nin kıtada barışın tesisi ve demokrasinin kurumsallaşması konularında zamanla daha etkin olabileceğini, ancak yasal ve kurumsal olarak eksikleri bulunduğunu ve bu eksiklerin de BET'lerle kapatıldığını dile getirmiştir. Djinnit, Afrika'daki en önemli sorunun barış değil, siyasal ve ekonomik yönetim olduğunu ve ekonomik yönetimin kurumsallaşması için demokrasinin değil istikrarın gerekli olduğunu, nitekim demokratik olmayan ülkelerde bile istikrar sağlandığını ve ticaretin yapılabildiğini belirttikten sonra uzun dönemli istikrarın demokrasiye bağlı olduğunu ifade etmiştir⁶⁶⁶.

AB'nin Manners'ın da ortaya koyduğu demokrasi, hukukun üstünlüğü, sürdürülebilir barış, özgürlük, insan hakları, eşitlik, dayanışma, sürdürülebilir kalkınma, iyi yönetim normlarını Afrika'ya kabul ettirmesi ve Afrika'nın bu normları benimsemesi kolay değildir. Nitekim Afrika kültürü ile Batı kültürü arasında insan haklarına ve temel özgürlüklere bakış açısı ve temel özgürlükleri algılama biçimi aynı değildir. Geleneksel Afrika kültüründe “psiko davranışsal

⁶⁶⁴ Lorenzo Fioramonti, “African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping”, **International IDEA**, 2009, s. 6.

⁶⁶⁵ Sabah Gazetesi İnternet Sitesi, “Afrika Birliği yaptırım kararı aldı”, 03.04.2012, <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/04/03/afrika-birligi-yaptirim-karari-aldi>, (28.04.2013).

⁶⁶⁶ Africa Renewal, “Stability based on democracy”, April 2010, <http://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2010/%E2%80%98stability-based-democracy%E2%80%9999>, (28.04.2013).

modeller, grup içinde olmak, aynılık ve ortaklaşalık” iken, Batı kültüründe bu modeller “bireycilik, biriciklik ve farklılıktır”. Bununla birlikte geleneksel Afrika kültüründe “işbirliği, toplu sorumluluk, işbirlikçilik ve bağımlılık” değer ve gelenekleri hakim konumda olmasına karşılık, Batılı değer ve gelenekler, “rekabet, bireysel haklar, ayrı olmak ve bağımsızlık” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Afrika’nın etik anlayışı, “kabilenin kalıcılığı ve doğa içinde olmak”la bağdaşırken Batının etik anlayışı “uyumluluğun kalıcılığı ve doğa üzerinde denetim”dir. Bu bağlamda geleneksel Afrika kültürü hem komünist hem de hümanist niteliklerle açıklanırken Batı kültürü daha liberal ve özgürlükçü bir nitelik taşımaktadır⁶⁶⁷. Bununla birlikte AB’nin serbest piyasa ekonomisine dayanan liberal demokrasiye ilişkin değerleri, özellikle bir ekonomik modeli olmayan, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Kuzey Afrika ülkelerinde evrensel değerler olarak değil, AB’nin çıkarlarına uygun değerler olarak algılanmaktadır⁶⁶⁸. AB ile Afrika kültürü ile arasındaki bu farklılığa rağmen göz önünde bulundurulması gereken bir başka nokta, AB’nin normlarını Afrika halkına ihraç edebilmesi sonucu Birliğin normatif gücünün kapasitesi ve etkinliğini arttırabileceği hususudur.

Daha önce sözü edildiği gibi AB, Afrika ile kıtasal ilişkilerini, Afrika Birliği organlarınınca yürütmektedir. Bu organlardan en önemlileri NEPAD ve buna bağlı olarak kurulan APRM mekanizmasıdır. Günümüzde Afrika Birliği bünyesinde NEPAD’ın teknik organı olarak doğrudan görevlendirilen NPCA, 2010-2013 yıllarını kapsayan stratejik yönerge hazırlayarak ilk faaliyetini gerçekleştirmiştir.

2010-2013 yılları arasında NPCA’dan, bölgesel program ve projelerin kullanılabilirliğini arttırması beklenmektedir. Bu program ve projelerin üye ülkeler tarafından uygulanabilmesi için siyasi altyapının geliştirilmesi, gereken iç ve dış finansal kaynakların akışını sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca NPCA uygulamalarıyla BET’lerin ve üye ülkelerin NEPAD program ve projelerini uygulama kapasitelerinin arttırılması ve NEPAD program ve projelerinin kalite ve standartlarının gelişimine katkı sağlanması

⁶⁶⁷ Gemalmaz, 1997, ss. 129-131.

⁶⁶⁸ Jan Zielonka, “Europe’s New Civilizing Mission: The EU’s Normative Power Discourse”, **Journal of Political Ideologies**, Cilt:18, Sayı:1, Ocak 2013, ss. 43-49.

öngörülmektedir. Bununla birlikte bu hedeflerin gerçekleştirilmesinin takip edilmesine yönelik mekanizmaların da kurulması planlanmıştır⁶⁶⁹.

Bu noktada, Afrikalıların kendi kendilerini denetlemesi amacıyla geliştirilen APRM mekanizması ve işleyişi önem kazanmaktadır. Nitekim AB'nin, stratejik ortaklığın yönetişimle ilgili koşullarını izlerken APRM mekanizmasının çıktılarını değerlendireceği, 21-23 Nisan 2011 tarihleri arasında gerçekleşen Afrika Yönetişim Enstitüsü (African Governance Institute, AGI) tarafından AB-Afrika Ortaklığını güçlendirmek için düzenlenen bir toplantıda dile getirilmiştir. Bununla birlikte toplantıda STÖ'lerin APRM ile birlikte çalışmasının önemi de vurgulanmıştır⁶⁷⁰.

3.4.1.1. Afrikalıların İyi Yönetim Aracı: APRM Mekanizması

NEPAD'ın teknik bir organı olan APRM sistemi ile Afrika ülkeleri, demokrasi ve siyasal yönetim, ekonomik yönetim, kurumsal yönetim ve sosyo-ekonomik kalkınma gibi dört temel alanda kendi kendilerini denetlemektedir. APRM'nin iyi yönetim anlayışı, katılımcı, konsensus odaklı, hesap verilebilir, şeffaf, etkili ve etkin, eşit düzeyde kapsayıcı ve hukukun üstünlüğüne dayanan bir yönetimdir. İyi yönetim, yolsuzlukların ortadan kaldırılmasını, karar alma ve politika yapım sürecinde azınlıkların ve en etkisiz ve zayıf sosyal grupların görüşlerinin dikkate alınmasını sağlar ve bu şekilde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder⁶⁷¹. Bu bağlamda iyi yönetim, demokratik birçok unsuru içinde bulundurmaktadır.

Demokratik yönetimin ve kalkınmanın pek çok unsurunu içinde bulunduran APRM'ye yönelik en büyük eleştiri, APRM'nin yönetim yaklaşımının ve prensiplerinin Afrika vatandaşları tarafından sahiplenilmemesi yönünde olmuştur. Bu nedenle her kesimden sivil toplum örgütlerinin sürece dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Afrika vatandaşlarının APRM ve uygulamaları konusunda bilgilendirilmesi, Afrikalıların her seviyede yönetime katılarak kendi kaderini

⁶⁶⁹ NPCA Strategic Direction, s. 12.

⁶⁷⁰ APRM, "Annual Report 2011", s. 21, <http://aprm-au.org/document/annual-report-2011>, (01.05.2013). (APRM Annual Report 2011).

⁶⁷¹ APRM Annual Report 2011, s. 2.

belirlemede söz sahibi olması ve böylece demokratik prensiplerin de gerçekleşmesi bakımından önem taşımaktadır⁶⁷².

Mayıs 2013 itibariyle demokratik düzenin sağlanması yoluyla sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini hedefleyen APRM mekanizmasına gönüllü olarak katılan 33 Afrika ülkesi bulunmaktadır⁶⁷³. Nitekim APRM'ye katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılım süreci, katılmak isteyen ülke ile Afrika Eş Gözlem Forumu (APR Forum) arasında yapılan Mutabakat Bildirgesi (İyiniyet Bildirgesi-Memorandum of Understanding) imzalanması ile başlamaktadır. Bundan sonra 2,5 ila 3 hafta içerisinde, bir hazırlık takımı tarafından Ülke Tetkik Raporu düzenlenmekte ve bu raporda, tüm idari organlar ve STÖ'ler (dini örgütler, akademisyenler, azınlıklar, siyasi partiler, kadın kuruluşları, gençlik grupları, özel sektör, ticaret ve sanayi odaları vd.) gibi tüm ulusal kurum ve kuruluşlar incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda ise ulusal tüm kurum ve kuruluşların idari, siyasi ve ekonomik kapasitelerinin artırılması için tüm ulusal aktörler tarafından kabul edilen Ulusal Eylem Programı (The National Programme of Action) hazırlanarak yol haritası çizilmektedir. Daha sonra bir denetleme organı, ülkelere ilişkin raporları 6 ayda bir olmak üzere, APR Paneline ve yılda bir olmak üzere APR Forumuna sunmaktadır⁶⁷⁴.

Böylece ülkelerin idari, siyasi ve ekonomik kapasitelerinin demokratik koşullara göre yeniden yapılanmasında Afrikalıların katılımının artırılması ve konsensusun sağlanması hedeflenmektedir.

NEPAD'ın program ve proje prensiplerinin değerlendirilmesi, kuruluşun geleceği bakımından anlamlıdır. NEPAD, barış, güvenlik ve istikrarın ve sosyo-ekonomik gelişimin sağlanması için daha iyi bir yönetim anlayışı ile faaliyette bulunur. Toplumun tüm kesimlerinin desteğini alarak Afrika'nın dış ilişkilerde önderliğini sağlamaya çalışır. Afrikalıların hem insan kaynakları hem de doğal kaynakları bakımından kapasitelerini arttırmaya çalışır. Afrika ülkelerinin ortak

⁶⁷² Njunga M. Mulikita, "NEPAD's African Peer Review Mechanism (APRM), Bureaucratic Reform And The Challenge Of Wealth Creation in Africa", **26th AAPAM Annual Roundtable Conference**, Whitesands Hotel, Mombasa, Kenya 7th – 11th, March, 2005, February 2005, <http://unpan1.un.org/intrdoc/groups/public/documents/aapam/unpan025710.pdf>, (01.05.2013), s. 9.

⁶⁷³ APRM, Member States, <http://aprm-au.org/aprm-map>, (16.07.2013).

⁶⁷⁴ APRM, Annual Report 2011, s. 2.

hareket etmesini sağlayarak bölgesel ve kıtasal işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunur ve rekabetin arttırılmasına çalışır⁶⁷⁵.

NEPAD'ın yukarıdaki prensipleri dikkate alındığında, 21. yüzyılda Afrika'nın küreselleşen dünyaya uyum sağlaması için halkın politika yapımına katılımı ve projeleri desteklemesi Afrikalı kuruluşlar bakımından da önem taşımaktadır. Bununla birlikte NEPAD, Demokrasi Bildirgesinde medyaya ve basın özgürlüğüne büyük yer vermiş ve APRM mekanizmasında ülkelerin değerlendirilmesinde basın özgürlüğünün genişletilmesini bir ölçüt olarak kabul etmiştir⁶⁷⁶.

3.4.1.2. APRM Mekanizmasına Üye Ülke Örnekleri: Kenya ve Güney Afrika Karşılaştırması

AB'nin demokratik normlarının Afrika açısından değerlendirilmesinde aynı zamanda APRM Mekanizması'na da üye olan Güney Afrika ve Kenya önemli birer örnek olarak kabul edilmektedir⁶⁷⁷. 2006-2007 yılları arasında yapılan bir araştırmada⁶⁷⁸ Güney Afrika ve Kenya'nın AB'ye bakışı değerlendirilmiştir. Buna göre Güney Afrika vatandaşları, AB ile ilişkilerden en çok etkilenen ilk üç sektörü sırasıyla ekonomik büyüme, ticaret politikaları ve insan hakları ve demokrasi olarak belirlemiştir. 2008 yılında Güney Afrika'nın üç önemli ülkesi olan Johannesburg, Cape Town ve Durban'da kentsel nüfusa yönelik yapılan bu ankette katılımcıların neredeyse yarısı (%48'i), AB'nin demokrasi ve insan hakları desteğinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ankette Güney Afrika ve Kenya'da siyasal elitler, sivil toplum, iş dünyası ve medyada AB'nin barış ve demokrasiyi destekleyen küresel bir aktör olduğuna inananların oranı da ölçülmüştür. Buna göre, Kenya'da ankete katılanların %40'ından fazlası, AB'nin barış ve demokrasiyi teşvik eden önemli bir uluslararası lider olduğuna inanmakta ve siyasal elitlerle sivil toplumda bu oran medya ile iş dünyasındaki orandan daha fazla çıkmaktadır. Kenya'da bu gruplar

⁶⁷⁵ Bankole Adeoye, "Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)", **Afrika'da Bölgesel Örgütler "Kurumsallaşma ve İşbirliği"**, (Ed. Ufuk Tepebaş), Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, s. 85.

⁶⁷⁶ United Nations, "Africa's Media pushes for more freedom", <http://www.un.org/africarenewal/magazine/july-2005/africa%E2%80%99s-media-pushes-more-freedom>, (28.04.2013).

⁶⁷⁷ Fioramonti, s. 9.

⁶⁷⁸ Söz konusu araştırma, Yeni Zelanda'da Canterbury Üniversitesi Avrupa Araştırmaları için Ulusal Merkez (National Center For Research on Europe, NCRE) tarafından yapılmıştır.

arasında AB'ye en az inanan iş dünyasıdır. Güney Afrika'daki ankette ise AB'nin demokrasi ve insan haklarını desteklediğine inananların oranının %25 olduğu görülmektedir. Burada siyasal elitler, sivil toplum ve iş dünyası AB'ye inanırken medya dünyasından ankete katılanları hiç biri AB'ye inanmamaktadır. Güney Afrika'daki medya dünyasına göre AB, uluslararası ticarete ekonomik bir dev olarak önemli bir aktördür⁶⁷⁹.

Güney Afrika, 1910 yılında bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, sömürgeciliğin etkileri ancak 1994 yılında ilk demokratik seçimlerini gerçekleştirmesi ile son bulmaya başlamıştır. Apartheid⁶⁸⁰ kelimesi ilk olarak 27 Mayıs 1917'de Jan Smuts tarafından İngiltere Savoy Otelinde yaptığı bir konuşmasında kullanılmış olmasına rağmen 1940'lı yıllara kadar Apartheid yönetimi üzerinde çok durulmamıştır. 1940'lı yılların sonlarında Güney Afrika'da Ulusal Parti'nin iktidara gelmesiyle ırkçı bir politika olarak resmileştirilmiştir⁶⁸¹. Smurts, siyahlar ve beyazların aynı yasalarla ve aynı yönetimin kurumları ile yönetilmeye çalışılmasının anlamsız bir çaba olduğunu ve beyazlar ve siyahların sadece renk olarak değil, fikir ve siyasal kapasite olarak da farklı olduğunu ifade etmiştir. Hatta I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Güney Afrika'da İngiliz ve Hollandalı beyazlardan oluşan bir yönetim oluşturulmasını, Güney Afrika'daki siyahların ise Kuzeye göç etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Böylece medeniyetçi ileri olan beyazların Afrika'nın uygarlaşmasında etkili olacağını savunmuştur⁶⁸². Nitekim 19. yy'ın ortasında Hollanda ve Britanya'dan Güney Afrika'ya giden göçmen beyazlar ile yerli siyahlar arasında "beşikten mezara ırk ayrımı" na uzanan ve yerli siyahların yıllarca ırkçı uygulamalara maruz kalmasına neden olan apartheid yönetimi de böyle bir

⁶⁷⁹ Fioramonti, s. 11.

⁶⁸⁰ Apartheid kelimesinin kökeni "à part" Fransızca'dan gelmekte olup, Hollanda dilinde apartheid kelimesi "ayrılık" anlamına gelmektedir. Bkz. Frédéric Fritscher, "L' Afrique du Sud: de l'apartheid à Mandela", **Le Monde**, 18.03.2013, http://www.lemonde.fr/idees/article/2013/03/18/l-afrique-du-sud-de-l-apartheid-a-mandela_1847880_3232.html, (11.07.2013). (çev. Muhsin Korkut, "Apartheid'ten Mandela'ya", **Dünya Bülteni**, 19.04.2013, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=19009>, (11.07.2013)).

⁶⁸¹ Anne McClintock ve Rob Nixon, "Critical Response I No Names Apart: The Separation of Word and History in Derrida's "Le Dernier Mot du Racisme""", **Critical Inquiry** Sonbahar, Sayı:13, The University of Chicago, 1986, s.141.

⁶⁸² J.C. Smurts, "The Future Of South And Central Africa", **War-Time Speeches**, J.C. Smurts, London Hodder and Stoughton, 1917, <http://libcudl.colorado.edu/wwi/pdf/i73722212.pdf>, (11.07.2013).

uygulamadır⁶⁸³. Apartheid yönetimi, Güney Afrika'da 1994'e kadar devam etmiş ve bu süreç içerisinde yerli siyahlar hem Afrika yönetim kurumlarından dışlanmış hem de yaşama, mülk edinme, evlenme, seçimlere katılma gibi pek çok medeni, siyasal ve sosyal haklardan mahrum bırakılmışlardır⁶⁸⁴. Hatta Apartheid yönetimine karşı olan Nelson Mandela, Robben Adası'nda 27 yıl tutuklu kalarak ağır işlerde çalıştırılmıştır⁶⁸⁵.

1948'de Güney Afrika seçimlerinde Herenigde Ulusal Partisi, (Herenigde Nasionale Party) 153 sandalyeden 70'ini kazanarak çoğunluğu elde etmiş ve daha sonra apartheid yönetimli Güney Afrika'nın Cumhurbaşkanı olacak olan PW Botha da parlamenter olarak meclise ilk kez girmiştir. 1958'de yapılan seçimlerde Ulusal Parti (National Party) adı altında 156 sandalyeden 103'ünü alarak iktidardaki gücünü arttırmıştır. 1961'deki seçimlerde yine 156 sandalyeden 105'ini kazanmış, aynı üstünlüğü ve parlamentodaki birinci parti olma durumunu, 1966, 1970, 1974, 1977, 1981, 1987, 1989 yılında da sürdürmüştür ancak 1989'da Güney Afrika Cumhurbaşkanı olan F.W. de Klerk, anti-apartheid aktivistler olarak nitelendirilen apartheid karşıtlarını serbest bırakmış ve Mandela da 27 yıl tutukluluk döneminden sonra serbest kalarak 1994'teki seçimlere katılmıştır. Bu arada 30 yıl sürgünde kalan Afrikalı ünlü müzisyen ve sivil haklar savunucusu Miriam Makeba da 1990 yılında Güney Afrika'ya dönmüştür. 1993'te Mandela ve Klerk, Güney Afrika'da apartheid yönetimini sona erdirip ülkeye demokrasi ve barışı getirdikleri için Nobel Barış Ödülü'nü paylaşmışlardır⁶⁸⁶.

Hemen ertesi yıl gerçekleşen çok partili seçimlerde Afrika Ulusal Partisi (African National Congress, ANC) oyların %61'ini almış ve Mandela da Güney Afrika'nın seçimle göreve gelen ilk başkanı olmuştur. Güney Afrika tarihi açısından dönüm noktası olan 1994 seçimlerinden sonra 1999, 2004 ve 2009 seçimlerinde de üstünlüğünü korumuş, Mandela'dan sonra Thabo Mbeki ve Jacob Zuma sırasıyla başkanlık yapmışlardır. Günümüzde Meclisteki 400 sandalyeden 264'ünü ANC temsil etmektedir ve seçimle göreve gelmişlerdir⁶⁸⁷.

⁶⁸³ Ataöv, Afrika Sömürüsü, ss. 54-60.

⁶⁸⁴ Ataöv, Kurtuluş Mücadeleleri, ss. 501-504.

⁶⁸⁵ Ataöv, Afrika Sömürüsü, s. 56.

⁶⁸⁶ Apartheid in South Africa.

⁶⁸⁷ South Africa Info İnternet Sitesi, "South Africa's Politic Parties", <http://www.southafrica.info/about/democracy/polparties.htm#.UYERB7WeOnM>, (01.05.2013).

Kısacası 1994'ten beri çok partili seçimle yönetilen ve 1996'dan beri anayasa ile yönetilen Güney Afrika Cumhuriyeti, diğer Afrika ülkeleri içinde demokratik kurumları bakımından oldukça gelişmiş olan bir ülke konumundadır ve AB'nin de Güney Afrika'da demokratik kurumları güçlendirme çabaları devam etmektedir. Bu bağlamda Güney Afrika'nın Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan insani gelişme endekslerine bakmak, demokratik kurumların gelişmesi ile kalkınma arasındaki bağlantının bulunup bulunmadığı konusunda da bilgi verebilir.

Cotonou Anlaşması ile 2000 yılında kalkınmada koşulluluk politikasını uygulamaya sokan ve 2007 yılında stratejik ortaklık bağlamında demokrasi ve insan haklarının gelişimini koşulunu getiren AB politikaları sonrasında Güney Afrika'nın insani gelişme endeksleri, 2000 yılında 0,622 iken 2012 yılında 0,629 oranına yükselmiştir. Bu değerler arasında çok fark olmamasına rağmen özellikle 2005 yılından sonra önceki yıllara göre daha fazla artmıştır. Sağlık, eğitim ve gelir bakımından hesaplanan bu endekse göre 187 ülke arasında 121. sıradadır. Bununla birlikte Güney Afrika insani gelişme endeksleri, Sahra altındaki diğer Afrika ülkelerinin endekslerinin üstünde seyretmektedir⁶⁸⁸.

Demokratik yönetimin bir göstergesi olan toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin verilere baktığımızda, parlamentoda kadınların temsil oranı endeksi, 2000-2012 yılları arasında 0,431'den 0,697'ye yükselmiştir ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Hatta 2012 yılındaki oran, Norveç'in oranından (0,657) bile fazladır⁶⁸⁹. Kadınların işgücüne katılım oranı endeksine baktığımızda 2000 yılında 0,517 iken 2012 yılında 0,724'e yükselmiş ancak 2000-2012 yılları arasında en yüksek katılım oranı, 0,743 ile 2005 yılında gerçekleşmiştir. Bu oranlara bakıldığında kadınların işgücüne katılımı 2000 yılına göre artmış olsa bile az da olsa azalma eğilimine girmiştir⁶⁹⁰. Son olarak kadınların ortaöğretime katılım oranı endekslerine bakıldığında, 2000 yılında 0,928 iken, 2010 yılında 0,976'ya yükseldiği görülmektedir ve 2012 verilerine henüz erişilememektedir⁶⁹¹.

⁶⁸⁸ Human Development Reports, "South Africa", <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/ZAF.html>, (01.05.2013).

⁶⁸⁹ International Human Development Indicators, "South Africa, Shares in Parliament, female-man ratio", <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/83506.html>, (01.05.2013).

⁶⁹⁰ International Human Development Indicators, South Africa, "Labour Force Participation Rate, Female-Male Ratio", <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/48906.html>, (01.05.2013).

⁶⁹¹ International Human Development Indicators, South Africa, "Population at Least Secondary Education Female/Male Ratio", <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/24806.html>, (01.05.2013).

Bu durumda Güney Afrika'da kadınların siyaset ve eğitime katılım oranları artarken, işgücüne katılım oranları azalma eğilimindedir. Zaten stratejik ortaklığın hedefi de çatışmaların çözümünde ve yeniden inşa sürecinde kadının rolünün ve kadınların siyaset ve eğitime katılımlarının artırılmasıdır.

BET'lerin, stratejik ortaklığın hedeflerine ulaşmasındaki etkisine yine Güney Afrika'dan bir örnek vermek gerekirse, SADC'ın Eğitim Yönetimi Bilgi Sistemi (Education Management Information System, EMIS) programı, Güney Afrika'da SADC bölgesinde 2010-2015 yıllarını kapsayan eğitim sektörünün sistematik olarak planlanması, izlenmesi değerlendirilmesi için küresel, bölgesel ve ülke çapında geliştirilen bir programdır⁶⁹². Program sayesinde eğitim sektöründe kapasite inşasının sağlanması, Afrika'nın MKH'ye ulaşmasına katkı sağlaması ve dolayısıyla kalkınmanın gerçekleşmesi hedeflenmektedir⁶⁹³. Bu da diğer küresel aktörler yanında AB tarafından desteklenen AB-Afrika ortaklığının ve eylem planlarının gerçekleşmesine yönelik bir kapasite geliştirme programına örnek teşkil etmektedir.

Tüm Afrika kıtası içinde APRM sürecinden geçen ilk ülke Kenya olmuştur. Kenya başkanı Mwai Kibaki, APRM mekanizmasının Kenya halkının mevcut sorunları ile yüzleşmesine ve halkın yönetime katılarak görüşlerini açıklamasına yönelik katkı sağladığını ve bu sayede, daha açık, şeffaf, eşit ve katılımcı bir yönetim anlayışının halk üzerinde denendiğini belirtmiştir⁶⁹⁴. Nitekim Kenya'nın, 2011 Temmuz ayı içerisinde ikinci APRM raporu değerlendirilmiştir. Tarama Ekipleri, Kenya'daki Ulusal Kadın Örgütü (The National Women's Organisation, MYWO), İnsan Hakları Komisyonu (Kenya Human Rights Commission, KHRC) gibi sivil toplum örgütlerinin uygulamalarını da incelemiştir⁶⁹⁵.

Siyasal elitlerin demokrasi ve insan haklarının teşvikinde AB'nin olumlu etkisine inandığı Kenya'da, sivil toplumun AB desteği oldukça düşük bir oranda kalmaktayken medyada AB desteği, Güney Afrika'ya göre oldukça fazladır. Ayrıca

⁶⁹² Southern African Development Community, "Regional Capacity Building Strategy for EMIS", http://www.sadc.int/files/6513/6431/1197/SADC_Regional_capacity_Building_Strategy_2010.pdf, (01.05.2013), s. 29, (EMIS).

⁶⁹³ EMIS, s. 29.

⁶⁹⁴ Ministry of Devolution and Planning, Kenya Vision 2030, News, Kenya's Second African Peer Review Mechanism (APRM) Country Review, http://www.planning.go.ke/index.php?option=com_content&view=article&id=316:kenyas-second-african-peer-review-mechanism-aprm-country-review-&catid=1:latest-news&Itemid=53, (01.05.2013).

⁶⁹⁵ APRM Annual Report 2011, s. 14.

Kenya basınında yer alan makalelerin %40'ında AB'nin barış ve demokrasiyi desteklediği ifade edilmiştir⁶⁹⁶. Bu bağlamda AB, Kenya'da barış ve demokrasiyi destekleyen normatif bir aktör olarak daha çok ön planda iken, Güney Afrika'da AB desteği daha çok ekonomik partner olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Crawford, 1990-1995 yılları arasında yaptığı bir araştırmada AB'nin Kenya'da insan hakları ihlalleri ve demokrasinin sekteye uğraması nedeniyle ülkeye yapılan yardımları askıya alması sonucu Kenya'nın çok partili sistemde seçime giderek daha demokratik bir devlet sistemi kurmaya yönelik gelişme gösteren Afrika ülkelerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda AB'nin Kenya'ya koşulluluk politikasını uygularken daha çok ekonomik yaptırımlar uygulamasına rağmen Kenya hükümetini demokratikleştirme yönünde adımlar atmaya teşvik ettiği görülmektedir.

Kenya'nın BM insani gelişme verilerine bakacak olursak, 2000 yılında 0,447 olan gelişme endeksi, 2012'de 0,519' a yükselmiştir. Bu endekslere göre Kenya, insani gelişme endeksi bakımından Güney Afrika'nın gerisinde olmakla birlikte diğer Sahra altı ülkelerinden daha iyi durumdadır. Gelişme endeksinin sağlık, eğitim ve gelir girdileri ile hesaplandığı göz önünde bulundurulduğunda Kenya'nın endeksinin düşük olmasının nedeni, gelirin düşüklüğüdür. Sağlık ve eğitim, 0,5'in üzerinde iken gelir, 0,4 civarındadır⁶⁹⁷. Güney Afrika'da ise sağlık göstergesi (0,526) düşük kalırken eğitim (0,705) ve gelir düzeyi (0,674) Kenya'nın oldukça üstündedir⁶⁹⁸. Kenya'da demokratik yönetimin bir göstergesi olan toplumsal cinsiyet eşitliği oranlarına bakacak olursak, kadınların parlamentoda temsil endeksi, 2000 yılında 0,037, 2005 yılında 0,076, 2008-2012 yılları arasında ise 0,109 olarak belirlenmiştir. Bu durumda son 4 yıldır kadınların temsil oranı sabittir ve bir artış görülmemektedir⁶⁹⁹. Bununla birlikte Kenya'nın düşük kadın temsil oranları Güney Afrika'da oldukça yüksek çıkan kadınların temsil oranına tezat bir durum oluşturmaktadır. Kenya'da kadınların ortaöğretime katılım oranı endekslerine bakıldığında, 2000 yılında 0,255 iken, 2010 yılında 0,521'e yükseldiği

⁶⁹⁶ Fioramonti, s. 11

⁶⁹⁷ International Human Development Indicators, "Kenya", <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/KEN.html>, (01.05.2013).

⁶⁹⁸ International Human Development Indicators, "South Africa", <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/ZAF.html>, (01.05.2013).

⁶⁹⁹ International Human Development Indicators, "Kenya, Genders, Shares in Parliament Female/Male Ratio", <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/83506.html>, (01.05.2013).

görülmektedir⁷⁰⁰ ve bu oranlar, Güney Afrika'daki kadınların eğitime katılım oranının oldukça altında kalmaktadır. Son olarak Kenya'da kadınların işgücüne katılım oranına bakıldığında, 2000 yılında 0,862 iken 2012 yılında 0,857 olarak gerçekleşmiş, 2000-2012 yılları arasında bu oran oldukça istikrarlı bir seyir göstermiştir ve Güney Afrika'daki kadınların işgücüne katılım oranından yüksektir.

Sonuç olarak Kenya, insani gelişme endeksleri bakımından genel olarak Güney Afrika'nın gerisindedir ve halkın AB'nin demokrasi ve insan haklarını desteklediğine olan inancı yüksektir. Bunun aksine, Güney Afrika'da insani gelişme endeksleri ve demokratik kurumlar Kenya'dan daha gelişmiş olmasına rağmen AB, demokrasi ve insan haklarını destekleyen normatif bir aktör olarak değil ekonomik bir dev olarak görülmektedir. Bu bağlamda gelir düzeyi düşük olan ülkede normatif unsurlar ön plana çıkarken, daha gelişmiş olan ülkede ekonomik unsurlar daha çok önem taşımaktadır.

Genel olarak Afrika'nın 2011 yılındaki temel ticaret ortaklarına baktığımızda 255 Milyon Avro ile AB'nin birinci sırada olduğu ve ticaretinin %19'luk en büyük payını AB ülkelerinin oluşturduğu görülmektedir⁷⁰¹. Bu nedenle AB, yükselen diğer ekonomik aktörlere rağmen Afrika'nın en önemli ortağı olma durumunu hala korumaktadır.

3.4.2. AB Kurumlarının ve Avrupalı Sivil Toplum Örgütlerinin Etkisi

AB açısından Afrika, günümüzde hammadde sağladığı önemli bir ekonomik partner olmasının yanında, AB'nin küresel bir aktör olarak amaçlarına ulaşip ulaşamadığını test ettiği önemli bir coğrafi alandır. Nitekim AB'nin Afrika ile Stratejik Ortaklık Antlaşması gibi sözleşmeler çerçevesinde, siyasi koşulluluk uygulayarak müzakereler yapması ve bu müzakerelerde başarısız olması, uzun dönemde AB'nin barış ve demokrasiyi destekleyen bir aktör olarak inandırıcılığını etkileyebilecektir⁷⁰². Bu nedenle AB, barış, demokrasi, insan hakları gibi normatif değerleri desteklediği konusunda diğer küresel aktörleri ve özellikle stratejik

⁷⁰⁰ International Human Development Indicators, "Kenya, Genders, Population with at Least Secondary Education, Female/Male Ratio", <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/24806.html>, (01.05.2013).

⁷⁰¹ European Commission, "Africa EU Bilateral Trade And Trade With The World", 23.05.2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113447.pdf, (Statistics in Africa).

⁷⁰² Fioramonti, s. 3.

ortaklarını ikna etmek durumundadır. Bu noktada Afrika ile ilişkilerinin aldığı biçim ve yürüttüğü müzakerelerin tutarlı olması, özellikle Çin gibi diğer küresel aktörler karşısında AB'nin varlığını sürdürmesi bakımından önem kazanmaktadır⁷⁰³.

AB'nin Afrika ile stratejik ortaklığının başlamasından günümüze kadar genel olarak Afrika ile ticaretine bakacak olursak, 2008-2012 yılları arasında ticareti -2009 yılında düşüş gösterse de- %3,7 artmıştır. 2008 yılındaki ticaret hacmi yaklaşık 321 milyon Avro olmasına karşılık, 2012'deki ticaret hacmi, 372 milyon Avro'ya yükselmiştir. Bununla yanında AB, mineral yakıtlar, petrol gibi enerji alanındaki hammadde ve kaynak ihtiyacının %65,2'sini Afrika ile ticaretinden karşılamaktadır⁷⁰⁴. Bu nedenle Afrika özellikle AB'nin enerji ihtiyacı bakımından önemli bir ticaret ortağıdır ve kıtanın istikrarı, ticari ilişkilerin de istikrarı ve geleceği için önem taşımaktadır.

Stratejik ortaklık kapsamında AB'nin faaliyetleri daha önce sözü edildiği gibi AB kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir. AB, stratejik ortaklığın hedeflerinde de belirtildiği gibi, özellikle demokrasi ve insan hakları konusunda çatışmaların yoğun olduğu yerlerde sivil toplum örgütleri ile birlikte çalışmakta ve küresel ortaklık ile hedeflenen normları bu sayede kıtanın yerel düzeyde tüm birimlerine yaymayı hedeflemektedir. Ayrıca bunu sadece Afrika kıtası için değil, dünyanın birçok yerinde gerçekleştirerek güvenliğini sağlamak ve daha istikrarlı bir dünya düzeninde küresel konumunu korumak istemektedir. Nitekim AB Komisyonu tarafından geliştirilen Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Girişimi (European Instrument For Democracy and Human Rights, EIDHR), demokrasi ve insan haklarının, bu konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. EIDHR kapsamında 2011 yılında yapılan bir küresel çağrıda en riskli bölgelerde ve insan hakları savunucularının en savunmasız olduğu yerlerde insan hakları aktivistlerinin desteklenmesi amacıyla 15,8 milyon Avro destek sağlanacağını bildirmiştir. Ayrıca insan hakları ve demokratik reformların desteklenmesinde sivil toplum ağlarının güçlendirilmesi ve idam cezasına

⁷⁰³ Fioramonti, s. 3.

⁷⁰⁴ Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi, Statistics in Africa.

karşı yapılan çalışmaları desteklemek için de 21,6 milyon Avro kaynak aktarılacağını açıklamıştır⁷⁰⁵.

2007-2013 yılları arasında EIDHR kapsamında insan hakları ve demokrasi unsurları ile bu unsurları destekleyen sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi için 1.104 milyon Avro bütçe ayrılmış ve her yıl bunun yaklaşık 157 milyon Avro'su seçimlerin gözlenmesine ayrılmıştır⁷⁰⁶.

EIDHR'nin Afrika'da gerçekleştirdiği bir projeye örnek vermek gerekirse, Kongolu insan hakları savunucusu bir avukat ve aynı zamanda Kongolu hükümet dışı örgütlerden biri olan Dünyada Barış Örgütü'nün başkanı Firmin Yangambi davası ele alınabilir. Yangambi, 2010 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde bir askeri mahkeme tarafından yasadışı silah ve cephane bulundurarak ülkede bir isyan başlatmakla suçlanmış ve idam cezasına çarptırılmıştır. İdam cezasına karşı temyize giden Yangambi'nin başvurusu da reddedilmiştir. Bu arada bir AB projesi olan "Lawyers Serving Lawyers", International Observatory for Lawyers (Avukatlar İçin Uluslararası Gözlemci, IOL)'ün Yangambi'nin davasına katılmasını sağlamış ve IOL, Yangambi'ye isnat edilen suç için delil yetersizliği bulunduğunu ve kararın da son derece siyasi olduğunu iddia etmiştir. Destekçilerine göre Yangambi'nin tek suçu, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde demokrasi ve insan hakları ihlallerini kamuoyunun bilgisine sunmaktır. Üstelik Yangambi, yargılanmayı beklerken, uykusuz, aç, susuz bırakılmış ve iki mahkum tarafından işkenceye maruz kalarak psikolojik baskı altına alınmıştı. IOL, sağlığı bozulan Yangambi'ye tıbbi destek sağlamak ve onu savunmak için bir avukat görevlendirmiş, Kinshasa'da düzenlenen ve tüm dünyadan Fransızca konuşan 1000'den fazla avukatın katıldığı bir Kongrede Yangambi'nin derhal ve şartsız tahliye edilmesi çağrısında bulunmuş ve sonunda mahkemeyi, idam cezasının sadece hapis cezasına çevrilmesi konusunda ikna etmiştir⁷⁰⁷.

2009 yılında 1. AB-Afrika Sivil Toplum İnsan Hakları Semineri düzenlenmiş ve seminerde, sivil toplum örgütlerinin etkin faaliyette bulunabilmesi için gereken hukuki ve kurumsal düzenlemeler konusunda taraflar uzlaşmışlardır. Seminerde

⁷⁰⁵ European Commission, "EIDHR", http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm, (16.05.2013).

⁷⁰⁶ European Commission, "What is IDHR?", <http://www.eidhr.eu/whatis-eidhr>, (17.05.2013).

⁷⁰⁷ EIDHR, "Lawyers Serving Lawyers", http://www.eidhr.eu/files/dmfile/eidhr-campaign-factsheet-2_en.pdf, (17.05.2013).

özellikle sivil toplum örgütlerinin örgütlenme özgürlüğü ve hukukun üstünlüğünün sağlandığı bir toplumda daha etkin faaliyette bulunabileceği üzerinde durulmuştur. Bunun için BM tarafından da kabul edilen evrensel hak ve özgürlüklerin tanınmasının önemine ve sivil toplum örgütleri ile hükümetlerin uyumlu çalışmasına vurgu yapılmış, işkencenin önlenmesi ve bu konuda kadın ve çocukların daha fazla korunmaya muhtaç olduğu belirtilmiştir⁷⁰⁸.

Ayrıca 2009 yılından itibaren AB-Afrika Stratejik Ortaklığının ve 1. Eylem Planı'nın uygulanmasında sekiz ortaklık konusuna ilişkin AB Sivil Toplum Örgütleri Yürütme Kurulu oluşturulmuştur. Buna göre;

- tüm ortaklıklar konusunda koordinasyonun sağlanmasında İnsani Yardım ve Kalkınma İçin AB STÖ Konfederasyonu, (The European NGO Confederation for Relief and Development, CONCORD);
- barış ve güvenlik konusunda Avrupa Barış İnşası İrtibat Bürosu, (European Peace Building Liaison Office, EPLO);
- demokratik yönetim ve insan hakları konusunda İnsan Hakları ve Demokrasi Ağı (Human Rights & Democracy Network, HRDN);
- ticaret, bölgesel bütünleşme ve altyapı konusunda APRODEV ve CONCORD Ticari Çalışma Grubu;
- MKH konusunda Myanmar Merkez Bankası (Central Bank of Myanmar, CBM);
- enerji ve iklim değişikliği konusunda AB İklim Eylem Ağı, (Climate Action Network-EU, CAN);
- göç, hareketlilik ve istihdam konusunda Uluslararası Sendika Konfederasyonu (International Trade Union Organisation, ITUC) ve AB Sendika Konfederasyonu, (European Trade Union Confederation, ETUC);

⁷⁰⁸ Euroafrica İnternet Sitesi, "Recommendations Of The First Africa-European Union Civil Society Human Rights Seminar", <http://europafrica.files.wordpress.com/2008/05/civil-society.pdf>, (17.05.2013).

- bilim ve bilgi toplumu konusunda ise Avrupa Finans ve Yatırım Görevlileri Vakfı (European Foundation Financial and Investment Officers Group, EFFIO) ilişkilendirilmiştir⁷⁰⁹.

Yukarıda sayılan kuruluşlardan APRODEV, 1990 yılında Avrupa kalkınma ve insani yardım kuruluşları arasında işbirliğini güçlendirmek için kurulan ve Dünya Kiliseler Konseyi ile yakın çalışan bir sivil toplum örgütü olup, özellikle kalkınma ve inanç arasında ilişki kurarak Afrikalı kiliselere nüfuz etmekte ve Avrupa normlarını yaymaya çalışmaktadır⁷¹⁰. İnanç sisteminin kalkınma üzerinde etkili olduğu ve bazı inançların insan haklarına saygı ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi bazı değerler konusunda kötü etkilere sahip olduğu belirtilmektedir⁷¹¹. APRODEV, AB-Afrika Stratejik Ortaklığı ile ilgili olarak üyelerini ve ortaklarını bilgilendirmek, kendi deyimi ile bu “insan odaklı ortaklığa” katılmaları konusunda onları teşvik etmek ve özellikle ticaret ve altyapı konusunda ortaklığı teşvik etmek için bir irtibat noktası olarak CONCORD’un diğer üyeleri ile birlikte faaliyette bulunmaktadır. APRODEV üyeleri Afrikalı kiliselerin AB-Afrika Stratejik ortaklığından haberdar olup, seslerini duyurabilmesi için ve bu ortaklığın şekillenmesine katkı sağlamaları için Afrika Kiliseler Konferansı (All Africa Conference of Churches, AACC) tarafından bir istişare süreci başlatmış ve süreç sonunda AB-Afrika Ortaklığı üzerine Kiliseler Bildirgesi benimsenmiştir⁷¹².

Sözü edilen Bildiri, 12-13 Kasım 2007 tarihleri arasında Gana’da Afrika Devlet ve Hükümet Başkanlarına, Afrika Birliği ve Avrupa Birliği’ne hitap edilmiştir. Bildirinin giriş kısmında AACC’nin AB-Afrika Stratejik Ortaklığının amaçlarına ulaşılması ile Afrika’da yoksulluğun ortadan kaldırılacağına inandığı ve aynı zamanda stratejinin iki kıta arasında gerçek bir ortaklığa ve güven ruhuna dayanması gerektiği belirtilmiştir. AACC, Stratejik Ortaklığa ilişkin Eylem Planı’nın pek çok bölümünde kalkınma sürecine sivil toplumun katılımının vurgulanmasına istinaden, Afrika’da yoksulluğun azaltılması, ekonomik denge, sürdürülebilir

⁷⁰⁹ Europafrika, “European CSO Steering Group”, <http://europafrika.net/civil-society/european-cso-steering-group>, (17.05.2013).

⁷¹⁰ APRODEV, “Background”, http://www.aprodev.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=2&lang=en, (21.05.2013)

⁷¹¹ APRODEV, “Development and Religion”, A Discussion Paper, 2010, http://www.aprodev.eu/files/about_us_reports/religion_and_development.pdf, (21.05.2013).

⁷¹² APRODEV, “Africa-EU Partnership Strategy”, http://www.aprodev.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=42&lang=en, (21.05.2013).

kalkınma, barış ve güvenliğin sağlanması için inanç temelli bir sivil toplum örgütü olarak önemli bir itici güç olduğunu ifade etmiştir⁷¹³.

Bildiride ayrıca, Ekonomik Ortaklık Antlaşmaları'nın (EPA) Stratejik Ortaklığın Afrika'ya bütünsel yaklaşımı ile bağdaşmadığı ancak, EPA'ların yoksulluğun azaltılmasında bir araç olarak kullanılabilmesi de belirtilmektedir. İki kıtanın henüz rekabet edebilecek kadar eşit ortaklar olmadığı ve bu nedenle EPA'ların olumsuz etkilerinin giderilmesi gerektiği, Afrikalı hükümetlerin Parlatmentonun onayını almadan bu ortaklık antlaşmalarını imzalamamaları gerektiği ortaya konmuştur. AACC, inanç tabanlı bir sivil toplum örgütü olarak AB Komisyonu'nun ısrar ettiği EPA'lara karşı Afrika hükümetlerini daha dikkatli olmaları konusunda uyarılmaktadır⁷¹⁴.

AACC, iyi yönetim, demokrasi ve insan güvenliğinin barış ve güvenliğin kurucuları olduğuna inanmakta ve aynı zamanda adalet ve kalkınmanın da barış ve güvenliği etkilediğini belirtmektedir. Bu nedenle Afrikalı hükümetlere ve AB'ye adalet ve kalkınma konularına öncelik vermeleri konusunda çağrıda bulunmaktadır. Ayrıca Afrikalı hükümetlerin kalkınma amacıyla temin ettikleri kaynakları, bu amaçlarla kullanmalarını ve gelir kaynaklarının ve borçların etkin yönetilmesi için güçlü mekanizmaların kurulmasını desteklemektedir. İyi yönetimin sürdürülebilir kalkınmanın temel anahtarı olduğu kabul edilmekte ve Afrikalı hükümetlerin vatandaşlarına karşı hesap verilebilir bir yönetim benimsemesi konusunda baskı yapmaktadır⁷¹⁵.

Bildiride, uluslararası göç sorunu da kalkınma ile bağdaştırılmış ve göçün kalkınma sorunu olduğu belirtilerek, AB'nin Afrikalı genç profesyonellerin ülkelerini kalkındırmaya yönelik projelere katılmaları konusunda proje ve girişimler geliştirmesine destek olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda nitelikli işgücü ekonomik ve sosyal kalkınma ile ilişkilendirilmiştir. Nitelikli işgücü dışında HIV/AIDS sorununun da üzerinde durularak, bunların yalnızca birer hastalık olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir sorun olduğunu bildirmişler ve AB'den bu sorunlarla ilgili olarak sadece ilaç ve tıbbi destek değil, aynı zamanda bu sorunun

⁷¹³ SECAM-SCEAM, "Statement of Churches on the EU-Africa Strategy", 13th November 2007, s.1, http://www.aprodev.eu/files/Africa_ACP/EU-Africa/ACCRA%20statement-FINAL.pdf, (21.05.2013), (Kiliseler Bildirgesi).

⁷¹⁴ Kiliseler Bildirgesi, ss. 2, 4.

⁷¹⁵ Kiliseler Bildirgesi, ss. 2-3.

yayılmasına yol açan toplumsal nedenlerin ortadan kaldırılmasına destek olmasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte iklim değişikliği ve enerji konusunda AB ülkelerinden Afrika’da kurdukları sosyal yapı ve endüstriyel tesislerde Kyoto Protokolüne uygun girişimlerde bulunmalarını ve her iki kıtanın da tüm faaliyetlerinde yenilenebilir enerji kaynakları kullanmalarını gerekli bulmuşlardır⁷¹⁶. Son olarak eğitimin, teknolojinin geliştirilmesi konusunda temel faktör olduğu ve temel ve teknik eğitimin kalkınmaya artı değer kazandıracığı da belirtilmiştir⁷¹⁷.

Sivil toplum örgütlerinin stratejik ortaklığa katkısı bağlamında APRODEV, inanç tabanlı bir sivil toplum örgütü olarak AB-Afrika Stratejik Ortaklığının temel değerlerini ve hedeflerini benimsemiş ve bu değer ve hedeflere ulaşılması için yapılan tüm faaliyetleri desteklediğini bildirmiştir. Sözü edilen Bildirgenin hazırlanmasına Gana, Togo, Zambiya, Kenya, Benin, Nijerya, Tanzanya, Kamerun ve Madagaskar’dan bir çok kilise ve inanç tabanlı örgüt katılmıştır⁷¹⁸. Böylece AB, ortaklığın normlarını inanç kuruluşları yolu ile ihraç etmekte ve yaymak istediği değerleri, kıtanın tüm damarlarına nüfuz etmeye çalışmaktadır. Nitekim inanç temelli bu yeni araçlar, AB’nin Arap Baharı sonrasında “ne kadar çok reform, o kadar çok destek” olarak dile getirilen koşulluluk politikası uyguladığı özellikle Tunus ve Ürdün gibi Kuzey Afrika ülkelerinde daha çok uygulanmaktadır ve bu şekilde AB, düzensiz göç ve güvenlik sorunlarına siyasi diyaloga dayanan çözüm aramaktadır⁷¹⁹.

Sivil toplum örgütlerinin, AB-Afrika ortaklığı bağlamında AB normlarını desteklemesine bir başka örnek olarak sendikaların faaliyetleri ele alınabilir. “Günümüzde sendikalar yalnızca işçi ve işverenlerin haklarını korumamakta aynı zamanda çeşitli faaliyetlerle sosyal ve siyasal yaşamda etkili bir baskı grubu işlevi görmektedir”⁷²⁰. Nitekim 20 Şubat 2009’da ETUC, ITUC Africa ve ITUC sendikalar konfederasyonları, AB-Afrika Stratejik ortaklığı yolu ile “Düzgün İş” (Decent Work)

⁷¹⁶ Kiliseler Bildirgesi, s. 3.

⁷¹⁷ Kiliseler Bildirgesi, s. 4.

⁷¹⁸ Kiliseler Bildirgesi, s. 5.

⁷¹⁹ Balfour, s. 11.

⁷²⁰ Tijen Dünder Sezer, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Dernek Kurma Özgürlüğü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir, 2004, s.181.

yaklaşımının taraflar arasında hayata geçirilmesine ilişkin bir bildiri yayınlamışlardır⁷²¹.

Düzgün iş kavramı, ilk kez 1999 yılında ILO Genel Müdürü Juan Somavia tarafından 87. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda sunduğu raporda ifade edilmiş ve bu konferansta 21. yüzyıla girerken ILO'nun yeni hedefi "Herkes İçin Düzgün İş" (Decent Work For All) olarak belirlenmiştir. ILO tarafından tanımlanan düzgün iş, "insan onuruna yakışır çalışma koşullarında, işçi sağlığı ve iş güvenliği koşullarına uygun, sosyal güvenlik imkânları ve sendika aracılığı ile temsil edilebilme olanaklarına sahip, zorla çalıştırma ve çocuk işçiliğinin olmadığı, yaptığı iş karşılığında hak ettiği ücreti alabilen, kısaca çalışmaya ilişkin temel hak ve ilkelerin hükümet, işçi, işverenle üç taraflı uzlaşma içinde gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilmiştir."⁷²². Herkesin düzgün bir işe sahip olması, insan haklarının da bir gereği kabul edilmekte ve düzgün iş, insan onuru ile bağdaştırılmaktadır⁷²³. Bu bağlamda AB'nin düzgün iş faaliyetlerini ve projelerini desteklemesi ve yaygınlaşması için çaba göstermesi aynı zamanda AB'nin desteklediği normları, küresel öncelikler haline getirmeye çalıştığını da göstermektedir ve bu nedenle önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği Komisyonu, 24 Mayıs 2006'da COM (2006)249 sayılı bir tebliğ yayınlarak AB Konseyi, Parelamentosu, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve Bölgeler Komitesine sunmuş ve tebliğde herkes için düzgün iş gündemini desteklediğini, düzgün iş gündeminin tüm dünyada uygulanmasını teşvik ettiğini ve etmeye devam edeceğini bildirmiştir⁷²⁴. Sözü edilen tebliğde düzgün işin sadece temel sosyal hakları garanti altına almadığı aynı zamanda ekonomik rekabetin sosyal adaletle birlikte yönetilmesini ve kalkınma eyleminin bir takım değer ve prensiplere uygun olarak gerçekleşmesini sağladığı belirtilmiştir. Bununla birlikte AB kalkınma modelinin temelini ekonomik rekabetle sosyal adaletin birlikte

⁷²¹ Europafrika, "Decent work at the heart of the EU-Africa Strategy", 20 February 2009, <http://europafrika.files.wordpress.com/2008/05/trade-unions-statement-on-decent-work-in-the-strategy.pdf>, (23.05.2013), (Decent work, February 2009)

⁷²² ILO, "Decent Work, Report of the Director General to the 87th Session of the International Labour Conference, Geneva", 1999,'dan aktaran Serap Palaz, "Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2005, Sayı:50, s. 481.

⁷²³ Serap Palaz, "Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:50, 2005, s. 481.

⁷²⁴ European Commission, "Promoting decent work for all, The EU contribution to the implementation of the decent work agenda in the world", COM (2006) 249, Brussels, 24.05.2006, (COM (2006)249).

sağlanması olduğu belirtilerek AB'nin düzgün iş biçimlerinin desteklenmesinde aktif rol oynadığı, kendi değerlerini ve deneyimlerini paylaşarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın bütünleşmesinde bir model olduğu ifade edilmektedir⁷²⁵.

2006 tebliği ile Komisyon, BM'in 2005 yılında gerçekleştirdiği adil küreselleşmeye yönelik Milenyum Bildirgesine uygun olarak AB'nin siyaset ve eylemlerinde düzgün işin desteklenmesi konusunda daha büyük bir rol oynamasının sağlanması için stratejiler önermektedir. Komisyon tarafından önerilen bu stratejiler, AB kurumları arasında, üye ülkeler arasında ve ilgili tüm ortaklar arasında düzgün iş konusunda işbirliğinin güçlendirilmesine yöneliktir⁷²⁶. Tebliğde, kalkınma konusunda istihdam yerine, istihdam kalitesi, uygun sosyal politikalar ve düzgün işin desteklenmesine vurgu yapılmıştır. Bu şekilde, sadece adalet ve sosyal uyum değil aynı zamanda ekonomik performansın da artacağı belirtilmektedir.⁷²⁷

Komisyon, düzgün iş anlayışının üçüncü ülkelerde de geliştirilmesi için delegasyonlarla birlikte hareket edeceğini ve bölgesel seminerler düzenleyeceğini bildirmektedir. Ayrıca komşuluk politikasına dahil olan ülkelerde düzgün iş anlayışının eylem planlarına ekleneceği, bu konuda düzenli siyasi diyalogun sağlanacağı ve Akdeniz ülkelerinde sosyal korumanın gerçekleşmesi için beşer yıllık planlar yapılacağı belirtilmektedir. Son olarak Komisyon, ikili ve bölgesel ilişkilerinde de bölgesel bütünleşme sürecinde sosyal diyalogun desteklenmesine çalışacağını, Afrika ülkelerinde bölgesel bütünleşme ile sosyal uyumun gözetileceğini ve düzgün işin Cotonou Anlaşması bağlamında dikkate alınacağını belirtmiştir⁷²⁸.

Komisyon, 2008 yılında yayınladığı stihdamı ele alan AB-Afrika Stratejik Ortaklığı tebliğinde Afrika'da düzgün iş gündeminin geliştirilmesi ile daha çok ve daha iyi iş imkânları sağlanarak özellikle göçün kontrol altına alınabileceğini belirtmiştir⁷²⁹. Ancak Komisyon'un bu yaklaşımı, ETUC ve ITUC-Africa sendikalar konfederasyonu tarafından eleştirilmiştir. Konfederasyon, 2009 yılında yayınladığı bildiride hem bu tebliğe hem de stratejik ortaklık belgesinin göç ve hareketlilik

⁷²⁵ COM (2006) 249, s. 2.

⁷²⁶ COM (2006) 249, s. 2.

⁷²⁷ COM (2006) 249, ss. 4-6.

⁷²⁸ COM (2006) 249, ss. 4-6.

⁷²⁹ European Commission, "One year after Lisbon: The Africa-EU partnership at work", COM (2008) 617 Final, Brussels, 17.10.2008, ss. 8-9.

konulu 7. Başlığına atıfta bulunarak, düzgün işin sadece Afrika'dan AB'ye olan göçün kontrol altına alınması ile ilişkilendirilmesini bir eksiklik olarak belirtmiştir. Konfederasyon bildirisine göre AB, nitelikli işgücü ile ilgili düzenlemeler yaparken, niteliksiz işgücü ile ilgili bir girişimde bulunmamıştır. Bununla birlikte AB'nin önerdiği strateji, Afrika ülkelerinin kalkınmasının temel sorunu olan beyin göçü konusunu gözardı etmektedir. Bu bağlamda sendikalar konfederasyonu, Afrika ve Avrupalı hükümetlerin bu sosyal sorunlara adil çözümler bulmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda AB'nin düzgün iş konusunda Afrika hükümetlerinin sorunlarına ILO çerçevesindeki konvansiyonlara uygun çözümler önermesi konusunda eksik kalması eleştirilmiştir⁷³⁰. Ayrıca sendikalar, ikili anlaşmaları Afrika'nın AB ile eşit koşullarda olmaması nedeniyle rekabet koşullarına uygun olmadığı konusunda uygun görmemektedir. Bunun yanında eğitimin sadece üniversite düzeyinde, değişim programları yoluyla ele alınmasında ve mesleki eğitimin gözardı edilmesi konusunda eleştiriler de bulunmaktadır. Sendikalara göre Afrikalı halkların temel, eşit ve ücretsiz eğitime gereksinimi bulunmaktadır. Bu eleştiriler bir yana, sendikalar, AB-Afrika Stratejik ortaklığının barış ve güvenlik, iklim değişikliği ve demokratik yönetim konularındaki stratejilerini desteklemekte ve benimsemektedir⁷³¹.

4-5 Ekim 2010'da gerçekleşen 2. AB-Afrika Sendika Zirvesi'nde de yukarıda sözü edilen konularda sendikaların istekleri dile getirilmiştir. Zirvede sendikaların eleştirdikleri bazı konularda örneğin genç ve kadınların mesleki eğitimine yönelik daha tutarlı ve kesin eylem planları gerçekleştirilmesi planlanmıştır⁷³². Böylece AB, BM tarafından da desteklenen evrensel temel sosyal hakların Afrika kıtasında yayılmasında önemli bir aktör olarak ortaya çıkmakta, en azından bu konuda Afrika halkında farkındalık yaratarak bu evrensel insan hakları normlarının sendikalar yoluyla geliştirilmesinde rol oynamaktadır.

AB, Afrika ile kurduğu stratejik ortaklıkta, düzensiz göçün önlenmesini de hedeflemekte ve bu alanda her iki kıta da STÖ'lerle birlikte çalışarak çeşitli projeler

⁷³⁰ Decent Work, February 2009, ss. 2-3.

⁷³¹ Decent Work, February 2009, ss. 4-7.

⁷³² Africa-EU Partnership, "2nd EU-Africa Trade Union Summit, Yaoundé, 4 and 5 October 2010 Joint Trade Union Declaration in advance of the next EU-Africa Summit", http://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/doc_trade_union_summit_final_declaration_en.pdf, (23.05.2013), ss. 1-3.

gerçekleştirmektedir. Bu konuda temel amacı göç ve toplumsal cinsiyet eşitliği araştırmalarında Batı Afrika'nın sesinin duyurulması olan IMMIS Projesi' nin (African Migration and Gender in Global Context- Implementing Migration Studies) hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Esas itibariyle proje çalışmaları, mültecilerin ve göçmenlerin daha iyi şartlara kavuşabilmesi ve göç politikalarının geliştirilmesi ile sonuçlanacak ulusal ve bölgesel düzeyde siyasi katkıların sağlanmasına yönelik olarak yürütülmektedir. IMMIS Projesi, EDULINK⁷³³ Programı tarafından desteklenmektedir ve projeye Uganda'dan Makarere Üniversitesi ve Mbarara Bilim ve Teknoloji Üniversitesi; Sudan'dan Afhad Kadın Üniversitesi ve Almanya'dan Oldenburg Üniversitesi katılmıştır. Söz konusu projeye özellikle Batı Afrika'da göç ve toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarının üniversitelerle işbirliği yapılarak araştırılması ve bu konulardaki sorunların çözümleri için gözle görülür, sağlıklı veriler elde edilmesi hedeflenmiştir. Nitekim projeye, bu konudaki araştırmaların 2010 yılından itibaren internet üzerinden erişilebilirliği sağlanmış olup, Proje Koordinatörü Dr. Lydia Potts, projenin araştırma sonuçlarının görünürlüğüne pek çok katkı sağlandığını ifade etmiştir⁷³⁴.

Ortaklık stratejisi çerçevesinde AB, sendikalar, kiliseler, üniversiteler, bankalar ve çok sivil toplum örgütü yoluyla stratejik ortaklığın unsurlarını Afrika geneline yaymakta ve Afrika halklarına AB normlarını kabul ettirmeye çalışmaktadır. Yukarıda ele alınan örneklerde görüldüğü gibi, AB'nin Afrika'ya kabul ettirmeye çalıştığı normlar ve müdahale ettiği alanlar BM tarafından da evrensel olarak kabul edilen insan haklarına ilişkindir. Bu konuda Manners, normatif güç olmanın ve bu gücü elde tutabilmenin en önemli unsurunun normatifliğe muhatap olan aktörlerin algılamalarının değiştirilebilmesi olduğunu ortaya koymuştur⁷³⁵. Bu bağlamda AB, stratejik ortaklık politikasının kurumsal ve kurumsal olmayan düzenlemeleri yoluyla Afrika kurumları ve halklarının algılarını değiştirmeye ve algı değişimini evrensel kabul edilen değerler üzerinde gerçekleştirmeye çalışarak küresel ve normatif bir aktör olma yolunda ilerlemektedir.

⁷³³ EDULINK Programı, Afrika, Karayip, Pasifik Ülkeleri ile AB'nin yüksek öğretimde işbirliği yaptığı bir programdır. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.acp-edulink.eu/>, (23.06.2013).

⁷³⁴ Africa-EU Partnership, "Researching African Migration and Gender: the IMMIS Project", <http://www.africa-eu-partnership.org/success-stories/researching-african-migration-and-gender-immis-project>, (23.06.2013).

⁷³⁵ Manners, Normative Ethics, s. 46.

SONUÇ

2011 yılında Avrupa Parlamentosu Başkanı Jerzy Buzek, AB'nin evrensel değerleri ile Güney ve Doğu komşularına örnek bir model olduğunu ileri sürerek geçmişten daha güçlü bir şekilde baskı ve zorlama olmadan bu değerlerin yayıldığını ifade etmiştir. Aynı zamanda AB'nin geçmişten günümüze sahip olduğu değerler etrafında bütünleşmesinin sadece insanlar için daha iyi yaşam, barış ve adalet için bir şans değil aynı zamanda dünyada parlayan bir yıldız olması için AB'ye katkı sağladığını ileri sürmüştür. Ne var ki AB, teoride ortaklık, ortak sorumluluk ve refah paylaşımı konusuna vurgu yapmasına rağmen pratikte daima farklılıklara ve koşullara ağırlık vermesi nedeniyle eleştirilmektedir. Nitekim bu farklı uygulamalar sonucunda Birliğin söylemleri ile uygulamaları arasında çelişkiler meydana gelmektedir⁷³⁶.

AB'nin Afrika'da kıtanın tüm alanlarında siyasi diyalog kurmak suretiyle istikrar sağlayabilmesi için geliştirdiği politikalar günümüzde hala etkili bir sonuç vermiş değildir. Nitekim Afrika hala bazı gelişmiş ülkeler hariç olmak üzere dünyada en az gelişmiş, insan hakları ihlallerinin, çatışma ve şiddetin en yoğun yaşandığı kıta olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda AB'nin koşulluluk politikası, Güney Afrika ve Kenya örneğinde olduğu gibi, ekonomik koşulların iyileşmesi ile doğrudan bağlantılıdır. AB, normatif gücün unsurlarında belirtilgi gibi, dış ilişkilerinde vizyon sahibi küresel bir aktör olarak konumunu korumak ve istikrar sağlamak istiyorsa koşulluluk politikasını daha tutarlı bir şekilde uygulayarak sosyal adalet, refah ve dayanışma olgularına ağırlık vererek normatif unsurlarını daha çok ön plana çıkarmalı, anti-demokratik uygulamaların azalmasına destek olmalıdır.

Nitekim son yıllarda, gerek Lizbon Antlaşması'nın imzalanması, gerekse Temel Haklar Şartı'nın bağlayıcılık kazanması göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin normatif bir güç olmaya daha istekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Birliğin, dış politikada normatif gücüne diğer aktörleri inandırabilmesi bağlamında, AB-Afrika Stratejik Ortaklığı, AB'nin normatif gücünü gösteren ve pekiştiren somut bir örnek teşkil etmektedir.

⁷³⁶ Zielonka, ss. 43-49.

AB, Afrika ile gerçekleştirdiği stratejik ortaklıktan daha çok istikrar, barış ve güvenliğin sağlanmasını beklemektedir. Birlik; güvenlik, barış ve istikrar beklentisi ile her ne kadar Sudan ve Darfur'da çatışmaları önlemek için Avrupa Savunma Ajansı gibi birtakım askeri kurumları kullansa da, bu kurumların askeri amaçları değil sivil amaçları daha çok ön plana çıkmakta, kapasiteleri yetersiz kalmakta ve hareket kabiliyetleri de bulunmamaktadır. Bu nedenle AB'nin askeri kurumları ve girişimlerinin daha çok sembolik olarak var olduğu ifade edilmektedir⁷³⁷. Nitekim daha önce de sözü edildiği gibi Birliğin hükümetlerarası yapısı nedeniyle ortak bir ordu kurması veya ortak bir savunma politikası belirlemesi oldukça zordur. Bu bağlamda AB, Afrika ile kurmuş olduğu stratejik ortaklık çerçevesinde siyasi diyalogu ön plana çıkararak demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normlarını yaymaya ve böylece istikrarlı bir kıta üzerinde daha kalıcı ekonomik kazanımlar elde etmeye çalışmaya, aynı zamanda güvenliğini de sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim 2011 yılında güncellenen yeni Komşuluk Politikası da AB'nin Kuzey Afrika'yı da içeren komşularına yönelik koşulluluğunu sürdüreceğini göstermektedir.

Stratejik ortaklığın diğer tarafı olan Afrika Birliği, küreselleşen dünya düzeninde Pan-Afrikanizm düşüncesiyle bölgesel bir blok oluşturarak rekabet edebilecek güce erişmeyi ve bunun için AB'den daha çok destek görmeyi beklemektedir. Kıta genelinde istikrar, barış ve güvenliğin sağlanması Afrika Birliği'nin de beklentileri arasındadır. Nitekim Afrika Birliği'nin amblemindeki simgeler, Pan-Afrikanizm felsefesinin neyi temsil ettiğini göstermektedir. Amblemin dış yuvarlağının her iki tarafında yükselen palmye yaprakları barışı, altın renkli çember Afrika'nın refahını ve parlak geleceğini, yeşil çember umut ve istekleri, sınırların belirtilmediği Afrika haritası Afrika'nın birliğini ve bütünlüğünü ve son olarak küçük ve iç içe geçmiş 7 tane çember Afrika'nın dayanışmasını ve özgürlük için dökülen kanları temsil etmektedir⁷³⁸. Bu bağlamda Afrika ülkeleri dayanışma içinde kalkınma ve barış içinde yaşama isteklerini ortaya koymaktadırlar.

AB koşulluluğuna getirilen eleştiriler çoğunlukla AB'nin kendi değerlerini dayatması, ulusların egemenliğine zarar vermesi ve ekonomik çıkarları söz konusu

⁷³⁷ Jan Zielonka, "How to Exercise Europe's Power", **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, Cilt:43, Sayı:2, 2008, s. 65.

⁷³⁸ African Union, "AU Symbols and Anthem", <http://au.int/en/about/symbols>, (24.06.2013).

olduğunda bazı ülkelere çifte standart uygulaması yönünde olmaktadır. Bu eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda AB'nin Afrika kıtasına ilişkin politikalarında daha başarılı olması için teoride olduğu gibi pratikte de ortak sorumluluk ve refah unsurlarına vurgu yapması, farklılıklar ve koşullar yerine ortak sorun ve idealler üzerine daha çok yoğunlaşması gerekmektedir.

AB'nin Afrika kıtasına yönelik politikalarında koşulluluğun etkin olabilmesi için ortaklık belgesi ile belirlenen koşulların belirli ve açık olması, vaad edilen ödüllerin yeterince tatmin edici ve inandırıcı olması, kıta içinde normların yayılmasında etkisi bulunan baş aktörlerin AB normlarına uymaya yönelik algılarının olumlu olması ve Afrikalı ülkelerinin AB normlarına uyma isteğinin bulunması gerekmektedir. AB'nin Lizbon Antlaşması ile öngörülen kurumsal düzenlemeleri hayata geçirmesi sonucu AB Konseyi ile Komisyonu arasındaki çatışmalar önlenilecek ve Birlik dış politikada daha tutarlı ve istikrarlı hareket edebilecektir.

AB normlarının Afrika kıtasında doğru bir şekilde inşa edilmesi ya da aktarılan normların denetimi bakımından siyasal ortaklık yoluyla ortak bir bilinç oluşturulması için STÖ'lerin faaliyetleri büyük önem arz etmektedir. STÖ'lerin her iki kıtada da AB'nin kalkınma için öngördüğü normları doğru bir şekilde aktarabilmesi ve daha çok toplumsal grubu kapsayabilmesi için stratejik ortaklık konusunda daha çok bilinçlendirilmesi ve özellikle denetim mekanizmalarına tarafsız kişi ve grupların getirilmesi gerekmektedir.

Küreselleşen ve bölgeselleşen dünya sahnesinde bloklar arasındaki iletişim ve etkileşimin vazgeçilmez hale gelmesi sonucu, stratejik ortaklıktan her iki kıtanın da kazançlı çıkması uzun vadede gerçekleşebilir. Afrika'nın AB ile girişmiş olduğu ortaklıktan kazançlı çıkabilmesi, Avrupa'dan yenilikçilik, bilgi teknolojisi, fırsat eşitliğine dayanan eğitim, demokratik kurumlar gibi unsurları ithal ederek kalkınması ile mümkün olabilir. AB de sahip olduğu evrensel normları, Afrika'ya küresel bir öncelik olarak kabul ettirerek küresel bir aktör olduğunu ispatlaması sonucunda uluslararası arenada normatif bir güç olarak kazanç sağlayabilir. Böylece Afrika sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayarak bir refah kıtası haline gelirken, AB de küresel ekonomide rekabetçi fakat aynı zamanda normatif, siyasal olarak güvenilir ve tutarlı bir aktör olarak küresel bir güç olma hedefini gerçekleştirebilir.

AB'nin demokratik standartlar yanında "düzgün iş" örneğinde olduğu gibi evrensel değerleri referans olarak göstermesi, dış desteğin daha meşru olmasına neden olacak ve böylece koşulluluk politikasının meşruiyet sorunu da ortadan kalkacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akçay, Belgin ve İlke Göçmen (Ed.). **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi**, Seçkin Yayınları, Ankara, 1. Baskı, Temmuz 2012.

Alkan, Yavuz Selim. **The Effectiveness of the European Union As A Normative Power: Human Rights Conditionality in The Case of Turkey** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Alpkaya, Gökçen ve Faruk Alpkaya (Ed.) **20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005.

Altın, Ahmet Said. **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Küresel Güç Mücadelelerinde Afrika**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu-Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, Ankara, 2011.

Aras, Bülent, Kenan Dağcı ve Hasan Selçuk.(Ed.) **Yeni Yüzyılda Afrika Güvenlik, Siyaset, Ekonomi**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010.

Arıboğan, Deniz Ülke. **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri (Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi)**, Der Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2001.

Arıboğan, Deniz Ülke. **Kableden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998.

Armstrong, David, Valeria Bello, Julie Gilson ve Debora Spini.(Ed.) **Civil Society and International Governance. The Role of Non-state Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks**, Routledge, London, 2010.

Ataöv, Türkkaya. **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara, 1975.

Ataöv, Türkkaya. **Emperyalizmin Afrika Sömürüsü**, İleri Yayınları, İstanbul, Ekim 2010.

Balfour, Rosa. **EU Conditionality After the Arab Spring**, European Institute of Mediterranean, Barcelona, 2012.

Balkır, Canan. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Can, Hacı. **Avrupa Birliği Hukuku**, Sürat Üniversite Yayınları, İstanbul, 2013.

Çelebi, Aykut. **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Demir, Vedat. **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2012.

Dinan, Desmond (Ed.) **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Birinci Cilt: A-G, çev. Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Dinan, Desmond (Ed.) **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İkinci Cilt: H-Z, çev. Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Dündar, Sezer Tijen. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Dernek Kurma Özgürlüğü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir, 2004.

Enzo R. Grilli, **The European Community and The Developing Countries**, New York, Cambridge University Press, 1993.

Eralp, Atilla. (Ed.) **Türkiye ve Avrupa**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.

European Commission, **EU-Africa The New Partnership**, Belçika, 2003.

Eylemer, Sedef. **Avrupalaşma Sürecinde Siyasi Koşulluluk ve Elitler: Türkiye Örneği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrupa Çalışmaları Programı, İzmir, 2010.

Fierro, Elena. **The EU'S Approach to Human Rights Conditionality in Practice**, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2003.

Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yayıncılık, 6. Bası, İstanbul, 2007.

Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul 1997.

Günuğur, Haluk. **Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Bütünleşmesi, Lizbon Süreci ve Getirdikleri Yeni Avrupa Birliği Antlaşması Avrupa Birliği'nin İşleyişi Antlaşması Antlaşmaların Ekleri (Protokoller, Bidiriler)**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2012.

Güven, Simay. **Kalkınmada İşbirliğinde Siyasi Koşulluluk:Lomé/Cotonou Ortaklığı-Eleştirel Bakış**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2007.

Hazar, Numan. **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, Usak Yayınları, Ankara, 2011.

Heaton, Herbert. **Avrupa İktisat Tarihi İlkçağlardan Sanayi Devrimine**, çev. Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 1995.

Karluk, Rıdvan. **Avrupa Birliği Kuruluşu, Genişlemesi, Kurumları**, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2011.

Keohane, O. Robert ve Joseph S. Nye. **Power and Interdependence: World Politics in Transition**, Little Brown, Boston, 1977.

Knutsen, Torbjon L. **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, çev. Mehmet Özay, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2006.

Mazrui, Ali. **Afrikalılar**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

Meyersfeld, Bonita. **Domestic Violence and International Law**, Hart Publishing, United Kingdom, 2012.

Olufami Babarinde ve Stephen Write, “Africa-EU Partnership on Trade and Regional Integration”, **Africa and European Union: A Strategic Partnership**, Ed. Jack Mangala, Palgrave Macmillan, New York, 2013, ss.93-120.

Özcan, Mehmet. **Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Özdal, Barış. **Avrupa Birliği Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?**, Dora Yayınları, Bursa, 2013.

Pagden, Anthony. **Avrupa Fikri**, çev. Rahmi Ögdül ve Mesut Varlık, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

Pagden, Antony (Ed.). **The Idea of The Europe: From Antiquity to The European Union**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Reçber, Kamuran. **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2010.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih -İlkçağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi, 17. Baskı, Ankara, Eylül 2008.

Sümer, Beyza. **Avrupa Birliği’ne Bağlı Denizaşırı Ülkeler ve Topraklar**, Dijital Düşler A.Ş., İstanbul, Şubat 2012.

Şemşit, Sühal. **Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye’ye Yansımaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrupa Çalışmaları Programı, İzmir, 2010.

Tepebaş, Ufuk. (Ed.) **Afrika’da Bölgesel Örgütler “Kurumsallaşma ve İşbirliği”**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009.

Tepebaş, Ufuk. (Ed.) **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) "İşbirliği ve Kalkınma"**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009.

Tepebaş, Ufuk. **Büyük Güçler ve Afrika 21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2010.

Wendt, Alexander. **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer ve İhlamur Öner, Küre Yayınları, İstanbul, Eylül 2012.

Williams, Howard, Moorhead Wright ve Tony Evans.(Ed.). **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Uluslararası İlişkiler Dizisi:1, Siyasal Yayınevi, Ankara, Eylül 2007.

Wilson, Kevin ve Jan van der Dussen (Ed.). **The History of The Idea of Europe**, Routledge, 1995.

Yalvaç, Faruk. **Jean Jacques Rousseau ve Uluslararası İlişkiler**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.

Yılmaz, Aytekin. **Uluslararası İlişkiler, Teori, Temel Kavramlar, Yeni Gelişmeler**, 1. Baskı, Kadim Yayınları, Ankara, Eylül 2012.

Makaleler

Adeoye, Bankole. "Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)", **Afrika'da Bölgesel Örgütler "Kurumsallaşma ve İşbirliği"**, Ed. Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 79-102.

Akdemir, Erhan. "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınları, Ankara, 1. Baskı, Temmuz 2012, ss. 35-63.

Akman, M. Sait. "Ortak Dış Ticaret Politikası", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınları, Ankara, Temmuz 2012, ss. 547-577.

Ataç, Cemile Akça. “AB’nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz İçin Birlik ve Türkiye”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2012, ss. 1-24.

Barton, Benjamin. EU-China-Africa Trichotomy: “The EU China And The Normative Power Concept on The African Continent”, **EU-China Observer**, Sayı:3, 2009, ss. 12-17.

Bekoe, Dorina A. “NEPAD ve Onun Aşıl Topukları”, **Yeni Yüzyılda Afrika Güvenlik, Siyaset, Ekonomi**, Ed. Bülent Aras, Kenan Dağcı ve Hasan Selçuk, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 141-155.

Bicci, Federica. “ Our Size Fits All’: Normative Power Europe and The Mediterranean”, **Journal of European Public Policy**, Cilt:12, Sayı:2, 2006, ss. 286-303.

Checkel, Jeffrey T. “Compliance and Conditionality”, **Arena Working Papers**, WP/0018, 2000.

Crawford, Gordon. “Foreign Aid and Political Conditionality: Issues of Effectiveness and Consistency”, **Democratization**, Cilt:4, Sayı:3, 1997, ss. 69-108.

David, Dominique. “40 Years of Europe-ACP Relations”, **The Courier-Special Issue, Cotonou Agreement**, September 2000, ss. 11-14.

Diez, Thomas. “Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering ‘Normative Power Europe’ ”, **Millennium: Journal of International Studies**, Cilt:33, Sayı:3, 2005, ss. 613-636.

Dinç, Cengiz. “Sivil Güç-Realist Oyuncu İkileminde Avrupa Birliği’nin Küresel Konumu Üzerine Tartışmalar”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt:7, Sayı:28, 2011, ss. 89-124.

Dizman, Ali Osman ve Efşan Naz Özen. “Ekonomik Krizden Siyasi Bunalıma Avrupa Birliği’nde Krizin Faturası Demokrasiye mi Kesiliyor?”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Eylül 2012, ss. 1-6.

Fioramonti, Lorenzo. “African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping”, **International IDEA**, 2009, ss. 3-16.

Gemalmaz, Mehmet Semih. “Afrika İnsan ve Hakların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl:7, Sayı:2, İstanbul, 1987, ss. 131-145.

Gemalmaz, Mehmet Semih. “Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu” **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl:9, Sayı:1, İstanbul, 1989, ss. 10-26.

Godsäter, Andréas ve Fredrik Söderbaum. “Civil Society in Regional Governance in Eastern and Southern Africa”, **Civil Society and International Governance. The Role of Non-state Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks**, Ed. David Armstrong, Valeria Bello, Julie Gilson ve Debora Spini, Routledge, London, 2010, ss. 148-165.

Hewitt, Adrian. “Development Assistance Policy and the ACP”, **The European Community and the Challenge of the Future**, Ed. Juliet Logde, New York, St. Martin’s Press, 1993, ss. 300-311.

İpek, Cemil Doğaç. “Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, Kış 2012, ss. 111-130.

Kant, Immanuel. “Perpetual Peace (Ebedi Barış)”, çev. Maria Zeens, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Ed. Howard Williams, Moorhead Wright ve Tony Evans, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 165-178.

Keohane, Robert O. ve Joseph S. Nye. “Power and Interdependence: World Politics in Transition”, Boston, Little Brown, 1977, ss. 23-37; çev. Zana Çitak, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme** Ed. Howard Williams, Moorhead Wright ve Tony Evans, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 367-368.

Lütem, İlhan. “Federal Bir Dünya Nizamı Tasarıları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:3-4, 1950, ss. 119-166.

Manners, Ian. "Normative Ethics of the European Union", **International Affairs**, Cilt:84, Sayı:1, Ocak 2008, ss. 45-60.

Manners, Ian. "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **Journal of Common Market Studies**, Cilt:40, Sayı:2, 2002, ss. 235-258.

Manners, Ian. "The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez", **Millennium-Journal of International Studies**, Cilt:35, Sayı:1, 2006, ss. 167-180.

Manners, Ian ve Thomas Diez. "Reflecting on Normative Power Europe", **Power in World Politics**, Ed. Felix Berenskoetter ve Michael J. Williams, Routledge, New York, 2007, ss. 173-188.

Manners, Ian. "The Symbolic Manifestation of the EU's Normative Role in World Politics", **The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis**, Ed. O Elgström ve M Smith, Routledge, London, 2006, ss. 66-84.

Mauil, Hanss "Europe and The New Balance", **International Affairs**, Cilt: 81, Sayı:4, 2005,ss. 775-799.

McClintock, Anne ve Rob Nixon. "Critical Response I No Names Apart: The Separation of Word and History in Derrida's "Le Dernier Mot du Racisme"", **Critical Inquiry** Sonbahar, Sayı:13, The University of Chicago, 1986, ss. 140-154.

Mitzen, Jennifer. "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security", **Journal of European Public Policy**, Cilt:13, Sayı:2, 2006, ss. 270-285.

Moravcsik, Andrew. "Negotiating the Single European Act: National Interest and Conventional Statecraft in the European Community", **International Organization**, Cilt:45, Sayı:1, 1991, ss. 19-56.

Murithi,Tim. "Institutionalising Pan-Africanism Transforming African Union Values and Principle into Policy and Practice", **Institute For Security Studies**, Sayı: 143, Haziran 2007, ss. 1-12.

Nzewi, Ogochukwu. “Rapid or Incremental Change? Assigning Greater Legislative Powers to The Pan African Parliament”, Research Report 123, Centre for Policy Studies, Johannesburg, Mart 2010, ss. 11-19.

Olivier, Gerrit. “From Colonialism to Partnership in Africa-Europe Relations?”, **The International Spectator:Italian Journal of International Affairs**, Cilt 46, Sayı:1, 2011, ss. 53-67.

Oba, Ali Engin. “21. Yüzyıl ve Afrika’nın Yeniden Doğuşu”, **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar) “İşbirliği ve Kalkınma”**, Ed. Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 217-220.

Olsen, Gorm Rye. “Western Europe’s Relations With Africa Since The End of Cold War”, **The Journal of Modern African Studies**, Cilt:35, Sayı:2, June 1997.

Orbie, Jan. “Civil Power Europe: Review of the Original and Current Debates”, **Cooperation and Conflict**, Cilt.41, Sayı:123, 2006, ss. 123-128.

Raffer, Kunibert. “Rolling Back Partnership: An Analysis of the Commission’s Green Paper on the Future of Lomé”, **European Development Policy Study Group, Discussion Paper**, Sayı:9, April 1998.

Saatçioğlu, Beken. “Avrupa Birliği ve Demokratikleşme”, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınları, Ankara, Temmuz 2012, ss. 653-673.

Salmon, Trevor C. “Avrupa Siyasi İşbirliği”, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi I**, Birinci Cilt, A-G, Ed. Desmond Dinan, Kitap Yayınevi, İstanbul, Nisan 2005, ss. 182-185.

Sarr, Makho Dado. “Afrika’da Bölgesel Bütünleşmenin İncelenmesi ve Dış Ortaklık”, **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK’LAR) “İşbirliği ve Kalkınma”**, Ed. Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 53-64.

Schippers, Sibylle ve Daniella Sicurelli. “Normative Power Europe: A Credible Utopia?”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:45, Sayı:2, 2007, ss. 435-457.

Schmidt, Siegmur. "Soft Power or Neo-colonialist Power? - African Perceptions of the EU", **Review of European Studies**, Cilt: 4, Sayı:3; Temmuz 2012, ss. 100-110.

Sjursen, Helene. "The EU As A Normative Power: How Can This Be?", **Journal of European Public Policy**, Cilt:13, Sayı:2, 2006, ss. 235-251.

Sjursen, Helene. "What Kind of Power?", **Journal of European Public Policy**, Cilt:13, Sayı:2, 2006, ss. 169-181.

Tangör, Burak. "Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları", **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınları, Ankara, Temmuz 2012, ss. 579-607.

Tywuschik, Veronika ve Andrew Sherriff. "Beyond Structures? Reflections on the Implementation of The Joint Africa-EU Strategy", **European Center for Development Policy Management Discussion Paper**, Sayı. 87, Şubat 2009, ss. 1-37.

Vogel, Christoph. "The Africa Policy of Normative Power EU Considering Cotonou Agreement and Promotion of EPAs", **Beiträge zur Kölner Afrikawissenschaftlichen Nachwuchstagung KANT II Seminar Kitabı**, Köln Üniversitesi, Afrika Çalışmaları Enstitüsü, 2009.

Walt, Stephan M. "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram", çev. Başak Çalı, **Foreign Policy: Bilginin Ufukları**, Yıl:1, Sayı:1, 1998, ss. 14-29.

Youngs, Richard. "Democracy Promotion: The Case of European Union Strategy", **CEPS Working Document**, Sayı. 167, Ekim 2001, ss. 1-57.

Zielonka, Jan. "Europe's New Civilizing Mission: The EU's Normative Power Discourse", **Journal of Political Ideologies**, Cilt:18, Sayı:1, Ocak 2013, ss. 35-55.

Zielonka, Jan. "How to Exercise Europe's Power", **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, Cilt:43, Sayı:2, 2008, ss. 63-77.

Zwagemakers, Fabianne. “The EU’s Conditionality Policy: A New Strategy to Achieve Compliance”, **Istituto Affari Internazionali Working Papers**, 12-03, Roma, Haziran 2012.

İnternet Kaynakları

AB Bakanlığı, “Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşmalar”, www.abgs.gov.tr, (13.05.2013).

AB Bakanlığı, “Treaty Establishing The European Economic Community (1957)”, <http://www.abgs.gov.tr>, (01.07.2013).

AB Bakanlığı, “Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community (1957)” <http://www.abgs.gov.tr>, (05.01.2013).

AB Bakanlığı, “Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community (1997)”, <http://www.abgs.gov.tr>, (13.05.2013).

AB Bakanlığı, “Single European Act (1986)”, <http://www.abgs.gov.tr>, (12.02.2013).

AB Bakanlığı, “Treaty of Nice (2001)”, <http://www.abgs.gov.tr>, (13.05.2013).

AB Bakanlığı, <http://www.abgs.gov.tr>, (05.01.2013).

AB Resmi İnternet Sitesi, http://europa.eu/index_en.htm, (15.07.2013).

AEI, Archive of European Union Integration, “Fourth ACP-EEC Convention signed in Lome on 15 December 1989”, Complete Text. The Courier Sayı. 120, March-April 1990”, <http://aei.pitt.edu/4220/>, (09.04.2013).

AEI, Archive of European Union Integration, “Third ACP-EEC Convention signed at Lome on 8 December 1984, Complete text”, The Courier Sayı 89, Special Issue, January-February 1985, s. 28, <http://aei.pitt.edu/4492/>, (09.04.2013).

Afimap İnternet Sitesi, “Statues of The Economic, Social and Cultural Council of The African Union”, http://www.afrimap.org/english/images/treaty/ECOSOCC_Statutes.pdf, (17.04.2013).

Africa Renewal İnternet Sitesi, <http://www.un.org/africarenewal>, (15.07.2013).

Africa-EU Partnership İnternet Sitesi, <http://www.africa-eu-partnership.org>, (15.07.2013).

Africa-EU Partnership, “Declaration 1st Africa-EU Civil Society Intercontinental Dialog Forum”, <http://www.africa-eu-partnership.org>, (24.04.2013).

Africa-EU Partnership, “First Action Plan (2008-2010) For The Implementation of the AU-EU Strategic Partneship” <http://www.africa-eu-partnership.org>, (15.04.2013).

Africa-EU Partnership, “Joint Africa EU Strategy Action Plan 2011-2013”, <http://www.africa-eu-partnership.org>, (18.04.2013).

Africa-EU Partnership, “The Africa-EU Strategic Partnership A Joint Africa-EU Strategy”, <http://www.africa-eu-partnership.org>, (18.04.2013).

African Commission on Human and Peoples’ Rights İnternet Sitesi, <http://www.achpr.org>, (23.06.2013).

African Commission on Human and Peoples’ Rights, “Protocol To The African Charter On Human And Peoples` Rights On The Establishment Of An African Court On Human And Peoples` Rights”, <http://www.achpr.org>, (23.06.2013).

African Union İnternet Sitesi, <http://www.au.int> (01.03.2013).

African Union Peace and Security İnternet Sitesi, <http://www.peaceau.org>, (19.03.2013).

African Union, “Constitutive Act Of The African Union”, <http://www.au.int>, (18.04.2013).

African Union, “NPCA Strategic Direction 2010-2013, Facilitating the Delivery of High Quality Programmes and Projects to Promote Africa’s Development and Regional Integration”, <http://www.nepad.org>, (22.04.2013).

“Afrika İnsan ve Halkların Hakkı Şartı 26 Haziran 1981”, çev. M. Semih Gemalmaz, İnsan Hakları Belgeleri-Bölgesel Sistemler, Alkım Yayınları, İstanbul, 1999, <http://www.ihop.org.tr>, (10.09.2013).

APRM İnternet Sitesi, “Annual Report 2011”, <http://aprm-au.org>, (01.05.2013).

APRODEV İnternet Sitesi, <http://www.aprodev.eu>, (01.05.2013).

Ashton, Catherine. “On Behalf of the European Union with regard to the Successful Constitutional Referendum in Zimbabwe and the Review of EU Restrictive Measures”, <http://www.consilium.europa.eu>, (27.03.2013).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sitesi, <http://www.avrupa.info.tr/tr.html>, (10.07.2013).

BBC, News Africa, <http://www.bbc.co.uk>, (27.03.2013).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, <http://www.undp.org.tr> , (01.05.2013).

Brussels Office Weblog, “Africa Working Party”, <http://brussels.cta.int/>,(15.07.2013).

CARICOM, “The Georgetown Agreement on The Organization of The African, Caribbean and Pacific Group of States, 1975”, <http://www.caricom.org>, (05.04.2013).

Council of the European Union, “A Secure Europe For A Better World, European Security Strategy”, Brussels, 12 December 2003, <http://www.consilium.europa.eu>, (15.07.2013).

Council of The European Union, “Lisbon Declaration - EU Africa Summit, Lisbon, (8-9 December, 2007)”, 16343/07 (Presse 290), Lizbon, 9 Aralık 2009, <http://register.consilium.europa.eu>, (14.04.2013).

Council of the European Union, “Statement by EU High Representative Catherine Ashton on the situation in the Central African Republic”, <http://www.consilium.europa>, (10.09.2013).

Devoy, Luke. “Is Aid an Effective Foreign Policy Instrument for the European Union?”, e-International Relations, <http://www.e-ir.info>, (02.07.2013).

Ditshwanelo Örgütü İnternet Sitesi, <http://www.ditshwanelo.org/bw/index.html>, (09.07.2013).

ECDPM, “The EU Africa Partnership in Historical Perspective”, Towards a Joint Africa-Europe Partnership Strategy, Issue paper I, Netherlands, 2006, <http://europafrica.files.wordpress.com>, (14.04.2013).

EEAS, “The High Representative of The Union for Foreign Affairs and Security Policy”, <http://eeas.europa.eu>, (11.03.2013).

EEAS, “Tripoli Declaration”, <http://eeas.europa.eu>, (15.04.2013).

EIDHR, Lawyers Serving Lawyers, <http://www.eidhr.eu>, (17.05.2013).

Ekonomi Bakanlığı, “Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi”, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (12.05.2013).

Eur-Lex, “Agreement Amending The Fourth ACP-EC Convention of Lome”, <http://eur-lex.europa.eu>, (13.04.2013).

EUR-Lex, “Partnership Agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in Cotonou” on 23 June 2000, <http://eur-lex.europa.eu>, (11.04.2013).

EUR-Lex, “Treaty on European Union”, Official Journal C 191, 29 July 1992, <http://eur-lex.europa.eu>, (13.05.2013).

Europa Summaries of EU Legislation, “European Development Fund”, http://europa.eu/legislation_summaries, (14.04.2013).

Europafrica İnternet Sitesi, “Recommendations Of The First Africa-European Union Civil Society Human Rights Seminar”, <http://europafrica.files.wordpress.com>, (17.05.2013).

Europafrica İnternet Sitesi, “The Joint Africa-EU Strategy and Poverty Eradication, Common Civil Society Perspectives from Both Continents on Gender, Energy and Climate Policies, Trade and Regional Development” <http://europafrica.files.wordpress.com>, (17.04.2013).

Europafrica İnternet Sitesi, “Africa-EU Civil Society Human Rights Seminar”, <http://europafrica.files.wordpress.com>, (17.05.2013).

Europafrica İnternet Sitesi, “Towards a Joint Africa-Europe Partnership Strategy”, Issue Paper II, Setting the Agenda, ECDPM, Maastricht (Netherlands), December 2006, <http://europafrica.files.wordpress.com>, (15.04.2013).

European Commission ve High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, “European Neighbourhood Policy: Working towards a Stronger Partnership”, JOIN (2013), 4 final, Brussels, 20.3.2013, <http://ec.europa.eu>, (15.07.2013).

European Commission, “A twelve-point EU action plan in support of the Millennium Development Goals” COM(2010)159 final, Brussels, 21.04.2010, <http://ec.europa.eu>, (25.04.2013).

European Commission, “Africa EU Bilateral Trade And Trade With The World”, 23.05.2013, <http://trade.ec.europa.eu>, (18.06.2013).

European Commission, “Barcelona Declaration”, <http://trade.ec.europa.eu>, (14.02.2013).

European Commission, “Delivering on a new European Neighbourhood Policy”, Brussels, JOIN (2012), 14 final, Brussels, 15.5.2012. <http://ec.europa.eu>, (15.07.2013).

European Commission, “EU Accountable Report 2012 for Financing of Development Review of progress of the EU and its Member States”, SWD(2012) 199, Brussels, 09.07.2012, <http://ec.europa.eu>, (25.04.2013).

European Commission, “European Neighbourhood Policy Strategy Paper”, COM(2004) 373 final, Brussels, 12.5.2004, <http://ec.europa.eu>, (14.02.2013).

European Commission, “Green Paper on Relations Between the European Union and the ACP States on the Eve of the 21th Century, Challenges and options for a new partnership”, COM(96) 570 final, Brussels, 20.11.1996, <http://eur-lex.europa.eu>, (12.04.2013).

European Commission, “One year after Lisbon: The Africa-EU partnership at work”, COM (2008) 617 Final, Brussels, 17.10.2008, <http://aei.pitt.edu>, (23.05.2013).

European Commission, “Promoting decent work for all, The EU contribution to the implementation of the decent work agenda in the world”, COM (2006) 249, Brussels, 24.05.2006. <http://eur-lex.europa.eu>, (23.05.2013)

European Investment Bank, <http://www.eib.europa.eu>, (27.04.2013).

European Parliament, “Charter of Fundamental Rights of European Union”, (2000/C 364/01), 18.12.2000, <http://www.europarl.europa.eu>, (21.05.2013).

European Parliament, “Strengthening the European Security and Defence Identity”, Brussels 16 June 2000, <http://www.europarl.europa.eu>, (15.07.2013).

Fritscher, Frédéric. “L’ Afrique du Sud:de l’apartheid à Mandela”, **Le Monde**, 18.03.2013, http://www.lemonde.fr/idees/article/2013/03/18/1-afrique-du-sud-de-l-apartheid-a-mandela_1847880_3232.html,(11.07.2013). (çev. Muhsin Korkut, “Apartheid’ten Mandela’ya”, **Dünya Bülteni**, 19.04.2013, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=19009>, (11.07.2013)).

Güzer, Osman Cenk. “Uluslararası Siyasette Başarının Sırrı: “Yumuşak Güç””, <http://www.ekopolitik.org>, (11.05.2013).

International Human Development Indicators, <http://hdrstats.undp.org>, (01.05.2013).

İktisadi Kalkınma Vakfı, “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı”, <http://www.ikv.org.tr>, (14.02.2013).

José Manuel Durão Barroso, “AB Delegasyonu Başkanları, AB Özel Temsilcileri ve Maslahatgüzarlar Yıllık Konferansı”, Brüksel, 4 Eylül 2012, <http://www.avrupa.info.tr> (02.04.2013).

Kamu Denetçiliği İnternet Sitesi, “BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, <http://www.kamudenetciligi.gov.tr> (20.05.2013).

Ministry of Devolution and Planning, Kenya Vision 2030, “Kenya’s Second African Peer Review Mechanism (APRM) Country Review”, <http://www.planning.go.ke>, (15.07.2013).

Mulikita, Njunga M. “NEPAD’s African Peer Review Mechanism (APRM), Bureaucratic Reform And The Challenge Of Wealth Creation in Africa”, **26th AAPAM Annual Roundtable Conference**, Whitesands Hotel, Mombasa, Kenya 7th – 11th, March, 2005, <http://unpan1.un.org>, (01.05.2013).

NEPAD Resmi İnternet Sitesi, <http://www.nepad.org>, (13.04.2013).

OECD, <http://www.oecd.org>, (25.04.2013).

Osienala Örgütü İnternet Sitesi <http://www.osienala.org/#>, (09.07.2013).

Öztürk, Hasan. “Batının Afrika’ya Yardımının Düşünce Temeli”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi**, (BİLGESAM), <http://www.bilgesam.org>, (15.04.2013).

Pignal, Stanley. “EU Fight Over Foreign Policy Control Begins”, **Financial Times**, Brüksel, 4 Mart 2010, <http://www.ft.com/cms/s/0/49ceb3f0-27c7-11df-863d-00144feabdc0.html#axzz2PJA7M600>, (02.04.2012).

Prodi, Romano. “2000-2005: Shaping The New Europe”, European Parliament, Strasbourg, 15 February 2000, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-00-41_en.htm, (11.02.2013).

Sabah Gazetesi İnternet Sitesi, “Afrika Birliği yatırım kararı aldı”, 03.04.2012, <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/04/03/afrika-birligi-yatirim-karari-aldi>, (28.04.2013).

SADC, “Regional Capacity Building Strategy for Education Management Information System (EMIS)”, <http://www.sadc.int>, (01.05.2013).

Samsun, Nihal. **Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Toplulukları (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı,

2005'ten aktaran Nihal Samsun, "Avrupa Birliği Bütçesi", s. 15. <http://www.abmaliye.gov.tr>, (05.04.2013).

SECAM-SCEAM, "Statement of Churches on the EU-Africa Strategy", 13th November 2007, <http://www.aprodev.eu>, (21.05.2013).

Smuts, J.C. "The Future Of South And Central Africa", **War-Time Speeches**, J. C. Smuts, London Hodder and Stoughton, 1917, <http://libcudl.colorado.edu/wwi/pdf/i73722212.pdf>, (11.07.2013).

South Africa Info, "South Africa's Politic Parties", <http://www.southafrica.info/about/democracy/polparties.htm#.UYERB7WeOnM>, (01.05.2013).

The East African Sustainability Watch Network, <http://www.easuswatch.org>, (09.07.2013).

Toygür, İlke. "Avrupa Komisyonu Lizbon Stratejisinin Yerini Alacak 2020 Stratejisini Kabul Etti", **İKV Değerlendirme Notu**, İKV Yayını, Sayı 11, Mart 2010, <http://ikv.org.tr>, (03,04.2013).

Transforming, Analyzing, Accompanying and Building Change Organizations İnternet Sitesi, <http://www.taabco.org/>, (17.04.2013).

T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr> , (15.07.2013).

United Nations Development Programme, "Millennium Declaration", <http://www.un.org>, (25.04.2013).

United Nations, "Resolution adopted by the General Assembly 55/2. United Nations Millennium Declaration", <http://www.un.org>, (25.04.2013).

VENRO Resmi İnternet Sitesi, <http://www.venro.org/>, (17.04.2013).

Venro Seminar, "The Joint Africa-EU Strategy and Poverty Eradication, Common Civil Society Perspectives from Both Continents on Gender, Energy and Climate Policies, Trade and Regional Development" Kenya, April 7, 2009, <http://europafrika.files.wordpress.com/2008/05/venro-position-paper-nairobi.pdf> (17.04.2013).